

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
ARKEOLOJİ ENSTİTÜSÜ**

**Yüksek Lisans Tezi
Arkeoloji Anabilim Dalı
Klasik Arkeoloji Programı**

**GEÇ ROMA DÖNEMİ'NDE LYKOS VADİSİ KENTLERİNDE
OPUS SECTILE TEKNİĞİNİN KULLANIMI**

Gözde YAĞLIDERE

**Danışman
Prof. Dr. Bahadır DUMAN**

**2024
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Arkeoloji Anabilim Dalı, Klasik Arkeoloji Bilim Dalı öğrencisi Gözde YAĞLIDERE tarafından Prof. Dr. Bahadır DUMAN yönetiminde hazırlanan “Geç Roma Dönemi’nde Lykos Vadisi Kentlerinde Opus Sectile Tekniğinin Kullanımı” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 22.07.2024 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Bahadır DUMAN

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Mustafa BİLGİN

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun
.....tarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Müdür

Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Gözde YAĞLIDERE

ÖNSÖZ

Çok sayıda irili ufaklı taş parçasının bir bütün oluşturacak şekilde bir araya gelmesi ile yapılan opus sectile döşemeler, renkleri ve ahengi ile her zaman insanlar için ilgi çekici olmuştur. Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü, Arkeoloji Yüksek Lisans programı kapsamında hazırlanan “Geç Roma Dönemi'nde Lykos Vadisi Kentlerinde Opus Sectile Tekniğinin Kullanımı” başlıklı bu çalışma Phrygia Bölgesi'nde yer alan Hierapolis ve Laodikeia ile Lydia Bölgesinde yer alan Tripolis Antik Kentlerinde arkeolojik kazı çalışmalarıyla ortaya çıkarılan opus sectile döşemelerin ayrıntılı olarak incelenmesi ve birbirleriyle karşılaştırılmasını içermektedir.

Çalışma konusunu oluşturan Lykos Vadisi Kentlerinde Opus Sectile Tekniğinin Kullanımı ile ilgili henüz detaylı bir çalışma yapılmaması sebebiyle söz konusu tez çalışmasını yapmam için beni teşvik eden ve hiçbir zaman benden desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Bahadır Duman'a teşekkürü bir borç bilirim.

Gerek mesleki hayatımda gerek lisans ve yüksek lisans öğrenimim boyunca değerli fikirleriyle bana yol gösteren hocam Prof. Dr. Celal Şimşek'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmalarım esnasında bana kaynak, bilgi akışı sağlayan ve yardımını hiçbir zaman esirgemeyen arkeolog Veli Kaya'ya, lisans dönemimden itibaren değerli fikirleriyle bana destek olan arkeolog Fahriye Sönmez ve arkeolog Fatmanur Güngör'e, arazi çalışmaları ve fotoğraflama konusunda tereddüt etmeden her koşulda yardımına koşan arkeolog Ayşegül Soyuçok'a çok teşekkür ederim.

Bana hayatımın her alanında destek veren, her zaman iyiye yönlendiren annem Ayfer Yağlıdere ve babam Metin Yağlıdere'ye, özellikle meslektaşım olan ve her başım sıkıştığında yardımına koşan ağabeyim arkeolog Kayhan Yağlıdere'ye, hayatımın her anında moral ve motivasyonumu yüksek tutmama yardımcı olan, kardeşlik ve arkadaşlık kavramını en derinden hissettiren dostum Bilge Aslan'a teşekkürlerimi sunarım.

Gözde YAĞLIDERE

ÖZET

GEÇ ROMA DÖNEMİ'NDE LYKOS VADİSİ KENTLERİ'NDE OPUS SECTİLE TEKNİĞİNİN KULLANIMI

YAĞLIDERE, Gözde

Yüksek Lisans Tezi

Arkeoloji ABD

Klasik Arkeoloji Programı

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Bahadır DUMAN

Temmuz 2024, 262 Sayfa

Batı Anadolu Bölgesi'nde yer alan Lykos Vadisi, Ege, Akdeniz ve İç Anadolu'yu birbirine bağlayan konumu, buna bağlı olarak gelişen ticaret ağları, elverişli iklim koşulları, verimli toprakları ve su kaynaklarına yakınlığı nedeniyle insanlar için cazip bir yaşam alanı olmuştur. Vadinin kuzeyindeki Hierapolis, güneyindeki Laodikeia ve kuzeybatısındaki Tripolis Antik Kentleri çağlar boyunca farklı uygarlıklara ve kültürlere ev sahipliği yapmıştır.

Lykos Vadisi'ndeki Hierapolis, Laodikeia ve Tripolis Antik Kentlerinin önemli yapılarının zeminlerinde çeşitli geometrik desenli opus sectile döşemeler karşımıza çıkmaktadır. Kentlerdeki opus sectile döşemeli paneller üç ana başlık altında incelenebilir. Bunlar geometrik şekillerin kompozisyonuna göre gruplandırılmıştır. Gruplardan ilki tek motiften oluşan plakaların bitişik olarak bir araya getirilmesinden meydana gelen basit geometrik panellerdir. İkinci grup birbirinden farklı şekilde kesilmiş olan iki veya üç plakanın bir araya getirilmesiyle oluşturulan kompozit panellerdir. Üçüncü grup ise panel merkezine yerleştirilen bir plakanın etrafına ikinci gruptaki kompozit panellerin eklenmesiyle oluşturulan merkezi ekli kompozit panellerdir.

Bahsedilen döşemeler genellikle kentlerdeki sivil yapılar, kamu yapıları ve dini yapıların zeminlerinde görülmektedir. Sivil yapılar örnekler; Hierapolis İon Başlıklı Ev, Boyalı Yazıt Evi, Laodikeia A Evi ve Kiliseli Peristylli Ev olarak sıralanmaktadır. Kamu yapılarına örnekler; Hierapolis Güney Roma Hamamı, Laodikeia Suriye ve Stadyum Caddesi Portikleri, Merkezi Agora, Tripolis Agorası ve Kutsal Alan/Devlet Agorasıdır. Dini yapılar örnekler ise Hierapolis Aziz Philippus Kilisesi, Katedral Kilise, Hamam- Kilise, Laodikeia Kilisesi ve Merkezi Kilise olarak gösterilebilir.

Anahtar Kelimeler: Lykos Vadisi, Opus Sectile, Mozaik Sanatı, Taş Döşeme.

ABSTRACT
**THE USE OF OPUS SECTILE TECHNIQUE IN THE CITIES OF THE LYKOS
VALLEY IN THE LATE ROMAN PERIOD**

YAGLİDERE, Gözde

MA Thesis in Archaeology

Discipline of Archaeology

Classical Archaeology Programme

Supervisor: Prof. Dr. Bahadır Duman

July 2024, 262 Pages

The Lycus Valley, located in Western Anatolia, has been an attractive living space for people due to its location connecting the Aegean, Mediterranean and Central Anatolia, the trade networks that developed accordingly, favourable climatic conditions, fertile soils and proximity to water resources. Hierapolis in the north of the valley, Laodikeia in the south and the ancient city of Tripolis in the northwest have hosted different civilisations and cultures throughout the ages.

On the floors of the important buildings of the ancient cities of Hierapolis, Laodikeia and Tripolis in the Lycus Valley, opus sectile tiles with various geometric patterns can be seen. The opus sectile panels in the cities are analysed under three main headings. They are grouped according to the composition of geometric shapes. The first group is the simple geometric panels consisting of plates of single motifs brought together contiguously. The second group is composite panels formed by combining two or three plates cut in different ways. The third group is the composite panels with central attachment, which are formed by adding composite panels from the second group around a plate placed in the centre of the panel.

These floors are generally seen on the floors of civil buildings, public buildings and religious buildings in the city. Examples of civil buildings are Hierapolis Ion Cap House, Painted Inscription House, Laodikeia A House and Church Period House. Examples of public buildings are the South Roman Bath of Hierapolis, the porticos of the Syrian and Stadium Streets of Laodikeia, the Central Agora, the Tripolis Agora and the Sanctuary/State Agora. The examples of religious buildings are St. Philippus Church of Hierapolis, Cathedral Church, Bath-Church, Laodikeia Church and Central Church.

Key Words: Lykos Valley, Opus Sectile, Mosaic Art, Stone Paving.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
GİRİŞ.....	1
Amaç	1
Konu ve Kapsam	1
Yöntem	2

BİRİNCİ BÖLÜM

OPUS SECTİLE TEKNİĞİNE GENEL BİR BAKIŞ

1.1. Opus Sectile Tekniğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	3
--	---

İKİNCİ BÖLÜM

HIERAPOLIS'TE OPUS SECTİLE KULLANIMI

2.1. Hierapolis Antik Kenti'nin Coğrafi Konumu ve Tarihçesi	10
2.2. Hierapolisle İlgili Seyyahların Notları ve Yapılan Kazı Çalışmaları	14
2.3. Hierapolis Antik Kenti'nde Opus Sectile Tekniğinin Kullanıldığı Yapılar	16
2.3.1. 104 Numaralı İnsula.....	16
2.3.1.1. İon Başlıklı Ev	18
2.3.1.1.1. A 50 No.'lu Oda	19
2.3.1.1.2. A 181 No.'lu Peristylli Avlu	20
2.3.1.1.3. A 195 No.'lu Oda	22
2.3.1.1.4. A 1239 No.'lu Oda	24
2.3.1.2 Boyalı Yazıt Evi.....	25
2.3.1.2.1. 41 No'lu Eksedra.....	26

2.3.2. Aziz Philippus Kilisesi.....	28
2.3.2.1. Orta Nef.....	32
2.3.2.2. Güney Nef.....	37
2.3.2.3. Narteks	37
2.3.2.4. Oda A	38
2.3.2.5. Oda C	38
2.3.3. Güney Roma Hamamı (Müze Binası)	39
2.3.4. Hamam- Kilise	42
2.3.5. Katedral- Kilise.....	42
2.4. Hierapolis Antik Kenti’ndeki Opus Sectile Döşemeli Paneller	44
2.4.1. Basit Geometrik Paneller	44
2.4.2. Kompozit Paneller	44
2.4.3. Merkezi Ekli Kompozit Paneller	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LAODIKEIA’DA OPUS SECTILE KULLANIMI

3.1. Laodikeia Antik Kenti’nin Coğrafi Konumu ve Tarihçesi.....	47
3.2. Laodikeia Antik Kenti’nde Yapılan Araştırmalar ve Kazılar.....	53
3.3. Laodikeia Antik Kenti’nde Opus Sectile Tekniğinin Kullanıldığı Yapılar.....	57
3.3.1. A Evi	57
3.3.2. Kiliseli Peristylli Ev	59
3.3.2.1. Apsisli Doğu Salon (Kilise)	60
3.3.2.2. Peristylli Avlu	61
3.3.2.3. Apsisli Batı Salon.....	62
3.3.3. Laodikeia Kilisesi	65
3.3.3.1. Narteks	66
3.3.3.2. Naos- Orta Nef	69
3.3.3.4. Pastoforion ve Önündeki Bölümler.....	72

3.3.3.4.1. Prothesis ve Önündeki Bölüm.....	72
3.3.3.4.2. Diakonikon ve Önündeki Bölüm.....	73
3.3.3.3. Apsis ve Apsidioller.....	75
3.3.3.5. Vaftizhane ve Vaftizhane Ön Odası.....	78
3.3.4. Merkezi Agora.....	79
3.3.5. Merkezi Kilise.....	81
3.3.5.1. Apsis.....	82
3.3.5.2. Naos.....	83
3.3.5.3. Naos'un Kuzeyindeki Mekân (Kuzey Nef).....	83
3.3.5.4. Naos'un Güneyindeki Mekân (Güney Nef).....	84
3.3.5.5. Kilisenin Güneyindeki Mekânlar.....	84
3.3.6. Stadyum Caddesi.....	87
3.3.7. Suriye Caddesi.....	89
3.4. Laodikeia Antik Kenti'ndeki Opus Sectile Döşemeli Paneller.....	92
3.4.1. Basit Geometrik Paneller.....	92
3.4.2. Kompozit Paneller.....	92
3.4.3. Merkezi Ekli Kompozit Paneller.....	93

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TRIPOLIS'TE OPUS SECTILE KULLANIMI

4.1. Tripolis Antik Kenti'nin Coğrafi Konumu ve Tarihçesi.....	97
4.2. Tripolis Araştırma Tarihçesi ve Kazı Çalışmaları.....	101
4.3. Tripolis Antik Kenti'nde Opus Sectile Tekniğinin Kullanıldığı Yapılar.....	103
4.3.1. Agora.....	103
4.3.1.1. Batı Portik.....	104
4.3.1.2. Kuzey Portik.....	108
4.3.1.3. Güney Portik.....	110
4.3.2. Kutsal Alan/Devlet Agorası.....	110

4.3.2.1. Güney Portik	111
4.4. Tripolis Antik Kenti'ndeki Opus Sectile Döşemeli Paneller	114
4.4.1. Basit Geometrik Paneller	114
4.4.2. Kompozit Paneller	114
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	115
KISALTMALAR.....	134
BİBLİOGRAFYA	135
PLANLAR LİSTESİ.....	155
FİGÜRLER LİSTESİ	157
ÇİZİMLER LİSTESİ	165
PLANLAR	167
FİGÜRLER.....	180
ÇİZİMLER	244
ÖZGEÇMİŞ.....	262

GİRİŞ

Amaç

Tez konusunun kapsamı içerisinde bulunan Lykos Vadisi Kentlerindeki Opus sectile döşemelerin çalışılmasındaki temel amaç, vadiye yer alan Hierapolis, Laodikeia ve Tripolis Antik Kentlerindeki geometrik desenli döşemelerin detaylı araştırmalarının yapılması, ait oldukları mimari kontekst ile ilişkilerinin değerlendirilmesi, malzeme ve üslup özelliklerinin saptanmasıdır. Söz konusu malzeme üzerine varılan temel sonuçlar ışığında ise opus sectile döşemelerin hem Lykos Vadisi Kentlerinde hem de Anadolu'daki benzer diğer örneklerle karşılaştırılması, döşemelerin tarihsel süreç içerisindeki yeri ve önemlerine değinilmesi amaçlanmıştır.

Konu ve Kapsam

Bu çalışmanın konusu Lykos Vadisi'nde konumlanan Hierapolis, Laodikeia ve Tripolis Antik Kentlerindeki sivil yapılar, kamu yapıları ve dini yapıların zeminlerinde görülen geometrik opus sectile döşemeleri içermektedir.

Çalışma toplam beş ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Antik Dönem'de opus sectile döşemelerin ilk örneklerinden başlanmış ve genel olarak opus sectile tekniğinin ortaya çıkışı ve gelişimi özetlenmiştir. Bu kapsamda hem Avrupa'daki bazı örneklere hem de Türkiye sınırları içinde kalan önemli opus sectile buluntularına değinilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde Hierapolis, üçüncü bölümünde Laodikeia, dördüncü bölümünde ise Tripolis'teki opus sectile döşemeler hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümlerde öncelikle kentlerin konumu, kısa tarihçesi ve kentlerde gerçekleştirilen kazı çalışmalarından bahsedilmiş, ardından ise kentlerde ortaya çıkarılan opus sectile döşemeler gruplandırılarak buldukları yapılara göre incelenmiştir. Öncelikle kentlerdeki opus sectile döşemeli yapılar belirlenmiş, yapıların mimari özellikleri ve evreleri tanıtılmış, ardından döşemeler kapsamlı olarak değerlendirilmiştir. Döşemeler anlatılırken kentlere göre döşemelerde görülen motifler belirlenmiş, söz konusu motiflerin şablonları çıkarılmış ve her üç kentin opus sectile döşemelerinde kullanılan motifler ya da düzenlemeler kent bazında kodlanmıştır. Ayrıca kentlerdeki yapı zeminlerindeki opus sectile döşemeler okuyucuların döşeme sistemini rahat

algılamalarına ve karşılaştırma yapabilmelerine olanak sağlamak amacıyla tablolarla şematize edilmiştir.

Çalışmanın son bölümü, tez kapsamında incelenen opus sectile döşemelerin değerlendirilmesi niteliğindedir. Bu bağlamda iki, üç ve dördüncü bölümlerde incelenen ve arkeolojik veriler doğrultusunda tarihsel sınırları belirlenen döşemelerin teknik ve üslup özellikleri irdelenmiştir. Ayrıca döşemelerin kentlere ve yapılara göre en fazla görüldüğü yerler tespit edilmiş ardından ise bunun nedeni üzerinde durulmuştur. Kentlerde kullanılan opus sectilelerin kompozisyon, desen ve motif seçimi, işleniş ve renk düzeni gibi konular ele alınmış ve kentlerin genelinde en çok işlenen desenler hakkında yorumlarda bulunulmaya çalışılmıştır. Söz konusu malzeme üzerine varılan temel sonuçlar ışığında ise opus sectile döşemelerin hem Lykos Vadisi Kentlerindeki hem de Anadolu'da diğer kentlerdeki benzer örneklerle karşılaştırması yapılmıştır.

Yöntem

Tezin hazırlanmasında ilk aşamayı incelenecek malzemenin tespit edilmesine yönelik arşiv tarama çalışması oluşturmuştur. Lykos Vadisi'ndeki Hierapolis, Laodikeia ve Tripolis Antik Kentlerinin kuruluşu ve tarihçesi ile ilgili literatür araştırması yapılmıştır. Ayrıca incelenen kentlere uğramış gezginlerin verdiği yazılı-görsel kaynaklar ve kentte araştırma yapan modern araştırmacıların yayınları incelenmiştir.

Tezin ikinci aşamasını, kütüphane çalışması oluşturmuştur. Bu kapsamda Pamukkale Üniversitesi Prof. Dr. Fuat Sezgin Kütüphanesi'nde yer alan ve tezin kaynağını oluşturan kitap, makale ve dijital yayınlarından faydalanılmıştır. Bunun yanı sıra Goethe Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Kütüphanesi başta olmak üzere birçok ulusal ve uluslararası kütüphanenin arşiv ve dijital yayın veri tabanlarından yararlanılmıştır. Ayrıca incelenen kentlerin kazı sonuç raporları taranmış Lykos Vadisi Kentleri dışında, ortak noktada birleşen birçok bölgedeki kentlerin yayınlarından da karşılaştırma yapmak üzere faydalanılmıştır.

Üçüncü aşamada ise tez kapsamında değerlendirilen malzemenin arazide belgelendirilmesi gerçekleştirilmiş, çalışma çizim ve fotoğraflarla desteklenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

OPUS SECTİLE TEKNİĞİNE GENEL BİR BAKIŞ

1.1. Opus Sectile Tekniğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Kelime anlamı olarak, Latince “iş, çalışma, zanaat, ustalık, (sanat) yapıt” anlamına gelen “opus”¹ ile “kesmek, bölmek, ayırmak” anlamına gelen “sectilis” kelimelerinden türetilen opus sectile, farklı boyut ve biçimlerde kesilen, başta mermer olmak üzere, genellikle taş türleri, nadiren de cam ve sedef gibi malzemelerin değişik desenler oluşturacak şekilde düzenlenip harç üzerine yerleştirilmesi ile meydana gelen döşemelere verilen isimdir².

Antik yazarlardan Vitruvius (Vitr. De Arch. VII.1) ve Suetonius (Suet. I.46) opus sectile tekniği için “sectilia pavimenta” terimini kullanmışlardır. Bunun yanı sıra farklı şekillerde kesilen küçük boyutlarda ve değişik kalınlıklardaki mermer levhalardan meydana gelen bu tür mozaikler antik dönemde “opus sectile marmoreum” olarak da anılmıştır³. Tekniğin terim olarak karşılığı konusunda modern literatürde bazen “opus sectile” yerine “inkrustasyon” terimi kullanılmaktadır⁴. M. Kadioğlu, bu adlandırma karışıklığına değinmiş olup aslında hepsinin aynı tekniği tanımladığını ve daha çok tekniğin geneli için “opus sectile”, ince ve hassas işçilik gerektiren detay süslemelerde ise “inkrustasyon” teriminin tercih edildiğini belirtmiştir⁵.

Mermer levhalarla dekorasyon uygulaması ilk olarak Pers ve Mezopotamya kültürlerinde karşımıza çıkmaktadır. Opus sectile türünün doğuşunu renkli tuğlalarla yapılmış olan kabartmalarda aramak yanlış olmayacaktır. Bu türün en güzel örnekleri Babil’deki İhtar Kapısı’nın kabartmalarında ve dini alay caddelerinin kabartmalarında bulunmaktadır. II. Nabukadnezar Dönemi’nde (MÖ 604- 562) yapılan dini alay caddesinin duvarlarını aslan figürleri, İhtar Kapısı’nı ise Hava Tanrısı Adad’ın ve İmparatorluk Tanrısı Marduk’un simgesel hayvanları süslemiştir. Bir benzer uygulama

¹ Er 2006, 279, Özyıldırım- Yeğin 2017, 50; Yılmaz-Işık 2018, 95; Armağan 2022, 106.

² Kadioğlu 1997, 352; Dunbabin 1999, 254; Özyıldırım- Yeğin 2017, 50; Adıbelli 2020, 56; Armağan 2022, 106; Özüdoğru- Tarkan 2023, 149.

³ Aurigemma 1967, 40; Özüdoğru- Tarkan 2023, 149.

⁴ Özüdoğru- Tarkan 2023, 150.

⁵ Kadioğlu 1997, 353; Özüdoğru- Tarkan 2023, 150.

Susa'da Dareios'un (MÖ 521- 468) sarayının kabul salonunun dış duvarlarını süsleyen Pers kralının muhafız askerlerinin oluşturduğu kabartmada görülmektedir⁶.

Kendi içerisinde geometrik ve figürlü olmak üzere iki gruba ayrılan opus sectile tekniği ile çoğunlukla zemin döşemesi olarak karşılaşılmaktadır⁷. Zemin süslemelerinin yanı sıra opus sectile tekniği duvar süslemek amacıyla da kullanılmıştır. Fakat duvar opus sectileleri, taban sectilelerine oranla daha az korunmuş durumda günümüze ulaşmaktadır⁸. Anadolu'da Sardes'deki Sinagog⁹(**Fig. 1**), Magnesia'daki Latrina¹⁰, Hierapolis'deki Agora Batı Stoa'da¹¹ var olduğu bilinen döşemeler, duvar opus sectilelerinin en güzel örneklerindedir. Geometrik ve figürlü opus sectileler dışında bazı araştırmacılar tarafından üçüncü bir grup olarak floral (bitkisel) bezemeli sectileler önerilmektedir¹². Opus sectile tekniğinde yapılan ve yayımlanan eserler, dekorasyonun konusuna göre üç ana grupta sınıflandırılmıştır. Fakat bu üç grubun yanı sıra mimari tasvirli örneklerin de var olduğu bilinmektedir. Kibyra Olympeion Odeonu'nun pulpitem cephesinde bu teknikle yapılan dekorasyonun konusu, belirli bir düzen ve şemada tasvir edilmiş mimari betimleme şeklindedir. Olympeion'un yanı sıra Ephesos, Sardis ve Magnesia ad Meandrum'da da parçalar halinde ele geçmiş olsalar da mimari tasvirli opus sectile örnekleri bulunmuştur. Bu tür örneklerin, konulara göre üç temel başlık altında oluşturulan sınıflandırmada herhangi bir gruba dahil edilememesinden dolayı Ş. Özüdoğru ve D. Tarkan, dördüncü bir grup olarak "mimari konulu dekorasyonlar" önerisinde bulunmuştur. Dördüncü grubun eklenmesiyle oluşturulan sınıflandırma şu şekildedir; 1. Geometrik dekorlar 2. Figüratif dekorlar (insan, hayvan, mitolojik karakter ya da personifikasyon) 3. Bitkisel dekorlar, 4. Mimari dekorlar¹³.

⁶ Kadioğlu 1997, 352, dipnot 5; Özyıldırım- Yeğin 2017, 51.

⁷ Kadioğlu 1997, 352; Dunbabin 1999, 261- 265; Kadioğlu 2007, 413-418; Kiilerich 2014: 173, 178, 180; Özyıldırım- Yeğin 2017, 50; Adıbelli 2020, 56; Armağan 2022, 106; Özüdoğru- Tarkan 2023, 149.

⁸ Kadioğlu 1997, 354; Özyıldırım- Yeğin 2017, 51.

⁹ Hanfmann 1972, fig.182; Hanfmann 1983, fig.266.

¹⁰ Bingöl 1994, 49.

¹¹ Kadioğlu 2007, 413-418.

¹² Kadioğlu 1997, 352; Adıbelli 2020, 56; Özüdoğru- Tarkan 2023, 149

¹³ Özüdoğru- Tarkan 2023, 149- 150.

İlk grup olan geometrik (figürsüz) opus sectileler; daire, üçgen, dikdörtgen, kare, eşkenar dörtgen, altıgen ve sekizgen formda kaplamalarla oluşturulan döşemelerden meydana gelmektedir¹⁴. Plinius (Nat. Hist. XXXVI, 47), Anadolu'daki ilk mermer kaplama örneğinin Karia Satrabı Mausollos'un Halikarnassos'daki sarayında kullanıldığını bildirmektedir¹⁵. Erken Hellenistik Dönem'den itibaren ise opus sectile tekniğinin daha geniş bir coğrafyada yaygınlaştığı bilinmektedir. Anadolu'da bulunmuş ilk ve tek Hellenistik opus sectile örneğine ise Bergama'da Attalos Evi'ndeki 37 No.'lu odada (MÖ 1. yy.) rastlanmaktadır¹⁶.

İkinci grup olan figürlü opus sectileler, önceden dış konturleri çizilmiş olan insan ve hayvan figürlerinin farklı renkte plakalardan kesilerek bir araya getirilmesiyle oluşturulan kompozisyonlar şeklindedir. Bu grup, özellikle Claudius (MS 41- 54) ve Neron (MS 54-68) Dönemi'ne özgü çiçek figürlü kakma tarzındadır. Teknikte anatomi ve elbise özelliklerini modellendirmek ve renklendirmek, ışık gölge etkisini, elbise kıvrımlarını elde etmek mümkündür¹⁷. Figürlü kakmalar Roma dekorasyon sanatında büyük önem taşımaktadır. Bu teknikteki insan figürlerine, Roma'da Domus Transitoria Nymphaeumu'nun duvarlarında (**Fig. 2**) rastlanmaktadır. İnsan figürlerinin yanı sıra hayvan figürleri ve masklarda Roma dekorasyon sanatında sevilerek kullanılmıştır¹⁸.

Üçüncü grup olan floral opus sectileler, çeşitli bitki ve çiçek bezemeleri oluşturmak amacıyla kesilen karoların birleştirilmesinden meydana gelmektedir. Bu ilk bakışta kakmayı hatırlatsa da floral opus sectile adı altında incelenmektedir. Ephesos St. John Kilisesi'nin skeuophylakion kuzeydoğu köşesinde ortaya çıkarılan mermer döşeme¹⁹, Pompeii Casa dell'Efebo'daki döşeme ve Ostia Porta Marina'nın dışındaki binanın salonunda bulunan döşemeler (**Fig. 3**) bu türe en güzel örneklerdir²⁰.

¹⁴ Kadioğlu 1997, 354; Dunbabin 1999, 258; Özyıldırım- Yeğin 2017, 50; Özüdoğru- Tarkan 2023, 151.

¹⁵ Kadioğlu 1997, 354.

¹⁶ Salzmann 1991, 440-444; Kadioğlu 1997, 354; Özüdoğru- Tarkan 2023, 151.

¹⁷ Kadioğlu 1997, 354.

¹⁸ Kadioğlu 1997, 354; Burada, kakma ile yapılan tıknaz dört erkek vücuduna ait parçalar ve beş tane baş ele geçirilmiştir. Saçlar sıcak sarı- kahverengi rengindeyken vücutlar ve yüzler koyu kırmızı çizgili kumru rengindedir. Kafa ile saçlar o kadar özenli bir şekilde kesilmiştir ki, bunlar bugün bile tam olarak birbirlerine uymaktadır.

¹⁹ Büyükkolancı 1982, 254- 257.

²⁰ Kadioğlu 1997, 355.

Dördüncü grubu oluşturan mimari formun işlendiği opus sectile dekorasyonun konusu, belirli bir düzen ve şemada tasvir edilmiş mimari betimlemelerdir. Kibyra Olympeion Odeonu'nun (**Fig. 4**) yanı sıra Ephesos²¹, Sardis²² ve Magnesia ad Meandrum'dan²³, parçalar halinde ele geçmiş opus sectile mimari tasvir örnekleri bilinmektedir²⁴.

Taş parçalarının belirli şekilde kesilip, tasarım oluşturmak üzere bir araya getirildiği teknik ilk olarak MÖ 4.yy.'da, Samothrace (Semadirek) Sunak Avlusunda karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu teknik kontrast renklerdeki baklava dilimleri gibi nispeten basit tasarımların bir araya getirilmesiyle oluşmaktadır. İlk form olan geometrik opus sectileler MÖ 2. yy.'da geliştirilmiştir. Bu gelişmeler İtalya anakarasında baklava dilimi, üçgen ve kare gibi basit şekillerde tekrarlanan parçalardan oluşan zeminler ile kanıtlanmaktadır. Pompeii Apollo Tapınağı cellasının orta bölümünde bulunan yeşil, gri, beyaz kireçtaşı, kayrak taşı baklava dilimleri ve Pompeii Faun Evi'nin bazı bölümlerinde yer alan, perspektif küplerin bir desen oluşturacak şekilde düzenlenmesiyle meydana getirilen opus sectile döşeme (**Fig. 5**) bu gelişmelere en iyi örneklerdir²⁵. İtalya'daki en eski opus sectile döşeme örnekleri renkli kireçtaşından ve arduaz gibi mermer olmayan diğer malzemelerden yapılmıştır. Mermerin benimsenmesi, MÖ 1. yy.'da Roma'da ithal mermerin mimari amaçlarla kullanımına yönelik artan moda anlayışıyla ve bir sonraki yüzyılda mevcut çeşitlerin büyük ölçüde genişlemesiyle bağlantılıdır²⁶. MS 1. yy.'dan itibaren ise aynı şemalarda ithal mermerler kullanılmaya başlanmış olup opus sectile, opus tessellatum ve opus signinumun çoğunlukla merkez emblemasını veya kenarında küçük bir bölümünü kaplayacak şekilde uygulanmıştır²⁷.

İmparatorluğun son dönemlerinde, farklı amaçlar için tasarlanmış parçaların yoğun bir şekilde yeniden kullanıldığı, kalınlıklarının farklı olmasından, birbirlerine uymamalarından ve zaman zaman arka yüzlerindeki yazıtlar da dahil olmak üzere önceki kullanım izlerinden anlaşılmaktadır. Değerli mermer parçalarının dikkatlice kaldırıldığı

²¹ Thür 2014, 73, taf.438-440,

²² Hanfmann 1972, fig.182.

²³ Kadioğlu 2005, 321, abb. 18.

²⁴ Özüdoğru- Tarkan 2023, 149- 150.

²⁵ Dunbabin 1999, 254; Adıbelli 2020, 56.

²⁶ Dunbabin 1999, 255.

²⁷ Dunbabin 1999, 255; Adıbelli 2020, 56-57.

ve sadece temellerin kaldığı çok sayıda örnek de yeniden kullanımın sıklığına tanıklık etmektedir. Bu uygulama Orta Çağ'da da devam etmiştir²⁸. Parçalar, Vitruvius (7.1.3-4) tarafından ortaya koyulan kurallara az ya da çok uyularak doğrudan kalın harç temelleri üzerine döşenmiştir. Harç üzerinde bırakılan izler, mermerleri sökülmüş opus sectile zeminlerin varlığını kanıtlamaktadır. Örneğin, Palatine'deki Augustus Evi'nin kabul salonunda harçta görülebilen izler, hiçbir parça kalmamasına rağmen tüm zeminin desenleri ayırt edilebilen opus sectile ile döşendiğini göstermektedir. MS 1. yy.'dan itibaren, çok küçük mermer parçalarından oluşan zeminler dışında, çeşitli şekillerde kesilen opus sectile parçaları normal bir yatak üzerine döşenmiştir. Bu çoğunlukla pişmiş toprak parçalarından ya da amfora gövdelerinin parçalarından, bazen de gözenekli taş ya da mermer parçalarından oluşmaktadır. Bu yatak, mermerin çıkarılmasından sonra genellikle yerinde kalmış ve tasarımın yeniden inşasına izin vermiştir²⁹. Opus sectile döşemelerin kronolojik gelişimi net olmaktan uzaktır. Birçok tasarım yüzyıllar boyunca değişmeden kullanılmaya devam edilmiş ve malzemenin yeniden kullanılma eğilimi bu durumu daha da karmaşık hale getirmiştir³⁰.

Federico Guidobaldi ve ekibi tarafından yapılan bir dizi çalışma, belirli ana gelişim çizgilerini ayırt etmeyi mümkün kılmıştır. Geç Cumhuriyet ve Erken Augustus Dönemi'nin döşemelerinde, genellikle küçük boyutlarda olan temel geometrik formlar tek başlarına ya da basit kombinasyonlar halinde kullanılmıştır. Bunlar genellikle karışık teknikteki zeminlerde, bir signinum veya mozaik döşemede merkezi bir emblema olarak bulunmaktadır. Bu uygulama Campanian şehirlerinde MS 1. yy.'ın ortalarına kadar devam etmektedir. Augustus Dönemi'nden itibaren daha zengin evlerde opus sectile tüm zemini kaplayacak şekilde genişlemiş ve standart tipler yerleşmiştir³¹.

Augustus Dönemi'nden itibaren bu teknik kamu binalarının döşeme ve kaplamalarında sık sık kullanılmıştır. Bu dönemde Augustus Forumu, Mars Ultor Tapınağı ve Concordia Tapınağı'nın zeminlerinde görülen, zeminin karşıt renklerde kare veya dikdörtgen formlarda plakalarla kaplanması bu uygulamanın (**Fig. 6**) en eski örneklerindedir³². MS 1. yy. boyunca küçük boyutlu parçalardan oluşan opus sectileler

²⁸ Dunbabin 1999, 256.

²⁹ Dunbabin 1999, 257.

³⁰ Dunbabin 1999, 258.

³¹ Dunbabin 1999, 258.

³² Scheibelreiter 2008, 263-264; Özüdoğru- Tarkan 2023, 151.

büyük ölçüde ortadan kalkarken, büyük boyutlu parçaların kullanıldığı döşemeler ortaya çıkmıştır. Sonraki yüzyıllarda ekonomik kaygıların, insanları farklı opus sectile tiplerinin seçimine yönlendirdiği görülmektedir. Büyük malzeme plakalarının ve özenli kompozisyonların kullanımı, en görkemli ortamlar için ayrılmıştır. Zeminlerin çoğu orta büyüklükteki temel geometrik tasarımların varyasyonlarıyla bezenmiştir. Özellikle zengin ve karmaşık tasarımlar Nero Dönemi'ni karakterize etmektedir. Pompeii'deki Ephebe Evi (**Fig. 7**), Herculaneum'daki Geyik Evi bu döneme aittir³³. MS 1. yy. ve 2. yy.'da hem büyük boyutlu plakaların hem de ayrıntılı kompozisyonların bir arada kullanıldığı uygulamalar ise en zengin ve en büyük yapılarda karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan Hadrian'ın Tivoli'deki Villasında bulunan örnekler hem motifleri hem de kullanılan malzemenin kalitesi ile dikkati çekmektedir (**Fig. 8**)³⁴. MS 2. yy. sonu ile MS 3. yy.'daki gelişmeye dair sınırlı bilgiler mevcuttur. Bu dönemde standart tipler dışında orta boyutlu basit geometrik şemalar kullanılmıştır. MS 4. yy.'da ise özenle hazırlanmış tasarımlarda renk çeşitliliği ve lüks kullanım yeniden popüler olmuştur³⁵.

Anadolu'da ortaya çıkarılan en erken opus sectile örneği MÖ 1. yy.'a tarihlendirilen Pergamon'daki Attalos Evi'nde bulunmuştur³⁶. Bu döşemede de görülen kendini tekrarlayan dörtgen biçimli, basit geometrik şemalar daha sonra az sayıda da olsa görülmeye devam etmiştir. MS 2. yy. ve sonrasında yeni süslemeler Pergamon ve Nysa'daki örneklerde yıldız, güneş ve çember motifi çeşitlerinin kullanımı ile görülmeye devam etmiştir (**Fig. 9**)³⁷. Özellikle açık-koyu kontrastlarından dolayı estetik etkiyi arttıran ve farklı biçimlerde süslemelere de olanak sağlayan kare panolar içindeki dairesel opus sectile döşemeler MS 2. ve 3. yy.'larda Anadolu'da oldukça popüler olmuştur³⁸. Hellenistik Dönem ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde Anadolu'da geometrik opus sectile döşeme örneklerinin kısıtlı olması, opus sectiledeki stil gelişiminin takip edilmesini zorlaştırmaktadır³⁹. MS 2. yy.'da bilinen geometrik örnekler dışında Pergamon'daki Peristylli Ev'in (III) 6 ve 7 b. No.'lu mekânlarında güneş ve yıldız

³³ Dunbabin 1999, 259.

³⁴ Dunbabin 1999, 259; Adıbelli 2020, 57.

³⁵ Dunbabin 1999, 260; Adıbelli 2020, 57.

³⁶ Salzmann 1991, 419; Kadioğlu 1997, 354; Özyıldırım- Yeğin 2017, 51; Adıbelli 2020, 57; Armağan 2022, 106.

³⁷ Kadioğlu 1997, 142-145; Adıbelli 2020, 57.

³⁸ Scheibelreiter 2008, 265; Özüdoğru- Tarkan 2023, 150.

³⁹ Kadioğlu 1999, 181; Özyıldırım- Yeğin 2017, 51.

betimleri şeklinde opus sectile motifleri görülmektedir (**Fig. 10-11**). Ephesos'taki Yamaç Evler'de olduğu gibi 3. yy. ortalarında kafes biçiminde oluşturulmuş opus sectile kullanımını da bulunmaktadır⁴⁰.

Anadolu'da opus sectile tekniğinde gelenekselleşme MS 4. yy.'da kendini göstermeye başlamıştır. Dörtgen motif düzenlemelerinin tüm çeşitlerinin yanı sıra altıgen ve sekizgen modüllerin türevleride çoğalmış ve motif sayısında artış olmuştur (**Fig. 12**). Bunların dışında Medusa kalkanı ve hasır motifi de repertuara eklenmiştir⁴¹. Sonraki yüzyıllarda ekonomik şartlar, değişen motif ve mermer türlerinin seçimini belirlemiştir. Bunun yanı sıra MS 4.- 5. yy.'larda güçlenerek yayılan Hristiyanlık, dönemin sanat anlayışına yön vermiştir. Özellikle MS 4. ve 5. yy.'larda figüratif bezemeler genellikle dini konuları içermekte olup farklı tekniklerle kilise duvarlarına işlenmiştir⁴². Zeminlerde ise biçim ve çeşitleri artan geometrik opus sectileler, tessellatum tekniğine göre daha fazla tercih edilmiştir⁴³. Geometrik motif veya şemaların genellikle dikdörtgen panolar oluşturacak şekilde düzenlenmesi ve pano aralarının geniş bantlarla ayrılması Erken Hristiyanlık Dönemi'nin en karakteristik özelliklerinden birisi olmuştur (**Fig. 13**)⁴⁴. Geç Antik Dönem'de ise basit şablonların yanı sıra geliştirilmiş yıldız ve güneş motifleri, diğer geometrik motiflerle beraber hem Erken Hristiyanlık Dönemi hem de Orta Bizans Dönemi süslemeleri arasında görülmektedir⁴⁵.

Genel olarak Anadolu'da, özellikle MS 3. yy. ve sonrasında, kentlerin önemli kamu yapıları ve sivil yapılarının duvar veya zeminlerinin, opus sectile yöntemiyle oldukça renkli bir şekilde döşendiği anlaşılmaktadır. Anadolu'da bu tekniğin kullanıldığı döşemelere Tripolis Batı Agora Portiği, Aphrodisias Hadrian Hamamı, Ephesos Veditus Hamam Gymnasiumu, Sardes Hamam Gymnasiumu, Ankara Ulus yapıları örnek verilmektedir⁴⁶.

⁴⁰ Kadioğlu 1999, 181; Özyıldırım- Yeğin 2017, 51, dipnot 20.

⁴¹ Zoroğlu 1989, 135-139; Kadioğlu 1997, 75-87; Kadioğlu 1999, 182; Özyıldırım- Yeğin 2017, 52; Adıbelli 2020, 57.

⁴² Özyıldırım- Yeğin 2017, 52; Adıbelli 2020, 57.

⁴³ Kadioğlu 1997, 80; Kadioğlu 1999, 182; Özyıldırım- Yeğin 2017, 52; Adıbelli 2020, 57; Armağan 2022, 106.

⁴⁴ Yegül 1986: 81-83; Adıbelli 2020, 57.

⁴⁵ Kadioğlu 2005, 1-3; D'Andria 2019, 52-53; Adıbelli 2020, 57; Özüdoğru- Tarkan 2023, 151.

⁴⁶ Özüdoğru- Tarkan 2023, 151.

İKİNCİ BÖLÜM

HIERAPOLIS'TE OPUS SECTILE KULLANIMI

2.1. Hierapolis Antik Kenti'nin Coğrafi Konumu ve Tarihçesi

Antik dönemde Phrygia Bölgesi sınırları içinde yer alan ve Lykos Ovası'nın kuzeydoğusundaki Çökelez Dağı'nın batı yamacında konumlanan Hierapolis, günümüzde Denizli ilinin 20 km kuzeydoğusundaki Pamukkale ilçesinde bulunmaktadır (**Plan 1**).

Sözcük olarak “Kutsal Kent” anlamına gelen Hierapolis⁴⁷ adının nereden geldiği ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Hieron'dan geldiği düşünülen kent adı “Tapınaklar Kenti” anlamıyla sikkeler üzerinde kullanılmıştır. Augustus Dönemi'ne tarihlendirilen bazı sikkeler üzerinde de bu ad görülmekte olup, Grek dilinin yayılmasıyla beraber Grekçeye uygun olarak Hierapolis yani kutsal kent olarak adlandırılmıştır⁴⁸. Ayrıca Bizanslı Stephanos, Ethnika adlı eserinde, kentin adının tapınakların fazlalığından dolayı olduğunu belirtmektedir⁴⁹.

Lykos Vadisi'nin kuzeydoğusunda konumlanan Hierapolis, Hellenistik Dönem'de kurulmuştur⁵⁰. Herodot'un bölgeyle ilgili aktardığı bilgilere göre Hierapolis'in kuruluşundan önce bu topraklarda Kydrara adında bir yerleşim vardır. Hellenistik Dönem öncesine giden erken yerleşimler hakkında ise bilgi yok denecek kadar azdır⁵¹.

MÖ 4. yy.'ın ortalarından önce burada bir Phryg kutsal alanının var olduğu düşünülmektedir. Roma İmparatorluk Dönemi sikkelerinde görüldüğü üzere, kentin Mopsos tarafından kurulduğu görüşü doğruysa, Hierapolis'in MÖ 8. yy.'a değin uzanan derin bir geçmişi olduğu söylenebilmektedir⁵². Strabon (XIII.4.C.630), sıcak su kaynakları ve Ploutonion denilen mağarasıyla ünlü olan kentte, tanrıça Kybele'ye hizmet

⁴⁷ Bean 1987, 278; Humann 1898, 19; Ruge 1913, 1404; Magie 1950, 141-142; Ramsay 1960, 88; Malay 1992, 125.

⁴⁸ Ramsay 1985, 87.

⁴⁹ Bean 1987, 278; Bean 2000, 251.

⁵⁰ Humann 1898, 9; Ruge 1913, 1404; Akurgal 1990, 464; Şimşek 2000, 187; D'Andria 2003, 9.

⁵¹ Ferrero 1993,106; D'Andria 2003, 9.

⁵² Sevin 2019, 245.

eden Phryg rahiplerinden bahsetmektedir. Ayrıca detaylı olarak Ploutonion'un mimari yapısı ve işleyişi ile ilgili bilgiler vermektedir.

Hierapolis'in kuruluşuyla ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Büyük İskender'den sonra yaşanan karışıklıklar ve iktidar mücadeleleri nedeniyle kentin bir Pergamon kuruluşu mu yoksa Seleukos kuruluşu mu olduğu konusunda araştırmacıların farklı görüşleri mevcuttur. Fakat tiyatro basamaklarında, kentlilere ait boy adlarının arasında Pergamon hükümdarlarının isimlerin yanı sıra daha önceki Seleukos sülalesinin kabile adlarının da yer alması kentin bir Seleukos kuruluşu olduğunu göstermektedir⁵³.

Magnesia Savaşı'nda (MÖ 190) Seleukos Kralı III. Antiokhos'un, Roma desteğindeki Pergamon Kralı II. Eumenes tarafından yenilgiye uğratılması üzerine I. Attalos Dönemi'nde yapılan Apameia Barışı (MÖ 188) ile yönetim Seleukoslar'dan Pergamon Krallığı'na geçmiştir⁵⁴. Kentin adının bu dönemle ilgili olduğu da yaygın bir söylemdir. Bu adın Pergamon'un efsanevi kurucusu Telephos'un karısı Amazonlar kraliçesi Hiera'dan gelmiş olduğu düşünülmektedir⁵⁵. Pergamon Krallığı'nın giderek zayıflamasına karşın Roma İmparatorluğunun gittikçe güçlenerek Anadolu'yu etkisi altına alması ve III. Attalos'un ölmeden önce Hierapolis'in de içinde bulunduğu elindeki tüm kentleri vasiyet yoluyla Roma İmparatorluğu'na bırakması (MÖ 133) ile Anadolu'da yeni bir dönem başlamıştır⁵⁶. Bu tarihten sonra kent ilk önce Kibyra'nın başkentlik ettiği Kibyra Conventus Birliği'ne devredilmiş ardından ise MS 3. yy.'dan sonra Phrygia Pacatania'sına bağlanmıştır⁵⁷.

MÖ 129 yılında Roma İmparatorluğu'nun Asia Eyaleti'ne katılan Hierapolis, İmparator Cladius ile Severus Alexander Dönemleri arasında en az dört yıkıcı deprem yaşamıştır. Bu depremler kentin gelişmesi ve yapılanmasında olumsuz etki yaratmıştır. MS 60 yılında Hierapolis'te ve komşu kentler olan Kolossai ile Laodikeia'da da yıkıcı bir etkiye sahip büyük bir deprem yaşanmıştır⁵⁸. Bu büyük depremin ardından kent İmparator Nero'nun (MS 54- 68) yardımıyla hippodomik plana uygun olarak tekrar ayağa

⁵³ Ferrero 1993, 73; Bean 2000, 251-252; D'Andria 2003, 9; Sevin 2019, 245.

⁵⁴ Akurgal 1990, 494; Ferrero 1993, 109; Bean 2000, 252; Sevin 2001, 203; D'Andria 2003, 9; Sevin 2019, 245.

⁵⁵ Bean 2000, 251; Sevin 2019, 245.

⁵⁶ Ferrero 1993, 109; Magie 2000, 69; Humann vd. 2003, 9; D'Andria 2003, 9; Sevin 2019, 245.

⁵⁷ Humann, 1898, 32; Ritti 1987, 28; Sevin 2001, 203; D'Andria 2003,9.

⁵⁸ Humann, 1898,24; D'Andria 1987, 15; Bean 1987, 280; Ferrero 1993, 110; D'Andria 2003, 10.

kaldırılmıştır⁵⁹. Roma İmparatoru Domitianus Dönemi'nde (MS 81-96) Asia Prokonsülü Julius Frontinus, imparatorun isteği doğrultusunda kentte büyük imar faaliyetlerinde bulunmuş ve yapıları imparatora adamıştır⁶⁰. MS 129 yılında İmparator Hadrianus, Anadolu gezisi sırasında kenti ziyaret etmiştir⁶¹. Hadrianus'un tahta çıkışını kutlamak için kentlerin ödediği bir para olan *aurum coranarium*'u imparator, Hierapolis kentinden kabul etmemiş, bu parayla agoranın inşasına başlanmış ve kent ekonomik faaliyetlerde doruk noktasına ulaşmıştır. Daha sonra imparator kente bir mektup yollayarak krallar döneminden itibaren kentin elinde bulunan ayrıcalıkların geçerli olduğunu belirtmiştir⁶².

Meydana gelen büyük depremler ardından Hierapolis altın çağını Severuslar Dönemi'nde yaşamaya devam etmiştir. Önemli kamu yapıları ve nekropolde anıt mezarların inşası sürdürülmüştür. Bunun sebebi Hierapolis'li aristokrat bir aileden olan sofist Antipatros'un, İmparator Septimus Severus tarafından varisleri Geta ile Caracalla'nın hocası olması ve Grekçe konuşan kentlerle yazışmaları yürütmesi için Roma'ya çağırılmasıdır. Bu sayede Hierapolis İmparatorluk yardımından yararlanmıştır⁶³. İmparator Elagabalus Dönemi'nde (MS 211-217) İmparatorluk kültürü adına Hierapolis'e "*neokoros*" yani "Tapınak Bekçisi" unvanı verilmiş ve kent vergilerden muaf tutulmuştur⁶⁴.

Tiyatro kazılarında ortaya çıkarılan bir yazıta göre MS 352 yılında İmparator Constantinus (MS 350-361) Dönemi'nde, tiyatro sahne binası onarım geçirmiştir. Tiyatrodaki onarımlar Doğu Eyaletlerinin Praefectus Praetorius'u olan Strategius Musonianus'un girişimi ile gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle MS 360 yılından sonra heykeli dikilmiştir⁶⁵.

⁵⁹ Humann, 1898, 24; Bean 2002, 252.

⁶⁰ Ferrero 1993, 110; D'Andria 2003, 10.

⁶¹ Humann 1898, 24; Bean 2000, 252; D'Andria 2003, 10.

⁶² Ferrero 1993, 109-110; D'Andria 2003, 10; Ayrıca kente İmparator Hadrianus ve eşi Sabina'nın onuruna heykelleri dikilmiştir.

⁶³ Humann 1898, 26; Ritti 1987, 73; Ferrero 1993, 110; D'Andria 2003, 11; Antipatros, Caracalla'nın imparator olduktan sonra kardeşi Geta'yı öldürtmesini doğru bulmadığını söyleyerek Caracalla'yı eleştirmiştir. Filozof Philostratos "Sofistlerin Yaşamı" adlı eserinde, Antipatros'un yaşamıyla ilgili olaylar anlatır. Ayrıca İmparator Caracalla'nın çok öfkelenmesinden ve olayın Antipatros'un intiharı ile sonuçlandığını ifade eder.

⁶⁴ Ritti 1987, 73; Ferrero 1993, 110; D'Andria 2003, 11.

⁶⁵ Ritti 1987, 73- 75; Ferrero 1993, 111-112; D'Andria 2003, 12- 180.

MS 5. ve 6. yy.'da kent planında değişiklikler meydana gelmiştir. 6. yy.'ın 2. yarısında meydana gelen büyük deprem ardından agora alanı tahrip edilip yağmalanarak terk edilmiştir. Bunun yanı sıra Theodosius tarafından çıkarılan bir kanunla, barbar akınlardan korunmak üzere kentin etrafı surlarla çevrilmiştir⁶⁶. Hierapolis'te imar faaliyetleri devam ederken Roma İmparatorluğu'nun Hristiyanlığı kabul etmesine rağmen, eski geleneğe bağlı rahipler Plutonion mağarasına inerek geleneklerini sürdürmeye devam etmiştir. Hierapolis'te pagan inancının devam etmesi Hristiyanlığın yayılmasına engel olmamıştır. Kentte yer alan zengin ve nüfuzlu Yahudi topluluğu, Hristiyanlığın kolayca yayılmasına olanak sağlamıştır⁶⁷.

Hierapolis, Havari Philippus'un mezar kültürüne bağlı olarak MS 535 yılında Phrygia Pacatiana Secunda'nın metropolisi ilan edilip önemli bir Hristiyanlık merkezi haline gelmiştir⁶⁸.

MS 7. yy.'ın ilk yarısında İmparator Heraclius (MS 610-641) Dönemi'ndeki yıkıcı bir depremle kent tahrip olmuştur. Yaşanan depremin ardından yıkılan yapıların üzerine basit evler inşa edilmiş ve kent tarımsal bir yerleşim kimliği kazanarak MS 12. yy.'da küçük bir kasaba halini almıştır. Aynı yüzyıl içerisinde Haçlı Seferleri sırasında kent, Friedrich Barbarossa'nın Küçük Asya'daki ilerleyişini anlatan *Historia de Expeditione Friderici Imperatoris* adlı eserde “*dirutam civitatem*” olarak tanımlanmıştır. Aynı zamanda Barbarossa kenti, Aziz Philippus'un anısına ziyaret etmiştir⁶⁹. MS 13. yy.'ın başlarında, Hierapolis'in de içinde bulunduğu bölge Selçuklu Türklerinin hakimiyetine girmiştir⁷⁰. Kenti daha uzun süre koruyamayan Bizans birlikleri 1259 yılında tamamen gerçi çekilerek hakimiyeti Türkmenlere bırakmış ve bölgede 1276 yılında Germiyanoglu Beyliği kurulmuştur⁷¹.

⁶⁶ D'Andria 2003, 37.

⁶⁷ Ferrero 1993, 112.

⁶⁸ Ferrero 1993, 112; Sevin 2001, 203; D'Andria 2003, 12- 38; Sevin 2019, 245.

⁶⁹ Arthur 2006, 24.

⁷⁰ D'Andria 2003, 13- 40; Arthur 2006, 26.

⁷¹ Arthur 2006, 27- 28.

2.2. Hierapolisle İlgili Seyyahların Notları ve Yapılan Kazı Çalışmaları

Kent hakkında ilk bilgileri 1678- 1699 yılları arasında J. Spohn, G. Wheeler ve T. Smith aktarmıştır. Özellikle kentte yer alan nekropolis ve beyaz traverten havuzlardan bahsetmişlerdir⁷². 1745 yılında kenti ziyaret eden R. Pococke nekropolisin yanı sıra tiyatro, nymphaeum ve Apollo Tapınağı hakkında detaylı bilgiler vermiştir⁷³. 1775 yılında kenti R. Chandler ziyaret etmiş ve tiyatrodaki bazı yazıtları okumuştur⁷⁴.

19. yy.'ın başlarından itibaren 1812 yılında C. R. Cockerell Plutonium'u tanımlamış, 1828 yılında ise F. V. J. Arundell kentte kutsal mağaraların var olduğundan söz etmiştir⁷⁵. 1838 yılında L. De Laborde kentin çeşitli yerlerinin gravürlerini çizerek kenti ve kentteki anıtları tanımlamıştır⁷⁶. 1839 yılında C. Fellows kentte araştırmalar yapmış ve hamam yapısını saray olarak tanımlamıştır⁷⁷. Aynı yıl içerisinde Ch. Texier kentteki önemli yapıların çizimlerini yapmış ve kentteki yapıların ilk topografik planlarını yayınlamıştır⁷⁸. 1858 yılında ise Ch. Tremaux kentin planını çizmiş ve tiyatrunun rekonstrüksiyonunu yapmıştır⁷⁹.

19. yy.'ın ikinci yarısından itibaren kenti çok sayıda gezgin ziyaret etmiştir. 1874 yılında E. J. Davis⁸⁰, 1876- 1883 yıllarında A. Choisy⁸¹, 1882- 1897 yıllarında ise W. M. Ramsay⁸² kenti ziyaret etmiş, kent ve kentteki yapılar hakkında bilgiler vermiştir. 1898 yılında C. Humann, C. Cichorius, W. Judeich ve F. Winter tarafından kentle ilgili yayınlar yapılmıştır. "Altertümer Von Hierapolis" isimli yayında kentin topografik, mimari ve sanatsal yapısı hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca kentin nekropolü hakkında detaylı bilgi verilmiş ve yazıtlarla ilgili bir sunum gerçekleştirilmiştir⁸³.

⁷² Spon-Wheeler 1679, 270–271, 429.

⁷³ Pococke 1745, 75–78.

⁷⁴ Chandler 1776, 186–191.

⁷⁵ Arundell 1828, 74, 81.

⁷⁶ Laborde 1838, 81–84.

⁷⁷ Fellows 1839, 285.

⁷⁸ Texier 1839, 137–143.

⁷⁹ Tremaux 1858, 8–14.

⁸⁰ Davis 1874, 97–112.

⁸¹ Choisy 1876, 253–255.

⁸² Ramsay 1897, 476–478.

⁸³ Humann 1898, 1; D'Andria 2011, 130.

1957 yılından itibaren ise Hierapolis'teki sistemli kazı çalışmaları, Arif Müfid Mansel tarafından desteklenen İtalyan Arkeoloji Heyeti tarafından yapılmaya başlanmıřtır⁸⁴.

⁸⁴ D'Andria 2003, 17-18.

2.3. Hierapolis Antik Kenti'nde Opus Sectile Tekniğinin Kullanıldığı Yapılar

Hierapolis Antik Kenti'ndeki birçok yapıda kullanıldığı gözlemlenen geometrik motifli opus sectile döşemeler, genellikle kentteki sivil yapılar, kamu yapıları ve dini yapıların zeminlerinde görülmektedir. Kentte opus sectile zemin döşemesine sahip olan yapılar şunlardır; 104 numaralı insulada yer alan İon Başlıklı Ev ve Boyalı Yazıt Evi, Aziz Philippus Kilisesi, Güney Roma Hamamı, Hamam- Kilise ve Katedral Kilise (**Plan 2**).

2.3.1. 104 Numaralı İnsula

Doğuda Severuslar Tiyatrosu ile batıda Apollon Tapınağı arasında, kent merkezinde 104 numaralı insula yer almaktadır⁸⁵. Yapay teraslar üzerinde düzenlenmiş olan insula 104, Dorik Avlu Evi, İon Başlıkları Evi, Boyalı Yazıt Evi olarak adlandırılan üç konuttan meydana gelmektedir (**Fig. 14, Plan 3**). Konutların eklenmesi ve mekânsal organizasyonu, zemin kaplamaları ve süslemeleri, bugünkü yapının Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilmesine olanak sağlamıştır. Yüzyıllar süren dönüşüm ve müdahalelerin ardından, İmparatorluk Dönemi evresi için bazı silik izler, Erken Bizans Dönemi için ise çok daha belirgin ve kaydedilebilir bulgular günümüze ulaşmıştır⁸⁶.

104 numaralı insula, yüksek bir sosyal sınıfın yaşadığı, en az iki katlı teraslar üzerinde düzenlenmiş konutlar, revaklı avlular ve çeşmeli mermer döşeli açık alanları ile bir yerleşim alanını temsil etmektedir. Bu üstü açık alanlar (portikolu veya portikosuz) evlerin iç dolaşımını düzenler ve evlerin merkezinde konumlanarak hem temsili hem de evsel faaliyetlere yönelik odaların merkezci organizasyonuna olanak tanımaktadır. Açık alanların merkeziliği, Hellenistik Dönem'in inşaat pratiğinin devamı olarak, tüm odaları her zaman erişilebilir kılmakta ve aynı zamanda iç yolların rasyonel bir şekilde bölünmesine ve evin farklı odalarının farklı işlevler için ayrılmasına olanak sağlamaktadır. Evlerin doğudan batıya, Lykos Vadisi yönünde eğimli yapay teraslar üzerinde düzenlenmesi, farklı seviyelerde düzenlenmiş, sundurmalar veya dikey elemanları birleştirilmiş çoklu pencere dizileri aracılığıyla batıya bakan muhteşem açık veya yarı açık cephelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu evlerin şehrin elit kesimine ait olduğu, ziyafetler ve resepsiyonlar yani sahibinin sosyal törenleri için tasarlanmış çok sayıda odanın dekorasyonu ile kanıtlanmaktadır. Evlerin bazılarında

⁸⁵ Cottica 2004, 89; Ruggiu 2007, 211; Ruggiu 2018, 117.

⁸⁶ Ruggiu 2007, 211; Ruggiu 2012, 419; Ruggiu 2014, 209; Ruggiu 2018, 117-118.

sütunlu motifli freskli duvarlar ve renkli mermeri taklit eden paneller yer almaktadır. Diğerleri hem kabartma sıva (yatay sırayla küçük paneller) hem de mermeri taklit eden boyalı paneller ve bantlar kullanan karmaşık bir süsleme sistemi sunmaktadır. Bazı odalar renkli mermer zeminlere sahiptir. MS 6. yy.'ın sonları ile MS 7. yy.'ın ilk yarısından itibaren bu konutların mimari açıdan önemli değişikliklere uğraması, farklı bir yaşam biçiminin göstergesidir. Pek çok oda terk edilmiş ve kapatılmış, bazıları ise yeni işlevlere uyum sağlayacak şekilde dönüştürülmüştür.

Tiyatroya giden ikinci yol (stenopos 18'den) üzerinden evlere girişler az sayıdadır ve çoğunlukla hizmet amaçlıdır. Evlere girişlerin çoğu, Dor Avlusu Evi ve İon Başlıklı Eve giden bir dizi kapıya açılan stenopos 19'dan yapılmaktadır. Kimin gireceğinin kontrol edilmesine olanak tanıyan, giriş kapısı veya koridoru olmayan girişler, Dor Avlusu Evi'nin iki odasından (A 116/A 115) ve İon Başlıklı Ev'deki A 30 apsidal odasından sağlanmıştır. Kısmen kamusal alanlar olarak, yani muhtemelen yalnızca ev sakinlerine ayrılmayan ziyafetler için tasarlanmıştır. Diğer durumlarda, girişler, erişimlerin gözetlenmesine ve evsel alan içindeki rotaların düzenli dağılımına izin veren koridorlara, bazıları ise resmi ortamlara açılmaktadır⁸⁷.

104 Numaralı İnsula'daki opus sectile döşemeler, insulanın merkezinde konumlanan İon Başlıklı Ev'in A 50, A 195, A 1239 numaralı odalarında ve A 181 numaralı peristylli avlusu ile insulanın güneyinde konumlanan Boyalı Yazıt Evi'nin 41 numaralı eksedrasında karşımıza çıkmaktadır. İnsulada incelenen opus sectile döşemelerin tamamı dikdörtgen ve kare panellerin içerisine yerleştirilen, eşkenar dörtgen, altıgen ve sekizgen plakaların birleşiminden (H1, H2, H3, H4, H5, H6, H7, H8, H9, H10, H11, H12) oluşan basit geometrik, kompozit ve merkezi ekli kompozit paneller şeklindedir.

⁸⁷ Ruggiu 2012, 419- 422.

2.3.1.1. İon Başlıklı Ev

Tiyatroya giden ikinci yol üzerinde, insulanın güney tarafında İon Başlıklı Ev yer almaktadır. İnsulada bulunan diğer konutlardan daha büyük boyutlu olan İon Sütun Başlıklı Ev'in duvarlarında görülen farklı teknikler, yapının karmaşık bir kronolojiye ve birçok yapım evresine sahip olduğunu göstermektedir⁸⁸.

Büyük, lüks ve görkemli olan konutun planlaması, merkezi peristyl mimari tipine dayanan Klasik, Yunan ve Hellenistik dünyanın uzun süredir yaşayan geleneğine bağlılığını ifade etmektedir. Bu konutta, her iki yanında üçer sütun bulunan, İon düzeninde, iki katlı, alt katında yerel breşten, üst katında ise Hierapolis'ten gelen oniksten yapılmış daha ince sütunların bulunduğu bir peristyle sahiptir. Bu merkezi mekânı çevreleyen tüm odalar, kısmen ev içi kullanım için kısmen de temsil içindir. Odalardan özellikle iki tanesi opus sectile döşemeleriyle dikkat çekmektedir. Bunlar A 50 numaralı oda ve A 195 numaralı odadır⁸⁹.

Domus yani bey evi (zengin evi), merkezi bir peristyle açılan bir dizi mekândan oluşmaktadır. Peristyl, her kenarda üç sütun ile çevrelenmiştir. 2,95 m yüksekliğinde olan pembe breşli mermer sütunlar, eve adını veren ion sütun başlıklarını taşımaktadır. Kazı çalışmaları esnasında ortaya çıkarılan daha küçük boyutlu ion sütun başlıkları ve bu başlıkları taşıyan oniksten yapılmış sütunlar ikinci bir katın var olduğunu ortaya koymaktadır. Yapının ilk evresi mimari bezemelere göre MS 2. yy.'a tarihlendirilmektedir. Bu dönemde taban opus spicatum döşemeli olarak dekore edilmiştir⁹⁰. İon Başlıklı Ev, MS 5. yy.'da meydana gelen depremle büyük zarar görmüştür. Depremi ardından peristylin güney portiği kapatılmış ve evde ciddi onarımlar gerçekleştirilmiştir. Poligonal motifli, dörtgen, zengin opus sectile döşemeli, porfirinde kullanıldığı renkli mermer kaplama levhaları ile bezeli yeni bir mekân yapılmıştır. MS 7. yy.'da yaşanan şiddetli deprem ile konut tekrar tahrip olmuştur. Kazı çalışmalarında bu tabakadan MS 6. yy. keramiği ve Justinianus Dönemi'ne tarihlenen sikkeler ele geçirilmiştir. Daha sonra ise kalıntılar üzerine MS 10. ve 11. yy.'larda küçük kireçtaşı bloklardan sıkıştırılmış toprak tabanlı fakir Bizans evleri inşa edilmiştir⁹¹.

⁸⁸ D'Andria 2003, 144; Cottica 2004, 89; Ruggiu 2012, 424; Ruggiu 2018, 131.

⁸⁹ Cottica 2004, 89; Ruggiu 2007, 233.

⁹⁰ D'Andria 2003, 144; Ruggiu 2012, 424; Ruggiu 2018, 131.

⁹¹ D'Andria 2003, 145-146; Ruggiu 2012, 425-427; Ruggiu 2014, 211; Ruggiu 2018, 133.

Hierapolis'teki insula 104 içerisindeki İon Başlıklı Ev olarak adlandırılan alanda yürütülen kazı çalışmaları sırasında, A 50, A 195, A 1239 numaralı odalarda ve A 181 numaralı peristylli avluda, dikdörtgen ve kare panellerin içerisine yerleştirilen, eşkenar dörtgen, altıgen ve sekizgen plakaların birleşiminden (H1, H2, H3, H4, H5, H6, H7, H8, H9, H10, H11, H12) oluşan basit geometrik, kompozit ve merkezi ekli kompozit paneller şeklinde düzenlenen döşemeler bulunmuştur⁹².

2.3.1.1.1. A 50 No.'lu Oda

En iyi korunmuş opus sectile, A 50 odasında bulunan opus sectiledir⁹³. Odadaki döşeme farklı kalınlıklarda ortogonal bantlarla sınırlandırılmış on sekiz sağlam panel halinde düzenlenmiştir. Temel kompozisyon şeması, her şeyden önce farklı şekil ve boyutlardaki geometrik panellerin speküler bir düzenlemesinden oluşmaktadır (**Fig. 15, Çiz. 1**). Doğu-batı doğrultulu geniş bir bant, tüm alanı eşit genişlikte iki parçaya bölmektedir. Bunların her birinin içinde, batıdan doğuya doğru, aşağıdaki gibi düzenlenmiş bir dizi panel bulunmaktadır⁹⁴. Batıdan doğuya doğru, kısa kenarı mekânı ikiye bölen şerit boyunca uzanan yaklaşık 1.20x1.40 m ölçülerinde dikdörtgen bir panel, ardından uzun kenarları orta çizgi boyunca düzenlenmiş yaklaşık 1.20x0.60 m ölçülerinde iki çift dikdörtgen panel ve ardından yaklaşık 0.60x0.60 m ölçülerinde iki çift kare panel. Bu şekilde, odada doğudan batıya doğru yürüyenler için, daha küçük panellerden daha büyük arka planlara doğru, odanın doğu kapısından, sokaktan eve girişe en yakın olandan, odanın batı ucunda yer alan iki açıklığa doğru ilerlemeye karşılık gelen bir kademe yaratılmıştır (**Fig. 16-17**). İki büyük panodaki geometrik motiflerin seçimi de tesadüfi görünmemektedir. Her biri, ilgili eşiğe yerleştirilmiş büyük bir merkezi diskin varlığıyla karakterize edilmektedir (**Fig. 18**)⁹⁵.

⁹² Cottica 2004, 89; Bortolin 2019a, 207- 218.

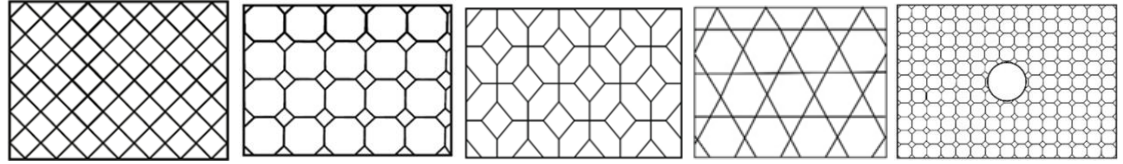
⁹³ Ferrero 1993, 317-318.

⁹⁴ Cottica 2004, 92-93; Bortolin 2019a, 208- 209.

⁹⁵ Cottica 2004, 92-93; Bortolin 2019a, 215.

H11m	H5p	H6g	H5m	H1s
	H6m	H5g	H1s	H6m
K ↑				
H11g	H7g	H6m	H6m	H7m
	H6p	H6g	H7p	H6p

İon Başlıklı Ev A50 No.'lu Oda Opus Sectile Döşeme Tablosu

H1

H5

H6

H7

H11

İon Başlıklı Ev A50 No.'lu Odada Kullanılan Opus Sectile Döşeme Motifleri

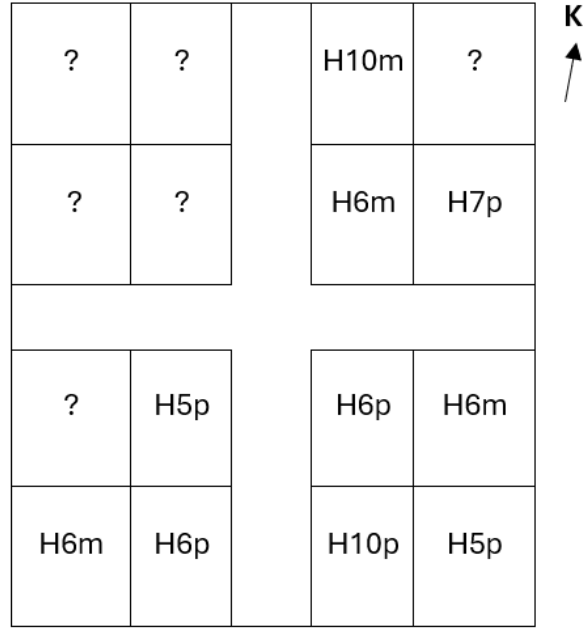
2.3.1.1.2. A 181 No.'lu Peristylli Avlu

Peristylli avlu, merkezi açık bir alanın sırasıyla batı, kuzey ve doğusuna yerleştirilen üç portikodan oluşmaktadır. Opus sectile döşeme ve kullanılan mermer türleri açısından A 50 odasındaki döşemeye tamamen benzeyen bir opus sectile ile döşenmiştir⁹⁶.

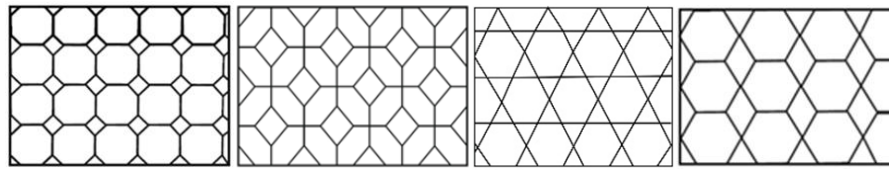
Kompozisyon şeması, yaklaşık 0,65 m genişliğinde birbirine dik açılı iki mermer banttıan oluşan büyük bir merkezi haçın dört köşesinde dörderli gruplar halinde düzenlenmiş, farklı genişlikte ortogonal bantlarla ayrılmış, eşit boyutta (yaklaşık 0,85x 0,60 m) on altı dikdörtgen panelden oluşmaktadır. Her biri dört panelden oluşan dört grup, sırayla birbirlerine dik açı yapan mermer bantlarla ayrılmış ve böylece dört küçük haç oluşturulmuştur. Söz konusu zeminin korunmuş kısmının A 50 odasında daha önce

⁹⁶Ferrero 1993, 317-318; Cottica 2004, 93; Kazı çalışmaları sırasında, söz konusu zeminin yoğun tahribata uğradığı gözlemlenmiştir. Bunun nedeni, peristyle ait sütunların çoğunun avlunun tam ortasında, yani tüm yapının yapısal olarak en kırılgan kısmına yıkılmış olmasından kaynaklanmaktadır.

görülen, **H5**, **H6** ve **H7** kompozisyonlarını tekrarladığı anlaşılmıştır. Ancak A50 odasında bulunmayan **H10** motifi bu mekânda kullanılmıştır. Burada ele alınan kompozisyon şemasında, A 50 odasının zemininde tespit edilen panellerin hiyerarşik ve aşamalı organizasyonunun bulunmaması da dikkat çekicidir. Bu durum muhtemelen iki odanın tören ve seremoni güzergâhları bağlamında sahip olması gereken farklı işlevle bağlantılıdır (**Çiz. 2**)⁹⁷.

İon Başlıklı Ev A181 No.'lu Peristylli Avlu Opus Sectile Döşeme Tablosu

H5

H6

H7

H10

İon Başlıklı Ev A181 No.'lu Peristylli Avluda Kullanılan Opus Sectile Döşeme Motifleri

⁹⁷ Cottica 2004, 93; Bortolin 2019a, 217.

2.3.1.1.3. A 195 No.'lu Oda

A 50 numaralı odadakine benzeyen bu zemin, opus sectile⁹⁸ döşendikten sonra zeminin altından geçen bir su borusunu onarmak için zeminde yapılan tamirat nedeniyle eksik olan en batıdaki bölüm hariç, mükemmel şekilde günümüze ulaşmıştır. Bu tamiratın yapıldığı alan, daha sonra düzensiz boyut ve şekillerde, bazen de kalıplanarak yeniden kullanılmış mermer plakalar kullanılarak kabaca yeniden düzenlenmiştir. Bu faaliyetler evin kullanımının son evresinde, 6. yy.'ın sonu ile 7. yy.'ın başı arasında gerçekleşmiştir⁹⁹.

A 195 Odası'ndaki opus sectilenin tasarımında, farklı kalınlıklarda dik mermer şeritlerle ayrılmış, farklı boyutlarda en az otuz sekiz panelden oluşan bir kompozisyon şeması yer almaktadır (**Fig. 19-20**). Bununla birlikte, döşemenin tahrip edilmiş olan en batıdaki bandının orijinal düzenlemesinin en az sekiz panel daha içermesi gerektiği açıktır; bu bölümün organizasyonunun ilgili doğu bandının neredeyse aynısı olduğu varsayılırsa, belki bu bölümde on panel bulunmalıdır. Aslında, kompozisyon şeması bir kez daha, odanın ortasında kuzey-güney yönünde uzanan mermer bant tarafından sınırlandırılan ve komşu sınır bantlarından daha büyük (yaklaşık 0,50 m) olan iki bölüme dağıtılan panellerin speküler bir organizasyonuna dayanıyor gibi görünmektedir. Bununla birlikte, odanın çevre duvarlarının ortogonal olmayan yönelimi, düzensiz şekilli bir iç mekân tanımlar; bu da zemin döşenirken hem panellerin şekli hem de boyutları açısından zeminin iki yarısının simetri dışı olmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra, odanın güneybatı ucunda, güneydoğu kesimindeki ilgili bölümde bulunan dört panele karşılık altı panelin varlığını açıklamak daha zordur. Bu durum, opus sectilenin yerleştirilmesinin ardından yapılan restorasyon çalışmalarının bir sonucu olabilir. Bu opus sectile için temel kompozisyon modülü, odanın kuzey kesiminde, giriş kapısında iki kez ve odanın ortasında dört kez kullanıldığını gördüğümüz 1.00x0.85 m boyutlarındaki paneldir. Aynı modül, dört küçük panele bölünerek odanın güney, doğu ve batı yan bantlarını süslemek için kullanılmıştır. A50 Odası'nda ve A181 Peristylli Avluda görülen **H1**, **H7** ve **H10** kompozisyonlarına ek olarak bu odada **H2-4**, **H8-9** ve **H12-13** motifleri de bulunmaktadır. A 50 numaralı odada daha önce gözlemlenen, merkezi bir eke sahip kompozit panellerin (yani **H12** ve **H13**) kullanımı, giriş kapısının varlığını vurgulamaya ve odanın merkezine doğru bir kompozisyon yolu önermeye hizmet etmiştir. Burada

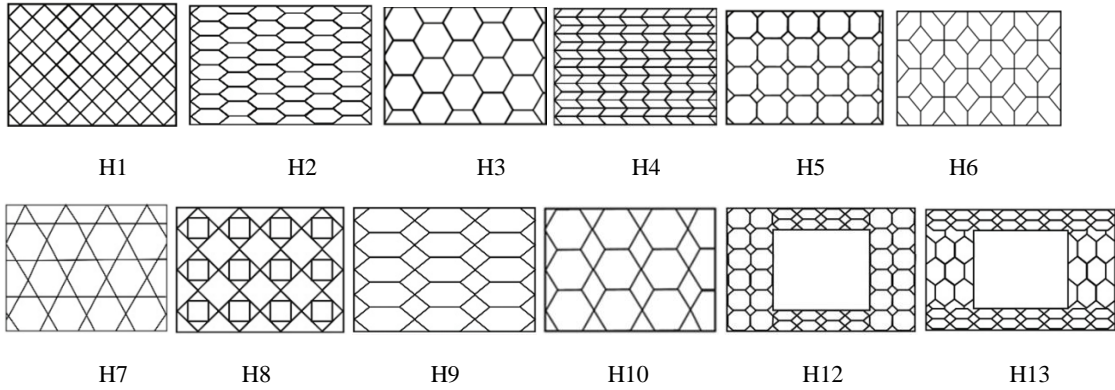
⁹⁸ D'Andria 2003, 417.

⁹⁹ Cottica 2004, 94-95; Bortolin 2019a, 217.

doğudaki geometrik panellerin arasında oldukça nadir görülen bir motif (**H4**) de mevcuttur. Dolayısıyla burası, evin kuzeybatı tarafından gelen temsili bir güzergâhla ilişkili olduğu kesin olan önemli bir odadır. Onaltı büyük panele bölünen mekânın batısındaki dört, doğusundaki dört ve güneyindeki dört panel kendi içerisinde de dört bölüme ayrılmıştır. (**Çiz. 3**)¹⁰⁰.

?	H2s	H12s		H13s		H1m	H7s	K ↑
?	H8s					H8s	H5m	
?	H9s	H4s		H5s		H6m	H2s	
?	H6m					H7s	H6m	
?	?	H5s		H6m		H6g	H2s	
?	H2s					H6m	H5m	
H9s	H2s	H1p	H2s	H1p	H6p	H1m	H6m	
			H10s					
?	?	H6p	H5m	H1g	H3p	H2s	H6m	
		H2s						

İon Başlıklı Ev A195 No.'lu Oda Opus Sectile Döşeme Tablosu

İon Başlıklı Ev A195 No.'lu Odada Kullanılan Opus Sectile Döşeme Motifleri

¹⁰⁰ Cottica 2004, 96; Bortolin 2019a, 208- 215.

2.3.1.1.4. A 1239 No.'lu Oda

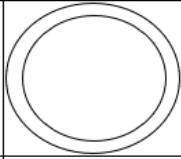
A 1239 numaralı oda, 6. yy.' da ya da 7. yy.'in başlarında, muhtemelen hâlâ özel nitelikte olan, İon Başlıklı Ev'in sınırında yer almakta ve insula bloğunun batı kesiminde, yani en alt terasta bulunmaktadır. Bu nedenle erozyona ve akıntıya, ayrıca bölgenin Bizans Dönemi'nin ortalarında yeniden iskân edilmesine uygun olarak daha fazla tahribata maruz kalmıştır. Söz konusu oda, açık bir alana bakmakta olup, mermer plakalarla döşenmiş ve küçük bir çeşme havuzuyla donatılmıştır. Kronolojik olarak henüz belirlenemeyen ikinci bir aşamada, zaten opus sectile ile döşeli olan eksedra, odanın kuzeyine ince bir bölme eklenerek daraltılmış, bu da mermer zeminin bir kısmını ve bir sütun dizisine bakan renkli mermerden bir panel motifiyle boyanmış yedi kenarlı duvarı ortadan kaldırmıştır¹⁰¹.

Eksedra, güney tarafında, bir basamakla ulaşılabilen üstü açık bir alana (A 1258) açılmaktadır. Basamağın ötesinde, eksedrada bir tür giriş paspası oluşturan opus sectile (**H5p** motifli) panel bulunmaktadır. Bunun içinde, paneller üç paralel sıra halinde düzenlenmiş ve ortogonal bantlarla sınırlandırılmış üçe üç kareden oluşan bir satranç tahtası şeklinde düzenlenmiştir(**Fig. 21-22**). Zeminin orijinal döşemesinin bu odanın daraltılmasından ve batı tarafındaki bölmenin eklenmesinden önce, üç panelden oluşan bir set daha yerleştirilmiştir¹⁰². Döşemenin merkezi, içine antik dönemde çıkarılmış, beyaz mermer çerçeveli bir diskin yerleştirildiği kare bir panelden oluşmaktadır (**Fig. 23, (Çiz. 4)**). Değerli ya da genel olarak önemli bir malzemedен (belki de kutsal yapılarda bulunan örneklerde olduğu gibi yazıtlı bronz ya da mermerden) yapılmış olması gereken disk, gri harç yatağı içinde mermer levha parçalarından oluşan bir tabaka üzerine oturtulmuştur. Ayrıca eksedrada yürütülen çalışmalarda üzerinde christogram motifi olan mermer bir karo ele geçirilmiştir (**Fig. 24**)¹⁰³.

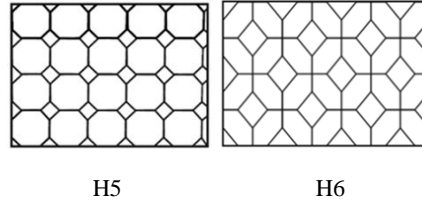
¹⁰¹ Cottica 2004, 97- 98.

¹⁰² Cottica 2004, 98.

¹⁰³ Cottica 2004,98; Ruggiu 2012, 428; Bortolin 2019a, 217.

H5s	H6s	H5m	K ↑
H6		H6p	
H5p	H6s	H5p	

İon Başlıklı Ev A1239 No.'lu Oda Opus Sectile Döşeme Tablosu

İon Başlıklı Ev A1239 No.'lu Odada Kullanılan Opus Sectile Döşeme Motifleri

2.3.1.2 Boyalı Yazıt Evi

Boyalı Yazıt Evi, 104 numaralı insulanın en batı ve alt kısmında bulunmaktadır. Muhtemelen özel bir mülk olan evde, diğer evlerde olduğu gibi aile yaşamına ayrılmış tipik odaların varlığı ortaya çıkmamıştır. Bunun yerine, kabul odaları, avlu etrafında düzenlenmiş eksedralar gibi yarı kamusal alanlar, bir kütüphane, büyük bir çeşme, doğrudan sokaktan da erişilebilen bir dua odası bulunmaktadır. Avlunun her iki yanında, kuzeyde opus sectile döşemeli bir eksedra, güneyde daha az derin ve daha uzun, opus spicatum döşemeli başka bir eksedra bulunmaktadır. Kuzeyde ise iki katlı kütüphane salonunun büyük girişi yer almaktadır¹⁰⁴.

Boyalı Yazıt Ev adı, Hierapolis ve Küçük Asya'da Hıristiyanlığın kökenine dair en önemli tarihi tanıklıklardan birini temsil eden Yunanca bir yazıttan gelmektedir. Evdeki çok küçük bir odanın dört duvarına boyanmış olan dua, bir dizi ilahiye ek olarak eklenmiş Kutsal Kitap'tan apokrif bir metindir. Yalnızca Septuagint olarak bilinen Yunanca İncil'de bulunan ve MS 7. yy.'da yaşamış Yahuda Kralı Manasseh'e atfedilen bu dua, yalnızca ilahi merhametin affedebileceği ve İncil'deki anlatıma göre tanrılara

¹⁰⁴ Ruggiu 2018, 133- 135; Ruggiu 2014, 213.

tapmaya ve cinayete kadar uzanan ağır hataların acı verici bir kendini suçlama eylemidir. Dua odası, komşu evin kör koridoruna açılan ve bu nedenle sadece havalandırma görevi gören bir pencereden çok az ışık alır. Mevcut tek kapısı sayesinde kütüphane ile iletişim halindedir¹⁰⁵. Yazıtın yazıldığı odanın küçüklüğü ve yoksulluğu ile evin geri kalanının dekoratif lüksü arasındaki bariz zıtlık, Manasseh'in odasının kullanım amacı ile açıklanabilir. Evin genel planı çoğunlukla temsili odalardan oluşan bir konut kompleksi olduğunu göstermektedir. Kütüphane odasına ek olarak, duvarları sahte mermer panellerle boyanmış ve opus sectile zeminli bir eksedra, avlunun her iki tarafına açılmaktadır¹⁰⁶.

MS 5. yy.'ın sonu ile 7. yy.'ın ortası arasında bu konutların gelişiminin en parlak döneminde Hierapolis'in varlıklı sınıfının konutları olması gereken insula 104 evleri, çok sayıda temsili mekânın varlığından ve bunların dekoratif düzeyinden anlaşılmaktadır¹⁰⁷.

2.3.1.2.1. 41 No'lu Eksedra

Avlunun her iki yanında bulunan eksedralardan, kuzeyde konumlanan opus sectile döşemeye sahiptir. Zemin iyi korunmuş durumda günümüze ulaşmıştır. Odadaki döşeme farklı kalınlıklarda ortogonal bantlarla sınırlandırılmış on dört sağlam panel halinde düzenlenmiştir. Kompozisyon şeması, farklı şekil ve boyutlardaki panellerin düzenlenmesinden meydana gelmektedir. Döşemenin merkezi kare bir panelden oluşmaktadır. Kare panel etrafında ise **H1**, **H2** gibi basit geometrik ve **H5**, **H6**, **H10** gibi kompozit motifli paneller yer almaktadır (**Fig. 25**, **Çiz. 5**).

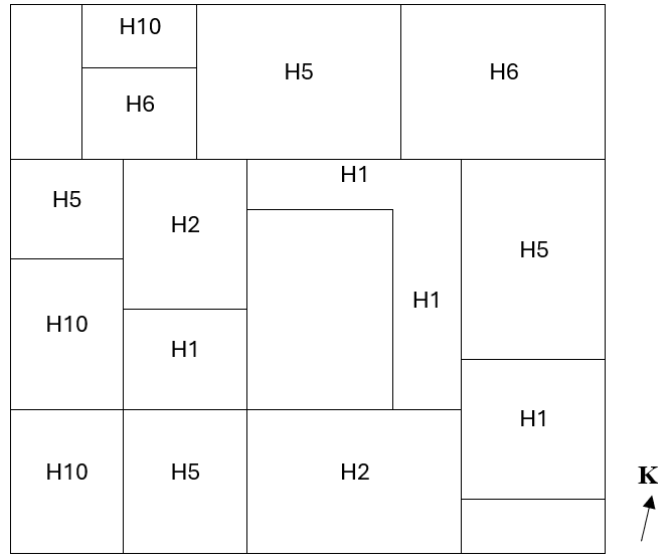
Opus sectile döşeme, motifleri ve kullanılan mermer türleri açısından İon Başlıklı Ev'de bulunan A 50, A 181, A 195 ve A 1239 numaralı odalardaki döşemeye tamamen benzerdir¹⁰⁸.

¹⁰⁵ Ruggiu 2018, 135; Ruggiu 2014, 213.

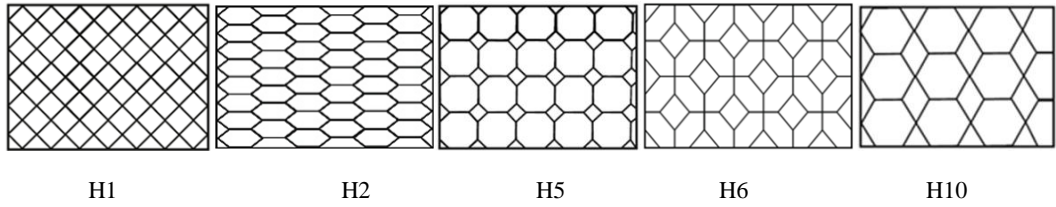
¹⁰⁶ Ruggiu 2018, 137; Ruggiu 2014, 213.

¹⁰⁷ Ruggiu 2018, 140.

¹⁰⁸ Bortolin 2019a, 208- 217.

Boyalı Yazıt Evi 41 No'lu Eksedra Opus Sectile Döşeme Tablosu

Boyalı Yazıt Evi 41 No.'lu Eksedrada Kullanılan Opus Sectile Döşeme Motifleri

104 numaralı insulada incelenen opus sectileler, hem kompozisyonun düzenlenmesi, her zaman dikdörtgen ağısı bir şemaya göre ifade edilmesi hem de açık renkli mermerler (beyaz-mavi/gri ve damarlı) ve koyu oniks arasındaki kontrast üzerine oynanan dengeli ve tutarlı renk zevki açısından çok güçlü stilistik benzerlikler ortaya koymaktadır. Genel olarak, geometrik form ile kullanılan mermerin rengi arasında sıkı bir ilişki yoktur. Bunun yerine, çeşitli kompozisyonlardaki geometrik desenler açık ve koyu tonların etkileşimiyle zenginleştirilmiş ve aynı geometrik motifin farklı modülleri kullanılmıştır. Söz konusu tüm sectilelerin yapımında kullanılan malzemeler iyi kalitede görünmektedir, yani iki farklı parçadan oluşan geometrik karolar, pervazlı levhalar, yazıtlar vb. gibi kaba yeniden kullanımlar yoktur. Ancak orijinal olarak kullanılmayan mermer levhaların kullanılmış olması muhtemeldir¹⁰⁹.

Tüm zeminler, peristylli avlu zemininde olduğu gibi, doğrudan kaya yüzeyine yerleştirilmiş kil üzerine serilmiş, kaba bağlayıcı içermeyen bir harç tabakası üzerine döşenmiştir. Çeşitli sectilelerin inşasında kullanılan malzemelerin in situ ve örnekler

¹⁰⁹ Cottica 2004, 98-99; Bortolin 2019a, 207- 218.

üzerinde yapılan makroskobik analizlerine dayanarak, en az on iki farklı beyaz ve renkli mermer türünün kullanıldığı gözlemlenmiştir¹¹⁰. İnsula 104'te kullanılan taş malzeme çoğunlukla yerel kökenlidir; zira Hierapolis ve çevresi, jeolojik yapısı nedeniyle çok sayıda taş çeşidine sahiptir. Bunların başında, yerel traverten, beyaz mermer, kaymaktaşı ve çok renkli breş gelmektedir¹¹¹.

Arkeolojik bağlam açısından bakıldığında, analiz edilen tüm döşemeler 4. yy.'ın sonu ile 7. yy.'ın ilk yarısı arasına, yani söz konusu binaların terk edildiği ve ardından yıkıldığı döneme tarihlendirilmektedir¹¹².

2.3.2. Aziz Philippus Kilisesi

Aziz Philippus'a adanmış olan anıtsal kompleks, Hierapolis Kenti'ne doğudan bakan bir tepenin üzerinde yer almakta ve bir merdiven sistemiyle birbirine bağlanan bir dizi teras üzerinde duran birkaç yapıdan oluşmaktadır. 5. yy.'ın başlarında inşa edilen Erken Bizans Surları'nın dışında, kentin kuzeydoğusundaki tepenin üzerinde yer alan Havari Philippus Kutsal Alanı ve Mezarı; Philippus Kapısı, köprü, merdivenler, Sekizgen Hamam, Kutsal Alan Çeşmesi, Aziz Philippus'un Mezarı ve Mezar Kilisesi ile Martyrion'dan oluşmaktadır (**Plan 4**)¹¹³.

Aziz Philippus Kapısı'ndan girdikten sonra ulaşılan geniş dinlenme alanı, tepenin eğiminde yer alan ve Martyrion'un etrafında konumlanan tüm yapıların algılanmasını sağlamaktadır. Söz konusu yapılara tepenin yamacına yaslanan traverten döşemeli uzun merdivenle ulaşım sağlanmaktadır¹¹⁴. Köprü kış sellerinin açtığı vadinin kolaylıkla geçilmesini sağlamak amacıyla farklı boyuttaki blokların kullanılması ile inşa

¹¹⁰ Cottica 2004, 99-100.

¹¹¹ Bortolin 2019b, 231.

¹¹² Cottica 2004, 99; Kronoloji için daha fazla gösterge, A 50 odasının opus sectilesinin, kuzeyde ES 62 ve doğuda ES 60 duvarlarının eklenmesi sayesinde evin bu alanının peristilin güney portikosundan kapalı bir odaya dönüştürülmesiyle bağlantılı olduğu için, 4. yy.'ın deprem sonrası orijinal döşemesini oluşturamaması gerektiği gerçeğinin göz önünde bulundurulmasından kaynaklanmaktadır.

¹¹³ D'Andria 2003, 184; D'Andria 2005, 151; D'Andria 2011, 147; D'Andria 2014, 101-103; Caggia 2016, 473.

¹¹⁴ D'Andria 2006, 231; D'Andria 2011, 147-148; D'Andria 2014, 107.

edilmiştir¹¹⁵. Köprü geçildikten sonra sekizgen planlı hamam yapısına ulaşılmaktadır. Tepede konumlanan tüm yapılar, hacıların içinde fiziksel deneyiminde buldukları, kutsal olanla iletişime girdikleri bir güzergahın etapları olarak düşünülmektedir. Sekizgen hamam sekiz rakamının sembolizmi ile ilişkilidir¹¹⁶. Merdivenin yukarısında hacıların temizlenme görevlerini yerine getirdikleri bir ayazmanın (çeşme) yer aldığı geniş bir dinlenme alanı bulunmaktadır. Böylece hacılar tepeye ulaşmadan önce arınma ritüellerini yerine getirmektedir¹¹⁷. Havari Philippus'un şehit edildiği yer olduğu düşünülen kutsal alanın tepesinde ise sekizgen planlı Martyrion olarak tanımlanan yapı bulunmaktadır¹¹⁸.

Havari Philippus'un mezarının Hierapolis'te bulunduğu dair en eski bilgiler 2. yy.'ın sonlarına dayanmaktadır. MS 190 yılında Ephesos piskoposu Polikrates'in Papa Vittori'ye bir mektup gönderdiği bilinmektedir¹¹⁹. Bu önemli mektupta Polikrates, Havari Philippus'un Hierapolis'te üç kızından rahibe olan ikisiyle ebedi uykuya daldığından bahsetmektedir. Caesarea'lı Eusebios (Hist. Eccl. III, 31, 1-5) ise bir metninde iki yıldızın yani Havari Johannes ve Philippus'un Asya'da gömülü olduğundan ve Tanrı'nın parousia gününde uyanacaklarından söz etmektedir¹²⁰.

Philippus'un mezarı ayazmanın doğusunda yürütülen çalışmalarda keşfedilmiştir. Çalışmalarda C127 numarası verilen bir Roma mezarı ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu mezara, daha sonra inşa edilen yapılar tarafından saygı gösterilmiş ve mezar bir kilisenin içine dahil edilmiştir (**Fig. 26**)¹²¹. Merkezi neften girildiğinde yapının kuzey nefinde

¹¹⁵ D'Andria 2008, 417; D'Andria 2011, 148; D'Andria 2014, 107; Caggia vd 2016, 675-687; D'Andria 2018, 88; Yapının merkezi açıklığı beşik tonoz, kemerini taşıyan ayakları ise konglomeradır. İki bölümlü olan köprünün ilk bölümü kent kapısıyla aynı eksendedir, diğer bölümü ise merdivenle aynı akstadır. Köprü, depremler ve kış sel suyunun kuvvetli akıntısı nedeniyle tamamen yıkılmıştır.

¹¹⁶ D'Andria 2009, 398- 340; D'Andria 2010, 221; D'Andria 2011, 55-68; D'Andria 2011, 148; Caggia 2009, 433- 452; D'Andria 2014, 107-109; Sekizgen planlı hamam, tepenin üzerinde yer alan Martyrion'un ana yapısıyla aynı yönde ve büyüklükte inşa edilmiştir.

¹¹⁷ D'Andria 2011, 148; D'Andria 2014, 110, Caggia 2016, 473.

¹¹⁸ Verzone 1960, 1-20; Verzone 1978, 391-475; D'Andria 2003, 184; D'Andria- Gümgüm 2010, 95-104; D'Andria 2014, 103; VI. yy.'a tarihlendirilen Martyrion'un, yapısal özellikleri ve planı tipi itibarıyla imparatorluk mimarları tarafından tasarlandığı, inşasının ise kent territoryumuna yayılan taş ocaklarından çıkan traverteni işleyen ustalar tarafından gerçekleştirildiği düşünülmektedir.

¹¹⁹ Ritti 1985, 33-34; D'Andria 2013, 130; D'Andria 2014, 111.

¹²⁰ D'Andria 2014, 111; D'Andria 2019, 44- 45.

¹²¹ D'Andria 2011, 53-54; D'Andria 2012, 483-484; D'Andria 2013, 129-130; D'Andria 2014, 112- 113; Caggia 2016, 473; D'Andria 2018, 89.

kalan C127 numaralı mezar Roma nekropolisinden korunan tek ögedir¹²². C127 numaralı şapelli mezar, traverten dörtgen bloklar kullanılarak inşa edilmiştir. Tip olarak Hierapolis kuzey nekropolünde yer alan ve MS 1.- 2. yy.'a tarihlendirilen mezar yapılarına benzemektedir. Kornişli ve tympanonun ortasında kabartma daire bulunan alınlıklı bir cepheye sahiptir¹²³. Mezarın içindeki döşeme üzerinde ele geçirilen yedi adet bronz sikke, mezarın tapınım gördüğü MS 4.- 5. yy.'a tarihlenmektedir. Bu dönemde mezar yapısı kilisenin içerisine dahil edilmiştir¹²⁴. Kilise, kuzey nefindeki İmparatorluk Dönemi'ne ait mezar: arkeolojik araştırmalar ve diğer ipuçları sonucunda yapının geleneksel olarak Hierapolis'te şehit edildiğine inanılan Aziz Philippus'un mezarıyla özdeşleştirilmesini mümkün kılmıştır¹²⁵.

Mezar Kilisesi kronolojik olarak 7 evreye ayrılmaktadır. MS 1.- 3. yy.'ları kapsayan A evresinde güney ve batıya bakan yamaçta yer alan Roma Nekropolis'i içinde bulunan ve tüm İmparatorluk Dönemi'nde kullanılan C127 mezarı özel bir öneme sahiptir¹²⁶. MS 4. yy.'a tarihlendirilen B evresinde mezarın etrafına dörtgen traverten bloklar kullanılarak inşa edilmiş eski bir yapı yer almaktadır. Söz konusu mekânın tabanı mozaik döşelidir. Ayrıca bu evrede yapı içerisinde vaftiz törenlerinde kullanılan iki adet dikdörtgen havuz bulunmaktadır. MS 5.- 6. yy.'lara tarihlendirilen C evresinde C 127 mezarının etrafına üç nefli bazilikal planlı bir kilise inşa edilmiştir. Aziz Philippus'a ait olan mezar, kilisenin kuzey nefinde konumlandırılmıştır. Orta nefte yer alan dikdörtgen havuzların yanına yuvarlak bir havuz daha eklenmiştir. Bu dönemde C 127 mezarının üzerine bir platform yapılmıştır. Mezarın arkasında bulunan platforma çıkış yolundaki sahanlık mozaik taban ile bezenmiştir. Ayrıca kilisenin nefleri opus sectile taban ile döşenmiştir (**Fig. 27**)¹²⁷. MS 8.- 10. yy.'lara tarihlendirilen D evresinde 7. yy.'ın ikinci yarısında meydana gelen depremden dolayı yapı büyük hasar almıştır. Kilisede bir

¹²² D'Andria 2014, 116; D'Andria 2018, 91; bu alanda yer alan Roma Dönemi'ne tarihlendirilen diğer lahitler ve mezar yapıları tamamen kullanım dışı bırakılmış ya da kilise yapısıyla bütünleştirilmiştir. Yapının duvarları muhtemelen nekropolisin bu bölümünden alınan devşirme malzemelerle inşa edilmiştir. Yapı duvarlarında dikey yivli bazen ise figürlü bezemeli mermer lahitlere ait çok sayıda parça göze çarpmaktadır.

¹²³ D'Andria 2014, 117.

¹²⁴ D'Andria 2014, 119.

¹²⁵ Caggia 2016, 473.

¹²⁶ D'Andria 2014, 139- 140; Caggia 2016, 473; Caggia 2018, 311; D'Andria 2019, 54.

¹²⁷ D'Andria 2014, 139- 141; Caggia 2016, 473- 474; Caggia 2018, 311-313; D'Andria 2019, 55-57.

yenileme dönemine girilmiştir. Orta nefe, nartekse ve papazlara ayrılan bölüme yeni bir opus sectile taban yapılmıştır. Dikdörtgen formlu plakalarla oluşturulan paneller ile sınırlandırılan bezeme, az sayıda renkli mermerler kullanılarak, sekizgen ve üçgen döşeme taşlarıyla yapılmıştır. Söz konusu döşemede Erken Bizans Dönemi opus sectilelerinden esinlenilmiştir. Bu bölümde gerçekleştirilen kazı çalışmalarında opus sectile döşemenin altından I. Teodosios Dönemi'ne tarihlendirilen bir sikke ele geçirilmiştir¹²⁸. MS 11.- 12. yy.'lara tarihlendirilen E evresinde 7. yy.'daki depremin ardından çatısının çökmesiyle ayınlar için kullanılamaz hale gelen yapının içi, açık mezarlık alanı olarak kullanılmıştır¹²⁹. MS 13.- 14. yy.'lara tarihlendirilen F evresinde mezar yapısının etrafına duvarlar inşa edilmiş ve bu bölüm konut alanı olarak kullanılmaya başlanmıştır. MS 14. yy.'dan sonrasına tarihlendirilen G evresinde ise yörüklere ait olabileceği düşünülen çukurlar söz konusudur¹³⁰.

Kilise, dörtgen kesitli iki sıra plasterle üç nefe ayrılmış olup narteksli olarak planlanmıştır. Merkezi nef doğuda yarım daire formlu bir apsis ile sonlanmaktadır. Apsis dışta beş cepheli poligonal olarak tasarlanmıştır¹³¹. 7.20 m çapındaki apsisteki dört sıradan meydana gelen synthronon bölümü tuğladan örülmüş ve beyaz mermer plakalarla kaplanmıştır. Synthronon'un ortasında 0,80 m yüksekliğinde papaza veya görevliye ait dini objelerin ve kitapların durduğu raflı bir niş yer almaktadır¹³². Naostan yüksekte olan templon stylobatı günümüze sağlam ulaşabilmiştir. Templon alanının tabanı opus sectile döşeme ile kaplıdır ve kilisenin büyük bir yeniden yapılanma geçirdiği Orta Bizans Dönemi'ne tarihlenmektedir (**Fig. 28**)¹³³.

Proto-Bizans yapısının döşemelerinden sadece birkaç iz korunmuştur. Arkeolojik araştırmalar, orta nefte yer alan opus sectile döşemenin, şu anda görünenden daha düşük kalitede olduğunu düşündürmektedir. 9. yy.'da kapsamlı bir tadilat geçiren kilisede çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Bu dönemde özellikle, orta nefte yer alan havuzlar kapatılmış, döşeme seviyesi yükseltilmiş ve solea ile ambon inşa edilmiştir. Bu vesileyle yeni bir

¹²⁸ D'Andria 2013, 130; D'Andria 2014, 141- 143; D'Andria 2018, 95; Caggia 2018, 316; D'Andria 2019, 57.

¹²⁹ D'Andria 2014, 143; Caggia 2016, 473; D'Andria 2019, 58.

¹³⁰ D'Andria 2013, 130; D'Andria 2014, 145- 146; D'Andria 2019, 58.

¹³¹ D'Andria 2014, 114-115.

¹³² D'Andria 2014, 130-131.

¹³³ D'Andria 2014, 132.

opus sectile kaplama döşenmiştir. Orta nef ve güney nefin bir kısmında bulunan döşeme arkeolojik araştırmalar ışığında kesin olarak MS 9. yy. başına tarihlendirilmiştir (**Çiz. 6**)¹³⁴.

2.3.2.1. Orta Nef

Sütunlarla sınırlandırılan orta nef dört ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm kiliseye giriş ve Aziz Philippus'un mezarını çevreleyen alandır. İkinci bölüm ambonun yerleştirildiği merkezi alandır. Üçüncü bölüm solea alanıdır. Dördüncü bölüm ise bema alanıdır (**Çiz. 7**)¹³⁵.

Birinci bölüm olan C127 mezarının güneyindeki alan doğu- batı doğrultulu uzanan ikişer sıradan meydana gelen beyaz dikdörtgen mermer plakalar ile iki bölüme ayrılmıştır. Doğu- batı doğrultulu uzanan bu şeridin doğu ucunda yine beyaz mermerden bir disk bulunmaktadır. Plakalarla ikiye ayrılan doğu ve batı bölümler, beyaz mermerden dikdörtgen levhalarla kendi içerisinde 1 x 1,5 m ölçülerindeki 14'er panele ayrılmıştır. Her panelin içerisinde çeşitli boyutlarda tekrarlanan basit geometrik tasarımlarla düzenlenmiş opus sectile döşemeler yer almaktadır (**Fig. 29-30, Çiz. 8**). En sık görülen motifler; eşkenar dörtgenlerle oluşturulan sekizgenler veya altıgenler ile merkezi kare olan sekizgenler oluşturacak şekilde düzenlenmiş altıgenlerdir (**Fig. 31-32**). Döşemede en çok beyaz mermer kullanılmıştır. Tek istisna, yıldız şeklinde bir motifle düzenlenmiş altıgenler ve üçgenler içeren iki paneldir; bu panelde mermerin siyah rengi daha belirgindir (**Fig. 33**)¹³⁶.

İkinci bölüm olan ambonun yerleştiği alan birbirini takip eden yapılanma evreleri nedeniyle yoğun tahribata uğramıştır ve buradaki döşemeden çok az iz kalmıştır. Ambonun iki yanına yerleştirilen dörder adet panel bulunmaktadır. Birinci bölüme oranla paneller daha küçüktür fakat kullanılan geometrik motifler benzerdir (**Fig. 34**)¹³⁷.

Üçüncü bölüm olan ve içerisinde soleanın bulunduğu alan, batıda beyaz renkte bir sıra büyük eşkenar dörtgen ile sınırlandırılmıştır. Diğer bölümlerle aynı dekoratif

¹³⁴ D'Andria 2012, 484; Caggia 2016, 473; Caggia 2018, 313.

¹³⁵ Caggia 2016, 479; Caggia 2018, 316.

¹³⁶ D'Andria 2014, 364; Caggia 2016, 479; Caggia 2018, 316.

¹³⁷ D'Andria 2013, 130; Caggia 2016, 479; Caggia 2018, 316.

motiflere sahip olan paneller soleanın her iki tarafına dörder adet olarak yerleştirilmiştir. Solea'nın kuzey tarafındaki düzenleme güney tarafındaki desene göre ters çevrilmiştir. Ayrıca soleanın merkezindeki döşeme yoğun tahribata uğradığı için anlaşılamayacak haldedir ancak kenarları boyunca uzanan iki sıra eşkenar dörtgen kolaylıkla izlenebilmektedir (**Fig. 35**)¹³⁸.

Dördüncü bölüm olan bema içerisinde yer alan paneller, boyut olarak diğer bölümlerde bulunan opus sectile döşemelerden daha küçüktür ve farklı bir yöne sahiptir. Diğer bölümlerdeki opus sectile döşemeler doğu- batı doğrultuda uzanırken bu bölümde yer alan döşemeler kuzey- güney doğrultulu olarak yerleştirilmiştir. Beyaz renkli dikdörtgen mermer plakalar kullanılarak düzenlenen paneller ciboriumun kuzey ve güneyine yerleştirilmiştir. Bu bölümde toplam 6 adet panel yer almaktadır. Ciborium'un batı tarafındaki sütun kaideleri ile hizalanmış bir sıra eşkenar dörtgen vardır. Daha küçük eşkenar dörtgen ve üçgenlerden oluşan iki sıra daha sunağın önündeki merkezi alanı sınırlar, ancak dekoratif motiflerden hiçbir iz korunamamıştır. Sectileler yeşil mermer, kırmızı breş ve kalkerli kaymaktaşındandır. Templon'un dışındaki dar geçit de traverten ve breşten bir sıra eşkenar dörtgenle döşenmiştir ve bitişikteki beyaz mermerlerle güçlü bir kontrast oluşturmaktadır (**Fig. 36**)¹³⁹.

Opus sectile düzenleme, girişten nefin merkezine giden ve solea boyunca bemaya doğru devam eden merkezi uzunlamasına yürüyüş yolunu vurgulamaktadır. Kiliseye girişin sağlandığı ve Aziz Philippus'un mezarını çevreleyen alan, ambonun yerleştirildiği merkezi alan, soleanın ve bemanın bulunduğu alanı kapsayan bu dört bölümde motifler ve malzeme açısından tekdüze olmasına rağmen, döşeme mekânın öneminde kademeli bir artışa işaret etmektedir. Bu artış apsis bölümünde doruk noktasına ulaşmaktadır¹⁴⁰.

Kilisenin orta nefinde farklı boyutlarda on altı tekrardan toplamda altı adet dekoratif şema tespit edilmiştir. Birinci motif, sekizgenler arasındaki boşluklara küçük kareler yerleştirilerek oluşturulan bitişik sekizgenlerden meydana gelmektedir. Söz konusu motif orta nefte 15, 22 ve 33 cm olarak üç farklı boyutta karşımıza çıkmaktadır. İkinci motif, merkezi eşkenar dörtgenin etrafına yerleştirilen uzun altıgenler ile oluşturulan sekizgen şeklindedir. Bu motif orta nefte 25, 32 ve 42 cm olarak üç farklı

¹³⁸ Caggia 2016, 479; D'Andria 2016, 163; Caggia 2018, 316.

¹³⁹ Caggia 2016, 479- 481; Caggia 2018, 316- 318.

¹⁴⁰ Caggia 2016, 481; Caggia 2018, 318.

boyutta karşımıza çıkmaktadır. Üçüncü motif, merkezi karelerin etrafına yerleştirilen uzun altıgenler ile oluşturulan sekizgen motiftir. Söz konusu motif orta nefte 28, 34, 38, ve 42 cm olarak dört farklı boyutta karşımıza çıkmaktadır. Dördüncü motif, merkezi altıgenler ve altıgenin her kenarına yerleştirilen üçgenlerle oluşturulan altı köşeli yıldız şeklinde düzenlenmiştir. Bu motif sadece iki panelde karşımıza çıkmaktadır. Panellerde 13 ve 15 cm boyutunda motifler yer almaktadır. Beşinci motif, eşkenar dörtgen ve altıgenlerden oluşan bantların dönüşümlü olarak tekrar edilmesi ile oluşturulmuştur. Beşinci motif sadece iki panelde karşımıza çıkmaktadır. Panellerde 20 ve 25 cm boyutlarında motifler yer almaktadır. Altıncı motif ise basit eşkenar dörtgen bantları şeklinde düzenlenmiştir. Bu motif soleada 70/80 cm, bemada 40 cm ölçülerinde büyük boyutlu olarak, sunak bölümünde ise 10, 18 ve 24 cm olup daha küçük boyutlu olarak düzenlenmiştir (Çiz. 9)¹⁴¹.

Kilisenin orta nefinde az sayıdaki siyah döşeme taşının kontrast oluşturduğu bol miktarda beyaz, gri ve damarlı mermer kullanılmıştır. Daha küçük şekilleri oluşturmak için traverten, kırmızı kireçtaşı, kaymaktaşı ve çok renkli breşler kullanılmıştır¹⁴².

Orta nefin döşemesi, yoğun aşınma ve yıpranma ile hem yeniden yapılanma hem de litürjik uygulamalardaki değişikliklerle bağlantılı yenilikler dahil olmak üzere, uzun bir süre boyunca çeşitli faktörlerin peş peşe gelmesi nedeniyle önemli ölçüde zarar görmüştür. 11. yüzyıl boyunca, yapı artık işlevini yitirdiğinde, döşemenin büyük bir bölümü cenaze törenlerine olanak tanımak için kaldırılmıştır. Daha sonra, Selçuklu Dönemi'nde, ev içi faaliyetler için yakılan ateşler nedeniyle zemin yüzeyi ciddi şekilde zarar görmüştür. Kilisenin dış duvarlarının çökmesi, döşemeye daha fazla zarar vermiş, dalgalanmalar, delikler ve bazı durumlarda döşemelerde çoklu kırılmalar meydana gelmiştir¹⁴³.

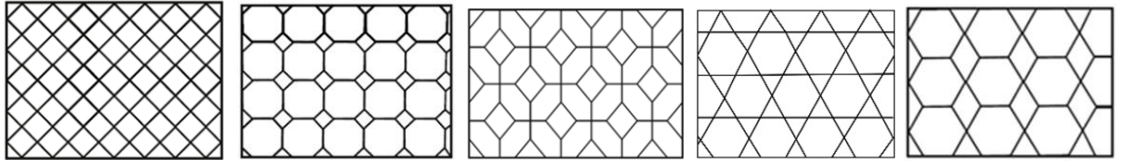
Aziz Philippus Kilisesi'nin dekoratif şemaları, özellikle karmaşık olmayan geometrik kompozisyonlara dayanmaktadır. Bu motiflerin benzerleri kentteki Hamam-Kilise'de, Katedral'de yaygın olarak görülmektedir. Aynı motifler, benzer dekoratif

¹⁴¹ Caggia 2016, 481- 482; Caggia 2018, 316- 318.

¹⁴² Caggia 2016, 482; Soluk mermerler ve koyu renkli döşeme taşlarının dönüşümlü olarak kullanıldığı dekoratif şemanın titizlikle uygulandığı Motif 4'ün yer aldığı iki panel, nefin geri kalanıyla çarpıcı bir kontrast oluşturan kromatik bir etki yaratmaktadır.

¹⁴³ Caggia 2016, 482.

motiflerin aynı oda içinde çeşitli boyutlarda tekrarlandığı insula 104 konutlarında da görülmektedir. Bunlar uzun bir dönem boyunca kullanılan son derece yaygın motiflerdir. Hierapolis'in komşusu olan Laodikeia'da da benzer motifler bulunmaktadır. Laodikeia Kilisesi'nin narteks, yan nefler boyunca uzanan apsidiolli ve bema alanında da aynı dekoratif motiflerle düzenlenen panolar yer almaktadır. Bunun yanı sıra Hierapolis'in bir diğer komşusu olan Tripolis'te de agoranın batı stoasının döşemesinde Hierapolis'te görülenlere benzer süsleme şemaları mevcuttur¹⁴⁴.

H1

H5

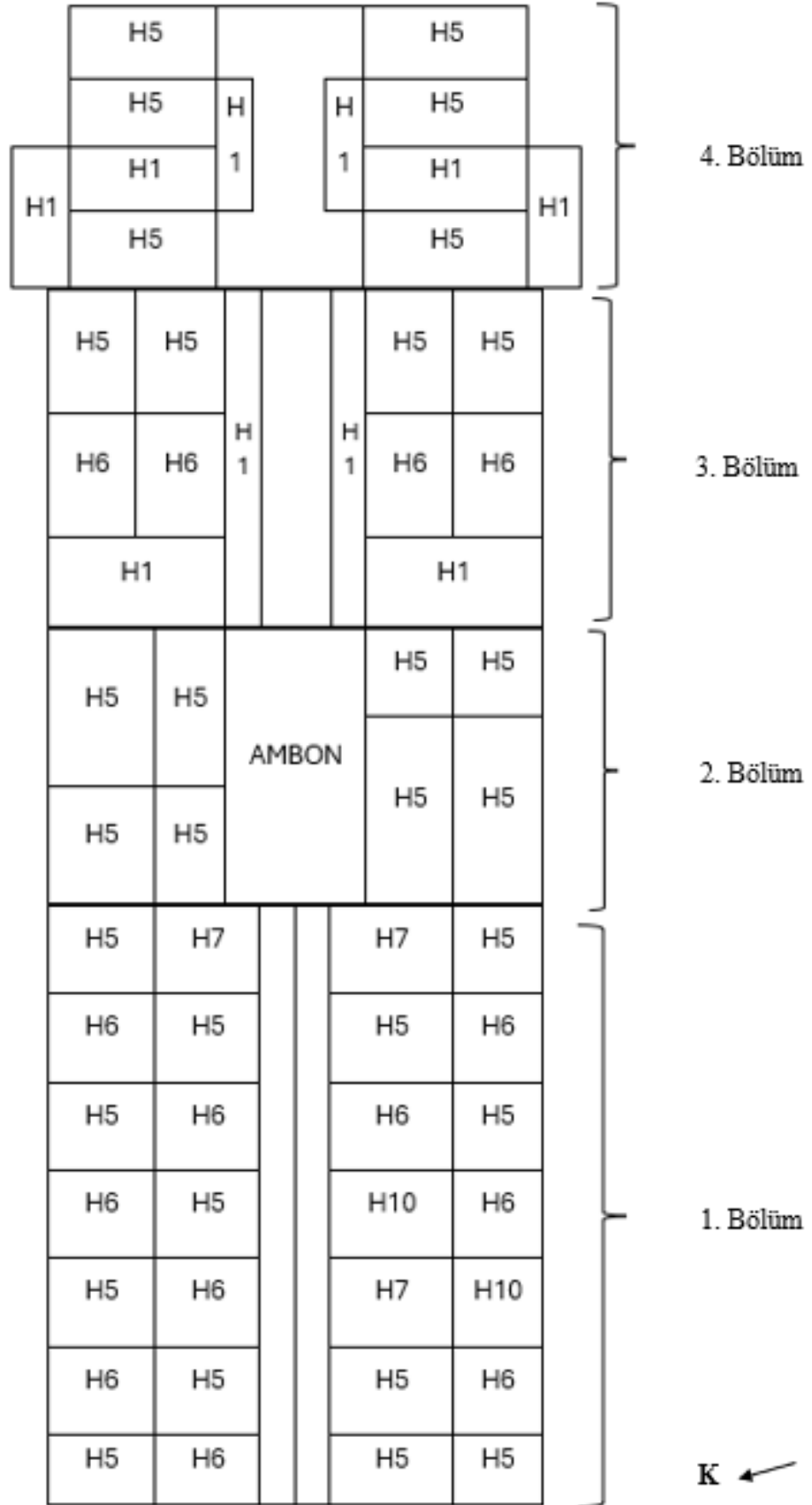
H6

H7

H10

Aziz Philippus Kilisesi Naos Bölümünde Kullanılan Opus Sectile Döşeme Motifleri

¹⁴⁴ Caggia 2016, 482; Caggia 2018, 318.

Aziz Philippus Kilisesi Naos Bölümü Opus Sectile Döşeme Tablosu

2.3.2.2. Güney Nef

Güney nefin doğu kısmında, kilisenin MS 7. yy.'a tarihlenen dönemine ait opus sectile taban döşemesi ortaya çıkarılmıştır. Renkli mermerlerden yapılan döşeme, bazı boşluklara rağmen günümüze iyi durumda korunagelmiştir¹⁴⁵. Pastophorionun batısında, 9. yy.'ın başlarındaki yeniden yapılandırma çalışmaları sırasında, dörtgen bir oda inşa edilmiştir. Opus sectile ile döşenen bu oda, tüm alanı kaplayan bir karenin merkezine bir eşkenar dörtgen yerleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Merkezdeki eşkenar dörtgenin etrafına beyaz kareler ve siyah üçgenlerden oluşan bir motif sırası yapılmıştır. Söz konusu motifler kaymaktaşı bir bant ile sınırlandırılmıştır. Eşkenar dörtgenin dışındaki dört köşe üçgen, beyaz sekizgenler ve siyah karelerle döşenmiştir (**Fig. 37, Çiz. 10**). Orta nefin ve güney nefin opus sectile zemininin oluşturulması, yapının tamamını etkileyen önemli bir yeniden yapılanma evresi olan kilisenin ikinci inşa aşamasına tarihlenmektedir¹⁴⁶.

2.3.2.3. Narteks

Opus sectile ile döşenmiş olan narteks¹⁴⁷, kilisenin geri kalanında benzeri olmayan geometrik bir motifle dekore edilmiştir. Orta nefin girişinin önünde yer alan 3x3 m'lik kare panelin içinde, iki beyaz şeritle sınırlandırılmış bir eşkenar dörtgen yer almakta ve bunların arasında, yönleri değişen bir sıra paralel kenar bulunmaktadır. Eşkenar dörtgenin merkezinde üçgenlerden oluşan bir halkayla çevrili disk yer almaktadır. Üçgenleri çevreleyen iki eş merkezli daire ve bunların arasında da altıgenlerden oluşan bir halka bulunmaktadır. Eşkenar dörtgenin dışındaki kare panelin içinde, üçgen alan iki küçük üçgene bölünmektedir. Bunlar da çeşitli renk ve boyutlarda başka üçgenleri içermektedir. Narteksin geri kalanında 1x1,50 m'lik paneller yer almaktadır. Söz konusu panellerden ikisinde orta nefte benzeri olmayan bir eşkenar dörtgen içeren karelerle dönüşümlü olarak basit karelerden oluşan bir kareli pano motifi bulunmaktadır. Sadece birkaç döşeme taşı korunmuş olan diğer paneller, orta nefte benzer şekilde altıgenler ve karelerden oluşan bir motif ile dekore edilmiştir. Narteksin önemli bir özelliği, renkli mermerler (yeşil, kırmızı, siyah ve beyaz), kaymaktaşı ve travertenin yan yana yerleştirilmesiyle elde edilen renk

¹⁴⁵ D'Andria 2016, 163.

¹⁴⁶ Caggia 2016, 482- 483; Caggia 2018, 318- 319; Güney nefin opus sectile döşemesinde, geometrik motif nedeniyle simetrik bir düzenlilik gösteren ve diğer döşemelerden farklı bir kromatik etki yaratan küçük siyah levhaların daha fazla varlığı söz konusudur.

¹⁴⁷ D'Andria 2013, 130.

çeşitliliği ve kontrastı ile dikkatle düzenlenmiş çeşitli geometrik motiflerdir (**Fig. 38-39, Çiz. 11-12**)¹⁴⁸.

Aziz Philippus Kilisesi'ndeki narteks döşemesi orta neften daha geç bir evreye aittir. Döşemenin, hacıların sürekli geçişi nedeniyle maruz kaldığı aşınma ve yıpranmaya bağlı olarak değiştirilmiş olabileceği düşünülmektedir. 9. yy.'a ait orta nefin 6. yy.'a ait önceki döşemeyi ve malzemelerini basitçe kopyalamış olmasına karşın, nartekste orta panelin tamamen yeni, orta Bizans Dönemi'nin ilk evrelerine özgü kompozisyonlar, motifler ve zevklerden esinlenerek yeni baştan yaratılmış olması akla yatkın gelmektedir¹⁴⁹.

2.3.2.4. Oda A

Narteksteki ilk merdivenden sonra yer alan A Odasının güneybatı köşesinde, opus sectile döşemenin bir bölümü korunmuş durumdadır. Döşeme, kompleksin en eski evresine aittir; çünkü A ve B Odalarını ayıran duvar, mermer opus sectile üzerine oturmaktadır. Döşemenin korunmuş kısımlarına bakıldığında, beyaz ve gri mermerden geniş bantlarla sınırlandırılmış, daha küçük boyutlarda da olsa orta nefte yer alan merkezi karelerin etrafına yerleştirilen uzun altıgenler ile oluşturulan sekizgen motifi olarak düzenlenmiştir¹⁵⁰.

2.3.2.5. Oda C

Ayazmanın doğusunda, kompleksin geri kalanına bağlı olduğu belli olan Oda C bulunmaktadır. Söz konusu mekândan nartekse ve oradan da kiliseye geçmek mümkündür. Yapının tümünde olduğu gibi, bu odanın döşemesi de opus sectiledir. Ancak bu oda diğer sektörlerde görülmeyen özelliklere sahiptir. Mekân zeminindeki opus sectilelerin tamamı mermerden yapılmamıştır. Mermer plakalar ve kil karoların dönüşümlü olarak kullanıldığı bir dekorasyon söz konusudur. Odanın merkezinde, büyük bir dikdörtgen yer almaktadır. Dikdörtgenin etrafı dört adet plaka ile çevrilmiştir. Plakaların çevresinde ise dikdörtgenin her köşesine denk gelecek vaziyette her birinin

¹⁴⁸ Caggia 2016, 483; D'Andria 2016, 163-164; Caggia 2018, 319- 320.

¹⁴⁹ Caggia 2016, 484; Caggia 2018, 320- 321; D'Andria 2019, 52.

¹⁵⁰ Caggia 2016, 484; D'Andria 2016, 61.

ortasında küçük bir mermer disk bulunan kil kiremit eşkenar dörtgenler yer almaktadır (**Fig. 40, Çiz. 13**)¹⁵¹.

Aziz Philippus Kilisesi'nin mimari malzemelerinin ve zemin döşemesinin arkeometri analizleri sonucunda, yerel mermerden yapılmış malzemelerin yoğun olarak varlığıyla karakterize edilen bir durumu göstermektedir. Bu durum, İmparatorluk Dönemi Hierapolis mimarisinin analizinden çıkan sonuçlarla tutarlıdır ve kilisenin inşasında kullanılan malzemenin çoğunun daha önceki yapılardan alınarak yeniden kullanılmış olmasıyla açıklanabilmektedir. Proto-Bizans evresinde kullanılan çok sayıda blok ve döşeme üzerinde daha eski evrelerin izleri görülebilmektedir¹⁵².

2.3.3. Güney Roma Hamamı (Müze Binası)

Günümüzde Hierapolis Arkeoloji Müzesi'nin kurulu olduğu Güney Hamamı, kentin güneybatısında yer almaktadır. MS 60 yılında Nero Dönemi'nde yaşanan büyük depremden sonra, kentteki önemli bir su kaynağından yararlanmak üzere MS 2. yy.'da yapılmıştır¹⁵³. Hierapolis Roma Hamam- Gymnasium kompleksi sahip olduğu plan şekli ve hafifçe güneye dönmüş olması ve doğu-batı doğrultuda konumlandırılması itibariyle Ankara Caracalla Hamamı ve Efes Vedius Gymnasiumu'na benzemektedir¹⁵⁴. Şifalı suları nedeniyle ayrı bir önemi olan Hierapolis Roma Hamamı kapladığı 15.000 metrekarelik alanı ve fonksiyonel özellikleriyle Anadolu'nun en büyük anıt hamamlarından birisidir. Tamamen kesme traverten bloklardan yapılan hamam; yıkanma bölümleri, toplantı bölümleri, kütüphane, gymnasium ve palaestrasıyla kompleks bir yapı olma özelliği taşımaktadır. Ayrıca yapı Vitruvius'un ideal hamam tipini aktardığı yıkanma bölümleri, taş tonozu ve yönüyle Roma hamamları tipinde inşa edilmiştir (**Plan 5**)¹⁵⁵.

Hamam'nın kuzeydoğusunda 1993- 1999 yılları arasında Denizli Müzesi tarafından kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar sırasında hamam-gymnasium

¹⁵¹ Caggia 2016, 485-486; D'Andria 2016, 61; D'Andria 2017, 359; D'Andria 2019, 59; Kil karoların aynı boyuttaki mermer levhalarla dönüşümlü olarak kullanıldığı Andriake Kilisesi'nin synthronon'unda da benzer bir durum söz konusudur.

¹⁵² Caggia 2016, 488; Caggia 2018, 321.

¹⁵³ D'Andria 2003, 192; Daşbacak 2021, 143.

¹⁵⁴ Akurgal 1989, 405-407, 511-512; Şimşek 1995, 244; Şimşek 1996, 222; Daşbacak 2021, 143.

¹⁵⁵ Şimşek 1997, 2; Şimşek 1998, 462; D'Andria 2003, 192.

kompleksinin apodyterium bölümünde K olarak isimlendirilen kısımda kuzey- güney doğrultuda ion başlıklı, yivli sütunlara sahip attik ion tipi kaideli sütunlu bir galeri ortaya çıkarılmıştır. Büyük kemerli üst örtüye sahip olan koridorun hem doğu hemde batı duvar dibinde simetrik olarak, herhangi bir taşıyıcı işlevi bulunmayan ve mekânın görkemini arttırmaya yönelik olarak 10 adet sütun yer almaktadır (**Fig. 41, Çiz. 14**)¹⁵⁶.

Sütunlu galerinin güney bitişinde 16x15 m. ölçülerinde K2 olarak adlandırılan bir mekân ortaya çıkarılmıştır (**Fig. 42, Plan 6**). Belli aralıkla yerleştirilen destek duvarları mekânda derin nişler oluşturmaktadır. Bu nişler kuzeyde üç, doğuda ise iki tanedir. Söz konusu nişler panolar halinde düzenlenmiştir. Koyu renk çerçeve ile sınırlandırılmış panolar, stilize bitki motifleri ve geometrik şekillerden meydana gelen freskler ile süslenmiştir¹⁵⁷.

Mekânın zemininde ise doğu- batı doğrultulu uzanan mermer opus sectile döşemeler ortaya çıkarılmıştır. Zemin sütunlu galeri doğrultusunda uzunlamasına beş eşit parçaya bölünmüştür. Bölünen kısımlar ise kendi içerisinde dikdörtgen panellere ayrılmıştır. Dikdörtgen olarak düzenlenen panellerin tümünde geometrik motifler kullanılmıştır. Hamam yapısında Hierapolis'in çeşitli yapılarında ortaya çıkarılan opus sectile döşemelerden basit geometrik paneller, kompozit paneller ve merkezi ekli kompozit paneller bir arada kullanılmıştır. Eşkenar dörtgenlerden (**H1**) meydana gelen basit geometrik paneller ile eşkenar dörtgenlerin çevresine yerleştirilen dört sekizgen (**H5**) ve merkezi eşkenar dörtgeni çevreleyen dört adet uzun altıgen ile oluşturulan büyük sekizgen (**H6**) gibi kompozit motiflerin kullanılmış olmasına karşın yapıda daha süslü ve çeşitli motifleri içerisinde barındıran merkezi ekli kompozit panellerin kullanımı daha fazla olmuştur. Bunlar en az iki ya da üç farklı basit ve kompozit geometrik motifin bir araya gelmesiyle oluşturulan **H14, H15, H16** ve **H17** olarak adlandırılan kompozisyonlar şeklindedir. Söz konusu paneller Güney Roma Hamamı dışında Lykos Vadisi'ndeki hiçbir kentte görülmemektedir (**Çiz. 15**).

¹⁵⁶ Şimşek 1996, 223-224; Şimşek 1997, 7; Şimşek 1998, 463- 464; Söğüt 2005, 301-304; Şehrin ileri gelenlerinin toplanıp bilimsel ve güncel konuları tartışıp sohbetler ettiği Apodyterium kısmında yer alan sütunların MS 60 yılındaki büyük depremden sonra yıkılan Apollon Tapınağından getirilmiş olabileceği düşünülmektedir. Bunun nedeni söz konusu iki yapıdaki ion başlıkların ebat ve tip olarak birbirine benzemesidir. Hamamın apodyterium bölümündeki galerili koridorun düzenlenmesi MS 3. yy'a tarihlendirilmektedir.

¹⁵⁷ Ceylan 1999, 280.

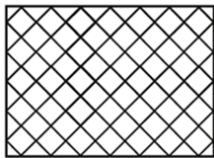
Hierapolis Roma Hamamı koridoru mermer duvar kaplamalarındaki kabartmalı parçalar ve koridorun güneyindeki alanda yer alan dikdörtgen panolar halindeki duvar fresklerinin stiline göre, bu alandaki ilk düzenleme MS 2. yy.'ın sonu ile 3. yy.'ın başlarında yapılmıştır. Daha sonraki ikinci düzenleme ise I. Anastasius Dönemi'nden (MS 491-518) önce, Agora ve Apollon Tapınağı'ndan devşirme mimari elemanlar getirilerek yapılmıştır. Tabanda yer alan opus sectile döşemeler de bu döneme ait olmalıdır¹⁵⁸.

K2 mekânında gerçekleştirilen çalışmaların yanı sıra, mekânın güneybatısında yer alan L ve N bölümlerinde travertenleşmiş tabaka nedeniyle kazı çalışmalarına devam edilememiştir. Fakat alanda yapılan sondajlar ile mekânların zeminine ulaşılabilmektedir. L mekânında yer alan havuz çevresinin orijinal zemininin kısmen opus sectile ve düzgün mermer kaplama olduğu ortaya çıkarılmıştır. Fakat mekânın tonozunun çökmesi ile opus sectile döşemelerde büyük ölçüde tahribat oluşmuştur¹⁵⁹.

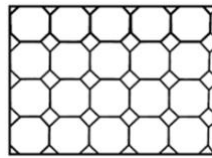
H16	H1	H6	H17	H6	H6	H5
?						H14
?						?
?						H15
?						?

K
↙

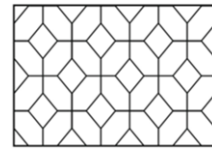
Güney Roma Hamamı K2 Mekânı Opus Sectile Döşeme Tablosu

H1

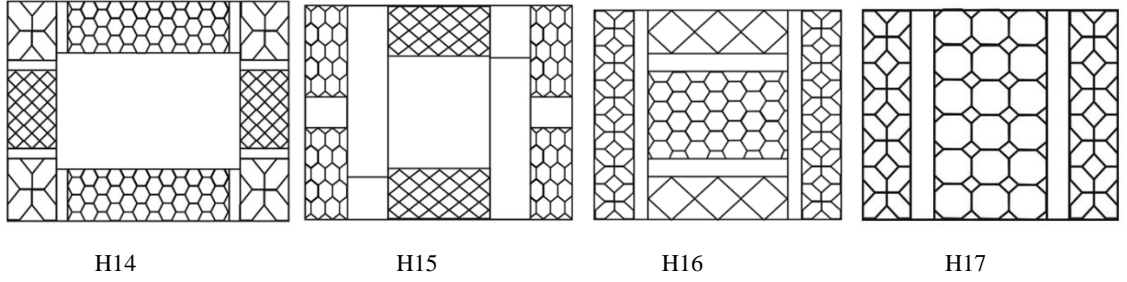
H5

H6

¹⁵⁸ Şimşek 1998, 473.

¹⁵⁹ Ceylan 1999, 190-191.

Güney Roma Hamamı K2 Mekânında Kullanılan Opus Sectile Döşeme Motifleri

2.3.4. Hamam- Kilise

Günümüze kadar herhangi bir kazı çalışması yapılmayan Hamam- Kilise yapısında sınırlı sayıda sondaj çalışması gerçekleştirilmiştir. Yapının giriş kısmında gerçekleştirilen sondaj çalışmalarında hamamın hypokaust sistemine ilişkin prefurnium saptanmıştır. Daha eski olan bu yapı Roma İmparatorluk Dönemi'nin ortalarına (MS 2. yy.) tarihlendirilmiştir. Hamam yapısı, (calidarium) 6. yy.'ın 1. yarısında Hierapolis, Phrygia Pacatiana'nın başkenti olduğu zaman kilise olarak tekrar düzenlenip kullanılmaya devam edilmiştir. Kiliseye dönüştürülen yapıya giriş iki büyük kemer ile sağlanmaktadır. İyi durumda korunmuş olan büyük mekânda, kemerlerle oluşturulan altı adet niş yer almaktadır. Bu kemerleri taşıyan sütunlara Hristiyanlık Dönemi'nde, şematik profilli korniş taşıyan duvarlar eklenmiş ve duvarlara açılan geçişlerle de tonozlu geçitler elde edilmiştir (Fig. 43, Plan 7)¹⁶⁰.

2013 yılında gerçekleştirilmiş olan restorasyon çalışmalarına hazırlık aşamasında yapıda tekrar arkeolojik araştırmalar başlatılmış ve sondaj çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Yapının merkezi salonunda ve narteks bölümünde yapılan üç adet sondajda, Proto Bizans Kilisesi'nin opus sectile döşemelerine ulaşılmıştır¹⁶¹.

2.3.5. Katedral- Kilise

Geç Antik Dönem'de, özellikle MS 5.- 7.yy.'larda imparatorluğun genelinde olduğu gibi Batı Anadolu'da da çok sayıda bazilikal planlı kilise inşa edilmiştir. Hierapolis Antik Kenti'nde bulunan ve üç nefli bazilikal planda inşa edilmiş olan MS 5. yy.'ın sonu ile 6. yy.'ın başına tarihlendirilen Katedral Kilisesi de bunlara en güzel

¹⁶⁰ D'Andria 2003, 62.

¹⁶¹ D'Andria 2014, 206.

örneklerden birisidir (**Fig. 44**)¹⁶². Yapı plateiaya bir narteks ve atrium ile açılmaktadır. Narteks bölümünün güney ucundan ise yapının güneyinde konumlanan, üç nefli vaftizhaneye geçiş bulunmaktadır. Narteks bölümünden kilisenin naos bölümüne geçiş üç adet kapı ile sağlanmaktadır. Kilise naosundaki nef ayrımı sütunlarla sağlanmakta olup sütunlar birbirine arşitravlarla bağlanırken, galeri katındaki sütunlar için kemer kullanıldığı düşünülmektedir. Yüksek kaideler üzerindeki sütunlar Bergama üslubundaki zarif başlıklar ile süslenmiştir. Galeri katında ise ion düzeninde sütun başlıkları kullanılmıştır. Apsisi içte yarım daire dışta üç cepheli olarak tasarlanan yapının söz konusu bölümünde papazların ve psikoposların oturduğu syntonon yer almaktadır¹⁶³.

Kilise ve vaftizhanenin merkezi nefinde renkli mermer kaplama levhaların bir araya gelmesiyle oluşturulan ve Geç Antik Dönem’de sıkça görülen geometrik desenli opus sectile döşemeli orijinal zemin yer almaktadır¹⁶⁴. Yan nefler ise kil kiremitlerle döşenmiştir; her ikisi de bazilikanın koridorlarında kullanılan döşemelerle aynı tiptedir¹⁶⁵. Nefte yer alan mermer plakalar ile oluşturulan opus sectile döşemeler dörtgen ve altıgen formdadır (**Fig. 45-46, Plan 8**)¹⁶⁶.

¹⁶² Ceylan 2001, 191; Peirano 2018, 162.

¹⁶³ D’Andria 2003, 129-130.

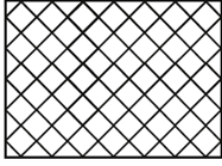
¹⁶⁴ D’Andria 2003, 130- 131; Peirano 2018, 169.

¹⁶⁵ Peirano 2018, 169.

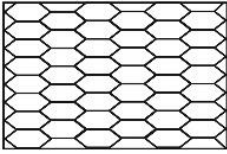
¹⁶⁶ Peirano 2012, 595.

2.4. Hierapolis Antik Kenti'ndeki Opus Sectile Döşemeli Paneller

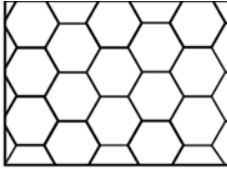
2.4.1. Basit Geometrik Paneller

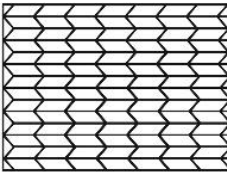
H1: Bitişik eşkenar dörtgenlerin oluşturduğu baklava dilimi kompozisyonu.

H2: Bitişik uzun altıgenlerden oluşan prizmatik kompozisyon.

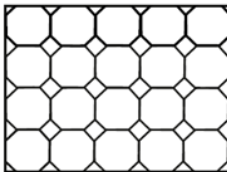

H3: Bitişik düzenli altıgenlerden oluşan bal peteği kompozisyonu.

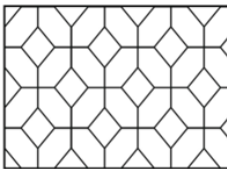

H4: Balıksırtı deseni oluşturmak için bitişik ve karşıt baklava dilimlerinden oluşan kompozisyon.

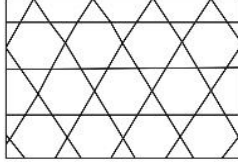
2.4.2. Kompozit Paneller

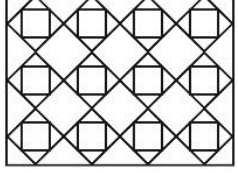
H5: Bitişik sekizgenler ve sekizgenlerin arasında yer alan boşluklarda eşkenar dörtgenlerin bileşiminden meydana gelen kompozisyon.

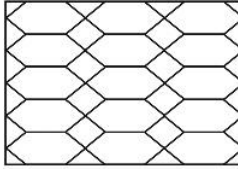
H6: Merkezi eşkenar dörtgeni çevreleyen dört adet uzun altıgen ile oluşturulan büyük sekizgen kompozisyon.

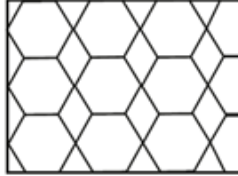
H7: Altı köşeli bir yıldız motifi oluşturmak için düzgün altıgenler ve üçgenlerden oluşan kompozisyon.

H8: Büyük kare ve küçük karenin yer aldığı bir motif oluşturmak üzere, eğik büyük karelerin içerisine daha küçük kareler yerleştirilmesi ve ortaya çıkan boşluklarda üçgenlerin yer alması ile oluşturulan kompozisyon.

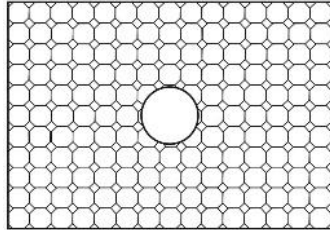

H9: Ortaya çıkan boşluklarda eğik kareler bulunan bitişik uzun altıgenlerin kompozisyon.

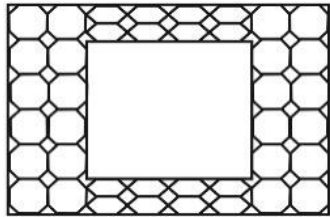

H10: Altıgenler ve uçları uzatılmış eşkenar dörtgenlerden oluşan kompozisyon.

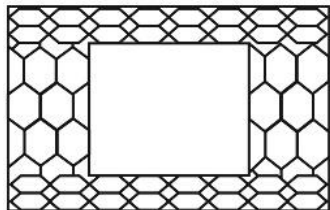
2.4.3. Merkezi Ekli Kompozit Paneller

H11: Büyük bir merkezi diskin çevresine bitişik sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen eşkenar dörtgenlerden oluşan kompozisyon (**H5** modelinin bir çeşididir).

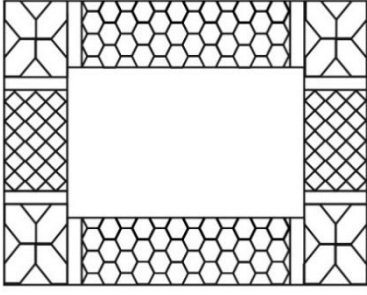

H12: Büyük merkezi dikdörtgenin kısa kenarlarının üstüne bitişik sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen eşkenar dörtgenlerden oluşan kompozisyon, uzun kenarlarının yanına ise eğik kareler ve bitişik uzun altıgenlerin yerleştirilmesi ile oluşan kompozisyon (**H5+H9** motifinin bir çeşididir).

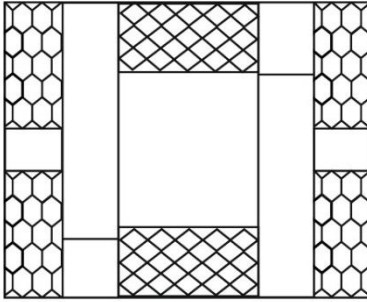

H13: Büyük merkezi dikdörtgenin kısa kenarlarının üstüne bitişik altıgenler, uzun kenarlarının yanına ise eğik kareler ve bitişik uzun altıgenlerin yerleştirilmesi ile oluşan kompozisyon (**H3+H9** motifinin bir çeşididir)¹⁶⁷.

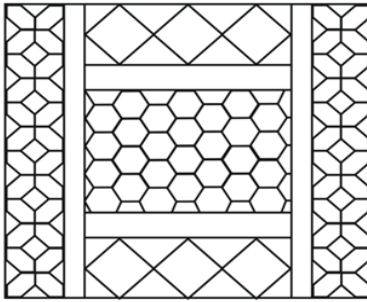
¹⁶⁷ Cottica 2004, 91.

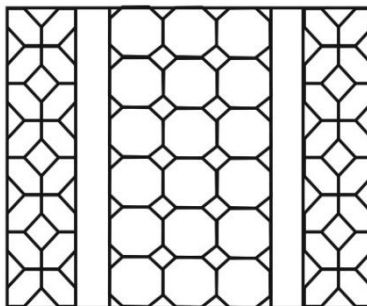
H14: Büyük merkezi dikdörtgenin kısa kenarlarına eşkenar dörtgenler, uzun kenarlarına bitişik altıgenler, panelin dört köşesine ise dört adet uzun altıgenin uçlarının birleştirilmesi ile meydana gelen kelebek motifi ile oluşturulan kompozisyon (**H1+ H2+ H3** motiflerinin bir çeşididir).

H15: Büyük merkezi dikdörtgenin kısa kenarlarına eşkenar dörtgenler, uzun kenarlarına ise bitişik altıgenlerin yerleştirilmesi ile oluşturulan kompozisyon (**H1+ H3** motiflerinin bir çeşididir).

H16: Merkezdeki dikdörtgen alan bitişik altıgenler ile bezenmiştir. Dikdörtgenin uzun kenarlarına eşkenar dörtgenler, kısa kenarlarına ise merkezdeki eşkenar dörtgenin etrafına uzun altıgenlerin yerleştirilmesi ile oluşturulan büyük sekizgenlerden meydana gelen kompozisyon (**H1+ H3+ H6** motiflerinin bir çeşididir).

H17: İnce plakalarla üç bölüme ayrılan panelin merkezindeki dikdörtgen alanda sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen eşkenar dörtgenler, dikdörtgen alanın iki yanında ise merkezdeki eşkenar dörtgenin etrafına uzun altıgenlerin yerleştirilmesi ile oluşturulan büyük sekizgenden meydana gelen kompozisyon (**H5+ H6** motiflerinin bir çeşididir).

Bunların yanı sıra opus sectile döşemeler boyutlarına göre de sınıflandırılmıştır; küçük boyutlu olanlar p, orta büyüklükte olanlar m, büyük boyutlu olanlar g, standartlaştırılmış boyutta olanlar ise s olarak isimlendirilmiştir¹⁶⁸.

¹⁶⁸ Cottica 2004, 91.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LAODIKEIA'DA OPUS SECTILE KULLANIMI

3.1. Laodikeia Antik Kenti'nin Coğrafi Konumu ve Tarihçesi

Antik Dönem'de Phrygia Bölgesi sınırları içinde kalan ve Lykos Ovası'nın ortasında yer alan Laodikeia, günümüzde Denizli ilinin 6 km kuzeyindeki Eskihisar, Goncalı, Bozburun ve Korucuk mahalleleri sınırları içerisinde bulunmaktadır (**Plan 1**)¹⁶⁹.

Lykos Vadisi (Çürüksu) olarak bilinen coğrafya, verimli ovası, uygun iklim koşulları ve günümüzde de olduğu gibi önemli yolların geçtiği kavşak noktasında olması nedeniyle, ekonomik ve kültürel yönden hızlı bir şekilde gelişmiştir¹⁷⁰. Lykos Ovası'nı güneyde Babadağ (Salbakos), doğuda Honaz (Kadmos) Dağı, kuzeyde Çökelez Dağı, batıda ise Sarayköy-Sazak ve Buldan Dağları sınırlandırmaktadır¹⁷¹. Üç tarafı ırmaklarla çevrili olan kent yüksek bir platform üzerine kurulmuştur. Vadiye adını veren Lykos (Çürüksu) Nehri kentin kuzeydoğusunda, Kapros (Başlıçay) Nehri kentin güneydoğusunda, Asopos (Gümüşçay- Goncalı) Nehri ise kentin güneybatı- batı bölümünde yer almaktadır¹⁷². Honaz (Kadmos) Dağı eteklerinden doğarak Lykos Ovası'nın ortasından geçen ve Sarayköy yakınında Büyük Menderes Nehri'ne karışan Lykos Nehri kentin doğusundan başlayarak kuzey ve kuzeybatısına doğru uzanmaktadır. Büyük Menderes'e katılmadan önce ise daha küçük kollar olan Asopos ve Kapros ile birleşmektedir¹⁷³. Strabon (XII. 8. 16) ırmaklarla ilgili olarak; "...Lykos birçok yerde yer altından akar ve sonra yüzeye çıkınca diğer ırmaklarla birleşir. Bu, ülkenin depremlere neden olan boşluklarla dolu olduğunu gösterir; Laodikeia ve komşu ülkedeki Karura kadar hiçbir ülke depremlere böylesine hedef olamaz." diyerek bölgedeki depremlerin nedeninin ırmakların oluşturduğu yeraltı boşlukları olduğunu vurgulamıştır. Plinius (NH.

¹⁶⁹ Şimşek 2007a, 55; Şimşek 2013a, 47.

¹⁷⁰ Şimşek 1992, 2; Şimşek 2007a, 51-53; Şimşek 2013a, 39; Lykos Vadisi önemli bir ticaret rotası üzerinde yer almaktadır. Laodikeia ise batı, doğu ve güney bölgelere bağlantıları sağlayan ana yolların kavşak noktasıdır. Vadi; iç kesimlerde Apameiaya (Dinar), güneyde Kibyra (Göhlisar) üzerinden Perge ve Side'ye, batıda Efes ve Milet'e, kuzeybatıda ise Sardis'e uzanan yolların kavşak noktasında bulunmaktadır. Ayrıca Persleri Akdeniz'e bağlayan Kral yolunun bir kolu üzerindedir.

¹⁷¹ Ramsay 1960, 145; Şimşek 1999, 2.

¹⁷² Şimşek 2007a,55; Şimşek 2013a, 47.

¹⁷³ Ramsay 1960, 145; Şimşek 2007a, 43; Şimşek 2013a, 35.

V. 29. 29) ise “...*Lykos nehri yanında kurulan kentin çevresini Asopos ile Kapros nehirleri yıkar*” diyerek kent çevresindeki ırmakların konumları hakkında bilgi vermiştir.

Lykos Vadisi'nin merkezinde konumlanan Laodikeia'nın komşuları ise kentin güneybatısında Attouda (Sarayköy-Hisarköy), Trapezopolis (Babadağ- Bekirler Köyü), Karura (Sarayköy- Tekkeköy), Büyük Menderes Nehri'nin batısında Tripolis (Yenicekent), doğusunda Kolassai (Honaz), kuzeyinde ise Hierapolis (Pamukkale) ve Thiounta (Gözler) olarak sıralandırılmaktadır¹⁷⁴.

Plinius (NH. V. 105) yerleşim alanında, önce Zeus kenti anlamına gelen Diospolis, daha sonra ise Rhoas adını taşıyan kutsal bir köy yerleşiminin bulunduğunu belirtmektedir. Diospolis, kentte çok eski ve köklü bir kutsal alanın¹⁷⁵ varlığına işaret etmektedir. Rhoas ise eski bir Anadolu adıdır ve kentin bir Anadolu kuruluşu olduğunu göstermesi açısından önemlidir¹⁷⁶.

Hellenistik Dönem'de Laodikeia, Seleukos Kralı II. Antiokhos tarafından eşi Kraliçe Laodike¹⁷⁷ adına, MÖ 3. yy.'ın ortalarında kurulmuştur¹⁷⁸. Bu nedenle Hellenistik kentin kuruluş tarihi olarak II. Antiokhos'un tahta geçtiği MÖ 261 ile Ptolemaios'un kızı Berenike ile evlenmek üzere, Laodike'den boşandığı MÖ 253 yılları arası kabul edilmektedir¹⁷⁹.

¹⁷⁴ Şimşek 1999, 3; Şimşek 2007a, 53; Şimşek 2011a, 87; Şimşek 2013a, 44.

¹⁷⁵ Laodikeia'da ele geçen yazıtlar ve sikkeler, kentte çeşitli Grek tanrılarının kültlerinin olduğunu göstermektedir. Bunlar içinde ilk sırada Zeus gelmektedir. Kentte Zeus'a kurucu tanrı olarak Laodikeia'lı Zeus ve Zeus Soter isimleri altında tapılmıştır. (Ramsay 1895, 33-34; Guizzi 2019, 176-178)

¹⁷⁶ Ramsay 1895, 33; Gagniers 1969, 1; Şimşek 2007a,60; Şimşek 2013a, 52-53; Guizzi 2019, 176.

¹⁷⁷ Laodike adı Helen dilinde halkın zaferi anlamına gelen “Laos ve Dike” kelimelerinden türemiştir. Ayrıca bu isim Hellenistik Dönemde Seleukoslar ve Pontus Devletleri'nin kral ailesinde birçok kraliçe ve prensesin taşıdığı bir addir (Umar 1993, 505).

¹⁷⁸ Bizanslı Stephanos'un (Ethnica, s.v. Laodikaiea) anlatısına göre ise Kral I. Antiochos, rüyasında üç kadın görmüştür. Annesi, karısı ve kız kardeşi olduğunu anladığı bu kadınların her biri ondan Karia'da birer şehir kurmasını istemişlerdir. O da bunun üzerine üç şehir kurmuş ve bunlardan birine kardeşinin ismi Laodikeia'yı vermiştir. Diğer ikisi ise Nysa ve Antiocheia'dır. Fakat bu görüş birçok bilim insanı tarafından reddedilmiştir. Çünkü Seleukos Kralı I. Antiochos'un o isimde bir kız kardeşi yoktur. Bu sebeple en çok kabul gören görüş II. Antiokhos'un karısı Laodike'yi onurlandırmak için kente Laodikeia adını verdiğiidir (Ridgway 1987, 407-408; Bean 2000, 265; Şimşek 2007a, 60, Şimşek 2013a, 47).

¹⁷⁹ Ramsay 1895, 32; Magie 1950, 127; Şimşek 2013a, 47.

Laodikeia'nın tarih sahnesine ilk çıkışına Polybius'un (VI, 48. 5 ve V, 57. 5) eserinde rastlanılmaktadır. Seleukos Kralı III. Seleukos'un MÖ 223'te öldürülmesinden sonraki iktidar kavgalarını anlatmaktadır. Buna göre III. Seleukos, doğuda Ptolemaios Krallığı ile savaşırken Sardis'te çıkan isyanı bastırmak için yeğeni ve aynı zamanda komutanı olan Akhaios'u Bergama Kralı I. Attalos'a karşı bir sefer için görevlendirmiştir¹⁸⁰. Bu isyanları bastırarak başarılı olan Akhaios III. Seleukos'un öldürülmesinden sonra yeni Kral III. Antiokhos'a baş kaldırmış ve MÖ 222 ya da 221'de Laodikeia'da tahtı ele geçirerek kendisini Küçük Asya Kralı ilan etmiş ve adına sikkeler bastırmıştır¹⁸¹. Akhaios, Sardis'te MÖ 213'te iki yıl süren kuşatmadan sonra yenilmiş ve kazığa geçirilerek öldürülmüştür¹⁸².

MÖ 190 yılında Seleukoslar ile Bergama desteğinde Romalılar arasında yapılan Magnesia Savaşı'na kadar kent, Seleukoslar¹⁸³ yönetiminde kalmıştır. Bu savaşta Bergamalıların desteği ile kazanan Romalılar, MÖ 188 yılında imzalanan Apameia Barışı ile bu bölgedeki Seleukos hakimiyetini Bergamalılara bırakmıştır¹⁸⁴. MÖ 133 yılında bir varisi olmayan son Bergama Kralı III. Attalos, yönetimindeki bölgeleri bir vasiyetle Roma İmparatorluğu'na bırakmıştır¹⁸⁵. MÖ 129 yılından itibaren ise Batı Anadolu, Küçük Asya eyaletine bağlanmış olup Roma İmparatorluğu tarafından atanan prokonsüllerce yönetilmeye devam edilmiştir¹⁸⁶.

Laodikeia, I. Mithridates Savaşı'nda (MÖ 88-85) Pontos orduları tarafından kuşatılmıştır. Bu kuşatmada büyük bir zarar görmüştür. Kent savunmasını bir grup

¹⁸⁰ Baysal 2000, 44; Şimşek 2007a, 61; Şimşek 2013a, 53.

¹⁸¹ Ramsay 1985, 37; Özsait 1985, 46-47; Akurgal 1978, 236; Malay 1992, 113; Bejor 2000, 16-17; Şimşek 2007a, 61; Şimşek 2013a, 53.

¹⁸² Şimşek 2007a, 61; Şimşek 2013a, 53.

¹⁸³ Part'ları yenen Seleukos Kralı III. Antiokhos Anadolu'da Roma karşıtı politika yürütmekteydi. Bu durum Roma İmparatorluğu ile Seleukosları karşı karşıya getirmiş ve sonucunda MÖ 190 yılında Magnesia Savaşı çıkmıştır. Bu savaş sırasında Bergamalılar ve Rhodoslular Roma İmparatorluğu'na yardım etmişlerdir. Savaşın sonunda MÖ 188 yılında yapılan Apameia Barışı imzalanmıştır. Yapılan antlaşmanın sonucunda Lykos Laodikeiası'nın da içinde yer aldığı toprakların denetimi Roma İmparatorluğu'na savaş sırasında yardım eden Bergama Krallığına geçmiştir (Malay 1992, 113; Magie 2001, 38-42; Şimşek 2013a, 57).

¹⁸⁴ Magie 2001, 39-41; Şimşek 2007a, 34; Şimşek 2013a, 57.

¹⁸⁵ Magie 2001, 39-41, 67-68.

¹⁸⁶ Gagniers 1969, 3; Magie 2001, 68; Şimşek 2007a, 61; Şimşek 2013a, 53.

askerle birlikte Quintus Oppius adlı bir Roma generali yapmıştır¹⁸⁷. Mithridates, Oppius'u teslim ettikleri takdirde Laodikeia halkına merhametli davranacağını söylemiştir. Kent bu isteğe uymuş ve Laodikeialılar tarafından Mithridates'e götürülen Quintus Oppius basit bir savaş tutsağı muamelesi görmüştür¹⁸⁸. Kuşatmanın ardından hızla büyüyen ve gelişen kent hakkında Strabon (XII, 8.16) Laodikeia'yı Phrygia'nın en büyük kentlerinden biri olarak tanımlamaktadır¹⁸⁹.

MÖ 50 yılında Cicero, Kibyra Conventusu'nun baş şehri olan Laodikeia'ya Kilikia Valisi olarak, hukuki işleri yürütmek için gelmiştir (Cicero, Letters, AV. 15)¹⁹⁰. MÖ 40 yılında Part ordularının başına gelen Quintus Labienus¹⁹¹, Anadolu'daki Güney Roma Yolu boyunca birçok kenti ele geçirmiştir. Laodikeia'ya ulaştığında Zeno adındaki sözü geçen bir vatandaş halkı karşı koymaya ikna etmiş ve Labienus'un ordusuna karşı direnişe önder olmuştur. Zeno'nun bu davranışı Marcus Antonius tarafından ödüllendirilmiş ve Laodikeialılar'a büyük bir ayrıcalık olan Roma Vatandaşlığı hakkı verilmiştir¹⁹².

İmparator Tiberius (MS 14-27) zamanında Laodikeia, Frigya'nın en görkemli ve zengin kentlerinden birisi olmayı başarmıştır¹⁹³. MS 60 yılında ise büyük depremde tüm Lykos Vadisi kentleri gibi Laodikeia da büyük çapta yıkıma uğramasına rağmen ekonomik gücü sayesinde kendi kendini imar etmeyi başarmıştır¹⁹⁴.

Laodikeia en ihtişamlı dönemini MS 2. yy.'da yaşamış ve kendini "Asia Eyaleti'nin Metropolü" olarak nitelendirmiştir¹⁹⁵. MS 2. yy.'da zenginleşen kent, ilk kez

¹⁸⁷ McGing 1986, 103; Bean 2000, 266; Şimşek 2007a, 62; Şimşek 2013a, 53.

¹⁸⁸ Şimşek 2007a, 62; Şimşek 2013a, 54.

¹⁸⁹ Sevin 2001, 203; Şimşek 2007a, 62; Şimşek 2013a, 54.

¹⁹⁰ Bean 2000, 266; Şimşek 2007a, 35; Şimşek 2013a, 29.

¹⁹¹ Caesar'ın Gallik Savaşları'ndaki ünlü bir komutanının oğlu olup Brutus ve Cassius tarafından Roma'nın Yakın Doğu'daki rakiplerinden askeri yardım ve ittifak istemek için Parthia'ya yollanmış ardından ise Parthia ile anlaşarak kendini "Perslerin İmparatoru" ilan etmiştir (Bean 2000, 266; Şimşek 2007a, 62; Şimşek 2013a, 29, 54).

¹⁹² Bean 2000, 266; Şimşek 2007a, 62; Şimşek 2013a, 28-29.

¹⁹³ Şimşek 2007a, 65; Şimşek 2013a, 56. Laodikeia MS 26 yılında, İmparator Tiberius'a bir tapınak inşa edebilme hakkını kazanabilmek için yarışmaya giren şehirler arasında olmuştur. Fakat kentin küçük olduğu ve olanaklarının yeterli olmadığı öne sürülerek yarışma dışı bırakılmıştır (Bean 2000, 267).

¹⁹⁴ Şimşek 2007a, 36; Şimşek 2013a, 56.

¹⁹⁵ Akurgal 2007, 392.

Hadrianus (MS 117-138) daha sonra ise Commodus (MS 180- 192) Dönemi'nde "neokoros" (Tapınak Koruyuculuğu) unvanını almaya hak kazanmış ve vergiden muaf tutulmuştur¹⁹⁶. MS 135 yılında Hadrianus kenti ziyaret etmiş ve imar faaliyetlerini desteklemiştir. Ayrıca Laodikeia MS 215 yılında Caracalla, MS 370 yılında ise Valens'i ağırlamıştır¹⁹⁷. Diocletianus (MS 284-305) Dönemi'nde getirilen idari reformlarla, Anadolu daha büyük eyaletlere ayrılmıştır. I. Constantinus Dönemi'nde ise reform hareketlerine devam edilerek Laodikeia, Frigya Secunda Pacatiana'sının merkezi durumuna gelmiştir¹⁹⁸. Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla birlikte MS 395-396 yılında İmparator Theodosius (MS 378-395) ve Arcadius (MS 395-408) Dönemi'nde alınan bir karar gereği, kentin etrafı surlarla çevrilmiştir¹⁹⁹.

Milano Fermanı'yla (MS 312-313) İmparatorlukta yaşayan Hristiyanlara özgürlük verilmesinin ardından Laodikeia Erken Hristiyanlık Dönemi'nde de parlamış ve MS 4. yy.'da burada önemli bir konsey toplanmıştır²⁰⁰. Konseyin varlığı MS 5. yy.'a kadar devam etmiş, fakat MS 494 yılındaki büyük tahribat yaratan depremle son bulmuştur²⁰¹. Bu depremin ardından Laodikeia tamamen yıkılmış, önemini yitirmiş ve kentteki yerleşmeler küçülmeye başlamıştır. MS 7. yy.'ın ilk çeyreğinde (Focas Dönemi MS 602-610) meydana gelen başka bir depremle kent tekrardan yıkılmıştır. Depremin ardından, Başpınar kaynağından gelen aquadüktler yıkılmış ve ovanın ortasında yer alan kent, aynı zamanda güvenlik nedeniyle özellikle de Arap akınları etkisiyle su kaynaklarının zengin olduğu ve savunması daha kolay olan güneyde Salbakos (Babadağ) eteklerinde uygun olan değişik yerlere taşınmıştır. Bu yerleşimler; Kaleiçi, Hisarköyü ve Asartepe (Hisar)

¹⁹⁶ Şimşek 2007a, 36-37, 66; Şimşek 2013a, 30, 57. Commodus'un MS 192 yılında ölümünden sonra, kentin bu unvanı alınarak yerine "İmparator Seven" sıfatı verilmiştir. Laodikeia'nın daha önce aldığı Neokoros unvanı İmparator Caracalla (MS 211-217) Dönemi'nde geri verilmiş ve Alexander Severus (MS 222-235) Dönemi'nde de sürdürülmüştür.

¹⁹⁷ Sevin 2001, 203-204; Şimşek 2007a, 67; Şimşek 2013a, 57.

¹⁹⁸ Şimşek 2007a, 37-38; Şimşek 2011a, 91; Şimşek 2013a, 31; Diocletianus Dönemi'nde Laodikeia'nın Frigya Metropolisi olması kentin Roma ve Bizans Dönemi'nde önemli statüsünü koruduğunu göstermektedir.

¹⁹⁹ Şimşek 2007a, 83; Şimşek 2013a, 80; Şimşek 2014a, 28; Şimşek 2018, 104.

²⁰⁰ Akurgal 2007, 392.

²⁰¹ Bean 2000, 268.

olarak göze çarpmaktadır. Laodikeia halkı olasılıkla buralarda tehlike anında toparlanabilecekleri savunma amaçlı küçük kaleler yapıp yaşamlarını sürdürmüşlerdir²⁰².

MS 7. yy.'dan itibaren kaynakların sözünü ettiği Laodikeia, Denizli-Kaleiçi'dir. Bölge 13. yy. başında (1206) tamamen Türklerin eline geçmiştir²⁰³. Anadolu'daki Laodikeia'lar Türk dilinde Lâdik ismine dönüşmüştür. Bunlardan birisi de Lykos Laodikeiası'dır²⁰⁴.

Laodikeia yapılarına ait traverten ve mermer bloklar Akhan Kervansarayında ve Denizli Ulu Camii'nin inşasında kullanılmış daha sonraki dönemde ise kent, coğrafyanın kireç, mermer ve traverten ocağı haline gelmiştir. 13. yy.'dan itibaren kent, mevsimlik göçer çobanların uğrak yeri haline gelmiştir²⁰⁵.

²⁰² Şimşek 2007a, 67; Şimşek 2011a, 93; Şimşek 2013a, 58.

²⁰³ Şimşek 2013a, 58.

²⁰⁴ Umar 1993, 505; Şimşek 2007a, 67; Şimşek 2011a, 93.

²⁰⁵ Şimşek 2007a, 39; Şimşek 2014a, 28.

3.2. Laodikeia Antik Kenti'nde Yapılan Araştırmalar ve Kazılar

Anadolu'nun metropol kentlerinden biri Laodikeia hem coğrafi hem de iktisadi konumu nedeniyle antik yazarların ve gezginlerin ilgisini çekmiştir. 14.yy.'da antik dönemde olduğu gibi tekstil üretiminin bu coğrafyada devam ettiğini İbn-i Battuta'nın (İBS, I. 408.) seyahatnamesinden öğrenmekteyiz. Seyahatnamede eşi benzeri olmayan kaliteli altın sırma işli pamuklu elbiselerden övgüyle bahsedilerek, bu bölgede Hristiyan nüfusun sayıca çokluğu ve ticaretin Rumlar tarafından yapıldığı aktarılmaktadır.

17. yy.'dan itibaren önemli seyyahlar ve araştırmacılar kent hakkında bilgi vermiştir. 1671'de T. Smith²⁰⁶, 1678'de J. Spoon – G. Wheler²⁰⁷, 1745'te R. Pococke²⁰⁸, 1775'te ise R. Chandler²⁰⁹ kenti ziyaret etmiş, kentin tarihçesi ve sınırlarından bahsetmiştir. Chandler iyi korunmuş durumdaki stadyum, odeon, hamam – gymnasium yapıları hakkında bilgiler vermiş, kentin sık sık depremlerle yıkılmış olduğuna dikkat çekilmiştir²¹⁰.

1776 yılında V. J. Arundell, kent hakkında bilgiler vermiş ve kentteki kiliselerden bahsetmiştir²¹¹. Aynı zamanda J. A. Cramer²¹² antik kaynakları ve seyyahların notlarını bir araya toplayarak kent ve bölge coğrafyası hakkında bilgi vermiştir. W. M. Leake²¹³ ise kenti ziyaret eden Chandler'in²¹⁴ “Kapros'u Lykos”, “Lykos'u ise Menderes Nehri” olarak adlandırıp hata yaptığını, fakat Pococke'nin, doğru bir şekilde tanımladığını ifade etmiştir²¹⁵.

19.yy.'a gelindiğinde kentteki araştırmalar hızlanmış ve yoğunluk kazanmıştır. G. Weber, Anadolu'ya ilk seyahatini 1833, ikincisini ise 1843'te yaparak, kentteki ilk kısa

²⁰⁶ Smith 1674, 37.

²⁰⁷ Spon-Wheler 1679, 268.

²⁰⁸ Pococke 1743-1745, 71-74.

²⁰⁹ Chandler 1775, 229-236.

²¹⁰ Şimşek 2007a, 29; Şimşek 2013a, 23; Seyyahlar kentte gördükleri plastik malzemelere değinerek, eserlerin Grek sanatının izlerini taşıdığını ve bir yapının girişinde yer alan koltuk üzerinde Zeno isminin yazılı olduğunu belirtmiştir.

²¹¹ Şimşek 2007a, 29; Şimşek 2013a, 23.

²¹² Cramer 1832, 28-44.

²¹³ Leake 1824, 251.

²¹⁴ Chandler 1825, 285.

²¹⁵ Şimşek 2007a, 29; Şimşek 2013a, 23.

sürelî kazı çalışmasını gerçekleştirmişti²¹⁶. 1838’de L. De Laborde²¹⁷ antik kentteki bazı yapılardan bahsetmiş, tiyatro ve su kemerlerinin gravürlerini çizmiştir. 1839 yılında Sir C. Fellows, kenti gezmiş ve özellikle iki tiyatro hakkında bilgiler vermiştir²¹⁸. 1942 yılında W.J. Hamilton, Anadolu’ya yapmış olduğu geziler sırasında kente uğramış ve kentteki stadium, gymnasium, tiyatro ve aqueductler gibi yapılardan bahsetmiştir²¹⁹. W. Cochron’un 19.yy.’da yaptığı Küçük Asya seyahatinde, bölge ve bölge kentleri hakkında bilgiler vermiş, 1826 yılında Arundell’in, 1842 yılında ise W.J. Hamilton’un kenti ziyaret ettiğini söylemiştir²²⁰. 1849’da C. Texier; Frigya’nın başkenti olarak Laodikeia’yı göstermiş, iyi korunmuş durumda olan stadium yapısından ve yazıtından bahsederek kentteki gymnasium ve iki tiyatronun varlığıyla birçok yapıya ait mimari elemanlar hakkında genel bilgiler vermiştir²²¹. 1872 yılında E.J. Davis, kentin stadyumu, gymnasiumu, küçük ve büyük tiyatroları, odeonu, bazilikaları, Roma köprüsü, antik kente dağılmış heykeltıraşlık malzemeleri ve kentin yerleşim yerine yakın olmasından kaynaklanan tahribatlardan bahsetmiştir²²². 1883-86 yıllarında bölgede araştırma yapan W.M. Ramsay, kent hakkında antik kaynaklar, yazıtlar ve sikkeler ışığında ayrıntılı bilgiler vererek, G. Weber’in çizdiği haritayı tekrar çizmiş ve G. Weber’in “Asopos” olarak adlandırdığı çayın “Kapro” olduğuna işaret etmiştir²²³. 1895 yılında F. Sarre; kentin kuruluşuna değinmiş, 1097²²⁴ yılında Selçuklu Türklerinin eline geçen kentin, Asya’daki yedi Piskoposluktan biri olduğuna işaret etmiştir. Kamu yapılarının Küçük Asya’daki diğer zengin kentlerde olduğu gibi varlıklı kişilerin vakıfları olduğunu,

²¹⁶ Şimşek 2007a, 29; Şimşek 2013a, 23. Ayrıca kentin su sistemini detaylı olarak incelemiş ve kentin ilk planını çizmiştir.

²¹⁷ Laborde 1838, 81.

²¹⁸ Fellows 1839, 283.

²¹⁹ Hamilton 1984, 515-517.

²²⁰ Cochron 1887, 242-394; Ayrıca depremlerle sürekli yıkılan Laodikeia ve bölge kentlerinin tekstil ticaretiyle ön plana çıktığından, Asya’daki ilk yedi kiliseden birinin ise kentte yer aldığından bahsetmiştir.

²²¹ Texier 2000, 278-383-385. kentteki yapıların MS 2.-3. yy’a ait olabileceğini söylemiştir. Bununla birlikte yapıların tamirat görmüş olduklarına değinerek, civar halk tarafından birçok mermer bloğun taşındığını ve kentin uzun süre taş ocağı olarak kullanıldığını ifade etmiştir.

²²² Davis 2006, 69.

²²³ Ramsay 1895, 32-83.

²²⁴ Bu tarih Ramsay’a göre 1076’dır. Ramsay 1960, 81.

kentteki iki tiyatro ve stadyum yapısının haricinde pek çok bilinmeyen yazıt ve heykel kaidesi gördüğünden bahsetmiştir²²⁵.

1898 yılının sonlarına doğru Alman ekip; Carl Humann, Conrad Cicharius, Walther Tudeich, Franz Winter “*Altertümer von Hierapolis*” adlı yayınlarıyla her ne kadar Hierapolis hakkında detaylı bilgiler vermişlerse de bölgede her iki kenti de etkileyen depremlerden bahsetmişlerdir²²⁶. 1918 yılında yayınladığı kitabıyla W.A. Hawley, bölgeye yaptığı ziyaretinde iki kez Goncalı’ya uğramış ve burada yaşayan halk hakkında genel bilgiler vererek, sık sık yaşanan depremlere karşın kentin kamuya ait yapılarının halen ayakta olduğuna değinmiştir. Kentin kazılar sonucunda Pergamon ve Priene gibi büyük bir kent olabileceğinden bahsetmiştir²²⁷. 1939 yılına gelindiğinde W.H. Buckler ve M.N. Calder, Frigya ve Karya Bölgeleri’ni kapsayan dökümanları bir araya toplayarak kentteki epigrafik bulguları yayınlamışlardır²²⁸. Aynı yılda G.E. Bean ilk kez Hierapolis’i ziyaret etmesine karşın, 1963 yılından sonra Laodikeia’yı görmüş olmalıdır. Çünkü kenti gezdiği sırada sadece Nymphaeum’da küçük bir kazı yapılmış olduğundan bahsetmektedir. Modern bir gezgin olan Bean, kent tarihi hakkında genel bilgiler vererek yapılara değinmiştir²²⁹.

Laodikeia’daki ilk kazı çalışmaları; 1961-1963 yılları arasında Kanada Qubec Laval Üniversitesi’nden Fransız Arkeolog Prof. Dr. Des Gagniers başkanlığında Caracalla Nymphaeumu’nda yapılmıştır. Bu çalışmayla ilgili olarak 1969 yılında “*Laodicee Du Lycos Le Nymhee, Paris*” adlı yayın ile sonuçlar bir arada toplanmıştır²³⁰. Uzun bir aradan sonra 1992 yılında Sütunlu Ana Cadde (Suriye Caddesi)’de Denizli Müzesi Müdürlüğü Arkeologlarından Haşim Yıldız kısa süreli bir kurtarma kazısı yapmıştır²³¹.

1995-2002 yılları arasında İtalya “Ca’Foscari – Venedik” Üniversitesi’nden Prof. Dr. Traversari başkanlığındaki bir ekip tarafından yüzey araştırması yapılmıştır. Bu çalışmalarda kentin yeni topografik haritası çıkarılarak, yapılar yeni plan üzerine işlenmiş

²²⁵ Sarre 1998, 14-15.

²²⁶ Humann et all., 1898, 24-25.

²²⁷ Hawley 1918, 186-191.

²²⁸ Buckler-Calder 1939, x-xi, 1-14, Pl. 1-8.

²²⁹ Bean 2000, 265-275.

²³⁰ Gagniers 1969.

²³¹ Yıldız 1994, 219-224.

ve yüzey araştırmasıyla ilgili olarak İtalya'da "Laodiceia di Frigia I, Roma, 2000" ve "Laodiceia di Frigia II, Padova, 2004" adlı yayınlar yapılmıřtır²³².

2002 yılında Denizli Müzesi Müdürlüğü Başkanlığı'nda, Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nün de katılımıyla kentte ilk defa sistemli kazı çalışmalarına başlanmıştır. 2003 yılından itibaren ise Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK başkanlığında geniş kapsamlı kazılara bařlanmıřtır²³³.

²³² Traversari 2000, 9-14.

²³³ Şimşek 2013a, 25.

3.3. Laodikeia Antik Kenti'nde Opus Sectile Tekniğinin Kullanıldığı Yapılar

Laodikeia Antik Kenti'ndeki birçok yapıda kullanıldığı gözlemlenen geometrik motifli opus sectile döşemeler, genellikle kentteki sivil yapılar, kamu yapıları ve dini yapıların zeminlerinde görülmektedir. Kentte opus sectile zemin döşemesine sahip olan yapılar şunlardır; A Evi, Kiliseli Peristylli Ev, Laodikeia Kilisesi, Merkezi Agora, Merkezi Kilise, Stadyum Caddesi ve Suriye Caddesi portikleri (**Plan 9- 10**).

3.3.1. A Evi

Doğu Bizans Kapısından kente giriş yapıldıktan sonra batıya doğru 54,90 m devam edildiğinde A Evi'nin oturduğu insulaya ulaşılmaktadır. Suriye Caddesi'nin kuzey yanında bulunan A Evi, kent planı içerisindeki merkezi konumu, önemli kamusal ve dinsel yapılara yakınlığı nedeniyle önemlidir²³⁴.

A Evi olarak adlandırılan yapı kompleksinin iç avlulu plan tipini yansıttığı düşünülmektedir. Bu yönüyle Laodikeia'da ortaya çıkarılan ilk sivil konut olma özelliğini taşımaktadır²³⁵. Ev içerisinde toplam 47 mekân, 2 koridor ve 5 dükkân yer almaktadır. Kazı çalışmaları sonucunda ev kompleksinin zemin üzeri tek katlı, ahşap kırma çatılı ve kiremit- omurga döşemeli olduğu ortaya çıkarılmıştır²³⁶. Laodikeia kent planı üzerinde bir insulayı kaplayacak şekilde konumlanan A Evi'nde kazı çalışmalarının tamamlanmasıyla kompleks içerisinde birbirinden bağımsız olarak 3 farklı ev yapısıyla beraber dükkân ve işlik mekânlarının varlığı ortaya çıkarılmıştır. Ev yapılarından I No.lu Ev, peristylli avlu tipini korumaktadır. II ve III No.lu Evlerde ise sadece iç avlu izlenebilmektedir. Ortaya çıkarılan mekânlara, insulaya uygun olarak batıda iki, kuzeyde ise tek olmak üzere üç kapı yardımıyla giriş sağlanmaktadır (**Fig. 47, Plan 11**)²³⁷.

²³⁴ Şimşek 2010, 113; Şimşek 2011b, 450; Şimşek 2013a, 314; Bu insula ızgara plan tipinde kent içerisinde Doğu Bizans Kapısı'ndan sonra güney kanattaki ikinci insuladır.

²³⁵ Şimşek 2009, 415.

²³⁶ Şimşek 2010, 113; Şimşek 2013a, 307- 312; Şimşek 2013b, 104; Bunlarla ilgili olarak üst kata çıkış için kullanılan merdiven ile yığın halinde kiremit ve omurgalar ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca ahşap konstrüksiyona ait karbonlaşmış parçalar ile bol miktarda demir çiviler kazı çalışmaları sonucunda ele geçirilmiştir. Bunların yanı sıra pencere sistemine ait olduğu düşünülen düz cam kırıkları açığa çıkarılmıştır.

²³⁷ Şimşek 2009, 415; Şimşek 2013a, 315; Şimşek 2013b, 104.

İnsulanın güneydoğu bölümünde konumlanan I No.lu Ev'in içerisinde 13 mekân, peristylli bir avlu ve 1 dükkân yer almaktadır. Peristylli avlusu, çeşmesi, havuzu, fırını ve avlu çevresindeki diğer mekânları ile tipik Roma Dönemi sivil konut mimari planını yansıtmaktadır (**Fig. 48**). İnsulanın kuzeydoğu bölümünde A Evi Doğu Sokaktaki bir kapı yardımıyla ulaşılan II No.lu Ev yer almaktadır. Sonraki dönemlerde yaşanan depremler ve tarımsal faaliyetler nedeniyle fazlaca tahrip olan II No.lu Ev, gösterdiği plan özellikleriyle ilgili ipuçları vermektedir. Ev içerisinde toplam 12 mekân, bir iç avlu ve bir dükkân bulunmaktadır²³⁸. İnsulanın kuzeybatısında ise III No.lu Ev konumlandırılmıştır. Diğer evlerden daha farklı bir plan tipi gösteren yapı içerisinde iki avlu ve yedi mekân yer almaktadır. Eve giriş, A Evi Kuzey Sokak üzerinden sağlanmaktadır²³⁹. III. No.lu Ev'in 10 No.lu mekânının taban döşemesi balık sırtı, üçgenler ve yatay çizgiler şeklinde geometrik desenler oluşturan tuğlalar ile kaplanmıştır. Bunun yanı sıra mekânın tabanının merkezine yerleştirilen bir mermer plaka ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu mermer plakanın etrafında 2,52 m çapında dairesel bir motif oluşturulmuş ve bu merkez esas alınarak doğu, batı, kuzey ve güney yönlerine şeritler çekilmiştir. Mekânın kuzey duvarı önünde ise tahribat görmüş mor, açık pembe, gri ve beyaz renklerde opus sectile döşeme yer almaktadır²⁴⁰.

İnce işçilik gösteren ve çok azının korunabildiği gözlemlenen opus sectile döşeme, A Evi'nin MS 3. yy.'ın ilk yarısı ile MS 4. yy.'ın ikinci yarısına tarihlendirilen II. kullanım evresine ait olmalıdır ve III. kullanım evresinde sökülerek yerine yan yerleştirilmiş tuğlalardan oluşan geometrik döşeme yapılmıştır. Erken kullanımda tabanların bir kısmı mozaik ve opus sectile döşemeye sahipken, sonraki aşamada mekânın üretim atölyesi olarak kullanılmasına bağlı olarak tabanların bir kısmı opus spicatum ve düz tuğla döşemeye dönüştürülmüştür²⁴¹. Opus sectile döşemelerin yanı sıra evin özgün planlaması, duvarlarda insan figürlü ve bitkisel bezemeli fresklerin yapılması evi bu döneme tarihlendirmektedir²⁴².

Kazılan mekânlardaki mimari özellikler ve ele geçirilen buluntular A Evi kompleksinin beş kullanım evresinin olduğunu ortaya koymaktadır. Yapılan kazı

²³⁸ Şimşek 2011b, 450- 451; Şimşek 2013a, 315- 316; Şimşek 2013b, 104.

²³⁹ Şimşek 2009, 415-416; Şimşek 2012b, 570- 571; Şimşek 2013a, 315- 316; Şimşek 2013b, 104- 105.

²⁴⁰ Şimşek 2009, 415-416; Şimşek 2010, 113.

²⁴¹ Şimşek 2009, 415-416; Şimşek 2010, 113;

²⁴² Şimşek 2009, 415; Şimşek 2010, 113; Şimşek 2013a, 319.

çalışmaları sonucunda MS 3. yy.'dan 7. yy.'a kadar sürekli kullanım görmüş olan konut, özellikle Geç Antik Dönem'de yaşanan siyasi ve ekonomik değişimlerin bir sonucu olarak klasik kent görünümünün değişimine işaret etmektedir. Ev kompleksinde, Geç Antik Dönem'de toplumun sosyal yapısının değişimine bağlı olarak ekleme ve farklı amaçlar için kullanımlar takip edilebilmektedir²⁴³.

3.3.2. Kiliseli Peristylli Ev

Kiliseli Peristylli Ev, Kuzey Tiyatro'suna ulaşım sağlanan Tapınak A Doğu Sokağı (TDS) üzerinde yer almaktadır²⁴⁴. Kazı çalışmaları sonucunda peristylli avlu ve avlunun etrafındaki mekânlar ile doğu kısımda yer alan kiliseden oluşan kompleks bir yapı ortaya çıkarılmıştır. Yapı peristylli ve etrafında sıralanan odalara sahip olması nedeniyle "Kiliseli Peristylli Ev" olarak adlandırılmıştır²⁴⁵. Gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda Kiliseli Peristylli Ev'in ilk katında toplamda; 1 peristyl, 1 atrium, 2 apsisli salon ve 24 mekânın varlığı ortaya çıkartılmıştır (**Fig. 49, Plan 12**)²⁴⁶.

Laodikeia'nın önemli bağlantı noktalarından birinde konumlanan ve A Evi'nden sonra kent merkezi içinde ikinci konut kompleksi olan yapının konumu, büyüklüğü ve mimari özellikleri bakımından Roma İmparatorluk Dönemi'nde Laodikeia'nın zengin ve tanınmış ailelerinden birine ait olduğu düşünülmektedir²⁴⁷. Yapının kuzeyde yer alan mekânları Kuzey Tiyatrosu analemma duvarı ile ortak bir konumda olduğundan ve mekânların içerisinden satışa dayalı malzemelerin elde edilmesinden dolayı bu mekânların dükkân olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Doğuda bulunan apsisli salon ile salonun güneyinde bulunan iki mekânın Hristiyanlığın kabulü sürecinde evlerde gizlice ibadet yapılmasına bağlı olarak kullanıldığından, bu mekânların kapıları dışarıya açılmamaktadır. Böylece doğudaki apsisli salonun hem güneyinde hem de kuzeybatısında

²⁴³ Şimşek 2008, 106; Şimşek 2011b, 450; Şimşek 2013a, 313-314; Şimşek 2013b, 105.

²⁴⁴ Şimşek 2012b, 584- 585; Şimşek 2013a, 319; Şimşek 2015, 65; Şimşek 2017, 495; Şimşek 2019b, 459; Şimşek 2019c, 598; Suriye Caddesinden kuzeye doğru uzanan TDS'ye girildiğinde 173. m'de Kiliseli Peristylli Ev'in TDS üzerindeki kapısına ulaşılmaktadır. Yapının kuzey bölümü ise Kuzey Tiyatrosunun analemma duvarına dayanmaktadır.

²⁴⁵ Şimşek 2013a, 320; Şimşek 2013b, 106-107; Şimşek 2015, 65.

²⁴⁶ Şimşek 2019c, 598.

²⁴⁷ Şimşek 2013b, 108; Şimşek 2019c, 598.

konumlanan mekânlarda kapalı bir durumun olması sağlanmıştır²⁴⁸. Söz konusu doğu apsisli mekân orijinal kullanımında bir yemek veya kadınlara ayrılan bir salon olarak tasarlanmış daha sonra ise bir ev kilisesine dönüştürülmüş olmalıdır²⁴⁹.

3.3.2.1. Apsisli Doğu Salon (Kilise)

Ev kilisesine dönüştürülmüş olan doğudaki apsisli mekân 3 bölümden oluşmaktadır. Bunlar kuzey- güney doğrultulu uzanan apsisli naos, endonarteks ve eksonartektir. Yapının naos olarak kullanılan apsisli mekânı, apsisi ile 13.00x7.35 m ölçüsündedir. Apsisli bölümün daha kutsal olduğu düşünüldüğünden apsis kısmı naostan 10 cm daha yukarıda yapılmıştır. Naos bölümüne endonarteksin kuzey duvarına açılan bir kapı yardımıyla geçiş sağlanmaktadır. Naos tabanı opus sectile zemin döşemesine sahiptir. Taban üzerinde kullanılan döşeme kuzeydoğu- güneybatı yönünde 25x 32 cm ile 40x 60 cm ölçülerindeki dikdörtgen plakalarla 11 panele bölünmüştür. Ortalama olarak 1.70x 2,15 m ölçülerinde olan bu paneller, 30x 30 cm ölçülerindeki sekizgen şeklinde kesilmiş beyaz renkli mermer plakaların yan yana yerleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Her panelde **M7** olarak adlandırılan motif yer almaktadır. Sekizgen plakalar arasına küçük boyutlu mavi renkli üçgen ve kare mermer plakalar eklenerek döşeme hem kendi içerisinde hem de dikdörtgen mermerler kullanılarak oluşturulan bordür hattı ile bağlanmıştır (**Fig. 50**)²⁵⁰.

²⁴⁸ Şimşek 2012b, 585; Şimşek 2013a, 208; Şimşek 2019c, 598.

²⁴⁹ Şimşek 2019c, 599; Dış narteksten girişin önünde tabanda chistogram yapılmış olması, dış narteks tabanında opus spicatum döşemelerde chistogram ve tanrının iki gözünün yapılması, salonun apsis kısmının zeminden yüksekte tutulması, haçlı konsol ve başlıkların bulunması, eve ait bazı mekân tabanlarında opus spicatum döşeme üzerine yapılan haçlar, ampulla ve unguanteriumlar, mermer masalar ve mermer tepsiler gibi arkeolojik veriler de bu düşüncüyü desteklemektedir.

²⁵⁰ Şimşek 2012a, 65-66; Şimşek 2012b, 585- 586; Şimşek 2013a, 321; Naos'un kuzeydoğu- güneybatı doğrultusunda, orta aksı üzerine denk gelen 1.50x1 m ölçülerindeki bölümde bir sondaj çalışması yapılmıştır. Tabandan 0,50 m derinliğinde kireç harçlı tuğla parçaları kullanılarak oluşturulan ve daha erken döneme tarihlendirilen bir taban açığa çıkarılmıştır. Sondaj çalışması sonucunda naos tabanı altında dört tabakadan oluşan dolgu ortaya çıkarılmıştır. En alttaki birinci tabaka; kireç harçlı tuğla parçalardan, ikinci tabaka mermer parçacıklardan, üçüncü tabaka kireç harçlı çay taşlarından, dördüncü tabaka ise üzerinde taban harcı bulunan tuğla parçacıklarından meydana gelmektedir. Opus sectile taban döşemesini oluşturan mermer panolar içerisinde yer alan sekizgen parçalar ise bu taban harcı üzerine oturtulmuştur.

Peristylli avlunun doğu duvarında yer alan 1,50 m genişliğindeki kapı açıklığı yardımı ile endonarteks bölümüne geçiş sağlanmaktadır. Bu bölümün tabanı opus sectile döşemeden oluşmaktadır. Döşeme ortalama 0.32x 1,05 m ölçülerinde dikdörtgen plakalar kullanılarak oluşturulan sekiz panele ayrılmıştır. 1.10x 1.40m ölçülerindeki bu paneller, 25x 25 cm ölçülerindeki sekizgen şekilde kesilmiş olan mermer plakaların yan yana gelmesiyle oluşturulmuştur. Tüm panellerde sekizgen plakalar arasında mavi renkli üçgen ve kare mermer plakalar eklenerek döşeme hem kendi içinde hem de dikdörtgen mermer plakalar kullanılarak oluşturulan bordür ile bütünlük sağlamıştır (**Fig. 51**). Yapının doğusunda bulunan apsisli naos ve endonartekte ortaya çıkarılan opus sectile taban döşemeleri, Laodikeia'da İmparator Focas zamanında (MS 602-610) meydana gelen depremin ardından kentin terk edilmesiyle birlikte sökülerek, yeni yerleşim yerlerinde tekrar kullanılmıştır²⁵¹.

3.3.2.2. Peristylli Avlu

Naos, endonarteks ve eksonarteks odalarının batısında, kuzeydeki dükkânların ise güneyinde yapı kompleksine ait geniş dört yanı revaklarla çevrili olan peristylli bir avlu ortaya çıkarılmıştır (**Fig. 52**). Peristylli avlunun kuzeydoğu- güneybatı yönlü uzanan doğu revakı, düzgün olmayan, dikdörtgen bir plana sahiptir. Revakın uzunluğu 15,25 m, genişliği ise güneybatıda 3m, kuzeydoğuda ise 2.35 m'dir. Revak doğu duvarı naos, endonarteks ve eksonarteks kuzeybatı duvarlarını oluşturmaktadır. Revak tabanı üzerinde kullanılan opus sectile döşemeler yaklaşık olarak 1.45x0.40 m ölçülerinde dikdörtgen plakalarla yedi panele ayrılmıştır. 1.40x1.70 m ile 2.60x2.75 m arasında değişen ölçülere sahip olan bu paneller 40x40 cm ölçülerindeki sekizgen şekilde kesilmiş mermer plakaların yan yana yerleştirilmesiyle meydana gelmektedir. Doğu revakın yanı sıra avlunun kuzey ve güney revakları 5 adet panele bölünmüştür. Tüm panellerde, naos ve endonartekte de görüldüğu gibi sekizgen plakalar arasında mavi renkli üçgen ve kare mermer plakalar eklenerek döşeme hem kendi içinde hem de dikdörtgen mermerler kullanılarak oluşturulan bordür hattı ile birleştirilmiş ve böylece bütünlük oluşturulmuştur (**Fig. 53**). Naos ve endonartekte olduğu gibi burada da yoğun tahribat göze çarpmaktadır. MS 7. yy.'ın başında kentin terk edilmesiyle birlikte opus sectile döşemeler yerlerinden sökülmüştür. Günümüzde ise opus sectile döşemenin mermer

²⁵¹ Şimşek 2012a, 67; Şimşek 2013a, 323; Şimşek 2013b, 107.

parçalarına ait izler taban harcı üzerinde net olarak izlenebilmektedir²⁵². Peristylli avlunun batı revakı diğer revaklarda olduğu gibi opus sectile döşeme kullanılarak oluşturulmuştur. Orijinal döşeme ile ilgili bazı bölümlerde 0.29x0.29 m ölçülerindeki sekizgen biçimli mermer plakalar yer yer korunabilmiştir. Tabanın geneli ise daha sonra yapılan tamiratlarla ilişkili olarak farklı renklerdeki kırık mermer plakalarla yapılan düzensiz bir döşeme şeklindedir. Bu düzenlemelerin büyük bir kısmı kentin MS 7. yy. başında terk edilmesine bağlı olarak plakaların sökülmesinin ardından yapılmıştır²⁵³.

3.3.2.3. Apsisli Batı Salon

Apsisli Batı Salon ise erkeklere ayrılmış toplantı ve yemek salonu olmalıdır. İç bölümde peristyl koridorundan girişin iki yanında bulunan nişli çeşmeler, mermer opus sectile döşemeler, bu salonun özel olduğunun bir göstergesidir. Apsisli batı salona açılan kuzey ve güneydeki 4 mekân ise opus sectile döşemeleri, mermer duvar kaplamaları ve konumları itibariyle evin önde gelen bireylerinin yaşam alanı ya da oturma ve kabul odası olduğu düşünülmektedir. Evin bazı mekânlarında MS 494 depremi ardından tahrip olan opus sectile döşemeler yerine opus spicatum döşeme, duvar kaplamaları yerine ise freskler kullanılmıştır. Bunun nedeni ise daha az maliyettir. Geç Dönem kullanımında bazı mekânlar işliğe dönüştürülmüştür. Yapının kuzeyindeki mekânların aksine, güneydekiler daha çok günlük hayatın devamı için gerekli ihtiyaçlara ayrılmıştır. Güneydoğuda yer alan mekânlarda ele geçen veriler bu bölümlerin küçük bir hamam, havuz ve latrina olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu kısımda merkezdeki peristyle açılan 4 sütunlu bir atrium olduğu ortaya çıkarılmıştır. Kentin terk edilmesine kadar kullanılan atriumda, devşirme mimari bloklar kullanılmıştır²⁵⁴.

Kiliseli Peristylli Ev'in apsisli batı salon olarak adlandırılan bölümü, batıda konumlanan bir apsis ile apsisin doğusunda bulunan kareye yakın mekândan meydana gelmektedir. Söz konusu mekânın zemini doğu-batı, kuzey-güney yönlerde dikdörtgen ve kare plakalar kullanılarak 9 adet panele bölünmüştür. Beyaz mermer kullanılarak oluşturulan paneller ortalama 2,40x2,35 m ölçülerindedir. Mekânın köşelerine denk gelen panellerde **M1** olarak adlandırılan eşkenar dörtgen motifler kullanılmıştır. Dörtgenlerin

²⁵² Şimşek 2012a, 70- 71; Şimşek 2013a, 326; Şimşek 2013b, 107; Şimşek 2016, 495.

²⁵³ Şimşek 2016, 497.

²⁵⁴ Şimşek 2019c, 599.

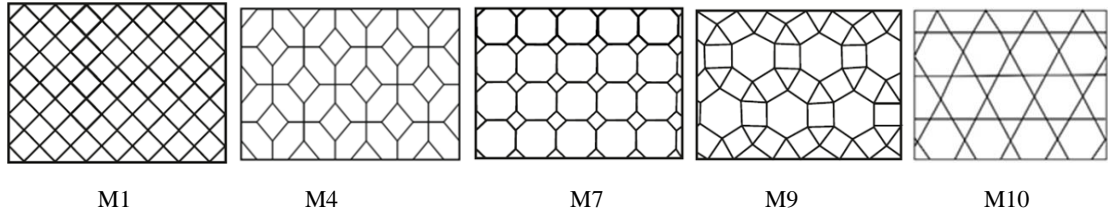
ortalama boyutu 30x30 cm'dir. Eşkenar dörtgen panellerin arasına denk gelen panellerde ise **M7** olarak adlandırılan sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen eşkenar dörtgenler kullanılarak oluşturulan dekoratif motif yer almaktadır. Merkezdeki panelde ise farklı bir düzenleme mevcuttur. Merkezi panel kendi içerisinde daha ince dikdörtgen mermer plakalarla küçük boyutlu 9 panele bölünmüştür. Paneller ortalama 85x75 cm ölçülerindedir. Merkezi panelin köşelerine denk gelen 4 adet küçük panellerde aynı geometrik şekiller kullanılmıştır. Köşelere denk gelen panellerde kullanılan motif, merkezi bir dairenin etrafına yerleştirilen ve merkezden dışarıya doğru boyutları büyüyen 4 sıra ters ve düz üçgenlerden oluşmaktadır. Üçgen sıralarının etrafı ise ince bir sıra ile sınırlandırılmıştır. Panel ve dairenin arasına ise boşluklara denk gelecek şekilde köşelere kare, kareler arasına ise dikdörtgen şeklinde karolar yerleştirilmiştir. Batıdaki ve doğudaki paneller arasındaki 2 panel ise merkezi altıgenlerin köşelerine yerleştirilen üçgenler ile oluşturulan altı kollu yıldız motifi ile süslenmiştir. Kuzey ve güneydeki 2 panelde ise daha farklı bir düzenleme görülmektedir. Merkezde yer alan eşkenar dörtgen plakanın dört kenarına 2 şer adet olmak üzere hilal şeklinde motifler yerleştirilmiştir. Söz konusu motifler 4 adet ince dikdörtgen plaka ile kare bir çerçeve içerisine alınmıştır. Çerçevenin doğu ve batısına bir sıra eşkenar dörtgen ve eşkenar dörtgenlerin kenarlarına yerleştirilen üçgenlerden oluşturulan bordür yerleştirilmiştir. Panelin kuzey ve güneyi ise 2 sıra kare ile doldurulmuştur. Merkezi panelin merkezinde elips şeklinde mermer bir plaka yer almaktadır. Plaka doğu ve batıda tek sıra şeklinde uçları uzatılmış eşkenar dörtgenler ve dörtgenlerin arasına yerleştirilen üçgenler ile kuzey ve güneyde ise tek sıra kareler ile sınırlandırılmıştır (**Fig. 54**).

Mekânın güneybatısından kare planlı küçük bir odaya geçiş sağlanmaktadır. Söz konusu bölümün zemini apsisli batı salonda olduğu gibi opus sectile döşemedir. Odanın zemini kare ve dikdörtgen karolar kullanılarak 4 adet dikdörtgen panele bölünmüştür. Panellerden kuzeybatı ve güneydoğuda bulunanlarda **M4** olarak adlandırılan eşkenar dörtgenler, güneybatıda **M7** olarak adlandırılan sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen eşkenar dörtgenler ile oluşturulan motif, güneydoğudaki panelde ise **M9** olarak adlandırılan merkezdeki altıgenin kenarlarına kare ve üçgenlerin yerleştirilmesiyle oluşturulan çokgen dekorasyon motifi yer almaktadır (**Fig. 55**).

Kiliseli Peristylli Ev'in apsisli doğu salonu, apsisli batı salonu ve peristylli avlusunda ortaya çıkarılan revakların tabanları; dikdörtgen biçimli panellerin içerisine yerleştirilen sekizgen, kare, dikdörtgen ve üçgen biçimlerde kesilen ve bal peteği

oluşturacak şekilde dizilen opus sectile tekniğindeki döşemelerle zenginleştirilmiştir. Döşeme için seçilen parçaların yüzeyi perdelidir. Sekizgen ve dikdörtgen parçalar beyaz mermerden yapılmıştır. Bunların aralarına yerleştirilen kare ve üçgen parçalar ise mavi renkte seçilmiştir. Döşemeyi oluşturan mermer parçalar harç ile sabitlenmiştir. Yoğun olarak sökülen, tahrip edilen ve çok azı korunabilmiş olan in situ durumdaki opus sectile tekniğindeki döşemenin mermer parçalarına ait izler taban harcı üzerinde net olarak görülebilmektedir²⁵⁵.

Yapıda ele geçirilen sikke ve buluntular, Kiliseli Peristylli Ev'in MS 3. yy.'dan, MS 7. yy.'ın başına kadar farklı düzenlemelerle sürekli kullanım gördüğünü ortaya koymaktadır. Kiliseli Peristylli Ev, A Evi'nin aksine, zaman içinde ihtiyaçlardan doğan kullanım gereksinimlerine bağlı olarak sürekli değişiklikler yapılmasına rağmen, bir Roma Dönemi klasikleşmiş ev plan tipini, Geç Antik Dönem'de de koruyabilmiş olması bakımından çok önemlidir. Ev'de peristylli avlu, atrium, apsisli salonlar, hamam, tuvalet, mutfak, günlük yaşam mekânları ve ticaret mekânları MS 7. yy.'a kadar kullanılmıştır. İki katlı olduğu düşünülen ev, kentin en önemli yerinde konumlanması nedeniyle zengin bir aileye ait olmalıdır. Kiliseli Peristylli Ev, Anadolu ve Lykos Vadisi'nde antik dönemde şehir içi bir konutun nasıl olduğunu, plan tipiyle kullanım özellikleri bakımından anlamak için önemli bir örnektir²⁵⁶.

Kiliseli Peristylli Ev'de Kullanılan Opus Sectile Döşeme Motifleri

²⁵⁵ Şimşek 2012a, 72; Şimşek 2013a, 328.

²⁵⁶ Şimşek 2012b, 586; Şimşek 2013a, 328; Şimşek 2013b, 108; Şimşek 2019c, 599-600.

3.3.3. Laodikeia Kilisesi

Hippodamik plana göre kentin kuzeydoğu bölümüne inşa edilmiş olan Laodikeia Kilisesi; kent planına göre Tapınak A'nın kuzeydoğusunda, Kuzey Tiyatro ile Suriye Caddesi'ni birbirine bağlayan ara sokak (Tapınak Doğu Sokak- TDS) üzerinde konumlandırılmıştır²⁵⁷. Laodikeia Kilisesi dışta doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen, içte ise üç nefli bazilika planlı olarak kurgulanmıştır. Hıristiyanlık mimarisinde daha önce görülmemiş bir plan tipine sahip olan kilise, biri doğuya, beşi kuzeye, beşi ise güneye bakan toplam 11 apsise sahiptir²⁵⁸. Yapının batısında kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlı, kuzey ve güneyde iki girişi olan kapalı bir narteks, kuzeybatı köşesinde tuvalet ve üst kata çıkış merdiveni, kuzeydoğusunda uzunca bir koridorla ulaşılan vaftizhane, doğusundaki sokakta yapının güneydoğusunda, batısındaki sokakta ise güneybatısında yapıya bitişik olarak yapılmış birer çeşme ile güneyinde piskopos evi, arşiv ve mutfak bölümleri gibi çeşitli mekânlar bulunmaktadır²⁵⁹. Kilise'nin kutsal mekânını temsil eden naos içerisinde; traverten bloklarla örülmüş ve yapının çatısını taşıyan ikisi syntrononun iki yanında olmak üzere 10 adet ayak, prothesis ve diakonikon mekânları, ambon, bema ve doğuya bakan ana apsis içerisinde synthronon yer almaktadır (**Fig. 56, Plan 13**)²⁶⁰.

İncil'de adı geçen ve adına vahiy gönderilen Laodikeia Kilisesi, kentin antik dönemdeki kutsallığını ve Hristiyanlık alemi için çok önemli olduğunun anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu yönüyle MS 313 yılı Milano Fermanı ardından inşa edilen kilise, Hristiyanlık aleminin en eski ve kutsal alan olma özelliğini taşımaktadır. Kazılar sonucunda ele geçirilen sikkelere göre kilise, Büyük Constantinus zamanında (MS 306-337) inşa edilmiştir. Kazı çalışmaları sonlandığında ise yapının iki evreli olduğu ortaya çıkmıştır. Laodikeia kilisesi plan tipiyle; bema, ambon, syntronon, pastophorion odaları, vaftizhanesi ve mozaikleri ile erken MS 4. yy. kilise mimarisinde inşa edilen özgün bir yapı özelliği taşımaktadır²⁶¹.

²⁵⁷ Şimşek 2012a, 24-25; Şimşek 2013a, 345; Şimşek 2015, 21; Şimşek 2021, 5; Kilise, Tapnak A'nın kuzeydoğu yanında doğu-batı yönlü bir insulayı kaplayacak şekilde planlanan Kilise, doğu- batı doğrultusunda 40.85- 40.95 m., kuzey- güney doğrultusunda ise 37.50- 37.90 m ölçülerindedir.

²⁵⁸ Şimşek 2012a, 26; Şimşek 2013a, 345; Şimşek 2015, 23; Bayram 2018, 125; Şimşek 2021, 5.

²⁵⁹ Şimşek 2012a, 25-27; Şimşek 2013a, 345-346; Şimşek 2015, 21; Şimşek 2021, 5.

²⁶⁰ Şimşek 2021, 5; Basamaklı synthronon önünde, altta çeşmesi olan altar masası bulunmaktadır. Bema parapetleri Dokimeion'dan getirilen kaplan postu mermerlerinden yapılan haç kabartmalarıyla süsliüdür.

²⁶¹ Şimşek 2012a, 38; Şimşek 2013a, 360.

Laodikeia Kilisesi'ndeki opus sectile taban döşemeleri; narteks, orta nef ve apsidioller, pastoforion ve önündeki bölümler ile vaftizhane ve vaftizhane ön odasında tercih edilmiştir. Opus sectile döşemeler, harç üzerine farklı renklerde ve farklı şekillerdeki motiflerin dikdörtgen panolar içine yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur (Çiz. 16)²⁶². Kazı çalışmalarının tamamlanmasının ardından opus sectile döşemelerde koruma esas alınarak, depremlere bağlı çökmeler aynı şekilde bırakılarak sağlamlaştırma yapılmıştır²⁶³.

3.3.3.1. Narteks

Kiliseye giriş, Tapınak Doğu Sokak üzerinden kuzey ve güneyde yer alan iki kapıdan sağlanmaktadır. Her iki kapıdan da girildiğinde yapının ilk odası olan Narteks bölümüne ulaşılmaktadır²⁶⁴. Hıristiyan olan ya da olmayan kişilerin girişinin serbest olduğu bu ön oda, kuzey- güney yönünde 29.50 x 3,80 m ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Kuzey ve güney duvarları, çapları 3,20 m, derinlikleri ise 1,90 m olan yarım daire planlı birer apsidiolle sonlandırılmıştır. Kapalı narteks bölümünün tabanı dikdörtgen panolarla birbirinden ayrılmış çeşitli geometrik bezemelerle süslü olan mermer opus sectile döşeme ile kaplıdır²⁶⁵. Nartekste bulunan apsisler içerisindeki kapılardan naosa paralel olarak uzatılmış koridorlara geçilmektedir. Güney uca apsis içerisinde yer alan kapıdan piskopos sarayına ait olan mekânlara, kuzey uca apsis içerisinde yer alan kapıdan ise arka bölümde bulunan ve naosa paralel olarak uzatılmış vaftizhane koridorundan vaftizhane bölümüne geçiş sağlanmaktadır²⁶⁶.

Kiliseye girişin sağlandığı narteks bölümünün tabanında kullanılan döşeme kuzey- güney yönünde dikdörtgen plakalarla 30 panele bölünmüştür. Narteks zemini kuzey- güney doğrultuda uzanan bir şerit yardımıyla ortadan ikiye bölünmüştür. Şeridin doğusundaki ve batısındaki bölümlerde aynı düzlemde yer alan karşılıklı 15 adet panel

²⁶² Şimşek 2012a, 31; Şimşek 2013a, 353- 354; Şimşek 2015, 79.

²⁶³ Şimşek 2015, 79.

²⁶⁴ Şimşek 2012a, 27; Şimşek 2013a, 346; Şimşek 2015, 24-28; Şimşek 2021, 7.

²⁶⁵ Şimşek 2012a, 27; Şimşek 2013a, 346; Şimşek 2015, 24-28; Şimşek 2021, 7.

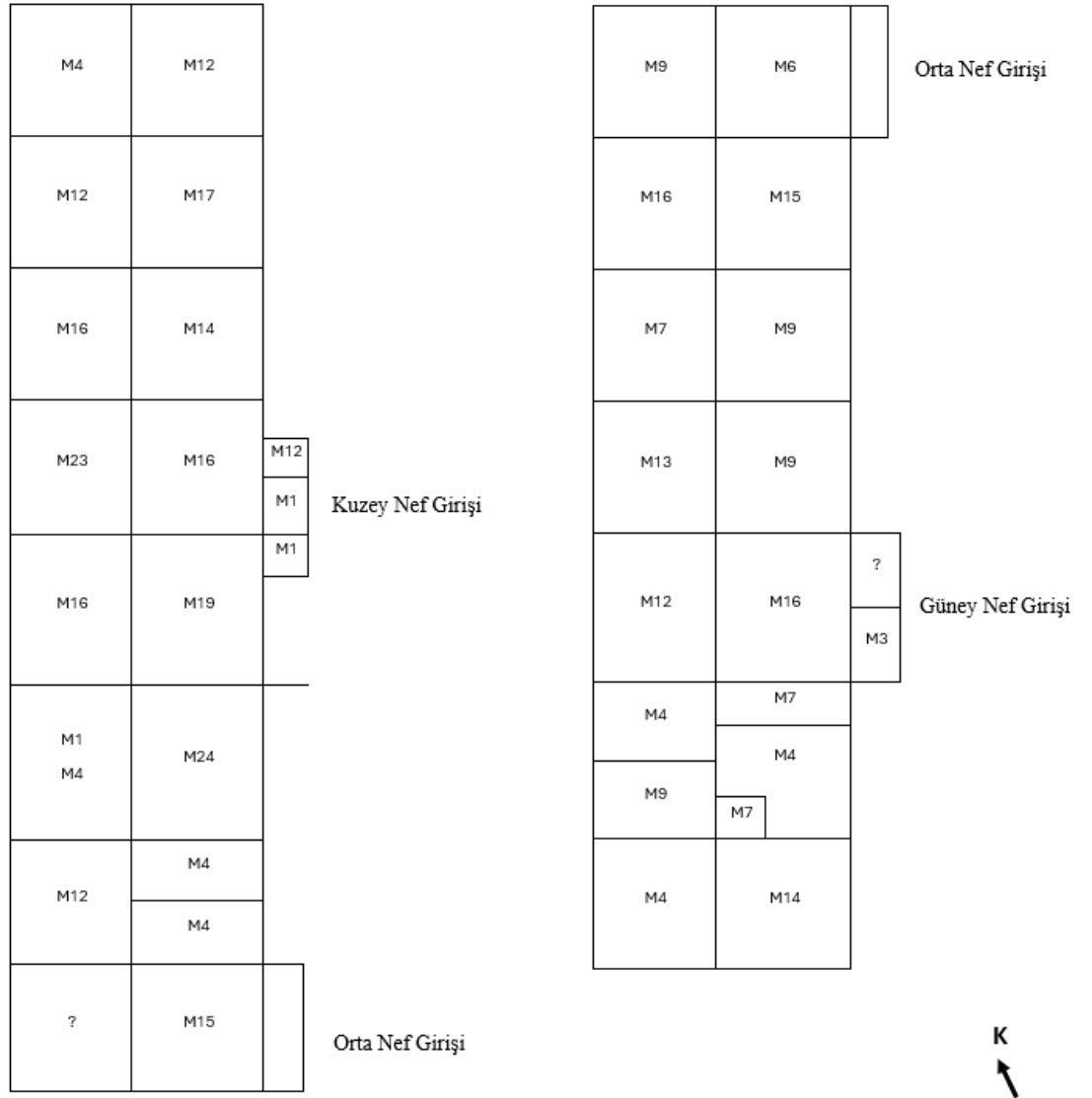
²⁶⁶ Şimşek 2012a, 27; Şimşek 2013a, 346; Bu koridor yoluyla henüz Hıristiyan olmayanların kutsal naos odasına girmeden vaftizhaneye ulaşabilmeleri sağlanmıştır.

bulunmaktadır. Söz konusu paneller basit geometrik motifler, kompozit motifler ve merkezi ekli kompozit motifler ile dekore edilmiştir (**Fig. 57-58**).

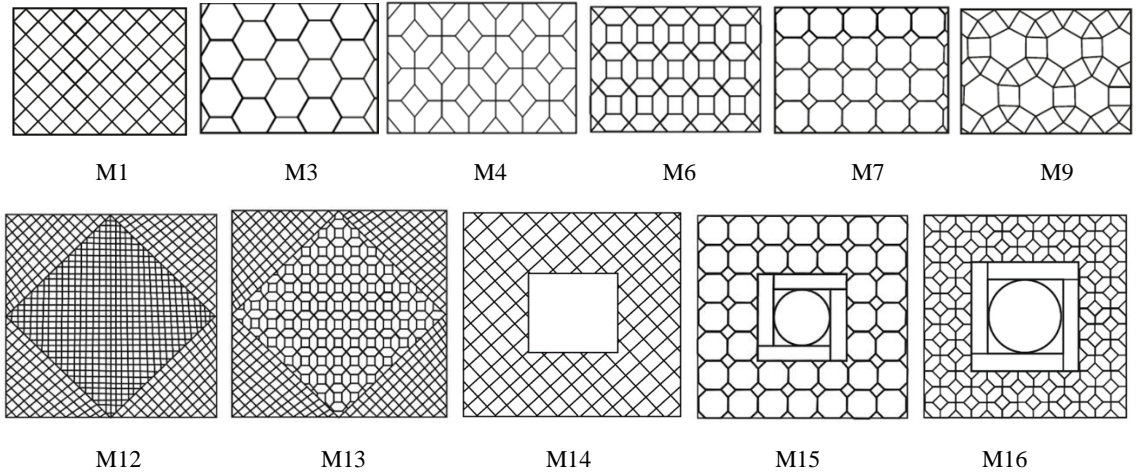
Laodikeia Kilisesi'nin narteks bölümünde, 11 panelde kompozit motifler kullanılmıştır. Bunlar; merkezi eşkenar dörtgenler etrafına yerleştirilen altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenler (**M4**), merkezi kareler etrafına yerleştirilen altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenler (**M6**), sekizgenler ve sekizgenlerin aralarına yerleştirilen eşkenar dörtgenler (**M7**) ile merkezdeki altıgenin kenarlarına kare ve üçgenlerin yerleştirilmesiyle oluşturulan çokgen (**M9**) kompozisyonu şeklindedir.

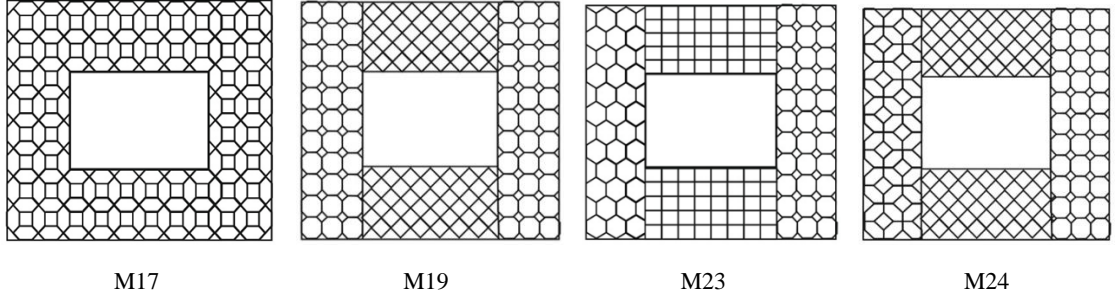
Kompozit panellerin yanı sıra kilisenin diğer bölümlerine oranla bu bölümde sayıca fazla olan merkezi ekli kompozit panellerin kullanıldığı gözlemlenmiştir. Toplam 18 panel merkezi ekli kompozit motifler ile dekore edilmiştir. Bunlar şu şekildedir; merkezde büyük boyutlu baklava dilimi şeklindeki çerçeve içerisine yerleştirilen kareler ile baklava diliminin etrafına yerleştirilen eşkenar dörtgenler ile oluşturulan kompozisyon (**M12**), merkezde büyük boyutlu baklava dilimi şeklindeki çerçeve içerisine yerleştirilen merkezi kareler çevresine uzun altıgenlerin eklenmesiyle oluşturulan büyük sekizgen motifi ile baklava diliminin etrafına yerleştirilen eşkenar dörtgenler ile oluşturulan kompozisyon (**M13**), büyük merkezi dikdörtgenin etrafına yerleştirilen eşkenar dörtgenlerden oluşan kompozisyon (**M14**), büyük bir merkezi dikdörtgen bir plakanın etrafına yerleştirilen kare çerçevenin etrafındaki bitişik sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen eşkenar dörtgenlerden oluşan kompozisyon (**M15**), büyük bir merkezi dikdörtgen bir plakanın etrafına yerleştirilen kare çerçevenin çevresindeki merkezi eşkenar dörtgen ve etrafına yerleştirilen uzun altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenden oluşan kompozisyon (**M16**), büyük bir dikdörtgenin etrafına yerleştirilen merkezi kareler çevresine uzun altıgenlerin eklenmesiyle oluşturulan büyük sekizgenlerden oluşan kompozisyon (**M17**), büyük merkezi dikdörtgenin uzun kenarlarının iki tarafında eşkenar dörtgenler, kısa kenarları ve panelin geri kalanında da bitişik sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen eşkenar dörtgenlerden oluşan kompozisyon (**M19**), büyük merkezi dikdörtgenin uzun kenarlarının iki tarafında kareler, kısa kenarlarının birine bitişik sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen eşkenar dörtgenler diğerine ise bitişik altıgenler yerleştirilerek oluşturulan kompozisyon (**M23**), büyük merkezi dikdörtgenin uzun kenarlarının iki tarafında eşkenar dörtgenler, kısa kenarlarının birine bitişik sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen eşkenar dörtgenler diğerine ise merkezi eşkenar dörtgen ve etrafına yerleştirilen uzun altıgenler

ile oluşturulan büyük sekizgenler yerleştirilmesi ile oluşturulan kompozisyon (M24)
(Çiz. 17).

Laodikeia Kilisesi Narteks Bölümü Opus Sectile Döşeme Tablosu

Laodikeia Kilisesi Narteks Bölümünde Kullanılan Opus Sectile Döşeme Motifleri

3.3.3.2. Naos- Orta Nef

Narteksten naosa geçiş, narteks doğu duvarındaki üç nef ile bağlantılı olan üç kapı açıklığı ile gerçekleştirilmektedir²⁶⁷. Naos içerisinde dördü kuzey, dördü güney, biri ise doğuda olmak üzere toplam dokuz apsis, prothesis ve diakonikon odaları, ambon kürsüsü, bema ve doğuya bakan ana apsis içerisinde sytronon yer almaktadır. Orta, kuzey ve güney olmak üzere üç nef ayrılmış olan naosta, orta nef yan neflere göre daha büyük olarak planlanmıştır. Kuzey ve güney nefler mozaik döşeme, orta nef ise opus sectile döşeme ile kaplanmıştır²⁶⁸.

Büyük boyutlu ayaklar ile sınırlandırılan orta nef, opus sectile döşemelerin yerlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için dört bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm, kiliseye girişin sağlandığı narteks ile ambon arasında bulunan alandır. İkinci bölüm, ambonun yerleştirildiği merkezi alandır. Üçüncü bölüm, ambon ile bema arasında bulunan alan, dördüncü bölüm ise bemanın yer aldığı alandır.

Orta nefte bema bölümü hariç olmak üzere doğu- batı doğrultulu uzanan, dikdörtgen plakaların yatay ve dikey şekilde yerleştirilmesiyle oluşturulan toplam 66 adet panel yer almaktadır. Söz konusu panellerin içerisi farklı renk ve boyutlardaki geometrik şekiller kullanılarak oluşturulan opus sectile döşeme ile süslenmiştir. Orta nef, ambon hizasına yerleştirilen doğu- batı doğrultulu uzanan dikdörtgen ve kare plakalar ile ilk olarak iki bölüme ayrılmıştır. Bu bölümler ise kendi içerisinde kare ve dikdörtgen plakaların kuzey-güney ve doğu-batı doğrultulu olarak yerleştirilmesiyle farklı boyutlardaki dikdörtgen panellere ayrılmıştır. Laodikeia Kilisesi naos bölümünde ortaya çıkarılan opus sectile döşemeleri geometrik tiptedir. Kilisedeki opus sectile panellerden

²⁶⁷ Şimşek 2012a, 27-28; Şimşek 2013a, 349-350; Kapılardan orta nefte açılan daha geniş, yan neflere açılanlar ise daha dar ve alçak olarak inşa edilmiştir.

²⁶⁸ Şimşek 2012a, 29; Şimşek 2013a, 350- 351; Şimşek 2021, 7.

bazıları kısmen görülebilmekte bazıları ise tamamen sökülmüş haldedir. Ancak tahrip edilmiş olan bölümlerdeki plakaların harç üzerindeki yuvaları ve derz izleri belirgin şekilde görülmektedir. Böylece söz konusu panellerdeki plaka biçimleri ve döşeme motifleri anlaşılabilir (Fig. 59-60, Çiz. 18).

Birinci bölüm olan narteksten kiliseye giriş ile ambon arasında bulunan alan doğu-batı doğrultulu uzanan bir sıradan meydana gelen beyaz dikdörtgen ve kare mermer plakalar ile iki bölüme ayrılmıştır. Plakalarla ikiye ayrılan kuzey ve güney bölümler beyaz mermerden dikdörtgen ve kare levhalarla kendi içerisinde 34 panele ayrılmıştır. Her panelin içerisinde çeşitli boyutlarda tekrarlanan basit geometrik elemanlara sahip paneller ve kompozit paneller şeklinde düzenlenmiş opus sectile döşemeler yer almaktadır. Dört panel ise kilisenin narteks bölümünde yoğun olarak kullanıldığı gözlemlenen merkezi ekli kompozit paneller ile dekore edilmiştir.

En sık görülen motifler, basit yinelenen elemanlara sahip olan panellerden eşkenar dörtgenler (M1), kompozit panellerden ise eşkenar dörtgenler etrafına yerleştirilen altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenler (M4), sekizgenler ve sekizgenlerin aralarına yerleştirilen eşkenar dörtgenler (M7) ve merkezdeki altıgenin kenarlarına kare ve üçgenlerin yerleştirilmesiyle oluşturulan çokgen (M9) dekorasyon motifidir (Fig. 61-62). Merkezi ekli kompozit panel olarak ise dikdörtgen plakalar kullanılarak çarpı işareti şeklinde 4 üçgen bölüme ayrılan panelin üçgen kısımda kareler bulunan kompozisyon (M11), merkezde büyük boyutlu baklava dilimi şeklindeki çerçeve içerisine yerleştirilen kareler ile baklava diliminin etrafına yerleştirilen eşkenar dörtgenler ile oluşturulan kompozisyon (M12), büyük bir merkezi diskin çevresine yerleştirilen kare çerçevenin etrafındaki bitişik sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen eşkenar dörtgenlerden oluşan kompozisyon (M15) ve büyük bir merkezi diskin etrafına yerleştirilen kare çerçevenin çevresindeki merkezi eşkenar dörtgen ve etrafına yerleştirilen uzun altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenden oluşan kompozisyon kullanılmıştır. Bu bölümde yer alan iki paneldeki motifler ise yoğun tahribata uğradığından dolayı anlaşılamayacak haldedir.

İkinci bölüm olan ambonun yerleştiği alanda ambonun kuzeyinde 11, ambonun güneyinde ise 6 adet olmak üzere toplam 17 adet beyaz renkli kare ile dikdörtgen plakaların doğu-batı ve kuzey- güney doğrultulu yerleştirilmesiyle oluşturulan panel bulunmaktadır. Kuzeydeki paneller güneydekilere oranla daha küçük boyutlu olarak

yapılmıştır. En sık görülen motifler, eşkenar dörtgenler (M1), kareler (M2), eşkenar dörtgenler etrafına yerleştirilen altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenler (M4), merkezi bir karenin etrafına yerleştirilen uzun altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgen (M6) ve sekizgenler ve sekizgenlerin aralarına yerleştirilen eşkenar dörtgenler (M7)'dir.

Üçüncü bölüm olan ambon ile bema arasında yer alan bölümde orta nefin diğer bölümlerinde olduğu gibi ambon hizasında doğu- batı doğrultulu uzanan bir sıradan meydana gelen beyaz dikdörtgen ve kare mermer plakalar ile iki bölüme ayrılmıştır. Plakalarla ikiye ayrılan kuzey ve güney bölümler beyaz mermerden dikdörtgen ve kare levhalarla 16 panele ayrılmıştır. Kuzeyde yer alan paneller güneyde yer alanlara oranla daha küçük boyutlu olarak düzenlenmiştir. Bu kısımda en sık görülen motifler, eşkenar dörtgenler (M1), kareler (M2), eşkenar dörtgenler etrafına yerleştirilen altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenler (M4), merkezi kare etrafına yerleştirilen altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenler (M6), sekizgenler ve sekizgenlerin aralarına yerleştirilen eşkenar dörtgenler (M7) ve merkezdeki altıgenin kenarlarına kare ve üçgenlerin yerleştirilmesiyle oluşturulan çokgen (M9) dekorasyon motifidir.

Sadece rahip ve diakonların girebildiği dördüncü bölüm olan bema, naostan parapetler aracılığı ile ayrılmış olup naos tabanından daha yüksek bir döşemeye sahiptir²⁶⁹. Bema bölümünün döşemesi de kilisenin naos, narteks, vaftizhane, diakonikon ile prothesis ve apsis bölümlerinde de var olduğu görülen dikdörtgen karolarla meydana getirilen panolar içerisine yerleştirilen çeşitli renkte mermerler kullanılarak oluşturulan geometrik şekillerdeki opus sectile döşeme ile kaplanmıştır. Bema toplam 7 panele bölünmüştür. Altar masasının bulunduğu ortadaki panel, doğu- batı doğrultuda dikdörtgen şeklindedir. Yoğun tahribata uğradığından dolayı bu bölümdeki motif anlaşılamamaktadır. Merkezdeki panelin kuzey ve güneyinde üçer panel yer almaktadır. Güneydeki panellerde eşkenar dörtgenler (M1) ve kareler etrafına yerleştirilen altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenlerden oluşan motifler (M6) bulunmaktadır. Kuzeydeki paneller yoğun tahribata uğradığından dolayı anlaşılamayacak vaziyettedir. Sadece bir panelde karelerden oluşan dekoratif motifin (M2) bulunduğu anlaşılmaktadır (Fig. 63).

²⁶⁹ Şimşek 2012a, 30; Şimşek 2013a, 352.

3.3.3.4. Pastoforion ve Önündeki Bölümler

Merkezi apsisin güneyinde dikdörtgen planlı olan prothesis bölümü yer almaktadır. Seremoninin başladığı, ökaristi için hazırlanan ekmek ile şarabın bulunduğu ve liturji için altara buradan getirildiği mekân olan bu bölümün tabanı, ince işçilik gösteren opus sectile döşemeye sahiptir. Merkezi apsisin kuzeyinde ise dikdörtgen planlı diakonikon bölümü bulunmaktadır. Dini eşya ve metinlerin saklandığı, din adamları tarafından ayin hazırlıkları yapmak için kullanılan bu mekânında tabanı prothesis odasında olduğu gibi mermer opus sectile ile kaplanmıştır²⁷⁰.

3.3.3.4.1. Prothesis ve Önündeki Bölüm

Merkezi apsisin güneyinde konumlandırılan prothesis bölümünde, beyaz dikdörtgen plakaların doğu- batı ve kuzey-güney yönlü yerleştirilmesiyle meydana getirilen aynı boyutlarda 8 adet panel bulunmaktadır. Paneller doğu-batı doğrultulu dikdörtgen şeklindedir. Bu bölümde en çok kullanılan motif eşkenar dörtgendir (**M1**). Eşkenar dörtgenlerde üç boyut tespit edilmiştir. Ayrıca eşkenar dörtgenler etrafına yerleştirilen altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgen (**M4**), sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen eşkenar dörtgenlerden oluşturulan motif (**M7**) bulunmaktadır.

Prothesis 'in batısında, güneyden 1. apsidiole ile bema arasındaki bölümde toplam on altı adet panel bulunmaktadır. Panellerde eşkenar dörtgen (**M1**), kareler (**M2**), eşkenar dörtgenler etrafına yerleştirilen altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgen (**M4**), sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen eşkenar dörtgenler (**M7**), sıralı altıgenler ve altıgenlerin arasına yerleştirilen uçları uzatılmış eşkenar dörtgenden meydana gelen dekorasyon motifi (**M8**) ile merkezdeki altıgenin kenarlarına kare ve üçgenlerin yerleştirilmesiyle oluşturulan çokgen (**M9**) motifi yer almaktadır. Panelin tümüne baktığımızda motiflerde bütünlük söz konusudur. Sekizgenler ve altıgenler ile eşkenar dörtgenlerin sistematik bir şekilde sıralanmasıyla bu mekâna kendi içinde bir hareket kazandırılmıştır (**Fig. 64**).

²⁷⁰ Şimşek 2012a, 31; Şimşek 2013a, 353.

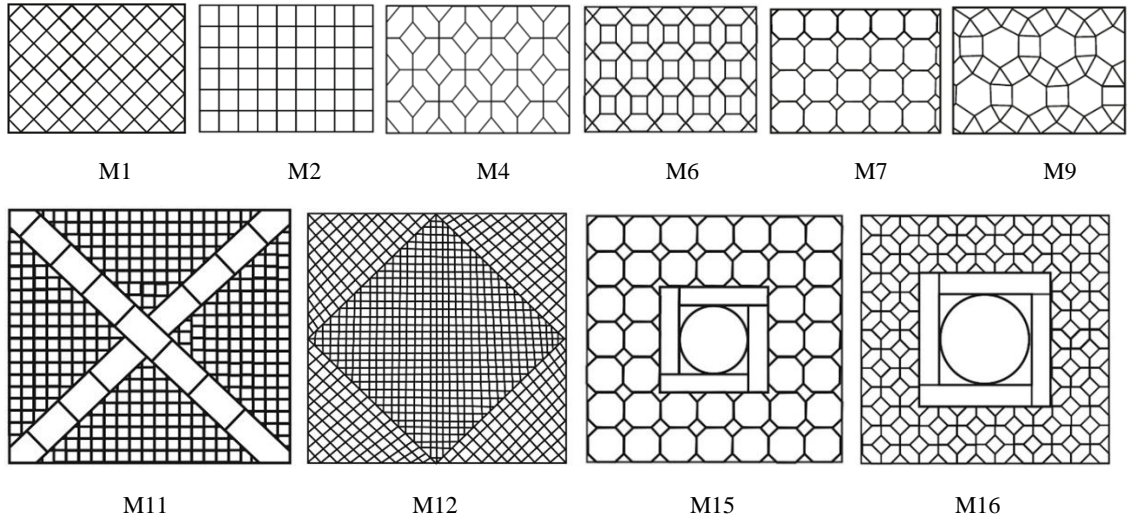
3.3.3.4.2. Diakonikon ve Önündeki Bölüm

Apsisin kuzeyinde konumlanan diakonikon bölümünde beyaz dikdörtgen plakaların doğu- batı ve kuzey-güney yönlü yerleştirilmesiyle meydana getirilen aynı boyutlarda sekiz adet panel bulunmaktadır. Paneller karelerden (M2), eşkenar dörtgenler etrafına yerleştirilen altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenlerden (M4), sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen eşkenar dörtgenlerden (M7) oluşmaktadır. Bir panel ise kendi içinde iki bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlerden doğudakinin içerisinde M7, batıdaki ise M4 motifi yer almaktadır.

Diakonikon 'un batısındaki kuzeyden 1. apsidiol ile bemanın arasında yer alan bölümde toplam yirmi dokuz adet panel bulunmaktadır. Bu bölümde en çok kullanılan motif eşkenar dörtgenlerin (M1) tekrarlanması ile meydana gelen motiftir. Panellerde üç farklı boyutta eşkenar dörtgen bulunmaktadır. Eşkenar dörtgenlerin yanı sıra, kareler (M2), eşkenar dörtgenler etrafına yerleştirilen altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenler (M4), merkezi kareler etrafına yerleştirilen altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenler (M6), sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen eşkenar dörtgenler (M7), merkezdeki altıgenin kenarlarına kare ve üçgenlerin yerleştirilmesiyle oluşturulan çokgen motifi (M9) yer almaktadır (Fig. 65-66).

?	M7	M2	?	4. Bölüm								M1	M4	M1	M1																																																				
M7	M4	M7	M7	<table border="1"> <tr> <td>M1</td><td>M6</td><td>M1</td><td>M1</td><td>M1</td><td>?</td><td colspan="2">?</td><td>M6</td><td>M2</td><td>M1</td><td>M9</td><td>M1</td> </tr> <tr> <td>M6</td><td>M1</td><td>M6</td><td>M1</td><td>M7</td><td>?</td><td colspan="2">BEMA</td><td>M1</td><td>M1</td><td>M4</td><td>M1</td><td>M4</td> </tr> <tr> <td>M1</td><td>M7</td><td>M1</td><td>?</td><td>M1</td><td>M2</td><td colspan="2"></td><td>M1</td><td>M7</td><td>M1</td><td>M7</td><td>M1</td> </tr> <tr> <td>M6</td><td>M1</td><td>M4</td><td>M1</td><td>M6</td><td></td><td colspan="2"></td><td>M1</td><td>M1</td><td>M7</td><td>M1</td><td>M4</td> </tr> </table>								M1	M6	M1	M1	M1	?	?		M6	M2	M1	M9	M1	M6	M1	M6	M1	M7	?	BEMA		M1	M1	M4	M1	M4	M1	M7	M1	?	M1	M2			M1	M7	M1	M7	M1	M6	M1	M4	M1	M6				M1	M1	M7	M1	M4	M4	M1	M7	M1
M1	M6	M1	M1									M1	?	?		M6	M2	M1	M9	M1																																															
M6	M1	M6	M1									M7	?	BEMA		M1	M1	M4	M1	M4																																															
M1	M7	M1	?									M1	M2			M1	M7	M1	M7	M1																																															
M6	M1	M4	M1	M6				M1	M1	M7	M1	M4																																																							
M1	M6	M1	M1	M1																																																															
M6	M1	M6	M1	M7																																																															
M1	M7	M1	?	M1																																																															
M6	M1	M4	M1	M6																																																															
M2	?	M2	M2																																																																
M1	M4	M1	M4	M1	M2	M1	M2	?	M7	M7	3. Bölüm																																																								
				M2	M2	M1	M6	M1	M4																																																										
				M1	M1	M9	M1																																																												
				M1	M7	M7	M1	M1	M7	2. Bölüm																																																									
				M1	M1	M6	M1	M1																																																											
				M4	M1	M4	M1	M4																																																											
				M1	M7	M4	M1	M4																																																											
				M2	M4	M1	M4	M1	M4																																																										
				M2	M1	M7	M12	M7	M1																																																										
				M1	M7	M16	M11	M15																																																											
				M7	M4	M7	M1																																																												
				M1	M7	M1	M4																																																												
				M7	M1	M7	M1																																																												
				M4	M7	M1	M7																																																												
				M9	M4	?	M1																																																												
				M4	M1	M1	M1																																																												
												K																																																							

Laodikeia Kilisesi; Naos, Prothesis, Diakonikon, ve Bema Bölümlerindeki Opus Sectile Döşeme Tablosu

Laodikeia Kilisesi; Naos, Prothesis, Diakonikon, ve Bema Bölümlerinde kKullanılan Opus Sectile Döşeme Motifleri

3.3.3.3. Apsis ve Apsidioller

Naos içerisinde yer alan doğu bölümdeki merkezi apsis ile kuzey ve güney bölümdeki apsioidlerde de mermer dikdörtgen karolarla oluşturulan paneller içerisinde çeşitli geometrik şekiller kullanılarak oluşturulan opus sectile döşemeler yer almaktadır. Fakat bu döşemelerin çoğu kilise yıkıldıktan sonra sökülerek taşınmıştır²⁷¹.

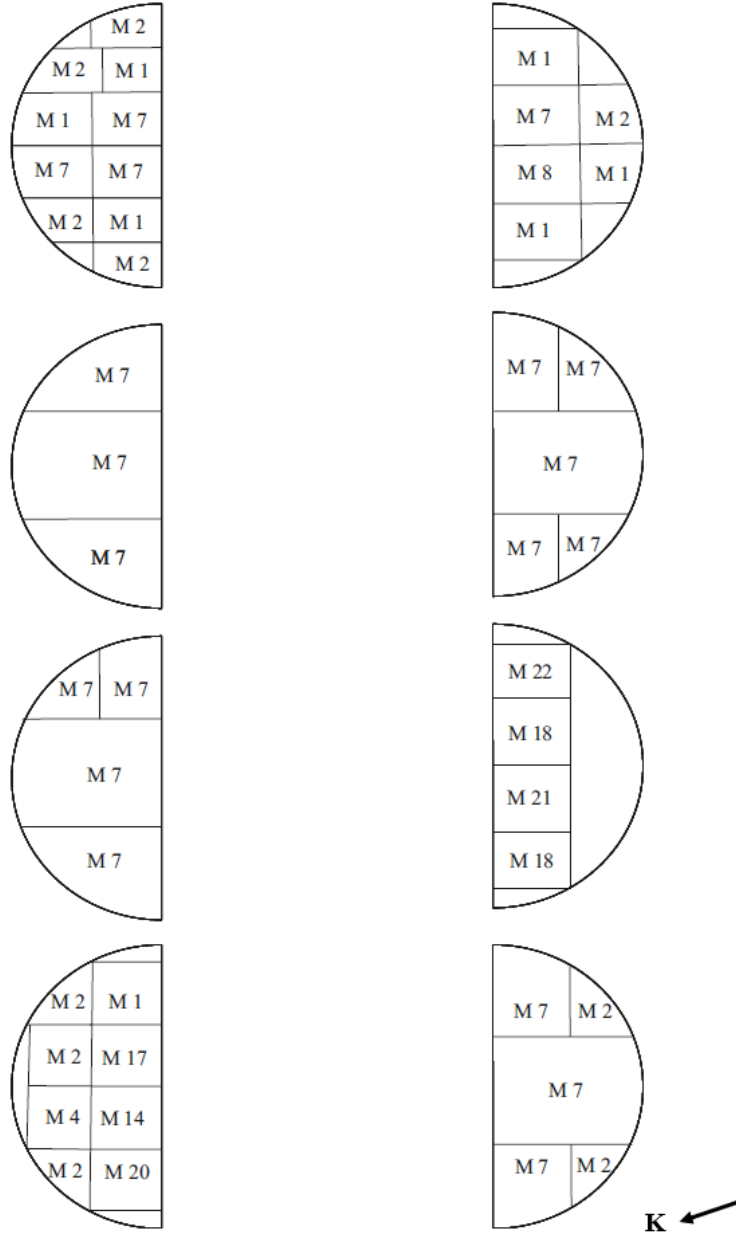
Kuzeydoğudan 2. ve 3. apsioid (Fig. 67-68) ile güneydoğudan 2. ve 4. apsioid (Fig. 69-70) beyaz renkli mermer dikdörtgen ve kare plakalar kullanılarak oluşturulan 5 panele ayrılmıştır. Söz konusu panellerin boyutları değişiklik göstermektedir. Merkezde kuzey-güney doğrultulu dikdörtgen şeklinde tek bir panel bulunurken merkezdeki panelin doğusunda ve batısında ise daha küçük boyutlu iki adet panel bulunmaktadır. Panellerin tümünde M7 olarak adlandırılan sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen eşkenar dörtgen kullanılarak oluşturulan dekoratif motif yer almaktadır.

Kuzeydoğudan 1. ve 4. apsioid (Fig. 71-72) ile güneydoğudan 1. ve 3. apsioidde (Fig. 73-74) diğerleri gibi beyaz renkli mermer dikdörtgen ve kare plakalar kullanılarak oluşturulan panellere ayrılmıştır. Söz konusu panellerin boyutları daha küçüktür. Paneller çeşitli geometrik motifli opus sectileler ile döşenmiştir. En sık kullanılan motifler, basit geometrik elemanlara sahip panellerden; eşkenar dörtgenler (M1), kareler (M2), kompozit panellerden; eşkenar dörtgenler etrafına yerleştirilen altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenler (M4), sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen eşkenar

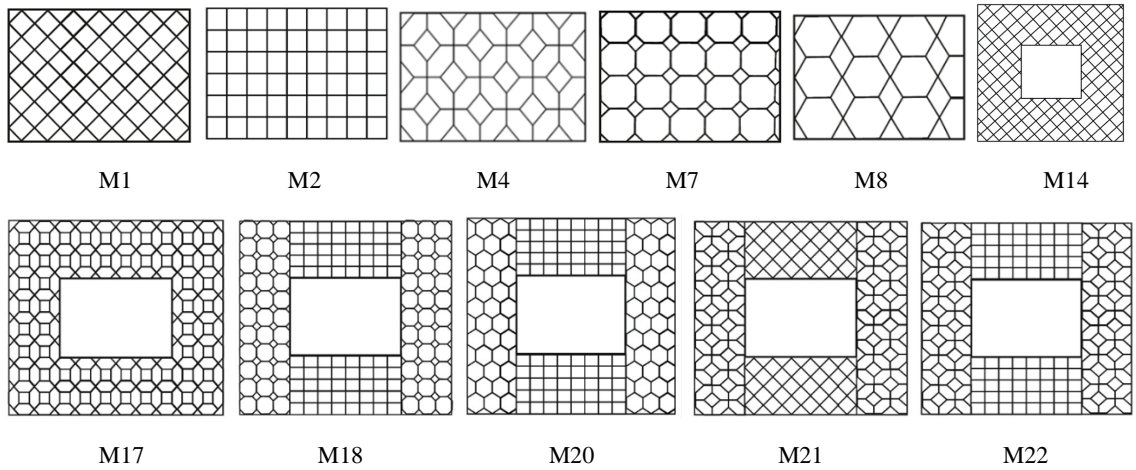
²⁷¹ Şimşek 2012a, 30; Şimşek 2013a, 351.

dörtgenler (M7), altıgenler ve altıgenlerin arasına yerleştirilen uçları uzatılmış eşkenar dörtgenlerden (M8) meydana gelen motifler şeklindedir.

Bunların yanı sıra kilisenin narteks bölümünün hemen hemen tümünde, naos bölümünde ise 4 adet olduğu gözlemlenen merkezi ekli kompozit paneller apsidiollerde de kullanılmıştır. Apsidiollerde bulunan merkezi ekli kompozit paneller, büyük merkezi dikdörtgenin etrafına yerleştirilen eşkenar dörtgenlerden oluşan kompozisyon (M14), büyük bir dikdörtgenin etrafına yerleştirilen merkezi kareler çevresine uzun altıgenlerin eklenmesiyle oluşturulan büyük sekizgenlerden oluşan kompozisyon (M17), büyük merkezi dikdörtgenin uzun kenarlarının iki tarafında kareler, kısa kenarları ve panelin geri kalanında da bitişik sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen eşkenar dörtgenlerden oluşan kompozisyon (M18), büyük merkezi dikdörtgenin uzun kenarlarının iki tarafında kareler, kısa kenarları ve panelin geri kalanında da bitişik altıgenlerden oluşan kompozisyon (M20) ve büyük merkezi dikdörtgenin uzun kenarlarının iki tarafında eşkenar dörtgenler, kısa kenarları ve panelin geri kalanında da merkezi eşkenar dörtgen ve etrafına yerleştirilen uzun altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenden oluşan kompozisyon (M21), büyük merkezi dikdörtgenin uzun kenarlarının iki tarafında kareler, kısa kenarları ve panelin geri kalanında da merkezi eşkenar dörtgen ve etrafına yerleştirilen uzun altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenden oluşan kompozisyon (M22) şeklindedir.

Laodikeia Kilisesi Kuzey ve Güney Apsidiollerdeki Opus Sectile Döşeme Tablosu

Laodikeia Kilisesi Kuzey ve Güney Apsidiollerde Kullanılan Opus Sectile Döşeme Motifleri

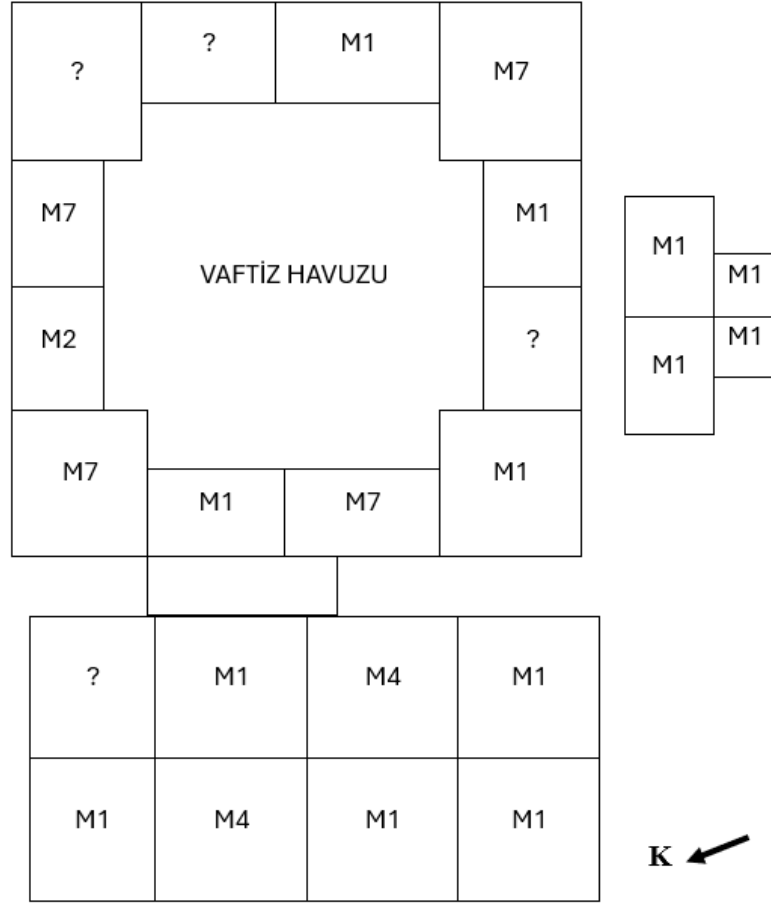
3.3.3.5. Vaftizhane ve Vaftizhane Ön Odası

Kilisenin kuzeydoğu köşesinde konumlandırılmış olan vaftizhaneye giriş hem naostan hem de kuzey yönde naosa paralel uzanan koridor yardımıyla sağlanmaktadır. Kare plana sahip olan vaftizhane ve vaftizhanenin batısında bulunan dikdörtgen planlı vaftizhane ön odasının taban döşemesi farklı renkte sekizgen, dörtgen, üçgen gibi değişik formlardaki mermerlerden oluşturulan opus sectile döşemeden meydana gelmektedir (**Fig. 75**)²⁷².

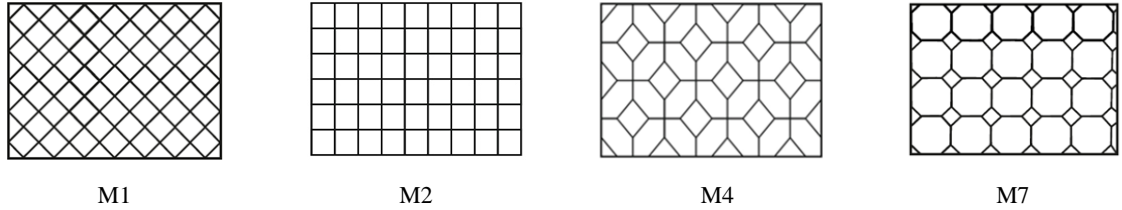
Vaftizhanede; vaftiz havuzunun etrafını çevreleyen 12 adet, vaftiz havuzunun güneyinde ise 4 adet (**Fig. 76**) olmak üzere toplamda 16 adet panel bulunmaktadır. Vaftiz havuzunun etrafındaki kare ve dikdörtgen plakaların yatay ve dikey şekilde dizilmesiyle oluşturulan panellerde farklı boyutlarda, eşkenar dörtgen (**M1**), merkezdeki eşkenar dörtgenlerin etrafına yerleştirilen dört sekizgen (**M7**) ve karelerden (**M2**) meydana gelen dekoratif motif yer almaktadır (**Fig. 77, Çiz. 19**).

Vaftizhane ön odasında toplam 8 adet pano bulunmaktadır. Kare ve dikdörtgen plakaların yatay ve dikey şekilde yerleştirilmesi ile oluşturulan panolarda, eşkenar dörtgenler (**M1**) kullanılarak oluşturulan motif ve eşkenar dörtgenler etrafına yerleştirilen altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenlerden (**M4**) meydana gelen opus sectile döşeme bulunmaktadır.

²⁷² Şimşek 2012a, 32-34; Şimşek 2013a, 355.

Laodikeia Kilisesi Vaftizhane Bölümü Opus Sectile Döşeme Tablosu

Laodikeia Kilisesi Vaftizhane Bölümünde Kullanılan Opus Sectile Döşeme Motifleri

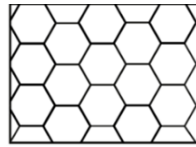
3.3.4. Merkezi Agora

Kentin dini, adli, idari, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayan Merkezi Agora, Suriye Caddesi'nin güneyi ile Merkezi Hamam'ın kuzeyinde yer almaktadır. Üç tarafı iki basamakla yükseltelen portiklerle çevrili olan Agora, dikdörtgen planlıdır. Kuzeyde Suriye Caddesiyle bütünleşmiş olan yapının güney portiğinin arkası Merkezi Hamam duvarı ile sınırlandırılmıştır. Batı ve doğu portiklerin arka kısmında ise dükkân girişleri bulunmaktadır. Portikler sundurma çatılar ile

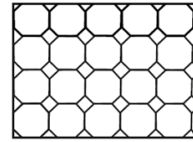
örtülmüştür. Çatının hatılları, doğu ve batı portikte dükkân duvarları üzerine, güneyde ise Merkezi Hamam'ın duvarına dayandırılmıştır (**Fig. 78**)²⁷³.

Devşirme mermer ve traverten bloklar kullanılarak inşa edilen portik stylobati üzerinde, sütun kaidelerinin yerleri izlenebilmektedir. Agora batı portikte az miktarda günümüze ulaşan opus sectile döşeme parçası mevcuttur (**Fig. 79**). Bunlar beyaz dikdörtgen ve kare plakaların yerleştirilmesiyle oluşturulan dikdörtgen paneller içerisinde yer almaktadır. Portiğin kuzeyindeki paneller içerisinde gri ve beyaz mermerden yapılmış, **M7** olarak adlandırılan sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen mavi renkli eşkenar dörtgenlerden oluşturulan motif (**Fig. 80**), güneyinde ise beyaz ve gri mermerden yapılmış **M3** olarak adlandırılan altıgenlerin yan yana yerleştirilmesiyle oluşturulan motiflerden meydana gelmektedir (**Fig. 81-82**)²⁷⁴.

Merkezi Agora kazıları, yapının Erken Bizans Dönemi'nde kullanıldığını ortaya çıkarmaktadır. Agora'da yapılan sondajda, önce çay taşı döşemeli Bizans tabanına, ardından mermer döşemeli Roma İmparatorluk Dönemi zeminine ulaşılmıştır. Bu bilgiler ışığında Merkezi Agora'nın bir Roma İmparatorluk Dönemi agorası olduğu daha sonra ise değişiklikler yapılarak Erken Bizans Dönemi'nde de agora olarak kullanıldığı tespit edilmiştir²⁷⁵.

M3

M7

Laodikeia Merkezi Agora Batı Portikte Kullanılan Opus Sectile Döşeme Motifleri

²⁷³ Şimşek 2005, 307; Şimşek 2007a, 166- 168; Şimşek 2007b, 458-459; Şimşek 2013a, 179- 181; Şimşek 2016, 494; Portik genişlikleri farklılık göstermektedir. Güney Portik 5,75 m, doğu portik 6 m, batı portik ise 6.25 m ölçülerindedir.

²⁷⁴ Şimşek 2005, 307; Şimşek 2007a, 166- 168; Şimşek 2013a, 181.

²⁷⁵ Şimşek 2005, 307; Şimşek 2007a, 171; Şimşek 2007b, 459; Şimşek 2013a, 183.

3.3.5. Merkezi Kilise

Kentin merkezinde konumlanan Merkezi Kilise, işlevi tam olarak tespit edilemeyen Roma Dönemi'ne ait bir yapının kuzeydoğu bölümündeki üç mekânın düzenlenmesiyle meydana gelmiştir²⁷⁶. Dıştan dışa 17.00 x20.10 m ölçülerindeki kuzey-güney doğrultuda uzanan ve enine dikdörtgen planlı olan mekâna, batı duvar eksenine yerleştirilen birer kapı ile girilmektedir²⁷⁷. Ortadaki mekân, doğu duvarına daha sonra yerleştirilen apsis ile tek nefli kiliseye dönüştürülmüş olup apsisin iki yanındaki mekânlar ise pastaphorion hücreleri olarak kullanılmıştır²⁷⁸. Kazılar sonucunda ele geçirilen sikkeler ışığında yapının kilise olarak kullanılan bölümünün MS 4. yy. sonu- 5. yy. başında yoğun olarak kullanım gördüğü ortaya çıkmıştır. Yapının beden duvarları iri boyutlu düzgün kesme traverten bloklar ve traverten blokların aralarına yerleştirilen bir sıra tuğla ile örülmüştür. Apsis kısmı ise küçük boyutlu ve kaba yonulu taşlar ve taşların arasına düzensiz olarak yerleştirilen bir sıra tuğla ile örülmüştür²⁷⁹. Yaygın kilise planlarının aksine Merkezi Kilise uzunlamasına değil enlemesine dikdörtgen planlıdır. Ortada olan kilise bölümü yanındaki iki odaya göre daha geniş olarak yapılmıştır. Kilise, doğuda kuzey- güney doğrultudaki dikdörtgen bemaadan sonra yer alan yarım daire bir apsis ile sonlanmaktadır²⁸⁰. Kuzey ve güneyde bulunan yan nefler doğuda apsis yerine düz duvar ile sonlanmaktadır. Naos ve yan neflere kuzey-güney doğrultulu bir narteks yardımıyla giriş yapılmaktadır. Kilise ile iki yanındaki mekânlara buradan, ayrı kapılardan giriş sağlanmaktadır (**Fig. 83, Plan 14**)²⁸¹.

Opus sectile döşeme, kilisenin apsis, naos, yan nefler gibi bölümleri ile kilisenin güneybatısındaki mekânlarda kullanılmıştır.

²⁷⁶ Şimşek 2012a, 39; Şimşek 2013a, 360; Bayram- Şimşek 2014, 283; Bayram 2018, 124.

²⁷⁷ Şimşek 2012a, 39; Şimşek 2013a, 360; Bayram 2018, 124.

²⁷⁸ Bayram 2018, 124- 125; Apsisin güneyinde konumlanan mekândaki niş ve zemin taşı üzerine işlenen daire içinde Chi- Ro monogramlı çok kollu haç betimi bu mekânın diadonikon olarak işlev gördüğünün kanıtıdır.

²⁷⁹ Şimşek 2012a, 39; Şimşek 2013a, 361- 362; Duvar örgüsündeki farklılık, kilisenin iki yanındaki mekânların yan duvarlarının birleştiği kısımdaki dilatasyonlar da apsisin sonradan yapıya eklendiğini ortaya koymaktadır.

²⁸⁰ Şimşek 2012a, 40; Şimşek 2013a, 362; Apsis zemini bema zemininden yaklaşık olarak 0.5- 0.6 m daha yüksek yapılmıştır.

²⁸¹ Şimşek 2012a, 42; Şimşek 2013a, 363- 364.

Merkezi Kilisedeki üç mekânın zemininde de çoğu başka yapıdan getirilen ve devşirme olarak kullanılan mermer plakalardan oluşturulmuş opus sectile döşeme yer almaktadır²⁸². Zeminde kullanılan opus sectile plakaları yaklaşık 0,8 cm kalınlığındaki tuğla kırıkları, kum ve kireç katkılı pembemsi bir harç üzerine oturtulan plakaların büyük kısmı 7. yy.'da meydana gelen ve İmparator Focas (MS 602- 610) Dönemi'ndeki depremin ardından günümüzde Kaleiçi'ne yerleşen halk tarafından sökülerek götürülmüş olduğu düşünülmektedir²⁸³.

Opus sectile döşemenin günümüze ulaşan bölümleri ve harç yataklarından kalan izlere göre öncelikle duvarların önüne çepeçevre, dikdörtgen ve kare biçimli mermer plakalardan bir sıra geniş bant yapılmış, daha sonra ortada kalan boş kısım doğudan-batıya, kuzeyden- güneye uzanan bantlarla panellere bölünmüştür. Panellerin içi ise farklı renklerdeki mermer plakalar ile farklı geometrik desenlerle doldurulmuştur. Mekânların her birinde opus sectile zeminin 0,20 cm altında ikinci bir zeminin var olduğu tespit edilmiştir²⁸⁴.

Orta mekân; apsis, naos ile apsis arasındaki yaklaşık 1,30 m ölçülerindeki tahrip olan bölüm haricinde yirmi sekiz panoya ayrılmıştır. Apsis bölümünde beş, naosun apsise yakın olduğu orta bölümde, batıda ve güneyde yaklaşık duvar önünde birer pano günümüze kısmen sağlam olarak ulaşmıştır²⁸⁵.

3.3.5.1. Apsis

Kilisenin apsis bölümünde, yatay ve dikey olarak yerleştirilen dikdörtgen şeklindeki plakalar kullanılarak oluşturulan dikdörtgen şeklinde sekiz adet panel yer almaktadır. Doğu- batı doğrultulu panellerin bazılarında döşeme kalıntıları yer alırken bazılarında hiçbir döşeme kalıntısı olmaması nedeniyle bu bölümlerdeki motifler harç yataklarından anlaşılabilir. Bu bölümde kilisenin devamında da gözlemlenen basit geometrik motiflerden oluşturulan opus sectile dekorasyon bulunmaktadır. Söz konusu bölümde, eşkenar dörtgen (M1), kare (M2), eşkenar dörtgenleri çevreleyen uzun altıgenlerden oluşturulan sekizgen (M4) ve sekizgenler ve sekizgenler arasında

²⁸² Şimşek 2012a, 43; Şimşek 2013a, 365.

²⁸³ Şimşek 2012a, 45; Şimşek 2013a, 368; Bayram- Şimşek 2014, 287; Şimşek 2019a, 80.

²⁸⁴ Şimşek 2012a, 46; Şimşek 2013a, 368; Bayram- Şimşek 2014, 287- 290; Şimşek 2019a, 80- 84.

²⁸⁵ Bayram- Şimşek 2014, 290; Şimşek 2019a, 84.

yerleştirilen eşkenar dörtgenler ile oluşturulan (M7) döşeme modeli yer almaktadır (Fig. 84).

3.3.5.2. Naos

Kilisenin naos bölümünde, yatay ve dikey olarak yerleştirilen dikdörtgen şeklindeki plakalar kullanılarak oluşturulan dikdörtgen şeklinde yirmi sekiz adet panel yer almaktadır. Doğu- batı doğrultulu panellerin bazılarında döşeme kalıntıları yer alırken bazılarında hiçbir döşeme kalıntısı olmaması nedeniyle bu bölümlerdeki motifler harç yataklarından anlaşılabilir. Bu bölümde kilisenin devamında da gözlemlenen basit geometrik motiflerden oluşturulan opus sectile dekorasyon bulunmaktadır. Söz konusu bölümdeki panellerde, eşkenar dörtgenler (M1), kareler (M2), enlemesine yerleştirilen ve karşılıklı kenarları uzatılmış altıgenler (M3), eşkenar dörtgenleri çevreleyen uzun altıgenlerden oluşturulan sekizgen (M4) bir panelde ise kilisenin diğer bölümlerde benzeri olmayan yarım sekizgenler (M5), sekizgenler ve sekizgenlerin arasındaki boşluklara yerleştirilen eşkenar dörtgenlerden (M7) meydana gelen opus sectile döşeme yer almaktadır. Naos bölümünde yer alan yirmi sekiz panelden yirmi bir tanesinin içerisinde yer alan motifler anlaşılabilir. Geri kalan yedi paneldeki motifler yoğun tahribata uğradığından dolayı anlaşılamayacak haldedir. Pembe, beyaz, turuncu, gri ve mor damarlı mermerler kullanılarak oluşturulan 4. panodaki plakaların oturduğu harç katmanı derzlerden dışarıya taşmıştır (Fig. 85).

3.3.5.3. Naos'un Kuzeyindeki Mekân (Kuzey Nef)

Kilisenin naos bölümünün kuzeyindeki mekânın zemini doğudan batıya doğru uzanan bir, kuzeyden güneye doğru uzanan sekiz bantla 16 panele ayrılmıştır. Sonradan oluşturmuş olan batı mekânın güneydoğu köşesindeki panel hariç, diğer bölümlerin hepsinde M7 olarak adlandırılan, merkezdeki eşkenar dörtgenin etrafına yerleştirilmiş büyük boyutlu dörder sekizgenden oluşan opus sectile döşeme yer almaktadır. Güney duvardaki kapı açıklığının önünde bulunan kısım dışındaki tüm plakalar sökülmüştür (Fig. 86)²⁸⁶.

²⁸⁶ Bayram- Şimşek 2014, 291; Şimşek 2019a, 85.

3.3.5.4. Naos'un Güneyindeki Mekân (Güney Nef)

Kilisenin naos bölümünün güneyindeki mekânın zemini diğer mekânlara oranla daha iyi durumdadır. Mekânın doğu yarısından bir panel, batı yarısından ise güney kısımdaki panellerin çoğu sağlam durumda günümüze ulaşabilmiştir. Söz konusu zemin dikdörtgen bantlarla farklı boyutlardaki toplam elli iki panele ayrılmıştır²⁸⁷. Panellerde eşkenar dörtgenler (M1), kareler (M2), uzun altıgenler (M3), eşkenar dörtgenleri çevreleyen uzun altıgenlerden oluşturulan büyük sekizgenler (M4), sekizgenler ve sekizgenlerin arasındaki boşluklara yerleştirilen eşkenar dörtgenlerden (M7) oluşturulan dekoratif motif yer almaktadır. Bunun yanı sıra 2. sırada yer alan 5. panel ise üç bölüm şeklinde düzenlenmiştir. Batıdaki kısımda eşkenar dörtgenleri çevreleyen uzun altıgenlerden oluşturulan büyük sekizgenler (M4), ortadaki kısımda farklı boyutlardaki eşkenar dörtgenler (M1), doğudaki kısımda ise karelerden (M2) meydana gelen motiflerle doldurulmuştur. Güney mekânda yer alan yedi pano ise yoğun tahribata uğradığından dolayı bu kısımda hangi motiflerin olduğu anlaşılamayacak haldedir (Fig. 87-88).

3.3.5.5. Kilisenin Güneyindeki Mekânlar

Kilisenin güneyindeki mekânın batısındaki bölüm paye ile batı duvar arasına örülen bir duvarla iki kısma ayrılmış; bunlar 4 ve 6 No.lu mekânlar olarak adlandırılmıştır. Kuzeyde yer alan 4 No.lu Mekân yaklaşık kare planlıdır ve doğuda, payenin kuzeyindeki aralıktan doğudaki bölüme, batı duvarında, yaklaşık eksende bulunan kapı açıklığı ile de batıya açılmaktadır. Kuzey duvarı önünde, duvardaki is kalıntılarından ve içlerinden çıkarılan yoğun küllerden anlaşıldığı üzere iki adet ocak bulunmaktadır. Zemin farklı renkteki mermer plakalarla oluşturulmuş opus sectile döşeme ile kaplanmıştır. Kuzey kısımdaki döşeme kısmen sağlam durumda günümüze ulaşmıştır ve kilisede olduğu gibi, enine ve boyuna yerleştirilmiş geniş bantlarla panolar oluşturulmuştur. Panolar eşkenar dörtgen (M1), merkezdeki eşkenar dörtgenin etrafına yerleştirilmiş dörder sekizgen (M7) ve yine merkezdeki eşkenar dörtgenin etrafına

²⁸⁷ Bayram- Şimşek 2014, 291-; Şimşek 2019a, 85.

yerleştirilmiş dörder petek motifiyle meydana gelen sekizgenlerle (M4) doldurulmuştur (Fig. 89)²⁸⁸.

Laodikeia Merkezi Kilise’de kullanıldığı gözlemlenen kare, eşkenar dörtgen, altıgen ve sekizgen gibi geometrik biçimli mermer plakalarla oluşturulan opus sectile döşemelerin öncüleri MÖ 1. yy.’da İtalya’da görülmeye başlanmıştır. Bizans Dönemi’nde ise, Merkezi Kilise’de karşılaşılan örnekte de olduğu gibi zemin enine ve boyuna yerleştirilen bantlarla panellere ayrılarak, panellerin içleri geometrik kompozisyonlarla doldurulmuştur. Bu yöntem MS 4. yy.’da yaygın hale gelmiştir. Neredeyse vazgeçilemez bir unsur olarak en yoğun kullanımı MS 5. ve 6. yy.’lar olmuştur. Laodikeia ’da A Evi, Kiliseli Peristylli Ev’de olduğu gibi birçok sayıda yapıda sevilerek kullanıldığı anlaşılan bu uygulamanın, Erken Bizans Dönemi’ne tarihlenen diğer örnekleri arasında Hierapolis Roma Hamamı Koridor Bölümü²⁸⁹ ve İon Sütun Başlıklı Ev²⁹⁰, Sagalassos Roma Hamamı, Ephesos Peristylli Ev ve Sardis Hamam-Gymnasium Kompleksinin zemin döşemeleri bulunmaktadır. Özellikle Laodikeia Kilisesi ve Kiliseli Peristylli Ev’de açığa çıkartılan opus sectileler, MS 4. yy.’ın güzel örnekleri arasında sayılmaktadır²⁹¹.

²⁸⁸ Şimşek 2012a, 49; Bayram- Şimşek 2014, 300; Şimşek 2019a, 94; Söz konusu iki mekân arasındaki duvarın, opus sectile zemin üzerine oturması, bölüntünün daha sonra yapıldığını kanıtlar niteliktedir. Ayrıca bu bölümde kuzey ve güney duvar önündeki opus sectile zemin üzerinde görülen yanık izleri kente geçici olarak yerleşen Yörüklerle ilgili olmalıdır.

²⁸⁹ Şimşek 1997, 5, Res. 13-14.

²⁹⁰ D’Andria 2003, 145.

²⁹¹ Bayram- Şimşek 2014, 293; Şimşek 2019a, 87.

3.3.6. Stadyum Caddesi

Hippodamik plan sistemi içerisinde, kentin ana caddelerinden birisi olan Suriye Caddesi'ni, Caracalla Nymphaeumu'nun batısından, kuzey-güney yönlü olarak kesen cadde, kentin güneyinde konumlanan stadyuma doğru yöneldiği için, Stadyum Caddesi olarak adlandırılmaktadır (Fig .90, Plan 15)²⁹².

Stadyum Caddesi'nin Caracalla Nymphaeumu önünde Suriye Caddesi ile kesişmesi, söz konusu caddenin de dorik cepheleli olarak İmparator Domitianus (MS 81-96) Dönemi'nde, S. Julius Frontinus'un Prokonsüllüğü'nde MS 81- 96 yıllarında düzenlendiğini göz önüne koymaktadır. Caddede gerçekleştirilen kazı çalışmaları, kentin MS 2. yy. sonu- 3. yy. başında, imar faaliyetlerinin arttığı dönemlerde yeniden yapılması ile başlayıp, MS 7. yy.'ın ilk yarısında Laodikeia'nın terk edilmesine kadar devamlı olarak kullanıldığını kanıtlamaktadır²⁹³.

Caddenin tabanı traverten blokların yan yana döşenmesiyle meydana gelmektedir. İlk kullanım evresinde 4.90m genişliğinde olan cadde, MS 3. yy.'da düzenlenerek genişletilmiştir. Bu genişletme her iki yanda bulunan portiklerin daraltılarak, portiklere çıkışı sağlayan basamakların geri çekilmesi ile gerçekleştirilmiştir. Yeni düzenlemeden sonra cadde genişliği 6.10m ile 7.50m aralığında değişiklik göstermiştir. Söz konusu ölçüler göz önüne alındığında Stadyum Caddesi ile Suriye Caddesi'nin genişliğinin hemen hemen aynı olduğu ortaya çıkmıştır. Topografyaya bağlı olarak kuzeyden güneye doğru yükselen caddenin her iki kenarında sivil ve kamu yapıları bulunmaktadır²⁹⁴.

Stadyum Caddesi'nde kentin diğer ana caddelerindeki gibi çift taraflı portik uygulamasına karşın, caddenin güney yarısından doğuya doğru, II. Su Dağıtım Terminaline ayrılan yoldan itibaren Traian Nymphaemu Meydanına kadar olan kısımda, doğuda tek basamaklı bir kaldırım batıda ise Efes Portikosundan itibaren Traian Nymphaeumu'na kadar kesintisiz şekilde devam etmektedir²⁹⁵.

Stadyum Caddesi'nin doğu ve batı portiklerine travertenden yapılmış tek ya da iki basamakta çıkılmaktadır. Caddenin her iki tarafında yer alan portiklerinin üzerindeki çatının taşınması için gerekli olan taşıyıcı sistemi stylobat üzerinde yer alan sütun ve

²⁹² Şimşek 2011b, 458; Şimşek 2013a, 125; Şimşek 2014c, 637.

²⁹³ Şimşek 2011b, 458- 459; Şimşek 2013a, 125- 126.

²⁹⁴ Şimşek 2011b, 459; Şimşek 2013a, 126; Şimşek 2014c, 637.

²⁹⁵ Şimşek 2016, 12; Şimşek 2019b, 447.

ayaklar yardımıyla sağlanmıştır. Stylobat üzerinde bulunan düzenleme üç sütun ve bir ayak şeklindedir. Portik genişlikleri 3,80 m ile 4.10 m arasında değişiklik göstermektedir²⁹⁶. Batı ve Doğu Portik zemini yoğun oranda tahrip edilmiş olmasına rağmen, parçalar halinde günümüze ulaşabilen taban döşemeleri mimari dekorasyon hakkında fikir vermektedir. Ana toprak üzerine dökülen harç ile değişik ebatlardaki çay taşlarının harç içine sabitlenmesi ile opus caementicum adı verilen bir zemin oluşturulmuştur. Bu zeminin üzeri ise mermer opus sectile döşenmiştir. Bazı dükkânların önü Suriye Caddesi Portiklerinde de olduğu gibi dükkân sahiplerinin ekonomik durumlarına bağlı olarak traverten blok ya da mozaik ile kaplanmıştır²⁹⁷.

Gözlemlenebilen bazı opus sectile döşemeler şu şekildedir;

Cadde'nin batı portüğünde, Caracalla Nymphaeumu'nun güneyindeki 2. ve 3. mekânın karşısında, batı portüğün kuzeyden 1. mekânın giriş kapısı önünde 2 panel bulunmaktadır. Panellerin birisinde, merkezde dikdörtgen bir alan içerisinde kareler (**M2**), dikdörtgenin çevresinde ise eşkenar dörtgenler (**M1**) kullanılarak oluşturulan motif yer almaktadır (**Fig. 91**). Diğer panelde ise merkezde daire şeklinde bir plaka bulunmakta, etrafında ise eşkenar dörtgenler (**M1**) gözlemlenmektedir (**Fig. 92**). Batı Portikte yer alan 3. ve 4. mekâna giriş eşiğinin arasında ise eşkenar dörtgen (**M1**) motifini kullanılmıştır. Yine Stadyum Caddesi Batı Portik üzerinde yer alan C Yapısının doğusundaki dükkân sıralarının önünde sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen eşkenar dörtgenler (**M7**) kullanılarak oluşturulan dekoratif süslemenin var olduğu anlaşılmıştır. Batı Portik opus sectile döşemeleri, Stadyum Caddesi'nin Efes Portikosu ile birleştiği köşeye kadar olan kısımda mevcuttur.

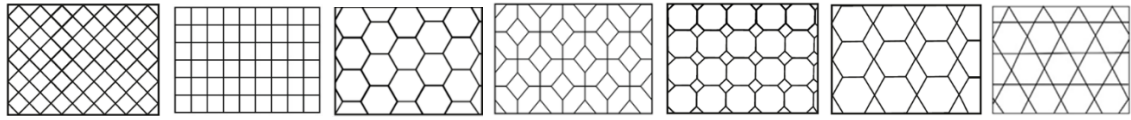
Cadde'nin Doğu Portüğünde ise en yoğun opus sectile döşeme kullanılan kısım C Yapısının karşısında bulunan dükkân sıralarının önündedir. Portikte hem tek panelde tek geometrik motif kullanılmıştır hem de tek panelde farklı motifler bir arada kullanılmıştır. Bu bölümde üç panel anlaşılabilir durumdadır. Panellerden kuzeydekinde merkezi dikdörtgen yerleştirilmiştir. Plakanın doğusuna ve batısına altıgenler ve altıgenlerin arasına gelen uçları uzatılmış eşkenar dörtgenler (**M8**), diğer kısımlarına ise kareler (**M2**) yerleştirilmiştir. Söz konusu panelin güneyinde benzer düzenlemede bir panel daha bulunmaktadır. Bu panelde ise merkezdeki dikdörtgen plakanın doğusunda eşkenar

²⁹⁶ Şimşek 2011b, 460; Şimşek 2013a, 126- 128.

²⁹⁷ Şimşek 2011b, 460; Şimşek 2013a, 129.

dörtgenlerin etrafına altıgenlerin yerleştirilmesiyle oluşturulan büyük sekizgen (M4), diğer kısımlarda ise eşkenar dörtgenlerden (M1) meydana gelen motif yer almaktadır (Fig. 93). Bunun yanı sıra aynı mekânların önünde eşkenar dörtgenler (M1), kareler (M2), bitişik altıgenler (M3) ve yıldız (M10) motifinden oluşan panel parçaları çok az korunabilmiş şekilde günümüze ulaşmıştır (Fig. 94-95-96).

Cadde üzerinde ve portiklerde ele geçirilen buluntulara göre alanın yoğun olarak MS 2. yy. sonundan başlayarak, MS 7. yy.'ın ilk yarısına kadar kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu kullanım kronolojisinde MS 4.-5. yy. ağırlıktadır²⁹⁸.

M1

M2

M3

M4

M7

M8

M10

Laodikeia Stadyum Caddesi Doğu ve Batı Portiklerinde Kullanılan Opus Sectile Döşeme Motifleri

3.3.7. Suriye Caddesi

Suriye Caddesi, hippodamik kent planlaması içerisinde batıda İmparator Caracalla'ya (MS 211-217) ithaf edilen nymphaeumun bulunduğu kavşaktan başlayarak doğuda kent girişindeki Suriye Kapısı'na kadar devam eden, 900 m uzunluğundaki kentin ana caddelerinden birisidir²⁹⁹. Cadde 7,30 m genişliğindeki yol ile yolun iki yanında bir veya iki basamakla yükseltelen portikler ve portiklerin gerisindeki dükkânlardan oluşmaktadır. Söz konusu portiklerin genişliği 3.70 ile 4.30 m arasında değişmektedir. Üzeri sundurma çatı ile örtülü olan portikler, insanları yazın güneşten kışın ise yağmurdan korumak amacıyla inşa edilmiştir (Fig. 97, Plan 15)³⁰⁰.

Roma İmparatorluk Dönemi'nde Suriye Caddesi, MS 1. yy.'ın 2. yarısında İmparator Domitianus (MS 81- 96) zamanında, S. Julius Frontinus'un prokonsüllüğünde MS 84- 85 yıllarında dor düzeninde inşa edilmiştir. Caddenin bu dönem düzenlemeleri ile ilgili olarak traverten malzeme kullanılarak yapılan triglif- metop, geisopodes ve dor

²⁹⁸ Şimşek 2011b, 460; Şimşek 2013a, 130; Şimşek 2013b, 106; Şimşek 2014c, 637.

²⁹⁹ Şimşek 2007a, 115; Şimşek 2013a, 112.

³⁰⁰ Şimşek 2005, 306; Şimşek 2007a, 115; Şimşek 2007b, 459; Şimşek 2008, 99- 100; Şimşek 2013a, 112; Gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda portik ve dükkânların üzerinin sundurma çatı ile kapatıldığını gösteren bol miktarda kiremit, omurga ve ahşap çiviler ele geçirilmiştir.

başlığı parçaları ele geçirilmiştir. Bu mimari elemanlar sonraki düzenlemelerde portik basamaklarında ya da dükkân girişlerinde devşirme malzeme olarak kullanılmıştır³⁰¹.

Caddenin, Caracalla Nymphaeumu'ndan Doğu Bizans Kapısı'na kadar olan yaklaşık 375 m'lik bölümünün İmparator Focas (MS 601- 610) zamanında yaşanan büyük deprem öncesi son kullanım evresidir. Suriye Caddesi'nin iki yanında yer alan yapılar 42 m genişliğinde, 51- 54 m arasında derinliğe sahip olan insulalara göre planlanmıştır. Söz konusu yapılar kuzeyde; I. ve II. Propylon, Kuzey Kutsal Agora, Septimus Severus Nymphaeumu, Tapınak A ve A Evi'dir. Güneyde ise iki insula genişliğini kaplayan Merkezi Agora ile Caracalla Nymphaeumu yer almaktadır³⁰².

Kuzey ve güney portik üzerinde yer alan döşemeler son kullanım aşamasında büyük ölçüde tahribata uğramıştır. Bunun yanı sıra yer yer portiklere ait opus sectile döşemeler ve birkaç noktada ise mozaikler ortaya çıkarılmıştır. Portikler üzerinde görülen döşeme farklılıkları, dükkân sahiplerinin ekonomik durumunu yansıtmaktadır. Günümüze kadar ulaşabilen opus sectile döşemeler enine dikdörtgen şeklinde panellere bölünmüş, paneller içerisine ise beyaz, lacivert, kırmızı ve damarlı mermerlerden yapılmış dikdörtgenler, kareler, sekizgenler ve üçgenlerden meydana gelen geometrik şekillerin yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Opus sectile döşemelerin altında ise opus caementicum tekniğinde yapılmış çay taşı ve kireç harçlı blokaj tabakası yer almaktadır³⁰³. Portikler üzerinde yer alan döşemeler büyük ölçüde tahribata uğramıştır. Ancak kuzey portik üzerinde birkaç noktada kalan opus sectile döşemeler, güney portik üzerinde daha fazla görülebilmektedir³⁰⁴.

Gözlemlenebilen bazı opus sectile döşemeler şu şekildedir;

Cadde'nin güney portiğinde, A Evi'nin karşısında yer alan mekânların önünde, eşkenar dörtgenlerden (M1) oluşturulan paneller yer almaktadır. Bunun yanı sıra farklı motiflerin bir arada kullanıldığı kompozit panellerin de var olduğu gözlemlenmiştir. A Evi karşısındaki doğudan batıya 2. mekânın önünde, dikdörtgen ve kare plakalar kullanılarak oluşturulan, farklı boyutlarda 5 adet panel bulunmaktadır. Yoğun tahribata uğramış olan panellerin tümünde merkezi dikdörtgen plakanın etrafına yerleştirilen

³⁰¹ Şimşek 2007a, 120; Şimşek 2013a, 114.

³⁰² Şimşek 2007a, 120- 123; Şimşek 2008, 100; Şimşek 2013a, 114.

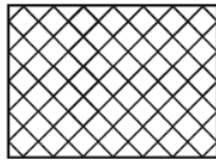
³⁰³ Şimşek 2005, 306; Şimşek 2007a, 123; Şimşek 2009, 413; Şimşek 2013a, 114.

³⁰⁴ Şimşek 2008, 100.

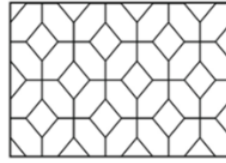
eşkenar dörtgenler (M1) ve eşkenar dörtgenlerin etrafına uzun altıgenlerin yerleştirilmesiyle oluşturulan büyük sekizgen (M4) motifi yer almaktadır (Fig. 98-99-100-101).

Cadde'nin kuzey portüğünde ise A Evinin önündeki bir pano içerisinde eşkenar dörtgenlerin etrafına uzun altıgenlerin yerleştirilmesiyle oluşturulan büyük sekizgen (M4) motifi kullanılırken (Fig. 102-103), Suriye Caddesinin batısında, Güney portik üzerinde bulunan Merkezi Propylonun batısındaki dükkân sıralarının önünde ise yine dikdörtgen ve kare plakalar kullanılarak oluşturulan dikdörtgen paneller içerisinde, beyaz mermerlerden sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen mavi renkli eşkenar dörtgenler (M7) kullanılarak oluşturulan motifler yer almaktadır. 2 farklı boyda sekizgen kullanıldığı gözlemlenmiştir. 5. mekânın önünde küçük, 6. mekânın önünde ise büyük sekizgen kullanılmıştır (Fig. 104-105-106-107).

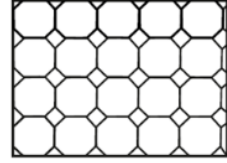
Suriye Caddesi'nde gerçekleştirilen kazı çalışmaları, caddenin Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nden (MS 1. yy.), MS 7. yy. başında İmparator Focas (MS 602-610) Dönemi'ne kadar kullanım gördüğü ortaya çıkarılmıştır³⁰⁵.

M1

M4

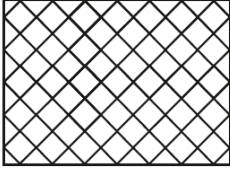
M7

Laodikeia Suriye Caddesi Kuzey ve Güney Portiklerinde Kullanılan Opus Sectile Döşeme Motifleri

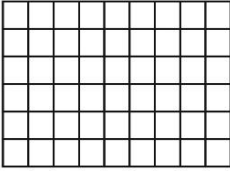
³⁰⁵ Şimşek 2005, 306; Şimşek 2007b, 460; Şimşek 2008, 101; Şimşek 2009, 413; Şimşek 2013a, 124.

3.4. Laodikeia Antik Kenti'ndeki Opus Sectile Döşemeli Paneller

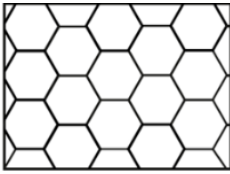
3.4.1. Basit Geometrik Paneller

Motif 1 (M1): Bitişik eşkenar dörtgenlerin oluşturduğu baklava dilimi kompozisyonu.

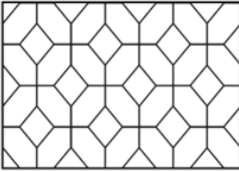

Motif 2 (M2): Bitişik karelerin oluşturduğu kompozisyon.

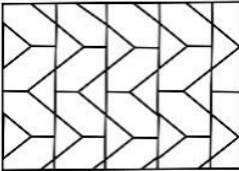

Motif 3 (M3): Bitişik altıgenlerin oluşturduğu bal peteği kompozisyonu.

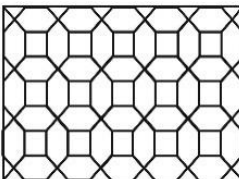
3.4.2. Kompozit Paneller

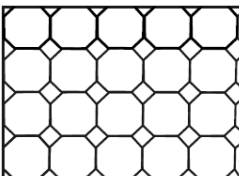
Motif 4 (M4): Merkezi eşkenar dörtgenler etrafına yerleştirilen altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenlerden oluşan kompozisyon.

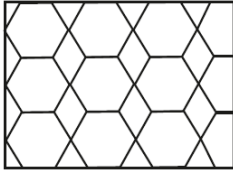
Motif 5 (M5): Eşkenar dörtgenler etrafına yerleştirilen altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenin yarım halindeki kompozisyonu.

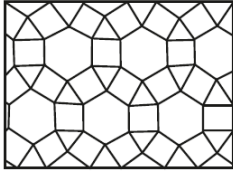
Motif 6 (M6): Merkezi kareler etrafına yerleştirilen altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgen kompozisyonu.

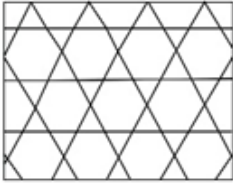
Motif 7 (M7): Sekizgenler ve sekizgenlerin aralarına yerleştirilen eşkenar dörtgenler ile oluşturulan kompozisyon.

Motif 8 (M8): Sıralı altıgenler ve altıgenlerin arasına yerleştirilen uçları uzatılmış eşkenar dörtgenden meydana gelen kompozisyon.

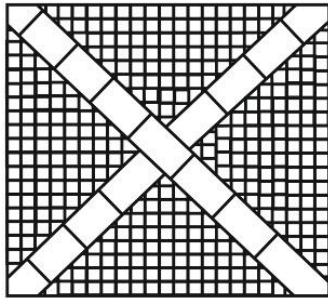

Motif 9 (M9): Merkezdeki altıgenin kenarlarına kare ve üçgenlerin yerleştirilmesiyle oluşturulan çokgen kompozisyon.

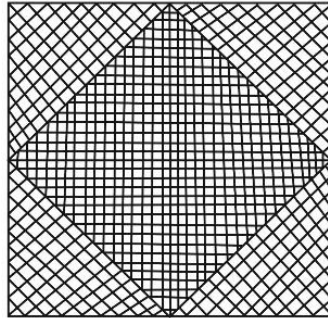

Motif 10 (M10): Altı köşeli bir yıldız motifi oluşturmak için düzgün altıgenler ve üçgenlerden oluşan kompozisyon.

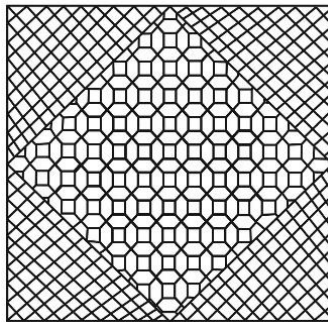
3.4.3. Merkezi Ekli Kompozit Paneller

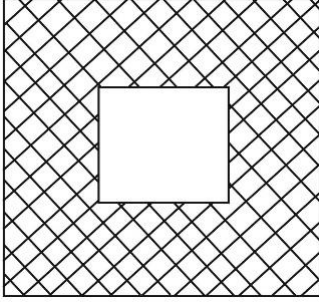
Motif 11 (M11): Dikdörtgen plakalar kullanılarak çarpı işareti şeklinde 4 üçgen bölüme ayrılan panelin üçgen kısımda kareler bulunan kompozisyon (M2 modelinin bir varyasyonu).

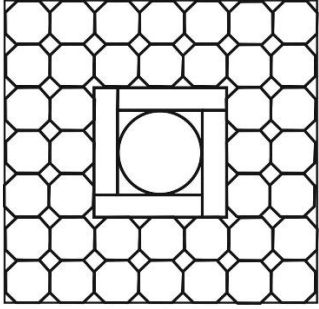
Motif 12 (M12): Merkezde büyük boyutlu bakkala dilimi şeklindeki çerçeve içerisine yerleştirilen kareler ile bakkala diliminin etrafına yerleştirilen eşkenar dörtgenler ile oluşturulan kompozisyon (M1+ M2 modelinin bir varyasyonu).

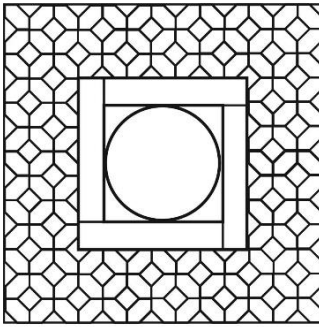
Motif 13 (M13): Merkezde büyük boyutlu bakkala dilimi şeklindeki çerçeve içerisine yerleştirilen merkezi kareler çevresine uzun altıgenlerin eklenmesiyle oluşturulan büyük sekizgen motifi ile bakkala diliminin etrafına yerleştirilen eşkenar dörtgenler ile oluşturulan kompozisyon (M1+ M6 modelinin bir varyasyonu).

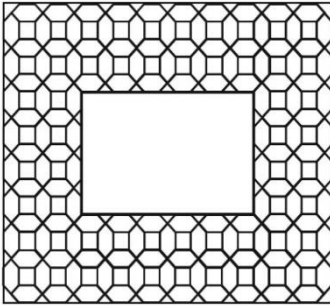
Motif 14 (M14): Büyük merkezi dikdörtgenin etrafına yerleştirilen eşkenar dörtgenlerden oluşan kompozisyon (M1 motifinin bir varyasyonu).

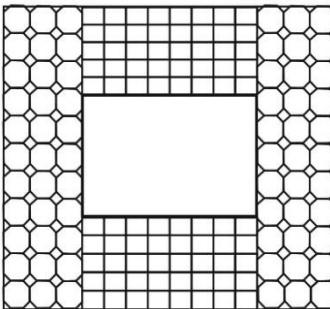
Motif 15 (M15): Büyük bir merkezi diskin veya dikdörtgen bir plakanın etrafına yerleştirilen kare çerçevenin etrafındaki bitişik sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen eşkenar dörtgenlerden oluşan kompozisyon (M7 modelinin bir varyasyonu).

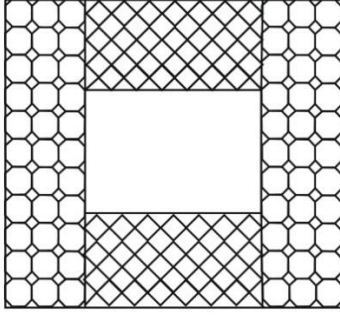
Motif 16 (M16): Büyük bir merkezi diskin veya dikdörtgen bir plakanın etrafına yerleştirilen kare çerçevenin çevresindeki merkezi eşkenar dörtgen ve etrafına yerleştirilen uzun altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenden oluşan kompozisyon (M4 modelinin bir varyasyonu).

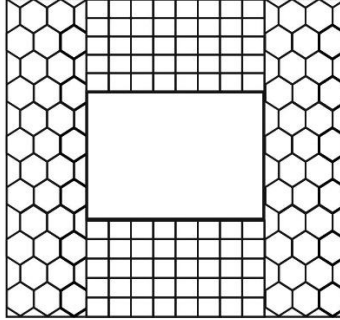
Motif 17 (M17): Büyük bir dikdörtgenin etrafına yerleştirilen merkezi kareler çevresine uzun altıgenlerin eklenmesiyle oluşturulan büyük sekizgenlerden oluşan kompozisyon (M6 modelinin bir varyasyonu).

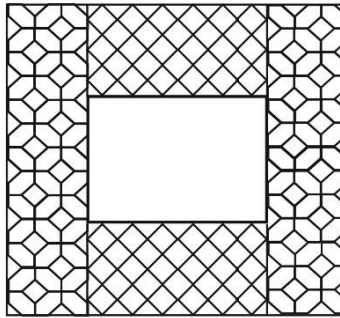
Motif 18 (M18): Büyük merkezi dikdörtgenin uzun kenarlarının iki tarafında kareler, kısa kenarları ve panelin geri kalanında da bitişik sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen eşkenar dörtgenlerden oluşan kompozisyon (M2+M7 motifinin bir çeşididir).

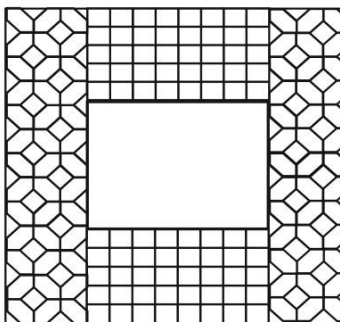
Motif 19 (M19): Büyük merkezi dikdörtgenin uzun kenarlarının iki tarafında eşkenar dörtgenler, kısa kenarları ve panelin geri kalanında da bitişik sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen eşkenar dörtgenlerden oluşan kompozisyon (**M1+M7** motifinin bir çeşididir).

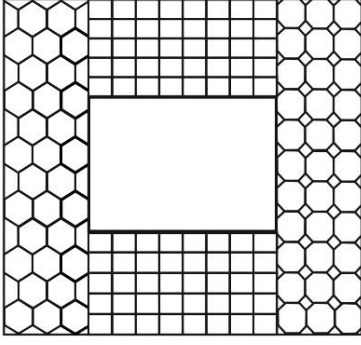
Motif 20 (M20): Büyük merkezi dikdörtgenin uzun kenarlarının iki tarafında kareler, kısa kenarları ve panelin geri kalanında da bitişik altıgenlerden oluşan kompozisyon (**M2+M3** motifinin bir çeşididir).

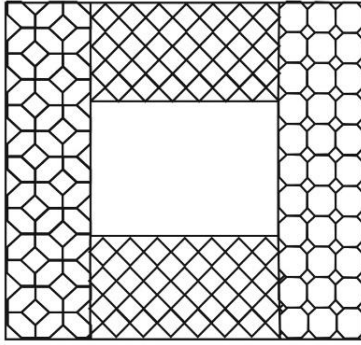
Motif 21 (M21): Büyük merkezi dikdörtgenin uzun kenarlarının iki tarafında eşkenar dörtgenler, kısa kenarları ve panelin geri kalanında da merkezi eşkenar dörtgen ve etrafına yerleştirilen uzun altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenden oluşan kompozisyon (**M1+M4** motifinin bir çeşididir).

Motif 22 (M22): Büyük merkezi dikdörtgenin uzun kenarlarının iki tarafında kareler, kısa kenarları ve panelin geri kalanında da merkezi eşkenar dörtgen ve etrafına yerleştirilen uzun altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenden oluşan kompozisyon (**M2+M4** motifinin bir çeşididir).

Motif 23 (M23): Büyük merkezi dikdörtgenin uzun kenarlarının iki tarafında kareler, kısa kenarlarının birine bitişik sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen eşkenar dörtgenler diğerine ise bitişik altıgenler yerleştirilerek oluşturulan kompozisyon (**M2+M7+M3** motifinin bir varyasyonu).

Motif 24 (M24): Büyük merkezi dikdörtgenin uzun kenarlarının iki tarafında eşkenar dörtgenler, kısa kenarlarının birine bitişik sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen eşkenar dörtgenler diğerine ise merkezi eşkenar dörtgen ve etrafına yerleştirilen uzun altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenler yerleştirilmesi ile oluşturulan kompozisyon (**M1+M7+M4** motifinin bir varyasyonu).

varyasyonu).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TRIPOLIS’TE OPUS SECTILE KULLANIMI

4.1. Tripolis Antik Kenti’nin Coğrafi Konumu ve Tarihçesi

Antik Dönem’de Phrygia, Lydia ve Karia sınırlarının kesiştiği Messogis/Aydın dağlarının doğusunda, Lykos/ Çürüksu Vadisi’nin kuzeybatı ucunda, vadiye hâkim bir tepenin güney yamacında yer alan Tripolis antik kenti, günümüzde Denizli İli, Buldan İlçesi, Yenicekent Belediyesi sınırları içerisinde bulunmaktadır³⁰⁶.

Tripolis; Phrygia, Lydia ve Karia Bölgeleri’nin kesişim noktasında yer alması nedeniyle antik yazarlar ve coğrafyacılar tarafından farklı bölgelerde değerlendirilmiştir. Ptolemaios (Geogr. V. 2. 18) tarafından Karia kenti olarak tanımlanan Tripolis, Plinius (Nat. Hist. V. 29) ve Hirkles (Synek. 669.4) tarafından ise Lydia kenti olarak nitelendirilmiştir. Kentin Lydia Bölgesi sınırları içerisinde yer aldığını gösteren ilk bilgi ise Herodotos (VII. 30) tarafından aktarılmıştır³⁰⁷. Roma Dönemi’ne tarihlendirilen bir yazıtta okunan “*Maiovin Tripolis*” ifadesi, kentin Lydia sınırları içerisinde olduğunu gösteren en önemli belge niteliğindedir³⁰⁸.

Antik Dönem boyunca farklı isimlerle anılan kentten ilk olarak Strabon’un (XIII. 4. 4. 169) Geographika adlı eserinde “...Ovadan ve kentten doğuya doğru giderken, yüksekçe bir yerde kurulmuş olan Apollonia’ya ve gene güneye doğru bir dağ silsilesi geçtikten sonra Sardis yolu üzerinde sol tarafta, bazılarınca Mysialıların en uzaktaki kenti olarak bilinen, Makedonia’lılara ait bir kent olan Thyateria’ya gelir.” diyerek Apollonia olarak bahsetmektedir. Blumer- Imhoof araştırma yaptığı Hellenistik Dönem’e tarihlendirilen sikke üzerinde görülen “ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΤΩΝ” lejantı ve sikkeler üzerinde Maiandros sembolünün bulunması nedeniyle, aynı sembolün Augustus Dönemi Tripolis sikkelerinde de tespit edilmesiyle kentin ilk isminin Apollonia olabileceğini belirtmiştir³⁰⁹. MÖ 41 yılında Triumvir Marcus Antonius’un Küçük Asya gezisi sırasında

³⁰⁶ Baysal 2011, 48; Duman 2013, 179; Duman 2014, 39; Duman- Baysal 2016, 563; Duman 2017, 1; Duman 2018a, 343; Duman 2019, 30.

³⁰⁷ Duman 2013, 180; Duman 2017, 1.

³⁰⁸ Ramsay 1887, 357; Ramsay 1890, 134; Duman 2013, 180; Duman 2017, 1

³⁰⁹ Imhoof vd. 1897, 37; Baysal 2011, 48; Duman 2013, 180; Duman 2014, 40.

kenti ziyaret etmesi nedeniyle onu onurlandırmak için kent bir dönem “Antonipolis” olarak adlandırılmıştır³¹⁰.

Plinius (Nat. Hist. V.) metinlerinde “*Tripolitani/Antoniopolitae*” isimlerinin birlikte kullanıldığından bahsetmektedir³¹¹. Augustus Dönemi’nden itibaren ise kentte basılan sikkelerin tamamında kentin ismi Tripolis olarak anılmaktadır³¹². Phrygia, Lydia ve Karia Bölgeleri’nin kesiştiği bölgede yer alan kent, bu bölgelerdeki halkların yerleşim yeri olmuş, Augustus Dönemi’nden itibaren ise kentin adı üç küçük topluluk veya yerleşimin meydana getirdiği (synoikismos) bir kent anlamındaki Tripolis ismini almıştır³¹³.

Tripolis’in geçmişi birçok araştırmacı tarafından Hellenistik Dönem’e dayandırılrsa da kentin doğusunda Hamambükü Höyük’te Erken ve Geç Tunç Çağ, güneydoğusunda yer alan Yenice Höyük’te ise Geç Neolitik- Erken Kalkolitik, Geç Kalkolitik, Erken, Orta ve Geç Tunç Çağı’na tarihlendirilen seramikler ele geçirilmiştir. Bu bilgiler ışığında kentin tarihi MÖ 5500’lere kadar dayanmaktadır³¹⁴. Epigrafik veriler ışığında kentin MÖ 3. yy.’da kurulduğuna dair bilgi veren araştırmacıların başında L. Moretti gelmektedir³¹⁵. L. Robert kentin MÖ 281’de Lysimakhos’un ölümünün ardından Seleukoslar tarafından kurulduğu görüşünü ileri sürmektedir³¹⁶. W. Ramsay ise kentin Seleukos kolonisi olarak kurulan Laodikeia’ya karşı Pergamon kolonisi olarak kurulduğunu ileri sürerek Kolossai’yi Phrygialı, Hierapolis’i Lydia’lı, Attouda’yı ise Karia’lı olarak görmüştür. Bunların dışındaki Tripolis ve Laodikeia’yı ise Hellen-Roma kentleri olarak değerlendirerek; Laodikeia’yı Seleukos, Tripolis’i ise Pergamon koloni sistemi özelliği gösteren yerleşimler olarak tanımlamaktadır³¹⁷. Seleukos’lar ile Pergamon Krallığı arasında MÖ 190 yılında yapılan Magnesia Savaşı’na kadar, bağımsız olan Lykos Vadisi kentlerinden birisi de Tripolis olmuştur³¹⁸. Roma’dan aldığı destek ile

³¹⁰ Habicht 1975, 84; Duman 2014, 40; Duman 2018a, 344; Duman 2019, 30.

³¹¹ Duman 2013, 181.

³¹² Sevin 2001, 188; Duman 2014, 40; Duman 2017, 4; Duman 2018a, 344; Duman 2019, 30-31.

³¹³ Baysal 2011, 48; Duman 2013, 181, dp. 17.

³¹⁴ Duman 2013, 182; Duman 2014, 39; Duman 2017, 2; Duman 2018a, 344; Duman 2018b, 325; Konakçı 2017, 23-46; Duman 2019, 30.

³¹⁵ Moretti 1979, 295; Duman, 2013, 180.

³¹⁶ Robert 1983, 501.

³¹⁷ Ramsay 1895, 10,38.

³¹⁸ Duman 2014, 40; Duman, 2018a, 345.

savaşı kazanan Pergamon Krallığı MÖ 188 yılında yapılan Apameia Barışı ile bölgenin tek hâkimi haline gelmiştir. MÖ 133 yılında III. Attalos'un ölümü ve vasiyeti üzerine ise Pergamon Krallığı Roma İmparatorluğu'na bağlanmıştır³¹⁹. Tripolis, Roma İmparatorluk Dönemi'nde bir dönem Sardis Conventusu'na dahil edilirken³²⁰, Flaviuslar Dönemi'nde ise Apameia Conventusu'nu oluşturan kentler arasında yer almıştır³²¹. MS 2. yy.'da yaşayan Tripolis'li Hermolaos, Roma'da önemli görevlerde bulunmuş ve kentin mimari ve siyasi gelişimine katkı sağlamıştır³²². Ayrıca kent, MS 325 yılında Nicaea Konsülü'nde psikoposluk seviyesinde temsil edilmiştir³²³.

En ihtişamlı zamanını Roma Dönemi'nde yaşayan Tripolis'te MS 2. yy.'da şehir kapıları, caddeler, hamamlar, stadyum, tiyatro ve bouleterion gibi önemli kamu yapıları inşa edilmeye başlanmıştır³²⁴. MS 350-400 yıllarında bazı Küçük Asya kentleri saldırı tehditlerine önlem olarak surlarla çevrelenmiştir. Bu kentlerden birisi olan Tripolis'te MS 400 yıllarında kentin kamusal, ticari, dini yapılarının birçoğu sur içine dahil olmuştur³²⁵.

MS 494 yılında meydana gelen depremden Laodikeia gibi Tripolis'te çok etkilenmiştir. Kemerli yapı olarak adlandırılan mimari yapının kalıntıları arasından ele geçen insan iskelet parçaları depremin ne kadar yıkıcı olduğunun bir göstergesidir³²⁶. Gerçekleşen yıkıcı depremin yanı sıra MS 5. yy. sonu- 6.yy. başında Anadolu'da baş gösteren Sasani akınları kenti önemli ölçüde etkilemiştir³²⁷. Kentin kuruluş tarihi olan MÖ 3. yy.'dan MS 7. yy.'ın ortalarına kadar aralıksız bir şekilde devam eden yerleşim izi MS 7. yy.'ın ortalarında Sasani akınları etkisiyle zayıflamıştır³²⁸. Bu tarihten sonra Tripolis halkı Direbol'a (Dirbol) taşınmış olmalıdır³²⁹. MS 8.- 9. yy.'da Tripolis artık

³¹⁹ Duman, 2013, 182; Duman 2014, 40; Duman, 2017, 4; Duman, 2018a, 345.

³²⁰ Ramsay, 1890, 120; Habicht, 1975, 84; Duman 2014, 40; Duman 2018a, 345.

³²¹ Habicht 1975, 64; Duman 2014, 40; Duman 2018a, 345.

³²² Pierre 1884, 376- 390; Duman 2013, 182; Duman 2014, 40.

³²³ Baysal 2011, 48; Duman 2013, 182; Duman 2014, 41; Duman, 2017, 7; Duman, 2018a, 349.

³²⁴ Duman 2013, 182; Duman 2014, 40- 41.

³²⁵ Baysal 2011, 48; Duman, 2013, 184; Jacobs 2012, 118; Duman 2014, 42; Duman, 2017, 12; Duman, 2018a, 345.

³²⁶ Duman 2014, 42; Duman, 2017, 13.

³²⁷ Duman 2013, 184; Duman 2014, 42; Duman 2018a, 359.

³²⁸ Duman 2014, 42; Duman 2018a 359; Duman-Koçyiğit, 2019, 11.

³²⁹ Duman 2013, 184.

küçük bir nüfusun yaşadığı kome yerleşimi haline gelmiştir³³⁰. MS 13. yy.'ın ilk yarısına gelindiğinde bölgeye Türk akınlarının başlamasıyla Bizanslılar ve Türkler arasında birkaç defa el değiştirmesinin ardından, 1304- 1306 yıllarından itibaren bölge, Tripolis'te dahil olmak üzere Germiyanoğulları hakimiyetindeki Türk toprağı haline gelmiştir³³¹.

³³⁰ Duman 2014, 42; Duman 2017, 13.

³³¹ Baykara 1969, 37; Duman 2013, 187; Duman 2014, 43; Duman 2015, 232-233; Duman, 2017, 13-14.

4.2. Tripolis Araştırma Tarihçesi ve Kazı Çalışmaları

Tripolis hakkındaki ilk bilgileri 17. yy.'dan itibaren kenti ziyaret eden seyyahlar vermektedir³³². T. Smith, 1660 yılında kentin Akropolünde ve Tiyatrosunda gördüğü kalıntı ve yapılardan bahsetmektedir³³³. 1764- 1765 yıllarında kenti ziyaret eden Richard Chandler ise, Tripolis'in yaslandığı tepenin zirvesinde yer alan kale ve burada yaşayan halk hakkında bilgi vermiştir. Ayrıca kalenin 1306 yılında Türklerin eline geçtiğini ve sonraki dönemde kalenin tahrip olmasıyla beraber burada yaşayan halkın Buldan'a göç ettiğini aktarmaktadır³³⁴. 1828 yılına gelindiğinde Arundell, Smyrna'dan Tripolis'e uzanan yol ve kent hakkında bilgi vermektedir³³⁵.

1836 yılında William Hamilton, Lykos Vadisi kentlerinden Hierapolis, Laodikeia ve Tripolis'i ziyaret ederek bölgenin haritasının çıkarmıştır; fakat Tripolis'te yer alan kalıntılar hakkında detaylı bilgi vermemiştir³³⁶. 1861 yılında Leon de Laborde kentin yerini tanımlamış ve tiyatronun çizimini yapmıştır³³⁷. 1890 yılında ise G. Weber, Tripolis ve Laodikeia'da ortaya çıkarılan iki mermer kabartma ile ilgili yayın yapmıştır³³⁸. 1887-1895 yılları arasında kenti birçok kez ziyaret eden W. M. Ramsay kentle ilgili birçok yayın çalışması yapmıştır³³⁹. 1895 yılında arkeolog ve sanat tarihçi olan Friedrich Sarre kenti ziyaret etmiş ve Tripolis'in en ilginç kalıntısı olarak bir yapıdan bahsetmiştir. Söz konusu yapının büyük kesme taşlar kullanılarak inşa edildiğini ve çok sayıda açık sarı mermer sütunun bulunduğu belirtmiştir. Ancak yapının işlevi hakkında bilgi vermemiştir. Bunların yanı sıra tiyatro sahne duvarı kalıntıları arasında birçok heykel parçasının var olduğunu belirtmiştir³⁴⁰.

Seyyahların ziyaretleri sırasında aldıkları notlardan edinilen kent hakkındaki bilgiler dışında Tripolis'te ilk kazılar 1990'lı yıllarda başlamıştır. Kentteki ilk kazı çalışması, Denizli Müze Müdürlüğü tarafından 1993 yılında kentin ana caddelerinden

³³² Duman 2017, 1.

³³³ Smith 1678, 245.

³³⁴ Chandler 1971, 194.

³³⁵ Arundell 1828, 203-227.

³³⁶ Hamilton 1837, 34-61; Duman 2013, 180.

³³⁷ Laborde 1861, 87-88.

³³⁸ Weber 1892, 290.

³³⁹ Ramsay 1887,1890, 1895.

³⁴⁰ Çetin vd. 2013, 275.

birisi olan Sütunlu Cadde’de başlamıştır³⁴¹. 2001- 2003 yılları arasında Buldan ve çevresinde “Türkiye’nin Kültür Sektörü Girişimi’nin Kültür Envanteri”, projesi Arkeolojik belgeleme çalışmaları kapsamında kentte yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir³⁴². 2007- 2009 yılları arasında tekrar Denizli Müze Müdürlüğü başkanlığında Ege Üniversitesi’nden Dr. Öğr. Üyesi Aytekin Erdoğan’ın bilimsel danışmanlığında kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir³⁴³.

Tripolis antik kentindeki kazı çalışmaları 2012 yılında Denizli Müze Müdürlüğü başkanlığında, Pamukkale Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Bahadır Duman’ın bilimsel danışmanlığı ile tekrar başlamıştır³⁴⁴. Kentte; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Pamukkale Üniversitesi adına arkeolojik kazı çalışmaları Prof. Dr. Bahadır Duman’ın başkanlığında halen devam etmektedir.

³⁴¹ Ceylan 1995, 159- 170.

³⁴² Atik-Erdem 2003, 1-16.

³⁴³ Erdoğan 2011, 328-347.

³⁴⁴ Duman-Baysal 2014, 633-634.

4.3. Tripolis Antik Kenti'nde Opus Sectile Tekniğinin Kullanıldığı Yapılar

Tripolis Antik Kenti'ndeki geometrik motifli opus sectile döşemeler, genellikle kentteki kamu yapılarının zeminlerinde görülmektedir. Kentte opus sectile zemin döşemesine sahip olan yapılar şunlardır; Agora ve Kutsal Alan/ Devlet Agorası (**Plan 16**).

4.3.1. Agora

Antik Dönem insanının sosyal ve ticari ihtiyaçlarını karşılamak için toplandığı Agora, Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nde kuzey- güney doğrultuda ve dikdörtgen planlı olarak kentin merkezine inşa edilmiştir. Yaklaşık 3500 m² lik alanı kaplayan ve birçok kamu binasının merkezinde konumlanan Agora'nın güneyinde Sütunlu Cadde, doğusunda Hierapolis Caddesi, batısında Bouleuterion, kuzeyinde Latrina ve Anıtsal Çeşme, kuzeybatısında ise Devlet Agorası/ Kutsal Alan bulunmaktadır (**Fig. 108, Plan 17**)³⁴⁵. Agoraya geçiş, Hierapolis Caddesi üzerinden ve agora batı portiğinin güney ucundaki merdivenli bir kapıdan sağlanmaktadır³⁴⁶. Yapının stoalarındaki sütunların arasında yer alan yazıtlı kaidelerden elde edinilen bilgilere göre Agora ve çevresinde MS 4. yy.'ın 2. yarısında büyük bir mimari faaliyetin gerçekleştiği anlaşılmaktadır³⁴⁷. Söz konusu Agora, stoaları ile daha önce var olan agoranın üzerine MS 4. yy. sonu- MS 5. yy. başlarında yapılan düzenlemelerle kullanılmaya devam edilmiştir³⁴⁸.

Agora'nın güney- batı ve kuzey sınırları sütunlu galerilerle çevriliyken, doğu sınırını Hierapolis Caddesi doğu portiğinde yer alan sütun sırası oluşturmaktadır. Böylece doğu sınıra sütunlu bir galeri yapmak yerine cadde portiğini oluşturan sütunlu galeri değerlendirilmiştir³⁴⁹. Sütunlu galerilerle çevrili oldukça geniş bir alanda yer alan agoranın kuzey ve güneyinde doğu-batı doğrultulu, üç cepheli, 7 basamaklı tribünler ve bunların gerisinde sütun galerileri bulunmaktadır³⁵⁰. Tribünlerin agora avlusuna bakan ön cephesindeki sütun dizilerinin arasına heykeller yerleştirilerek cepheye hareketlilik

³⁴⁵ Duman- Baysal 2016, 569; Duman-Baysal 2017, 546; Duman 2017b, 261; Duman 2019a, 326; Duman 2019b, 315; Duman 2019c, 31; Duman 2023a, 114.

³⁴⁶ Duman 2019a, 327; Duman 2019b, 316; Duman 2019c, 31.

³⁴⁷ Duman 2023a, 114.

³⁴⁸ Duman- Baysal 2016, 569; Duman- Baysal 2017, 546; Duman 2017b, 261; Duman 2019a, 326; Duman 2019b, 315; Duman 2019c, 31.

³⁴⁹ Duman- Baysal 2017, 546; Duman 2017b, 262.

³⁵⁰ Duman 2019a, 326; Duman 2019b, 315- 316; Duman 2019c 31; Duman 2023a, 114.

kazandırılmıştır³⁵¹. Söz konusu tribünler agoraya gelenlerin oturması ve dinlenmesi amacıyla yapılan theatron benzeri bir yapı olmasının dışında MS 4. yy.'da inşa edilen surların dışında kalan tiyatro ve stadyum gibi yapıların işlevlerine yönelik olarak da kullanılmıştır³⁵². Tiyatro ve stadyum gibi yapıların işlevlerine alternatif olarak inşa edilen Agora, kent merkezindeki kamu alanını oluşturmaktadır. Ayrıca bouleterion, kutsal alan gibi kamusal yapılara bağlantısı olması sebebiyle kent merkezinde önemli bir konuma sahiptir (**Fig. 109**)³⁵³.

Agora batı, kuzey ve güney portiklerinin zemini çeşitli geometrik şekillere sahip, ağırlıklı olarak bantlı traverten, onyx, mermer ve traverten cinsi taşların kullanılmasıyla oluşturulan opus sectile döşemeye sahiptir³⁵⁴.

4.3.1.1. Batı Portik

Izgara planlı olarak düzenlenmiş kentin güney bölümünde yer alan yapı, Sütunlu Cadde'nin kuzeyinde, Agora'nın batısında bulunmakta olup, agora boyunca kuzey-güney doğrultulu olarak devam etmektedir. Yaklaşık 6.40x 70m ölçülerindeki stoa, MS 4. yy. sonu- 5. yy.'a tarihlendirilen agora ile planlanıp inşa edilmiştir³⁵⁵.

Stoaya giriş, Sütunlu Cadde üzerinde bulunan ve altı basamakla çıkılan bir kapı ile sağlanmaktadır³⁵⁶. Ahşap konstrüksiyon üzeri kiremit ile kaplı olan stoa çatısını doğuda yirmi üç adet sütun, batıda ise kuzey-güney doğrultulu duvar ve traverten kemerler taşımaktadır. Stoanın doğusunda yer alan traverten Attik- İon tipi sütun kaideleri üzerinde yükselen mermer yivsiz sütun tamburları, palmet tipindeki mermer sütun başlıklarına sahiptir. Söz konusu mimari düzenleme traverten malzemedeki yapılmış olan stylobat üzerine oturmaktadır. Stoanın batısında konumlanan ve sütun dizisine simetrik olarak yapılan duvarda bouleteriona geçişi sağlayan üç adet kapı açıklığı

³⁵¹ Duman 2019a, 326; Duman 2019c, 31.

³⁵² Duman- Baysal 2016, 569-570; Duman 2017b, 261- 262.

³⁵³ Duman 2019a, 326- 327; Duman 2019b, 316; Duman 2019c, 31.

³⁵⁴ Duman- Baysal 2017, 546; Duman 2017b, 262; Duman 2019a, 326; Duman 2019b, 316; Duman 2019c, 31.

³⁵⁵ Duman- Baysal 2016, 571.

³⁵⁶ Duman 2013, 195.

bulunmaktadır³⁵⁷. Kapı açıklığının yanı sıra duvarda kemerler ile oluşturulan nişler yer almaktadır. Niş şeklinde inşa edilen sağır kemerler stoa iç cephesine derinlik ve hareketlilik kazandırmaktadır. Stoa batı duvarının doğusuna yerleştirilen payeler ise birinci evrede kesme travertenden, ikinci evrede ise tuğladan inşa edilen kemerleri taşımak için yapılmıştır. Ayrıca payelerin arasına, duvarın içine dik bir şekilde yerleştirilmiş olan üç adet künk çatıdan gelen yağmur suyunu tahliye etmek için eklenmiştir³⁵⁸.

Agorada gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında ortaya çıkarılan buluntu gruplarından en önemlisi taç blokları, yassı sütun, başlık ve kaidelerden meydana mimari öğelerden oluşmaktadır. Batı stoa batı duvarı üzerine, profilleri stoaya bakacak şekilde taç blokları yerleştirilmiştir. Taç blokları üzerine ise sırasıyla yassı sütun kaidesi, gövdesi ve başlığı gelmektedir. Her taç bloğu üzerinde bir impost sütun yükselirken, iki sütun arası bir taç bloğu genişliğindedir. Stoa batı duvarı üzerinde yükselen söz konusu sütunlar stoa ile bouleuterionu ayıran duvar üzerinde pencere amacıyla kullanılmış olmalıdır³⁵⁹.

Agoranın batı stoasının zemini farklı renk, ölçü ve biçimlere sahip onyx, mermer ve traverten cinsi taşlar kullanılarak çeşitli geometrik şekiller verilmiş opus sectile döşeme şeklindedir³⁶⁰.

Kuzey- güney doğrultulu uzanan Agora batı stoa, enine ve boyuna yerleştirilen bantlarla panellere ayrılmış, panellerin içleri geometrik kompozisyonlarla doldurulmuştur. Stoa zemini öncelikle dikdörtgen ve kare plakalar ile oluşturulan bir şerit ile simetrik olarak iki bölüme ayrılmıştır. Zemin dikdörtgen ve kare levhalarla kendi içerisinde kırk dört panele ayrılmıştır. Genel olarak kare ve dikdörtgen şeklinde tasarlanan paneller farklı boyut ve ölçülerdedir. Toplam yirmi beş sıradan oluşan panellerden beş sıra tek panel halindeyken geri kalan yirmi sıra simetrik olarak yerleştirilen ikişer panelden meydana gelmektedir. Tek sıra şeklinde yerleştirilen büyük paneller ortalama 260x225 m ölçülerindeyken, çift sıra halinde yerleştirilen küçük paneller ortalama 160x110 m ölçülerindedir (**Fig. 110**).

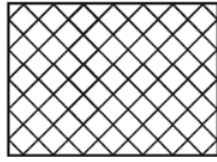
³⁵⁷ Kaytan 2017, 130.

³⁵⁸ Duman- Baysal 2016, 571.

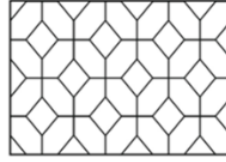
³⁵⁹ Duman- Baysal 2016, 571-572.

³⁶⁰ Duman- Baysal 2016, 571; Duman 2018, 262.

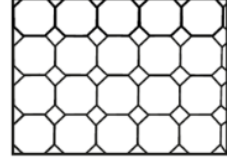
Her panelin içerisinde çeşitli boyutlarda tekrarlanan kompozit paneller şeklinde düzenlenmiş opus sectile döşemeler yer almaktadır. En sık görülen motifler, motif 4 (M4) olarak adlandırılan merkezi eşkenar dörtgenler etrafına yerleştirilen altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenlerden meydana gelen kompozisyon ve motif 7 (M7) olarak adlandırılan sekizgenler ve sekizgenlerin aralarına yerleştirilen eşkenar dörtgenler ile oluşturulan kompozisyonudur (Fig. 111). Portik zemininde yer alan M7 motifinde kullanılan sekizgenlerde üç farklı boy tespit edilmiş ve büyük, orta, küçük olarak sınıflandırılmıştır. Sekizgenlerden büyük boyutlu olanlar 46x46 cm, orta boyutlu olanlar 38x38 cm, küçük boyutlu olanlar ise 34x34 cm ölçülerindedir. M4 motifinde 56x56 cm ölçüsündeki tek boy kullanılmıştır (Fig. 112-113). M4 ve M7 motiflerinin dışında tek istisna, stoanın kuzey yarısında yer alan kuzeyden güneye doğru 5. sıradaki panelin üst ve alt sınırına konumlandırılan iki adet 58x55m ölçüsündeki merkezi eşkenar dörtgenin etrafına yerleştirilen üçgenler ile oluşturulan karodur (Fig. 114). Merkezi eşkenar dörtgenin etrafına yerleştirilen üçgenler ile oluşturulan karonun yanı sıra, stoanın kuzeybatısında merkezi disk etrafına yerleştirilen çokgenlerden oluşan bir karo bulunmaktadır (Fig. 115). Portik üzerinde yer alan döşemeler sağlam bir şekilde günümüze ulaşmıştır.

M1

M4

M7

Tripolis Agora Batı Stoda Kullanılan Opus Sectile Döşeme Motifleri

Agora Batı Portik Kuzey Ucu

M7b	M7b
M4	M4
	M7o
M4	M4
M7b	M1
	M1
M7b	M7b
M4	
M7o	M7b
M7o	M7o
M7k	M7o
M7b	
M7k	M7o

M4	M4
M4	M4
M7b	
M4	
M7o	M7b
M7o	M7o
M4	M4
M4?	M4
M7k	M7o
M7b	M7k
M7k	M7o
M7k	M7o
M7k	M7k

Agora Batı Portik Güney Ucu

K
↑

Tripolis Agora Batı Stoa Opus Sectile Döşeme Tablosu

4.3.1.2. Kuzey Portik

Kent merkezine inşa edilen Agora'nın kuzey oturma tribününün kuzey bitişiğinde, doğu-batı doğrultulu uzanan opus sectile zemin döşemesine sahip Agora Kuzey Portiği bulunmaktadır (**Fig. 116**)³⁶¹. Kuzey oturma tribününde gerçekleştirilen çalışmalarda bu bölümünde güney oturma platformu gibi doğu- batı yönlü olduğu ve MS 4. yy.'da orijinalinde 7 oturma sırasından oluşurken, MS 5.-6. yy.'ın başlarında basamak sırasının beşe düşürüldüğü ve geç dönem düzenlemesi ile kullanıldığı anlaşılmıştır³⁶². Basamak sıraları standart olmayan ölçülerdeki düzgün kesilmiş dörtgen traverten blokların birbiri üzerine yerleştirilmesiyle meydana gelmektedir. Kuzey oturma platformunun doğu ucu iki cepheli olarak düzenlenmiştir. Güney cephe agoraya bakarken, doğu cephe Hierapolis Caddesi'ne açılmaktadır³⁶³.

Agora kuzey oturma platformu kuzey bitişiğinde doğu-batı doğrultulu devam eden stoa, doğuda Hierapolis Caddesi ile sınırlanmaktadır. Batıya doğru devam eden stoa, bouleterionun kuzey paralelinde devam etmektedir. Stoa'nın kuzeyinde ise doğu-batı yönlü devam eden sütun dizisi bulunmaktadır. Agora kuzey stoaya giriş, doğuda yer alan Hierapolis caddesinden batıya doğru yükselen 7 basamakla sağlanmaktadır. Agora kuzey oturma platformu ve kuzey stoa ile planlanarak inşa edilen kuzey- güney doğrultulu kuzey portiğin doğu cephesi toplam 11 m genişliğe sahiptir³⁶⁴.

Agora kuzey stoa zemini kuzeyde sütun kaidelerinin oturduğu stylobatı oluşturan traverten bloklar ile sınırlandırılmıştır. Traverten stylobata yerleştirilen attik ion kaideler üzerinde genelde üç tamburdan meydana gelen mermer sütunlar yükselmektedir³⁶⁵. Sütunlar üzerine ise dil motifli başlıklar yerleştirilmiştir. Agoranın kuzey portiğindeki sütun sırası, Erken Bizans Dönemi'nde batıya doğru uzatılmıştır. Stoda kullanılan malzeme devşirmedir. Bu alandaki düzenlemeler aynı yüzyıl içerisinde işlevini kaybeden bouleterionun kuzey kısa cephesinde yer alan kapıların kapatılmasıyla, yapı önünde yer alan boşluğun farklı işlevlere sahip mekânlar olarak kullanılmasıyla ilişkilidir³⁶⁶.

³⁶¹ Duman 2017b, 263.

³⁶² Duman- Baysal 2017, 546.

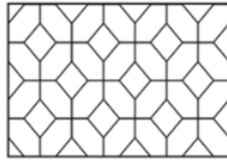
³⁶³ Duman- Baysal 2017, 547.

³⁶⁴ Duman- Baysal 2017, 547- 548.

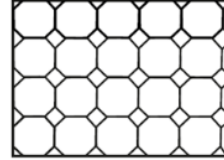
³⁶⁵ Duman- Baysal 2017, 548; Duman 2017b, 264; Duman 2019a, 332; Duman 2019c, 37.

³⁶⁶ Duman- Baysal 2017, 548.

48 m uzunluğunda ve 4,60 m genişliğindeki kuzey tribünün gezinti alanının zemini, sekizgen ve dörtgen şekilli bantlı traverten ve mermer malzemedan yapılmış geometrik şekilli opus sectile taban döşemesi ile kaplanmıştır³⁶⁷. Fakat söz konusu zemin batıya doğru oldukça tahrip olmuş durumdadır³⁶⁸. Portik zemin döşemesinin günümüze kadar ulaşamayan bölümlerinde ise çay taşı ve kireç harçla oluşturulan ana zeminin altyapısı yer almaktadır³⁶⁹. Kazı çalışmaları ardından Agora Kuzey Portik opus sectilelerinde restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Çalışmalarda ortaya çıkarılan ve tasniflenen döşeme taşları buluntu yerlerine göre gruplandırılmıştır. Zemin döşemesi olarak kullanılan sekizgen ve dörtgen taşlar orijinal harç yatak izleri göz önüne alınarak orijinaline uygun olarak yerlerine yerleştirilmiştir. Kuzey Portik'te görülen motifler, motif 4 (M4) olarak adlandırılan merkezi eşkenar dörtgenler etrafına yerleştirilen altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenlerden meydana gelen kompozisyon ve motif 7 (M7) olarak adlandırılan sekizgenler ve sekizgenlerin aralarına yerleştirilen eşkenar dörtgenler ile oluşturulan kompozisyonudur. Restorasyon işlemleri sırasında Agora Kuzey Portik opus sectile döşeme taşlarının altında MS 4. yy.'a tarihlendirilen mozaik kalıntılarına rastlanmıştır. Söz konusu mozaik kalıntılarının döşeme altında devam etmediği parçalar halinde korunmuş olduğu anlaşılmıştır (Fig. 117-118)³⁷⁰. Tripolis'te opus sectile döşeme özellikle kamu yapılarının sütunlu galerili zeminlerinde yaygın olarak görülmektedir³⁷¹.

M4

M7

Tripolis Agora Kuzey Portikte Kullanılan Opus Sectile Döşeme Motifleri

³⁶⁷ Duman- Baysal 2017, 548; Duman 2023a, 114.

³⁶⁸ Duman- Baysal 2017, 548.

³⁶⁹ Duman 2017b, 264.

³⁷⁰ Duman 2019a, 333; Duman 2019c, 38-39; Duman 2023a, 115; Kuzey Portiğin farklı bölümlerinde yaklaşık 50-60 cm uzunluğunda ve 20-25 cm genişliğinde iki farklı alanda küçük bir bölümü görülebilen mozaiklerin bu yapıda MS 4. yy.'ın 2. yarısında gerçekleştirilen imar faaliyetlerinden daha önceki bir evreye MS 3. yy sonu ile 4. yy.'ın başına ait olabileceği düşünülmektedir.

³⁷¹ Duman 2023a, 115.

4.3.1.3. Güney Portik

Agora'nın güney oturma tribünü ile Erken Bizans Dönemi surları arasında inşa edilmiş olan güney portik 4.95x38 m ölçülerinde olup doğu- batı doğrultulu olarak dikdörtgen planda inşa edilmiştir³⁷². Tonozlu olan üst örtüsü pişmiş toprak tuğlalar ile kireç harç kullanılarak oluşturulmuştur. Yapının kuzey, güney ve doğusu duvarlar ile çevriliyken batısı ise agora batı portiğe açılmaktadır. Yapı duvarları ve üst örtüsü doğu- batı doğrultulu kesintisiz bir bütün olarak devam ediyor gibi görünse de içte taş, tuğla, moloz taşlar, traverten ve mermer parçaları ve devşirme malzemelerle örülen geç dönem duvarları ile mekânlara ayrılmaktadır. Dikdörtgen ve kare formlu olan bu mekânlar birbirine küçük kapılar yardımıyla bağlanmaktadır³⁷³. Söz konusu mekânlar olasılıkla agora portiği işlevini kaybettikten sonra işlik olarak kullanılmıştır³⁷⁴.

Agora batı ve kuzey portiklerde olduğu gibi güney portiklerinin zemininde çeşitli geometrik şekillere sahip, ağırlıklı olarak bantlı traverten, onyx, mermer ve traverten cinsi taşların kullanılmasıyla oluşturulan opus sectile döşemeye sahiptir³⁷⁵.

4.3.2. Kutsal Alan/Devlet Agorası

Kent merkezinde inşa edilen kamu yapıları içerisinde konumu ve mimari öğelerinin in-situ olarak açığa çıkarılması bakımından en önemli yapılardan birisi kuşkusuz Kutsal Alan/Devlet Agorası'dır³⁷⁶. Agora ve Bouleuterion'un kuzeyinde, Anıtsal Çeşme'nin batı bitişiğinde yer alan yapı 50x80 m ölçülerindedir. İki insulaya doğu-batı doğrultulu olarak yerleştirilen Kutsal Alan, dikdörtgen planlı, ortada geniş bir avlusu olan ve etrafı sütunlu galerilerle çevrilmiş şekilde MS 2. yy.'da inşa edilmiştir (**Plan 17**). İnşası Erken Roma İmparatorluk Dönemi'ne dayansa da MS 4. yy. ve MS 494 depremlerinin oluşturduğu tahribatın ardından kapsamlı yenilemelerle tekrar

³⁷² Duman 2019a, 329; Duman 2017b, 263; Duman 2019c, 34.

³⁷³ Duman- Baysal 2016, 572; Duman 2017b, 263; Duman 2019a, 329; Duman 2019c, 35.

³⁷⁴ Duman 2017b, 263.

³⁷⁵ Duman- Baysal 2017, 546; Duman 2017b, 262; Duman 2019a, 326; Duman 2019b, 316; Duman 2019c, 31.

³⁷⁶ Duman 2017b, 264.

kullanılmaya devam edilmiştir. Kazı çalışmalarında ele geçirilen arkeolojik materyaller bu görüşü desteklemektedir³⁷⁷.

Kutsal Alan'ı kuzey, güney ve batıda tek, doğuda ise iki katlı olan İon düzenindeki sütunlu galeriler çevrelemektedir. Galeriye meydana getiren iki tamburlu sütun dizileri yirmi dört yivli olup Attik- İon tipindeki sütun kaideleri üzerinde yükselmektedir. Düzenlemeye ait alt sütun tamburlarının büyük bir kısmı in-situ halde açığa çıkarılmıştır³⁷⁸. Yapının batı ve kuzey kenarları boyunca devam eden portiklerinin gerisinde düzgün kesilmiş, dikdörtgen formlu traverten taşlarla örülen duvar sırası yer almaktadır. Sütunlu galerinin üst örtüsü arka kısmı duvarlara ön kısmı ise sütun başlıklarının üzerine bindirilerek oluşturulan ahşap konstrüksiyonlu çatı şeklinde olmalıdır. Bunun nedeni kazı çalışmaları sırasında üst örtünün tamamlayıcısı olan arşitrav bloklarının tespit edilememesidir³⁷⁹. Bunların yanı sıra avlunun farklı bölümlerinde gerçekleştirilen çalışmalarda farklı yönlere ilerleyen temiz ve atık su hatları ortaya çıkarılmıştır³⁸⁰.

4.3.2.1. Güney Portik

Agora Kuzey Portik batı ucunda, Bouleuterion'un kuzeybatı köşesi dış duvarından doğuya doğru devam eden stoa doğu-batı doğrultuludur³⁸¹. Agora Kuzey Portik aynı zamanda Kutsal Alan Güney Portik işlevini görmektedir. Bu bölümden Kutsal Alan'a geçiş için ihtiyaç duyulan giriş kapısı Doğu Portik zemini üzerinde ortaya çıkarılmıştır. Kapıya ait söve ve lento parçaları Agora Kuzey Portik oturma basamakları önüne devrilmiş şekilde ortaya çıkarılmıştır³⁸². Agora Kuzey Portiğin/ Kutsal Alan Güney Portiği doğusunda görülen farklı renklerde sekizgen ve dörtgen şekilli bantlı traverten ve mermer malzemedden yapılmış geometrik şekilli opus sectile taban döşemesi Kutsal Alan Güney Portiğin batısına doğru devam etmektedir (**Fig. 119-120**). Kutsal Alanın güneybatısında ortaya çıkarılan Attik-İon sütun kaidelerinin oturduğu stylobatın, doğu-batı yönlü uzanan Kutsal Alan Güney portiğindeki opus sectile döşemelerin altına doğru

³⁷⁷ Duman 2017b, 264; Duman 2022a, 291.

³⁷⁸ Duman 2017b, 264; Duman 2022a, 291.

³⁷⁹ Duman 2017b, 265.

³⁸⁰ Duman 2022a, 291.

³⁸¹ Duman 2017b, 265.

³⁸² Duman 2022a, 292.

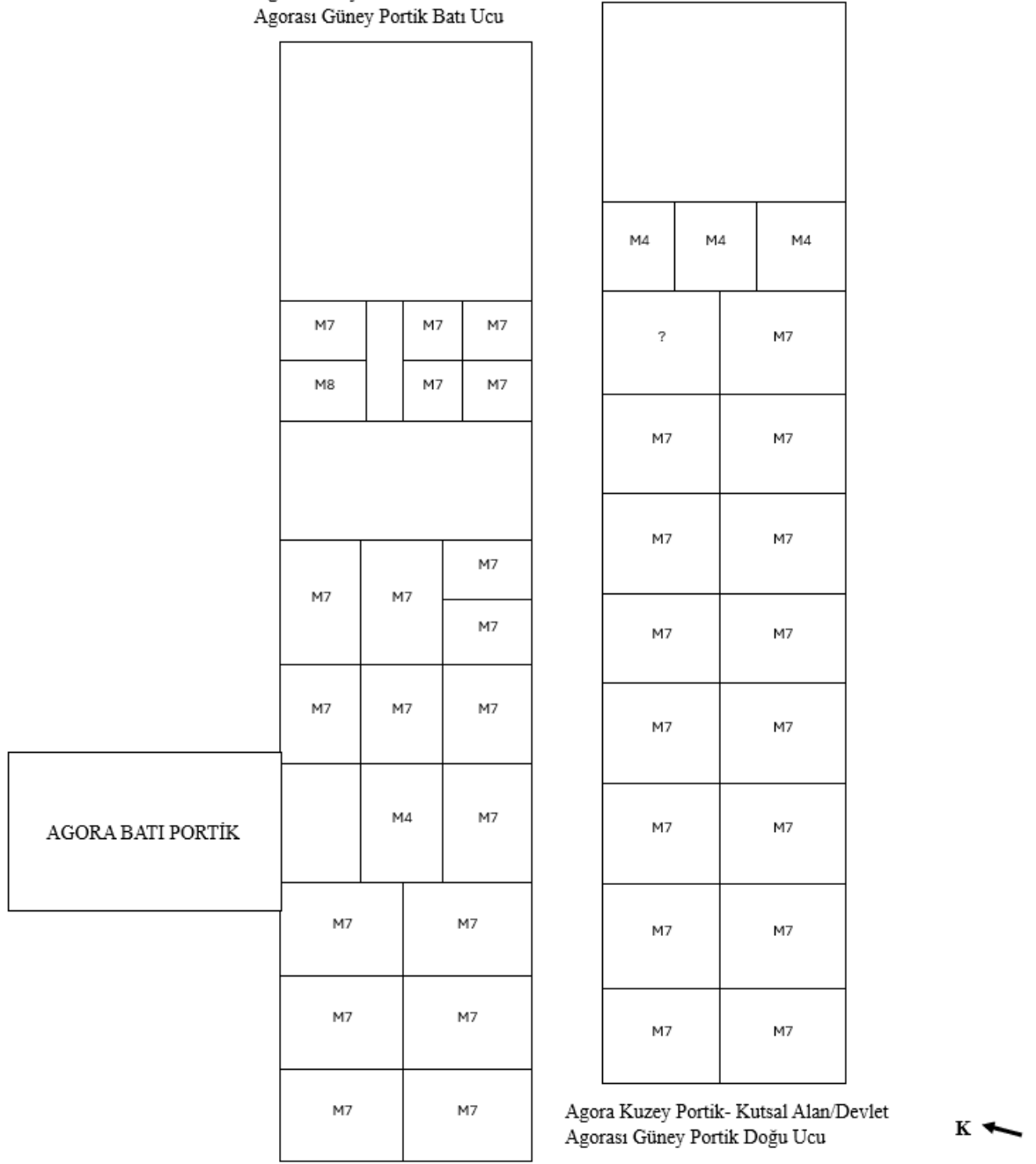
devam ettiği tespit edilmiştir. MS 2. yy.'da inşa edilen düzgün kesilmiş, dörtgen traverten taşlarla yapılmış duvar örgüsü ve stylobatın üzerine MS 5. yy.'da hem daha kaba taşlarla duvarlar yapılmıştır hem de var olan zeminin üzerine dolgu ile yükseltilen yeni bir zemin yapılmıştır³⁸³. MS 494 depremi ardından gerçekleştirilen imar faaliyetleri sırasında yapılan bu düzenleme sırasında hem Agora Kuzey Portiği hem de Kutsal Alan Güney Portiği olarak kullanılan stoa yükseltilerek opus sectile döşeme ile kaplanmıştır.

Doğu-batı doğrultulu uzanan Kutsal Alan Güney Portik enine ve boyuna yerleştirilen bantlarla panellere ayrılmış panellerin içleri geometrik kompozisyonlarla doldurulmuştur. Stoa zemini öncelikle dikdörtgen ve kare plakalar ile oluşturulan bir şerit ile simetrik olarak iki bölüme ayrılmıştır. Dikdörtgen ve kare levhalarla kendi içerisinde panellere ayrılan zeminde toplam kırk adet panel bulunmaktadır. Genel olarak kare ve dikdörtgen şeklinde tasarlanan paneller farklı boyut ve ölçülerdedir. Doğu-batı doğrultuda uzanan bir şerit yardımıyla ikiye bölünen ve iki panel yerleştirilen stoa zemini bazı kısımlarda üç hatta dört panel olarak bölünmüştür. Doğudan batıya doğru ilerledikçe panellerin boyut olarak küçüldüğü ve sayı olarak arttığı gözlemlenmiştir. İki bölüme ayrılan kısımlardaki büyük boyutlu panellerin ölçüleri ortalama 225x190 m iken, üç bölüme ayrılan panellerin ölçüleri ortalama 230x125 m'dir (**Fig. 121-122-123**).

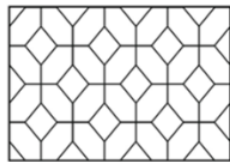
Her panelin içerisinde çeşitli boyutlarda tekrarlanan kompozit paneller şeklinde düzenlenmiş opus sectile döşemeler yer almaktadır. En sık görülen motifler, motif 4 (**M4**) olarak adlandırılan merkezi eşkenar dörtgenler etrafına yerleştirilen altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenlerden meydana gelen kompozisyon ve motif 7 (**M7**) olarak adlandırılan sekizgenler ve sekizgenlerin aralarına yerleştirilen eşkenar dörtgenler ile oluşturulan kompozisyondur (**Fig. 124**). Bunların dışında stoanın batı kısmında tek bir panelde iki sıra halinde düzenlenmiş motif 8 (**M8**) olarak adlandırılan sıralı altıgenler ve altıgenlerin arasına yerleştirilen uçları uzatılmış eşkenar dörtgenden meydana gelen kompozisyon yer almaktadır (**Fig. 125**). Portik zemininde yer alan **M7** motifinde kullanılan sekizgenlerde üç farklı boy tespit edilmiş ve büyük, orta, küçük olarak sınıflandırılmıştır. Sekizgenlerden büyük boyutlu olanlar 38x38 cm, orta boyutlu olanlar 28x28 cm, küçük boyutlu olanlar ise 25x25 cm ölçülerindedir. **M4** motifinde 45x45 cm ölçüsündeki tek boy kullanılmıştır.

³⁸³ Duman 2017b, 266.

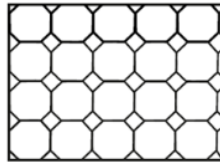
Agora Kuzey Portik- Kutsal Alan/Devlet
Agorası Güney Portik Batı Ucu

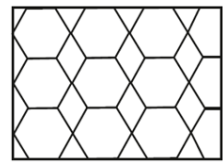
Tripolis Agora Kuzey Portik- Kutsal Alan Devlet Agorası Güney Portik Opus Sectile Döşeme Tablosu

M4

M7

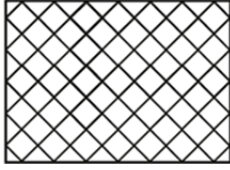

M8

Tripolis Agora Kuzey Portik- Kutsal Alan Devlet Agorası Güney Portikte Kullanılan Opus Sectile Döşeme Motifleri

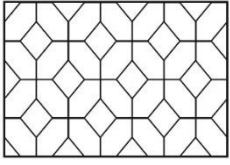
4.4. Tripolis Antik Kenti'ndeki Opus Sectile Döşemeli Paneller

4.4.1. Basit Geometrik Paneller

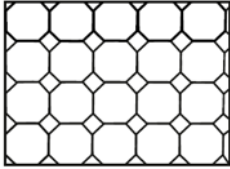

Motif 1 (M1): Bitişik eşkenar dörtgenlerin oluşturduğu baklava dilimi kompozisyonu.

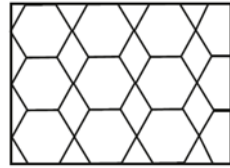
4.4.2. Kompozit Paneller

Motif 4 (M4): Merkezi eşkenar dörtgenler etrafına yerleştirilen altıgenler ile oluşturulan büyük sekizgenlerden oluşan kompozisyon.

Motif 7 (M7): Sekizgenler ve sekizgenlerin aralarına yerleştirilen eşkenar dörtgenler ile oluşturulan kompozisyon.

Motif 8 (M8): Sıralı altıgenler ve altıgenlerin arasına yerleştirilen uçları uzatılmış eşkenar dörtgenden meydana gelen kompozisyon.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Batı Anadolu Bölgesi'nde yer alan Lykos Vadisi; Ege, Akdeniz, İç Anadolu'yu birbirine bağlayan konumu ve buna bağlı olarak gelişen ticaret ağları, elverişli iklim koşulları, verimli toprakları ve su kaynaklarına yakınlığı nedeniyle insanlar için cazip bir yaşam alanı olmuştur. Güneyde Salbakos (Babadağ), kuzeyde Çökelez, güneydoğuda Kadmos (Honaz) ve batıda Buldan Sazak dağları ile sınırlandırılan vadinin kuzeyindeki Hierapolis, güneyindeki Laodikeia ve kuzeybatısındaki Tripolis Antik Kentleri çağlar boyunca farklı uygarlıklara ve kültürlere ev sahipliği yapmıştır.

Anadolu'da Hellenistik Dönem'de kullanılmaya başlanıp Roma ile Bizans Dönemleri'nde daha yaygın bir şekilde kullanılmaya devam eden ve statü sembolü haline gelen opus sectile döşemeler, mekânların kullanımı, dekorasyonu ve statüsüne dair çeşitli bilgiler vermektedir. Bu teknikte, desene göre kesilen taş plakalar birbirine tam oturacak şekilde yan yana dizilmektedir. Hem duvar hem de zemin dekorasyonunda kullanılan döşemelerde malzeme olarak genellikle mermer tercih edilmiştir. Vitruvius'un (VII, 1, 3-4) aktardığına göre opus sectile döşemelerin belli aşamaları vardır. Öncelikle zemin düzenlenmekte ardından harç yatağının en alt tabakasına taşlardan oluşan *statumen* döşenmektedir. Bu tabakanın üzerine ise moloz taş parçaları ve kireç karışımından meydana gelen bir harç dökülmekte söz konusu tabaka sertleşene kadar tahta bir tokmak yardımıyla dövülmektedir. Ayrıca Vitruvius bu tabakanın kalınlığının $\frac{3}{4}$ ayağı geçmemesi gerektiğini belirtmektedir. *Nucleus* olarak adlandırılan sonraki tabaka kiremit kırığı ve kireç karışımından meydana gelen ince bir harçtan oluşmaktadır. Son tabakanın üzerine ise opus sectile plakalar yerleştirilmektedir. Yani kullanılan malzeme dışında nitelikli ustalık gerektirmesi nedeniyle pahalıya mal olan opus sectile döşemeler, genellikle önemli yapı ve mekânların zemin süslemelerinde tercih edilmiştir.

Kendi içerisinde; geometrik, figürlü, floral ve mimari desenli olarak dört gruba ayrılan opus sectile döşemelerden sadece geometrik desenli opus sectileler Lykos Vadisi'ndeki Hierapolis, Laodikeia ve Tripolis Antik Kentlerinin önemli yapılarının zeminlerinde karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'nun hemen hemen tüm bölgelerinde kullanılmış olması ve teknik, malzeme, desen repertuarı bakımından karşılaştırma yapılmasının güçlüğü nedeniyle geometrik desenli opus sectilelerin değerlendirilmesi zorlaşmaktadır. İncelenen kentlerin tümünde, geometrik desenli opus sectile döşemeler yatay ve dikey plakalar ile oluşturulan dikdörtgen veya kare paneller içerisine yerleştirilmiştir. Genellikle Erken Hristiyanlık Dönemi'ndeki opus sectile döşemelerde

belirleyici olan geometrik desenlerin paneller içerisinde kullanılması tarihlendirme konusunda yardımcı olmaktadır.

Lykos Vadisi Kentlerindeki geometrik desenli opus sectile döşemeli paneller, üç ana başlık altında incelenmiştir. Bunlar geometrik şekillerin kompozisyonuna göre gruplandırılmıştır. Gruplardan ilki; basit geometrik paneller olarak adlandırılmıştır. Eşkenar dörtgenler, kareler, uzun altıgenler, altıgenler, balıksırtı deseni oluşturmak için kullanılan baklava dilimleri gibi tek motiften oluşan plakaların bitişik olarak bir araya getirilmesinden oluşmaktadır. İkinci grup; kompozit paneller olarak adlandırılmıştır. Bu grup birbirinden farklı şekilde kesilmiş olan iki veya üç plakanın bir araya getirilmesiyle oluşturulan kompozisyonlar şeklindedir. Üçüncü ve son grup ise merkezi ekli kompozit paneller olarak adlandırılmıştır. Söz konusu grupta panel merkezine bir desen, kare, dikdörtgen veya daire şeklinde bir plaka eklenmektedir. Merkezdeki plakanın etrafında ise ikinci gruptaki farklı şekilde kesilmiş olan iki veya üç plakanın bir araya getirilmesiyle oluşturulan kompozit paneller kullanılan kompozisyonlara eklenmektedir.

Lykos Vadisi Kentlerindeki yapı zeminlerinde kullanılan opus sectile döşeme repertuarı kentten kente az da olsa farklılık göstermektedir. Hierapolis ve Laodikeia Antik Kentlerinde basit geometrik elemanlara sahip paneller, kompozit paneller ve merkezi ekli kompozit paneller, Tripolis Antik Kenti'nde ise basit geometrik elemanlara sahip paneller ve kompozit paneller kullanılmıştır. Bahsedilen döşemeler genellikle kentteki sivil yapılar, kamu yapıları ve dini yapıların zeminlerinde görülmektedir. Sivil yapılara örnekler; Hierapolis İon Başlıklı Ev ve Boyalı Yazıt Evi, Laodikeia A Evi ve Kiliseli Peristylli Ev olarak sıralanmaktadır. Kamu yapılarına örnekler, Hierapolis Güney Roma Hamamı, Laodikeia Suriye ve Stadyum Caddeleri Portikleri'nin gerisindeki dükkân sıralarının giriş bölümleri ve Merkezi Agora, Tripolis'te ise Agora ve Kutsal Alan/Devlet Agorası'dır. Dini yapılara örnekler ise Hierapolis Aziz Philippus Kilisesi, Katedral Kilise, Hamam- Kilise, Laodikeia Kilisesi ve Merkezi Kilise olarak sıralanabilir.

Bunlardan sivil yapılarda kullanılan opus sectile döşemelere en güzel örnek İon Başlıklı Ev'dir. Kazı çalışmalarında, yapının A 50, A 195, A 1239 numaralı odalarında ve A 181 numaralı peristylli avlusunda geometrik desenli panellere sahip opus sectile döşemeler ortaya çıkarılmıştır. Mekânların tümü farklı kalınlıktaki plakaların, yatay ve dikey yerleştirilmesi ile meydana gelen kare ve dikdörtgen paneller halinde düzenlenmiştir. Panellerin içerisi ise basit yinelenen elemanlara sahip paneller ve

kompozit paneller ile bezenmiştir. Sadece A 50 ve A195 numaralı odalarda merkezi ekli kompozit paneller kullanılmıştır. Söz konusu mekândaki tüm opus sectile döşemelerin yapımında kullanılan malzemeler yüksek kalitededir. Yapıda kullanılan malzeme beyaz-mavi/gri, damarlı mermer, koyu renkli oniks ve az miktarda kırmızı ile yeşil porfirten oluşmaktadır. Genel olarak bakıldığında geometrik form ile kullanılan mermerin rengi arasında ilişki yoktur; bunun yerine, çeşitli kompozisyonlardaki geometrik desenler açık ve koyu tonların etkileşimiyle zenginleştirilmiş ve aynı geometrik motifin farklı modülleri kullanılmıştır. Arkeolojik bağlamda İon Başlıklı Ev’de incelenen tüm döşemeler MS 4. yüzyılın sonu ile 7. yüzyılın ilk yarısı arasına tarihlenmektedir.

Sivil yapılara diğer bir örnek Laodikeia’daki Kiliseli Peristylli Ev’dir. Söz konusu yapının apsisli doğu salonunun (Kilise) apsis, naos, endonarteks bölümleri, peristylli avlu revakları, apsisli batı salonu ve apsisli batı salonunun güneybatısındaki küçük mekânın zemini opus sectile panellerle dekore edilmiştir. Kare ve dikdörtgen plakalar yardımıyla panellere bölünen apsisli doğu salonun (Kilise) apsis, naos, endonarteks bölümleri ve peristylli avlu revaklarında tek çeşit kompozit motif kullanılmıştır. Bu motif sekizgen şeklinde kesilmiş beyaz renkli mermer plakaların yan yana yerleştirilmesi ile oluşturulmaktadır. Sekizgen plakalar arasına küçük boyutlu mavi renkli üçgen ve kare mermer plakalar eklenerek döşemeye kendi içerisinde hareketlilik kazandırılmıştır. Apsisli batı salonda ise daha farklı ve daha gösterişli bir döşeme yer almaktadır. Mekânda hem kompozit paneller hem de merkezi ekli kompozit paneller bir arada kullanılmıştır. Bu opus sectile döşemeler, salonun özel olduğunun bir göstergesidir. Kiliseli Peristylli Ev MS 3. yy.’dan, MS 7. yy.’ın başına kadar farklı düzenlemelerle sürekli kullanım görmüştür. Sivil yapılara diğer bir örnek ise Laodikeia’daki A Evi’dir. III No.lu Ev’in 10 No.lu mekânının kuzey duvarı önünde ortaya çıkarılan yoğun tahribata uğramış fakat ince işçilik gösteren mor, açık pembe, gri ve beyaz renklerde opus sectile döşeme A Evi’nin MS 3. yy.’ın ilk yarısı ile MS 4. yy.’ın ikinci yarısına tarihlendirilen II. kullanım evresine aittir.

İncelenen kentlerde kamu yapılarındaki opus sectile döşemeler hamam, agoralar ve cadde portikleri gibi alanlarda kullanılmıştır. Kamu yapılarında, hamamlarda kullanılan opus sectile döşemelerine örnek günümüzde Hierapolis Arkeoloji Müzesi olarak kullanılan Güney Roma Hamamı’dır. Hamam’ın kuzeydoğusunda yürütülen çalışmalarda ortaya çıkarılan K2 mekânının zemininde doğu- batı doğrultuda uzanan opus sectile mermer döşemeler ortaya çıkarılmıştır. Genel olarak merkezi ekli kompozit

paneller kullanılan Hamam yapısındaki opus sectile döşemeler diğer yapıların zeminlerine oranla daha gösterişli olarak yapılmıştır. İki evreli olan yapının zeminindeki döşeme ikinci kullanım evresine yani MS 3. yy. sonuna tarihlendirilmektedir.

Agoralara örnek, Laodikeia Merkezi Agora ve Tripolis Agora/ Devlet Agorası- Kutsal Alan olarak gösterilebilir. Üç tarafı yükseltilmiş portiklerle çevrili olan Laodikeia Antik Kenti'ndeki Merkezi Agoranın batı stoasında az miktarda günümüze ulaşan opus sectile döşeme parçası yer almaktadır. Bunlar beyaz dikdörtgen ve kare plakaların yerleştirilmesiyle oluşturulan dikdörtgen paneller içerisinde bulunmaktadır. Portiğin kuzeyindeki paneller içerisinde gri, beyaz ve mavi mermerden yapılmış kompozit motifler, güneyinde ise beyaz ve gri mermerden yapılmış yinelenen basit geometrik motiflerden oluşan opus sectile döşeme ile dekore edilmiştir. Merkezi Agora kazıları, yapının Erken Bizans Dönemi'nde kullanıldığını ortaya çıkarmaktadır.

Agoralardaki opus sectile döşemelerine bir diğer örnek ise Tripolis Antik Kenti Agora Batı Stoa ve Agora Kuzey Stoa- Devlet Agorası/ Kutsal Alan Güney Portik zemininde gün ışığına çıkmıştır. Stoaların zemini farklı renk, ölçü ve biçimlere sahip bantlı traverten, onyx, mermer ve traverten cinsi taşlar kullanılarak çeşitli geometrik şekiller verilmiş opus sectile döşeme şeklindedir. Zeminler enine ve boyuna yerleştirilen bantlarla panellere ayrılmış, panellerin içleri basit yinelenen geometrik paneller ve kompozit panellerden oluşan kompozisyonlarla doldurulmuştur. Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nde inşa edildiği düşünülen stoalar MS 4. yy. ve MS 494 depremlerinin oluşturduğu tahribatın ardından kapsamlı yenilemelerle tekrar kullanılmaya devam edilmiştir.

Kamu yapılarından birisi olan cadde portiklerine örnek, Laodikeia Stadyum Caddesi Doğu ve Batı Portik ile Suriye Caddesi Kuzey ve Güney Portik mekân girişleridir. Günümüze kadar ulaşabilen opus sectile döşemeler dikdörtgen şeklinde panellere bölünmüş, panellerin içerisine ise beyaz, lacivert, kırmızı ve damarlı mermerlerden yapılmış basit geometrik paneller, kompozit paneller ve merkezi ekli kompozit paneller şeklinde düzenlenen opus sectile döşemeler yerleştirilmiştir. Portikler üzerinde görülen döşeme farklılıkları, dükkân sahiplerinin ekonomik durumunu yansıtmaktadır. Caddeler Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nden (MS 1. yy.), MS 7. yy. başında İmparator Focas (MS 602- 610) Dönemi'ne kadar kullanım görmüştür.

Dini yapılardaki opus sectile döşemelere Hierapolis Antik Kenti'nden örnek Aziz Philippus Kilisesi'dir. Kilisenin ana nefinde dikdörtgen formlu plakalarla oluşturulan paneller ile sınırlandırılan bezeme, az sayıda renkli mermerler kullanılarak, sekizgen ve üçgen döşeme taşlarıyla yapılmıştır. Her panelin içerisinde çeşitli boyutlarda yinelenen basit geometrik ve kompozit motiflerle düzenlenmiş opus sectile döşemeler yer alırken merkezi ekli kompozit panellere sadece güney nef ve narteks bölümünde rastlanmaktadır. Kilisede yer alan opus sectile döşemeli panellerin boyutları, narteksten girişin sağlandığı orta nef kapısından apsise doğru küçülmektedir. Ayrıca kiliseye giriş bölümünde motifler ve malzeme açısından tekdüze, doğuya doğru ilerledikçe kademeli olarak artmakta ve apsis bölümünde doruk noktasına ulaşmaktadır. Bunun nedeni mekâna derinlik kazandırmak ve kilisenin apsis bölümünü vurgulamaktır. Yapıda kullanılan opus sectile döşemelerde iki evre tespit edilmiştir. İlk evre olan Erken Bizans yapısının döşemelerinden sadece birkaç iz korunabilmiştir. Yapıda kullanılan ilk opus sectile döşeme MS 5. yy.'a tarihlendirilen kilisenin üçüncü kullanım evresinde neflere yapılmıştır. İkinci evre opus sectile döşemeler MS 7. yy.'ın ikinci yarısında meydana gelen depremin ardından MS 8. - 10. yy.'da dördüncü kullanım evresinde orta nef, nartekse ve papazlara ayrılan bölüme yapılmıştır. Opus sectile döşeme ile kaplı olan templon alanının tabanı kilisenin büyük bir yeniden yapılanma geçirdiği MS 9. yy.'a (Orta Bizans Dönemi'ne) tarihlenmektedir.

Laodikeia Antik Kenti'ndeki dini yapılardaki opus sectile döşemelere örnek ise Laodikeia Kilisesi ve Merkezi Kilisedir. Laodikeia Kilisesi'ndeki opus sectile taban döşemeleri; narteks, orta nef ve apsidioller, pastoforion ve önündeki bölümler ile vaftizhane ve vaftizhane ön odasında tercih edilmiştir. Kilisenin tüm bölümlerinde opus sectile döşemeler farklı renklerdeki mermerlerin, farklı şekillerdeki geometrik motifler ile dikdörtgen panolar içine yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Kapalı narteks bölümü ve kilisenin kuzey ile güney neflerine bakan apsidiollerin bazılarının tabanı dikdörtgen panolarla birbirinden ayrılmış olan ağırlık olarak merkezi ekli panellerden oluşan mermer opus sectile döşeme ile kaplıdır. Merkezi ekli kompozit panellerin yanı sıra az da olsa basit geometrik paneller ve kompozit paneller de kullanılmıştır. Kilisenin diğer bölümlerine oranla bu bölümlerdeki döşemeler daha gösterişli olan, merkezi ekli kompozit paneller şeklinde dekore edilmiştir. Kilisenin geri kalan bölümlerinin tümünde çeşitli boyutlarda tekrarlanan basit geometrik elemanlara sahip paneller ve kompozit paneller şeklinde düzenlenmiş opus sectile döşemeler yer almaktadır. Sadece naosta

bulunan dört panelde narteks bölümünde yoğun olarak kullanıldığı gözlemlenen merkezi ekli kompozit paneller ile dekore edilmiştir. Bunların yanı sıra kilisenin pastoforion ve önündeki bölümlerinde panellerin tümünde motiflerde bütünlük söz konusudur. Sekizgenler ve altıgenler ile eşkenar dörtgenlerin sistematik bir şekilde sıralanmasıyla bu mekânlara kendi içinde bir hareket kazandırılmıştır.

Laodikeia Merkezi Kilise’de opus sectile kullanımı bakımından önemli bir örnektir. Yapının apsis, naos, yan nefler gibi bölümleri ile kilisenin güneybatısındaki mekânlarda kentteki diğer yapılarda görüldüğü gibi duvarların önüne çepeçevre, dikdörtgen ve kare biçimli mermer plakalardan bir sıra geniş bant yapılmış, daha sonra ortada kalan boş kısım doğudan- batıya, kuzeyden- güneye uzanan bantlarla panolara bölünmüştür. Panoların içine ise farklı renklerdeki mermer plakalar ile farklı boyutlarda basit yinelenen elemanlara sahip paneller ve kompozit paneller gibi geometrik desenlerle doldurulmuştur. Laodikeia Kilisesi ve Laodikeia Merkezi Kilise ‘de açığa çıkartılan opus sectileler, MS 4. yy.’ın güzel örnekleri arasında sayılmaktadır.

Tez kapsamında incelenen opus sectile döşemeler arasında en zengin buluntu grubunu dini yapılarda kullanılan döşemeler oluşturmaktadır. Bunlar içerisinden de hem motif repertuarı hem kullanılan malzeme çeşitliliği bakımından en gösterişli opus sectile döşeme örneklerine sahip olan yapı kuşkusuz Laodikeia Kilisesi’dir. Bunun temel nedeni İncil’de adı geçen ve adına vahiy gönderilen Laodikeia Kilisesi’nin Hristiyanlık alemi için çok kutsal ve önemli olmasıdır. Laodikeia Kilisesi döşemelerine nazaran daha sade opus sectile döşemelere sahip olduğu gözlemlenen Hierapolis Aziz Philippus Kilisesi’de kaliteli ve gösterişli zemin döşemeleriyle dikkat çekmektedir. Söz konusu yapı İsa’nın Havarilerinden birisi olan Philippus’un mezarını içermektedir. Aziz Philippus’a adanmış olan tepe ve Mezar Kilisesi, hac vazifesi yerine getirilen ve kutsal olanla iletişime girilen yapılar kompleksinden meydana gelmektedir. Bu nedenlerden dolayı Hristiyanlık için oldukça önemlidir.

Kentlerde incelenen yapıların tümünde görülen iki motif düzenlemesi mevcuttur. Bunlardan ilki sekizgenler ve sekizgenlerin arasına yerleştirilen eşkenar dörtgenlerden meydana gelen kompozisyon (**H5- M7**), ikincisi ise merkezi bir eşkenar dörtgenin etrafına yerleştirilen uzun altıgenlerin oluşturduğu büyük sekizgen (**H6-M4**) kompozisyonudur. Hem kompozit panellerde hem de merkezi ekli kompozit panellerde

karşımıza çıkan bu motifler, incelenen kentlerdeki yapıların MS 3. yy. ile MS. 10. yy.'a tarihlendirilen tüm evrelerinde görülmektedir.

Lykos Vadisi kentlerinde incelenen yapıların tümünde görülen sekizgenler, Hierapolis'te **H5**, Laodikeia ve Tripolis'te ise **M7** olarak adlandırılan bitişik sekizgenler ve sekizgenlerin arasında yer alan boşluklarda eşkenar dörtgenlerin bileşiminden meydana gelen kompozisyon ve Hierapolis'te **H6**, Laodikeia ve Tripolis'te ise **M4- M6** olarak adlandırılan merkezi eşkenar dörtgen veya kareyi çevreleyen dört adet uzun altıgen ile oluşturulan büyük sekizgen kompozisyonu şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Sekizgen şeklin kullanılmasıdaki temel neden bu şeklin Hıristiyanlık için kutsal olması ile ilişkilendirilmektedir. Genellikle Hamam, vaftizhane gibi mimari yapıların planlarında görülen sekizgen şekil yer döşemelerinde de oldukça fazla sayıda karşımıza çıkmaktadır. Bu geometrik şekle yüklenen sembolik anlamlar yapılarda sıkça kullanılmasına neden olmuştur. Birçok astrolojik bağlantıyı simgeleyen sekizgen, Hristiyanlıkta güneşi temsil etmektedir. Bunun yanı sıra sekiz sayısının yaşamı yenileyen simge olmasına, Hz. İsa'nın havarilerine sekizinci günde görülmesine, Nuh'un gemisinden sekiz kişinin kurtulmasına sembolik bir gönderme olarak da kullanılmış olabilir. Ayrıca sekizgenin kötülükleri uzaklaştırma ve şifa etkisinin olduğuna da inanılmaktadır³⁸⁴.

Döşemelerde sekizgen ardından en çok karşılaşılan şekil; Hierapolis'te **H2, H3, H9, H10**, Laodikeia'da **M3, M8, M10**, Tripolis'te ise **M8** olarak adlandırılan altıgen ve Hierapolis'te **H7**, Laodikeia'da **M10** olarak adlandırılan altı kollu yıldız şeklindedir. Yaradılışın altı gününe ithafen altı sayısının önemi altı kollu yıldızın da anlamını güçlendirmektedir. İki eşkenar üçgenin düz ve ters olarak birbirine geçmeli bir şekilde üst üste yerleştirilmesinden meydana gelen altı kollu yıldız sembolü heksagram olarak adlandırılmaktadır. Birçok uygarlıkta bir sembol olarak kullanılması ve bazı efsanelere konu olması, sembolün "Davud Yıldızı" olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Heksagram, evreni oluşturan dört elementinin sentezini ve bütün zıtlıkların birliğini temsil etmektedir. Ayrıca altı kollu yıldız (altı kol ve bir merkez olmak üzere) yedi gezegeni içinde toplar, merkezde ise güneşi sembolize eden altıgen yer almaktadır³⁸⁵.

Lykos Vadisi Kentlerinde incelenen en erken tarihli opus sectile döşeme Hierapolis'te bulunan Roma Hamamının K2 Mekânında ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu

³⁸⁴ Kındığılı 2022, 297.

³⁸⁵ Canko 2019, 86- 94.

döşeme, boyutları farklılık gösteren dikdörtgen paneller içerisine yerleştirilen geometrik kompozisyonlar şeklindedir. Yapıda basit geometrik ve kompozit panellerin kullanılmasının yanı sıra Hierapolis'te ve incelenen diğer kentlerde benzeri bulunmayan, daha süslü ve çeşitli motifleri içerisinde barındıran merkezi ekli kompozit panellerin kullanımı daha fazla olmuştur. Güney Roma Hamamı K2 Mekânındaki yer döşemeleri MS 3.yy'a tarihlendirilmiştir. İncelenen kentler içindeki en geç tarihli opus sectile döşeme örneği ise Hierapolis Aziz Philippus Kilisesinde karşımıza çıkmaktadır. Vadi kentlerindeki tüm yapılarda görüldüğü üzere bu yapıda da döşemeler paneller içerisine yerleştirilen basit geometrik ve kompozit motifler ile bezenmiştir. Kentte yaşanan yıkıcı depremler nedeniyle hasar alan ve birden çok kez yeniden yapılanma dönemine giren yapının naos bölümündeki döşemeler MS 8.- 10 yy.'lara tarihlendirilmiştir. Söz konusu döşemelerde Erken Bizans Dönemi opus sectilelerinden esinlenilmiştir. Ayrıca kilisenin narteks bölümünde Orta Bizans Dönemi'nin ilk evrelerine özgü kompozisyonlar içeren, merkezi bir diskin etrafında şekillenen geometrik bir kompozisyon karşımıza çıkmaktadır. En erken ve en geç opus sectile döşemelerin görüldüğü yapıların dışında Vadi kentlerindeki tüm döşemeler MS 4. yy. ile MS 7. yy. aralığına tarihlendirilmektedir.

Tez kapsamında incelenen döşemelerde işçilik ve düzenleme açısından büyük farklar bulunmamaktadır. Tek fark yapı zeminlerinde kullanılan döşemelerin malzemesinden kaynaklanmaktadır. Bunun nedeni ise kentlerin genellikle yakın çevresindeki taş ocaklarından çıkan malzemeyi kullanmayı tercih etmesidir. Diğer bir neden ise kentlerin ekonomik durumu olmalıdır. Vadi kentlerinden Hierapolis ve Laodikeia'daki döşemelerde daha çok taş ve mermer kullanımı tercih edilirken Tripolis'te bantlı traverten kullanımının daha yaygın olduğu göze çarpmaktadır. Hierapolis ve Laodikeia' da incelenen yapı döşemelerinde çok fazla çeşitte taş cinsi tespit edilmiştir. Bunlar Domuzderesi, Thiounta (Gözler), Hierapolis ve Tripolis başta olmak üzere Dokimeion (İscehisar), Aphrodisias, Prokonnesos gibi mermer ocaklarından temin edilmiştir³⁸⁶. Tripolis Antik Kenti'nde ise az sayıda mermer kullanılmasına karşın yoğun bir bantlı traverten malzeme kullanımı olduğu gözlemlenmiştir. Tripolis Kenti'ndeki bantlı travertenlerin, antik kentin kuzeydoğusunda, 3 km uzaklıkta bulunan Tripolis ocağından çıkarılmış olduğu düşünülmektedir³⁸⁷.

³⁸⁶ Cottica 2004, 100, Şimşek 2017, 96.

³⁸⁷ Duman 2022b, 160.

Kentlerde kullanılan motiflerin, döşemelerdeki işçilik, kesim ve şekillendirmenin benzer olması döşemelerin tek bir atölyeden çıkmış olabileceğini akıllara getirirse de kesin bir kaniya varmak mümkün değildir. İncelenen kentler arasında Hierapolis ve Laodikeia'da herhangi bir opus sectile üretiminin varlığına işaret eden bir bulgu olmamasına karşın Tripolis'te geçtiğimiz yıllarda bir taş kesme atölyesi ortaya çıkarılmıştır. Atölyede zemin döşemesi olarak kullanılmak üzere üretilen mermer ve bantlı travertenden yapılmış opus sectile döşeme parçaları ele geçirilmiştir. Söz konusu opus sectile döşeme parçaları üzerinde imalatla ilişkili kesim izlerine rastlanmıştır³⁸⁸. Bu bulgu Vadi kentlerindeki döşemelerin aynı atölyeden çıktığının kanıtlar nitelikte değildir fakat her kentin kendi opus sectile döşemesini yapabilecek atölyelere sahip olduğunun bir göstergesidir. İlerleyen yıllarda gerçekleştirilecek kazı çalışmalarında elde edilen bulgular bu konu hakkında yorum yapabilmeyi kolaylaştıracaktır.

Dönemin moda anlayışına uygun olarak yapılan opus sectile döşemeler, hemen hemen tüm Batı Anadolu Bölgesi kentlerinde malzeme farklılıkları olsa da benzer motif repertuarı ve düzenleme ile karşımıza çıkmaktadır.

Hierapolis Antik Kenti'nde **H1**, Laodikeia ve Tripolis Antik Kenti'nde ise **M1** olarak adlandırılan bitişik eşkenar dörtgenlerin oluşturduğu kompozisyon, sık karşılaşılan motiflerden biridir. Hierapolis'te; İon Başlıklı Ev'in A 50, A 195 numaralı odalarında, Güney Roma Hamamı (Müze Binası), K2 Mekânında ve Hierapolis Aziz Philippus Kilisesi'nde, Laodikeia 'da Laodikeia Kilisesi'nde, Merkezi Kilise'de, Stadyum ve Suriye Caddelerinin Portikleri'ndeki mekân girişlerinin zemininde, Tripolis'te ise Agora Batı Portik zemin döşemelerinde söz konusu motif paneller içerisinde görülmektedir. İncelenen kentler dışında eşkenar dörtgen motif kullanılarak oluşturulan örneklere Sardis Hamam Gymnasium Kompleksi³⁸⁹, Olympos Piskoposluk Kilisesi³⁹⁰, Aziz Trias ve Aziz Philon Bazilikaları³⁹¹, Bursa Orhangazi Türbesi'nin kilise evresi³⁹², Bathonea

³⁸⁸ Duman 2023b, 177.

³⁸⁹ Kadioğlu 2000, 11.

³⁹⁰ Sertel 2017, 41.

³⁹¹ Sabır 2004, çiz. 20, 38, 42.

³⁹² Eyice 1962, 144; Şener-Şahin 2013, 48 res. 2.

Martyrionu³⁹³, Ephesos Peristylli Ev³⁹⁴, Stratonikeia Gymnasion Propylon Kilisesi³⁹⁵ gibi yapıların MS 4.- 6. yy.'a tarihlendirilen evrelerinde görülmektedir.

Laodikeia'da **M2** olarak adlandırılan karelerin birleşiminden oluşan dama tahtası motifi, Laodikeia Kilisesi'nde ve Merkezi Kilise'de karşımıza çıkmaktadır. İncelenen kentler dışında bu motifin bulunduğu diğer örneklere Nikaia- Hagia Sophia Kilisesi³⁹⁶, Antiocheia Aion Evi³⁹⁷, Tarsus Roma Hamamı³⁹⁸ zemininde rastlanmaktadır. Kentlerin tümünde Laodikeia örneğinin aksine motif merkezdeki farklı bir motifin etrafında bant şeklinde kullanılmıştır.

Hierapolis'te **H2**, Laodikeia'da ise **M3** olarak adlandırılan bitişik düzenli altıgenlerin yan yana dizilmesi ile oluşturulan kompozisyon, Hierapolis İon Başlıklı Ev A 195 numaralı oda, Güney Roma Hamamı (Müze Binası), K2 Mekânı, Laodikeia Kilisesi Narteks bölümü, Merkezi Agora, Merkezi Kilise Naos, Güney Nef, Stadyum Caddesi Doğu Portik gibi yapıların zemin döşemelerinde karşımıza çıkmaktadır. İncelenen kentler dışında bu motifin örnekleri Ankara Ulus kazılarında³⁹⁹, Sardis Hamam Gymnasium Kompleksi⁴⁰⁰ gibi yapı zeminlerinde karşımıza çıkmaktadır.

Hierapolis'te **H4**, Laodikeia'da ise **M5** olarak adlandırılan ve incelenen balıksırtı deseni oluşturmak için bitişik ve karşıt uzun altıgenlerin karşılıklı yerleştirilmesi ile oluşturulan kompozisyon, Hierapolis'te; İon Başlıklı Ev'in A 195 numaralı odası, Laodikeia'da; Merkezi Kilisede görülmektedir. İncelenen kentler dışında bu motifin bulunduğu diğer örnekler Seleukeia- Kalykadnos B Mozaik Alanı⁴⁰¹, Elaiussa Sebaste Bazilikası⁴⁰², Tarsus Roma Hamamı⁴⁰³ zeminlerinde MS 5.- 6. yy.'a tarihlendirilen döşemelerde görülmektedir.

³⁹³ Sazak- Aydıngün- Aydıngün 2023, 343- 359, Resim 11.

³⁹⁴ Schwaiger- Sahn- Scheifinger 2020, 47- 61, Fig. 3, 5.

³⁹⁵ Yaşar- Söğüt 2019, 62.

³⁹⁶ Koch 2007, 141-142 res. 90.

³⁹⁷ Campbell 1988, 68 pl. 194.

³⁹⁸ Adıbelli 2020, 56, res.6.

³⁹⁹ Kadioğlu 1997, 362- 363, çiz. 1, 2.

⁴⁰⁰ Hanfmann 1973, 99- 101, fig.10, 12.

⁴⁰¹ Topçu 1982, 273 figs. 8-9.

⁴⁰² Morselli 2010b, 102, figs. 118-119.

⁴⁰³ Adıbelli 2020, 55, 56, res. 5,6.

Hierapolis'te **H6**, Laodikeia ve Tripolis'te ise **M4** olarak adlandırılan ve incelenen merkezi eşkenar dörtgeni çevreleyen dört adet uzun altıgen ile oluşturulan büyük sekizgen kompozisyonunun temel geometrik kurgusu oldukça yaygındır. Hierapolis'te; İon Başlıklı Ev'in A 195 numaralı odası ile A181 numaralı peristylli avlusunda, Roma Hamamı (Müze Binası), K2 Mekânında ve Hierapolis Aziz Philippus Kilisesi'nde, Laodikeia'da; Merkezi Kilise'de, Laodikeia Kilisesi'nde, Suriye Caddesi'ndeki Kuzey ve Güney Portik' deki mekân girişlerinin zemininde, Kiliseli Peristylli Ev'in Apsisli Batı Salonunun güneybatısında yer alan küçük mekânın zemininde, Tripolis'te ise Agora Batı Portik ve Agora Kuzey Portik- Kutsal Alan/ Devlet Agorası Güney Portik zemininde zemin döşemesinde söz konusu motif paneller içerisinde görülmektedir. Bakış açısına göre hem bitişik hem kesişen sekizgenler görmek mümkün olan motifin incelenen kentler dışında da çok sayıda örnekleri mevcuttur. Bu motifin örneklerine Tarsus Roma Hamamı⁴⁰⁴, Sagalassos İmparatorluk Hamamı⁴⁰⁵, Sardis Hamam Gymnasium Kompleksi⁴⁰⁶, Salamis Roma Hamamı⁴⁰⁷ gibi Geç Antik Dönem'de tekrar düzenlenen hamamların zemininde görülmektedir. Hamam yapılarının yanı sıra Apollon Smintheion Kutsal Alanı⁴⁰⁸, Stratonikeia Gymnasion Propylon Kilisesi⁴⁰⁹, Elaiussa Sebaste Bazilikası⁴¹⁰, Olba Manastırı, Kuzey Kilisesi⁴¹¹ ve Bathonea Martyrionu⁴¹² gibi dini yapılarda ve Ephesos Peristylli Ev⁴¹³ olarak adlandırılan sivil konut örneklerinde de karşımıza çıkmaktadır.

Hierapolis'te **H5** olarak, Laodikeia ve Tripolis'te ise **M7** olarak adlandırılan sekizgenler ve sekizgenlerin aralarına yerleştirilen eşkenar dörtgenler ile oluşturulan bitişik sekizgenlerden meydana gelen kompozisyon en sık karşılaşılan motiflerden bir diğerini oluşturmaktadır. Hierapolis'te; İon Başlıklı Ev'in A 50, A 195 ve A1239

⁴⁰⁴ Adıbelli 2020, 71-71, res. 3, 5,6.

⁴⁰⁵ Waelkens- Poblome 2012, 113.

⁴⁰⁶ Hanfmann- Detweiler 1964, fig. 21; Yegül 1986, 51, 81-83, 100-101, 130 figs.106-107, 125-126, 244, 246, 301.

⁴⁰⁷ Coşkun 2004, 42 res. 18, 50, 54, 140; Coşkun 2007, res. 6.

⁴⁰⁸ Şener 2020, 33.

⁴⁰⁹ Yaşar- Söğüt 2019, 62.

⁴¹⁰ Morselli 2010a, 54-55 fig. 59; Morselli 2010b, 90-91, 102 fig. 105, 118-119 tav. 1.

⁴¹¹ Özyıldırım- Yeğin 2017, 59-64 lev. 4, 6.

⁴¹² Sazak- Aydıngün- Aydıngün 2023, 343- 359, Resim 5, 6, 11,12

⁴¹³ Schwaiger- Sahn- Scheifinger 2020, 47- 61, Fig. 3, 5.

numaralı odası ile A181 numaralı peristylli avlusunda, Güney Roma Hamamı (Müze Binası), K2 Mekânında ve Hierapolis Aziz Philippus Kilisesi'nde, Laodikeia'da; Kiliseli Peristylli Ev'de, Laodikeia Kilisesi'nde, Merkezi Agora'da, Merkezi Kilise'de, Stadyum ve Suriye Caddelerinin Portikleri'ndeki mekân girişlerinin zemininde, Tripolis'te ise Agora Batı Portik ve Agora Kuzey Portik- Kutsal Alan Güney Portik zemin döşemelerinde bu motif paneller içerisinde görülmektedir. Söz konusu motif incelenen kentlerdeki tüm yapılarda severek kullanılmıştır. Sekizgenlerin düzenlenmesi ile meydana gelen kompozisyonlar oldukça yaygındır. İncelenen kentler dışında örneklere Ankara Ulus kazılarında⁴¹⁴, Antiocheia C Hamamı⁴¹⁵, Aphrodisias Aphrodite Tapınağı⁴¹⁶, Aphrodisias Piskopos Sarayı⁴¹⁷, Aphrodisias Bazilikası⁴¹⁸, Bathonea Martyrionu⁴¹⁹, Elaiussa Sebaste Bazilikası⁴²⁰, Olba Manastırı, Kuzey Kilisesi⁴²¹, Kelenderis Bazilikası⁴²², Sagalassos İmparatorluk Hamamı⁴²³, Salamis Roma Hamamı⁴²⁴, Sardis Hamam- Gymnasium Kompleksi⁴²⁵, Soli Pompeipolis Roma Caddesi⁴²⁶, Tarsus Roma Hamamı⁴²⁷ zeminlerinde MS 4.- 6. yy.'lara tarihlenen evrelerde rastlanmaktadır.

Hierapolis'te **H7** olarak, Laodikeia'da ise **M10** olarak adlandırılan altı köşeli bir yıldız motifi oluşturmak için düzgün altıgenler ve üçgenlerden oluşan kompozisyon Hierapolis'te; İon Başlıklı Ev'in A 50, A 195 ve A1239 numaralı odası ile A181 numaralı peristylli avlusunda, Laodikeia'da ise Kiliseli Peristylli Ev'in apsisli batı salonunda kullanılmıştır. İncelenen kentler dışında örneklere Ankara Ulus kazıları⁴²⁸ Sagalassos

⁴¹⁴ Kadioğlu 1997, 362, 380.

⁴¹⁵ Fisher 1934, 19-31, Yegül 2011, 238 res. 107.

⁴¹⁶ Campbell 1991, 7-8 pl. 23.

⁴¹⁷ Campbell 1991, 14-15 pls. 47-48.

⁴¹⁸ Campbell 1991, 28 pl. 99.

⁴¹⁹ Sazak- Aydıngün- Aydıngün 2023, 343- 359, Resim 14.

⁴²⁰ Morselli 2010b, fig. 107 tav. 1.

⁴²¹ Özyıldırım- Yeğin 2017, 59-64 lev. 4, 6.

⁴²² Zoroğlu vd. 2004, 456-457, 465 res. 7; Zoroğlu vd. 2006, 243, 253 res.7.

⁴²³ Waelkens- Poblome 2012, 113.

⁴²⁴ Coşkun 2004, 105 res. 14-16; Coşkun 2007, 32 res. 5.

⁴²⁵ Yegül 1986, figs. 125-126.

⁴²⁶ Yağcı 2007, 176, 180 fig. 2.

⁴²⁷ Adıbelli 2020, 54.

⁴²⁸ Kadioğlu 1997, 356-358 çiz. 1-2 res. 3.

İmparatorluk Hamamı⁴²⁹, Perge Güney Hamamı⁴³⁰, Sardis Hamam Kompleksi⁴³¹, Olba Manastırı Kuzey Kilisesi⁴³², Tarsus Roma Hamamı⁴³³, Olympos Piskoposluk Kilisesi⁴³⁴, Bathonea Martyrionu⁴³⁵ gibi yapıların MS 4.-6. yy.'a tarihlendirilen evrelerinde rastlanmaktadır.

Hierapolis'te **H8** olarak adlandırılan büyük ve küçük karenin yer aldığı bir motif oluşturmak üzere, eğik büyük karelerin içerisine daha küçük kareler yerleştirilmesi ve ortaya çıkan boşluklarda üçgenlerin yer alması ile oluşturulan kompozisyona İon Başlıklı Ev'in A 195 numaralı odası, Philippus Kilisesi Narteks Bölümü zemin döşemelerinde görülmektedir. Motifin Hierapolis dışındaki örnekleri Ephesos Peristylli Ev⁴³⁶, Smyrna Bouleuterionu Orkestrası⁴³⁷ zemin döşemelerinde kullanılmıştır.

Laodikeia'da **M9** olarak adlandırılan merkezdeki altıgenin kenarlarına kare ve üçgenlerin yerleştirilmesiyle oluşturulan çokgen kompozisyon Laodikeia Kilisesi'nde ve Kiliseli Peristylli Ev'in apsisi batı salonunun güneybatısındaki küçük mekânın zeminindeki pano içerisinde yer almaktadır. Söz konusu motifin Laodikeia dışındaki örneklerine Antiocheia'daki C Hamamı⁴³⁸, Edessa Haleplibahçe Hamamı⁴³⁹, Sardis Hamam Gymnasium Kompleksi⁴⁴⁰, Tarsus Roma Hamamı⁴⁴¹ gibi yapıların MS 5.- 6. yy.'a tarihlendirilen zemin döşemelerinde rastlanmaktadır.

Hierapolis'te **H10**, Laodikeia ve Tripolis'te ise **M8** olarak adlandırılan sıralı altıgenler ve altıgenlerin arasına yerleştirilen uçları uzatılmış eşkenar dörtgenden meydana gelen kompozisyon Hierapolis İon Başlıklı Ev A 181 No.'lu Peristylli Avlu ve A 195 No.'lu Oda, Aziz Philippus Kilisesi Orta Nef, Laodikeia Kilisesi, Laodikeia

⁴²⁹ Waelkens- Poblome 2012, 113.

⁴³⁰ İnan 1983, 3 res. 5, 16.

⁴³¹ Hanfmann- Detweiler 1964, fig. 21; Yegül 1986, 51 fig. 125.

⁴³² Özyıldırım- Yeğin 2017, 59, 64-65 lev. 7-8.

⁴³³ Adıbelli 2020, res. 6.

⁴³⁴ Evcim- Öztaşkın 2019, 154.

⁴³⁵ Sazak- Aydıngün- Aydıngün 2023, 343- 359, Resim 13.

⁴³⁶ Schwaiger- Sahn- Scheifinger 2020, 47- 61, Fig. 3, 5.

⁴³⁷ Salman- Göncü 2012, 123- 132, 8-9-10.

⁴³⁸ Fisher 1934, 19-31; Yegül 2011, 238.

⁴³⁹ Karabulut vd. 2011, 77-97.

⁴⁴⁰ Yegül 1986, 51 figs. 125-126.

⁴⁴¹ Adıbelli 2020, 63, res. 11.

Stadyum Caddesi Doğu Portik, Tripolis Devlet Agorası/Kutsal Alan Güney Portik- Agora Kuzey Portik gibi yapıların zemin döşemelerinde görülmektedir. Aynı motifin bir türevi Hierapolis’de H9 olarak adlandırılmıştır. Söz konusu motif uzun bitişik altıgenler ve aralarda çıkan boşluklara eşkenar dörtgen yerleştirilmesiyle meydana gelmektedir. İncelenen kentler dışında bu motifin örneklerine Ankara Ulus kazılarında⁴⁴², Limyra’da Kenotaph mekân G’de⁴⁴³, Korykos Mezar Kilisesi’nde⁴⁴⁴ rastlanmaktadır.

Yukarıda incelenen ve karşılaştırması yapılan basit geometrik ve kompozit paneller dışında merkezi ekli kompozit panellerin benzerlerine birkaç örnek dışında rastlanmamıştır. Merkezi ekli kompozit panellerin en yaygın olanı güneş motifidir. Söz konusu motif incelenen kentlerden Hierapolis Antik Kenti’nde Aziz Philippus Kilisesi Narteks bölümünde, Laodikeia Antik Kenti’nde ise Kiliseli Peristylli Ev Apsisli Batı Salonu’nda görülmektedir. İncelenen kentler dışındaki örnekleri ile ise Ankara Ulus kazıları⁴⁴⁵ Bergama’da Perystil Ev III, oda 6 ve 7’de ortaya çıkmıştır⁴⁴⁶.

⁴⁴² Kadioğlu 1997, 358 çiz. 1, res. 5.

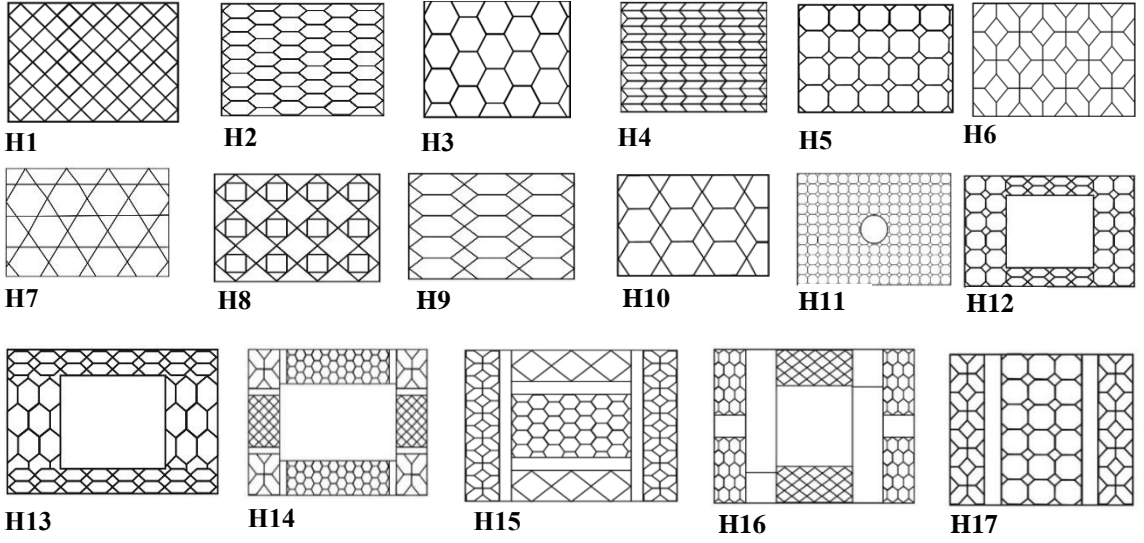
⁴⁴³ Ganzert 1984, Taf.10, f.29; Peschlow 1975, 44.

⁴⁴⁴ Salies 1991, 319, Abb.4.

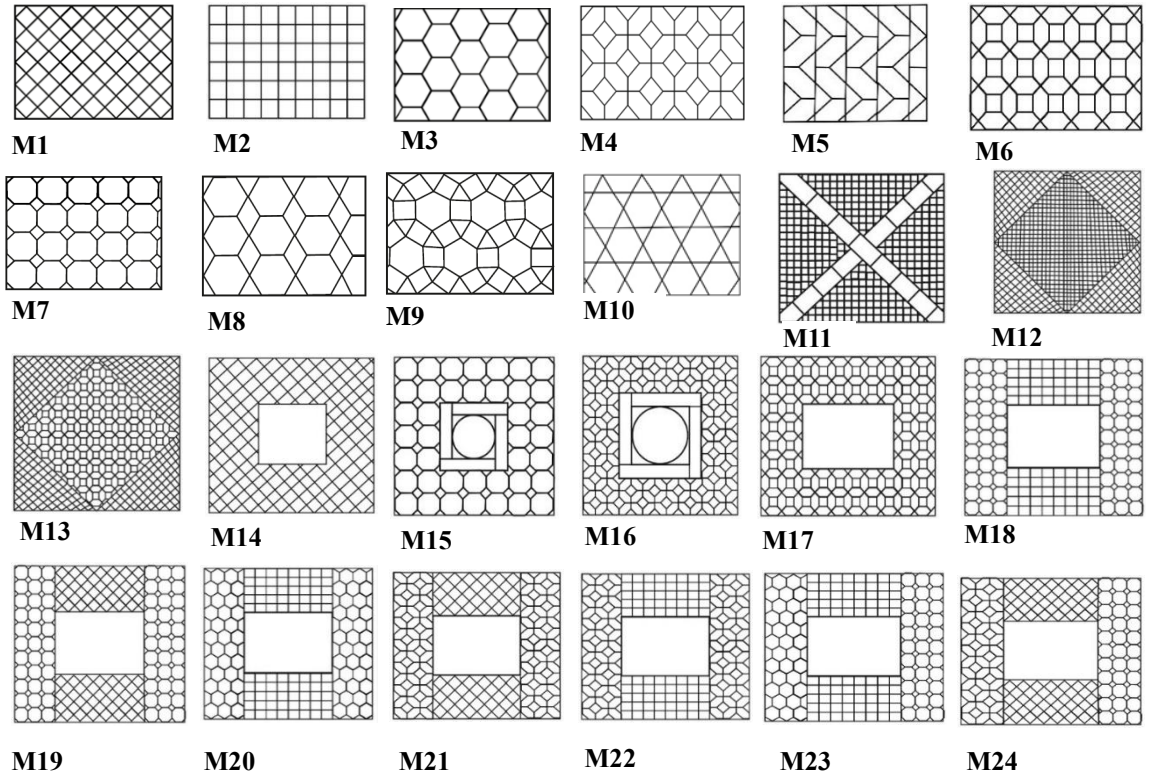
⁴⁴⁵ Kadioğlu 1997, 359-360, çiz. 1, res. 7a-b.

⁴⁴⁶ Kadioğlu 2000, 11, Resim 4.

Hierapolis Antik Kenti'ndeki Opus Sectile Döşeme Motifleri

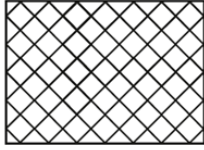
Laodikeia Antik Kenti'ndeki Opus Sectile Döşeme Motifleri

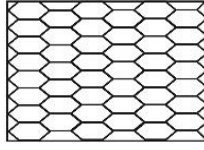
Tripolis Antik Kenti'ndeki Opus Sectile Döşeme Motifleri

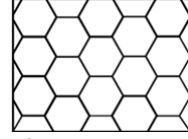
Hierapolis Antik Kenti'ndeki Opus Sectile Döşeme Motiflerinin Kullanıldığı Yapılar ve Tarihleri

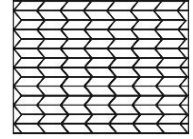
H2
İon Başlıklı Ev A50,
A195, Boyalı Yazıt Evi
A41 (MS 4.- 7.yy)
Philippus Kilisesi
(MS 8.-10.yy)
Güney Roma Hamamı
(MS 3.yy)

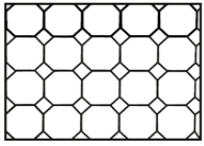
H2
İon Başlıklı Ev A195
Boyalı Yazıt Evi A41
(MS 4.- 7.yy)

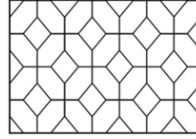
H3
İon Başlıklı Ev A195
MS 4.- 7.yy)

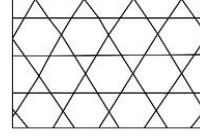
H4
İon Başlıklı Ev
A195 (MS 4.- 7.yy)

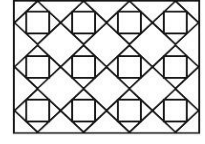
H5
İon Başlıklı Ev A50, A
181, A195, A1239
Boyalı Yazıt Evi A41
(MS 4.- 7.yy)
Philippus Kilisesi
(MS 8.-10.yy)
Güney Roma Hamamı
(MS 3.yy)

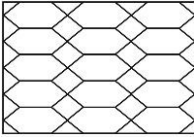
H6
İon Başlıklı Ev A50, A
181, A195, A1239,
Boyalı Yazıt Evi A41
(MS 4.- 7.yy)
Philippus Kilisesi
(MS 8.-10.yy)
Güney Roma Hamamı
(MS 3.yy)

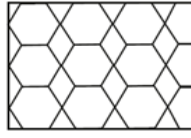
H7
İon Başlıklı Ev A50,
A 181, A195 A1239
(MS 4.- 7.yy)
Philippus Kilisesi
(MS 8.-10.yy)

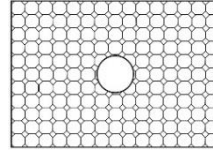
H8
İon Başlıklı Ev
A 181 (MS 4.- 7.yy)
Philippus Kilisesi
Narteksi

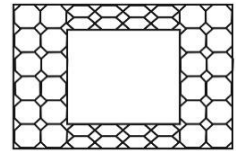
H9
İon Başlıklı Ev A 195
(MS 4.- 7.yy)

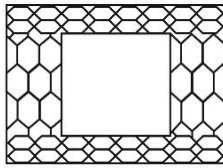
H10
İon Başlıklı Ev A 181,
A195 Boyalı Yazıt Evi
A41 (MS 4.yy- 7.yy)
Philippus Kilisesi (MS
8.-10.yy)

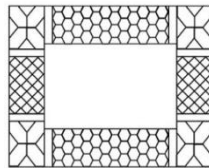
H11
İon Başlıklı Ev A 50
(MS 4.yy- 7.yy)

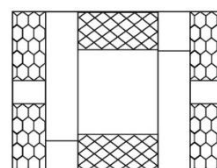
H12
İon Başlıklı Ev A 195
(MS 4.- 7.yy)

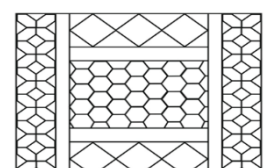
H13
İon Başlıklı Ev A 195
(MS 4.yy- 7.yy)

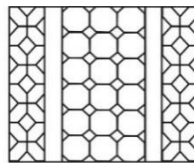
H14
Güney Roma Hamamı
(MS 3.yy)

H15
Güney Roma Hamamı
(MS 3.yy)

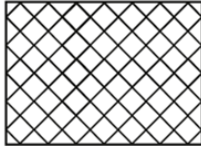

H16
Güney Roma Hamamı
(MS 3.yy)

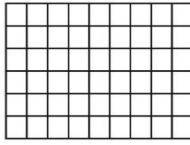

H17
Güney Roma Hamamı
(MS 3.yy)

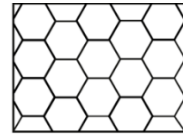
Laodikeia Antik Kenti'ndeki Opus Sectile Döşeme Motiflerinin Kullanıldığı Yapılar ve Tarihleri

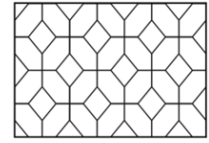
M1
Merkezi Kilise (MS 4. yy)
Laodikeia Kilisesi (MS 4. yy)
Stadyum Caddesi ve Suriye Caddesi (MS 4.-5. yy)

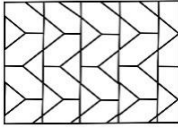
M2
Merkezi Kilise (MS 4. yy)
Laodikeia Kilisesi (MS 4. yy)
Stadyum Caddesi (MS 4.-5. yy)

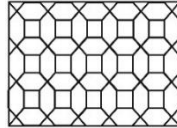
M3
Merkezi Agora (MS 4.yy)
Merkezi Kilise (MS 4. yy)
Laodikeia Kilisesi (MS 4. yy)
Stadyum Caddesi (MS 4.-5. yy)

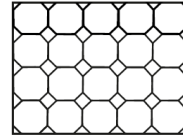
M4
Kiliseli Peristylli Ev (MS 4.yy)
Merkezi Kilise (MS 4. yy)
Laodikeia Kilisesi (MS 4. yy)
Stadyum ve Suriye Caddesi (MS 4.-5. yy)

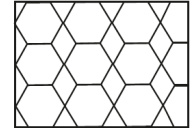
M5
Merkezi Kilise (MS 4.yy)

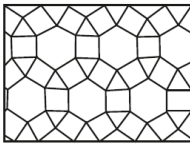
M6
Laodikeia Kilisesi (MS 4.yy)

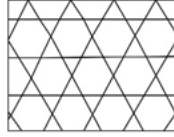
M7
Kiliseli Peristylli Ev (MS 4. yy)
Merkezi Agora (MS 4.yy)
Merkezi Kilise (MS 4.yy)
Laodikeia Kilisesi (MS 4.yy)
Stadyum ve Suriye Caddesi (MS 4.-5. yy)

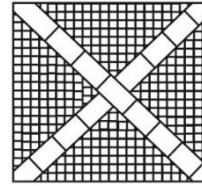
M8
Laodikeia Kilisesi (MS 4.yy)
Stadyum Caddesi (MS 4.-5. yy)

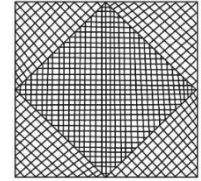
M9
Kiliseli Peristylli Ev (MS 4. yy)
Laodikeia Kilisesi (MS 4.yy)

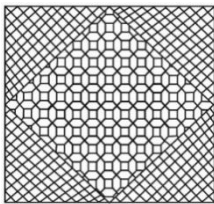
M10
Kiliseli Peristylli Ev (MS 4.yy)
Stadyum Caddesi (MS 4.-5. yy)

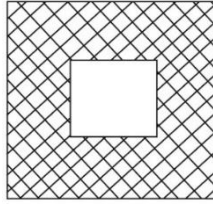
M11
Laodikeia Kilisesi (MS 4.yy)

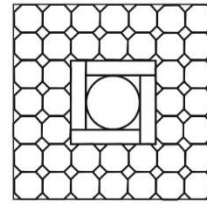
M12
Laodikeia Kilisesi (MS 4.yy)
Stadyum Caddesi (MS 4.-5. yy)

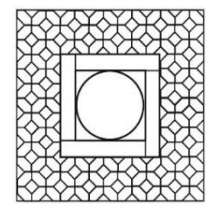
M13
Laodikeia Kilisesi (MS 4.yy)

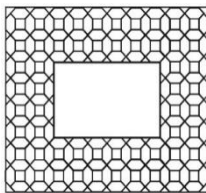
M14
Laodikeia Kilisesi (MS 4.yy)

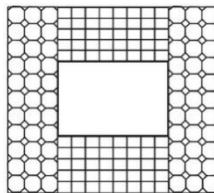
M15
Laodikeia Kilisesi (MS 4.yy)

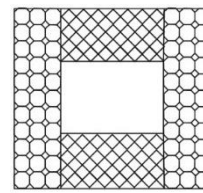
M16
Laodikeia Kilisesi (MS 4.yy)

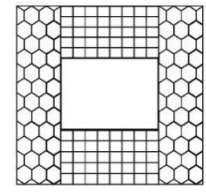
M17
Laodikeia Kilisesi (MS 4.yy)

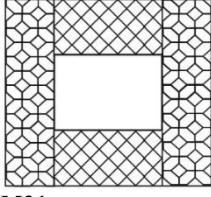
M18
Laodikeia Kilisesi (MS 4.yy)

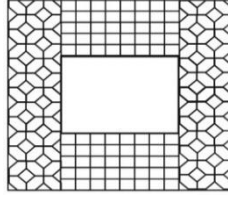
M19
Laodikeia Kilisesi (MS 4.yy)

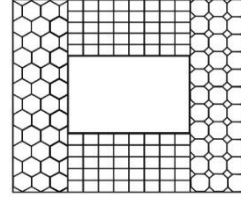
M20
Laodikeia Kilisesi (MS 4.yy)

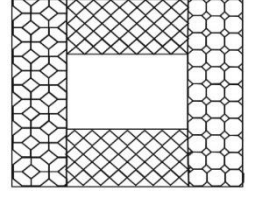
M21
Laodikeia Kilisesi
(MS 4.yy)

M22
Laodikeia Kilisesi
(MS 4.yy)

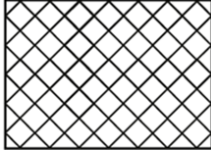

M23
Laodikeia Kilisesi
(MS 4.yy)

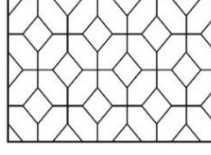

M24
Laodikeia Kilisesi
(MS 4.yy)

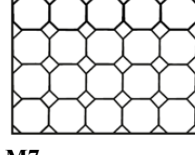
Tripolis Antik Kenti'ndeki Opus Sectile Döşeme Motiflerinin Kullanıldığı Yapılar ve Tarihleri

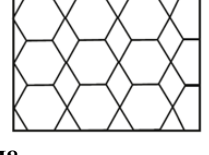
M1
Agora (MS 4. yy
sonu- 5. yy başı)

M4
Agora (MS 4. yy sonu- 5.
yy başı)
Kutsal Alan/Devlet Agorası
(MS 4. yy sonu- 5. yy başı)

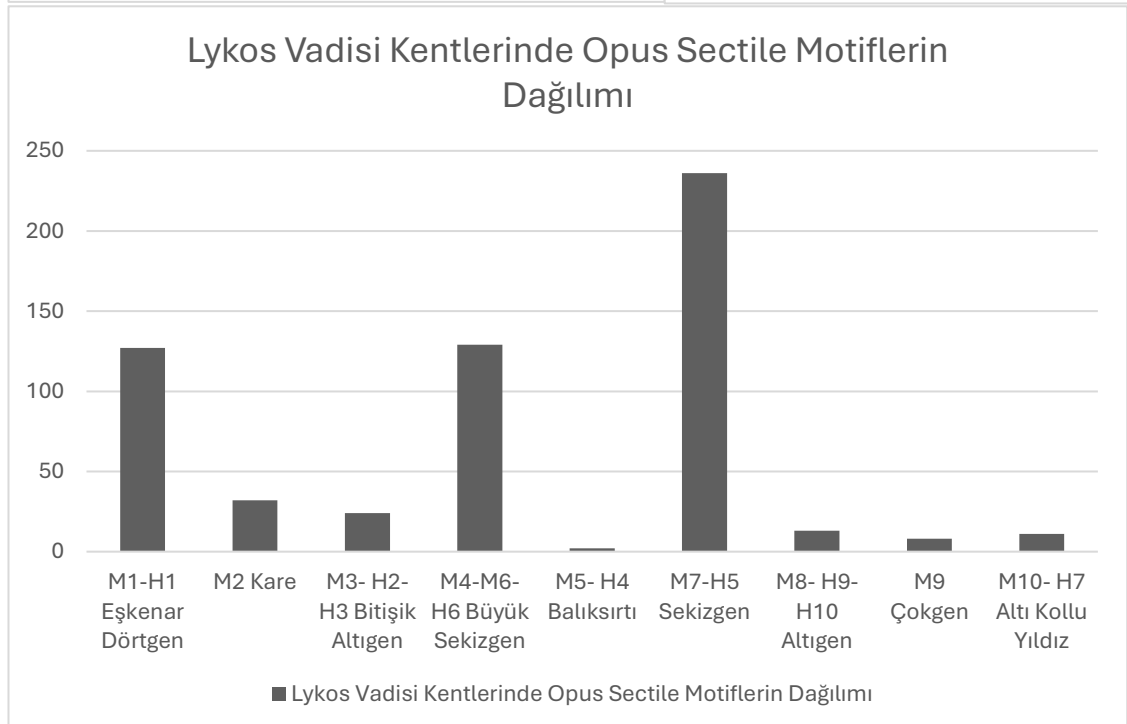
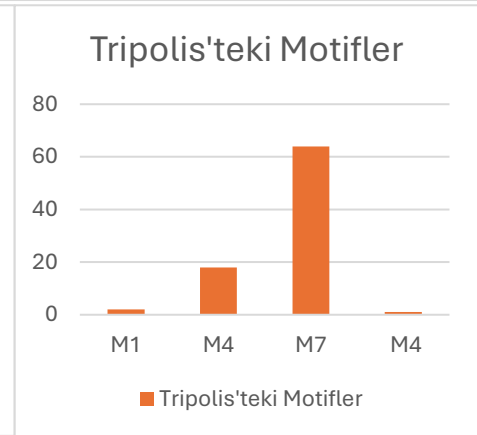
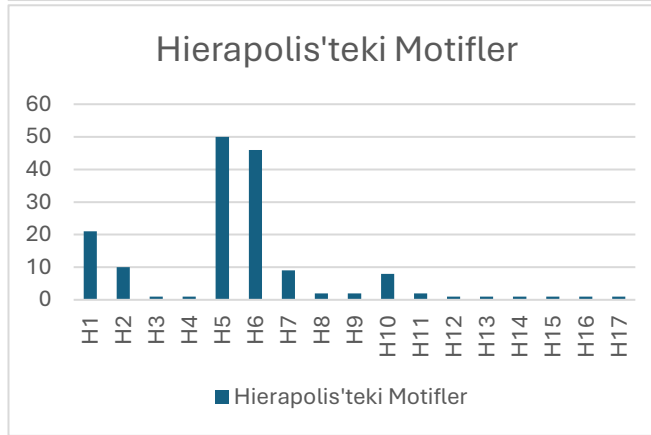
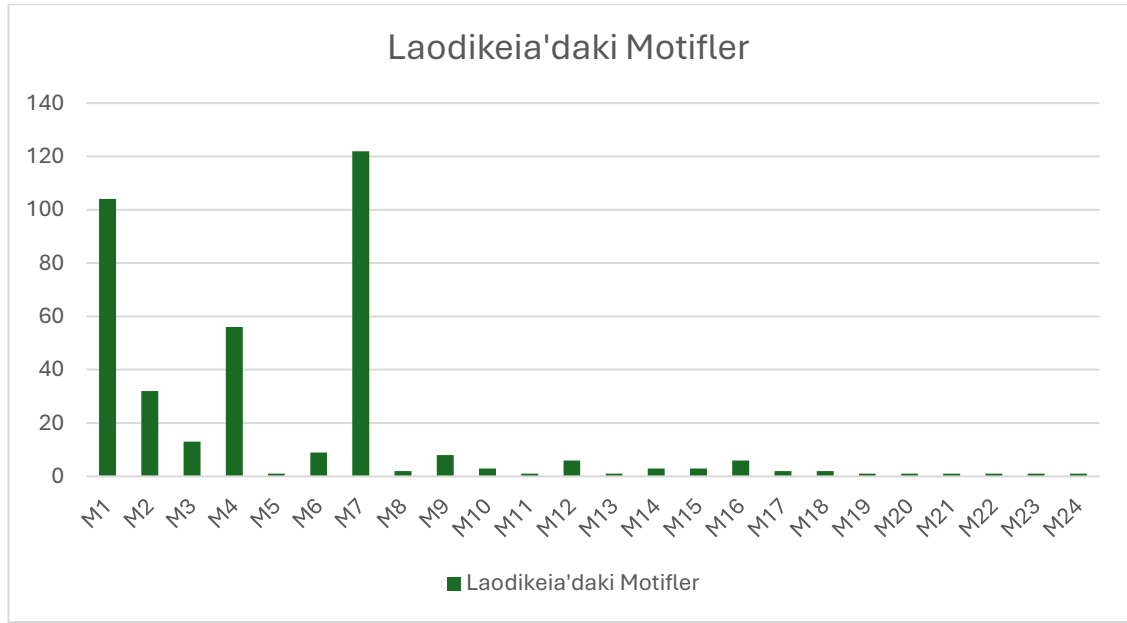

M7
Agora (MS 4. yy sonu- 5. yy
başı)
Kutsal Alan/Devlet Agorası
MS 4. yy sonu- 5. yy başı)

M8
Kutsal Alan/Devlet
Agorası (MS 4. yy
sonu- 5. yy başı)

Lykos Vadisi Kentlerindeki Opus Sectile Motiflerin Dağılımı

KISALTMALAR

H:	Hierapolis
M:	Motif
MÖ:	Milattan Önce
MS:	Milattan Sonra
TDS:	Tapınak A Doğu Sokağı

BİBLİOGRAFYA

Antik Kaynaklar

- Plinius Secundus G. Plinius Secundus, *Natural History; in ten volumes* (Çev. H. Rackham), London, 1916.
- Strabon Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası: XII-XIII-XIV* (Çev.A. Pekman), İstanbul, 2000.
- Suet G. Suetonius Tranquillus, *De vitis duodecim Caesarumristia Suetonius* (Çev. J. C. Rolfe), London, 1914.
- Vitruvius P. Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap* (Çev. S. Güven), İstanbul, 1998.

Modern Kaynaklar

- Adıbelli 2020 I. A. Adıbelli, “Tarsus Roma Hamamı Geç Antik Opus Sectile Döşemesi”, *JMR 13*, 51-71.
- Akurgal 1978 E. Akurgal, *Ancient Civilizations and Ruins of Turkey*, İstanbul, 1983.
- Akurgal 1989 E. Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul, 1989.
- Akurgal 1990 E. Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul, 1990.
- Akurgal 2007 E. Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul, 2007.
- Armağan 2022 M. Armağan, “Boukoleon Sarayı’na Ait Opus Sectile Kalıntının Kentsel Arkeoloji Açısından İncelenmesi”, *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, Yıl: 2023/1, Sayı: 85, 103-119.
- Arundell 1828 F. V. J. Arundell, *A Visit to the Seven Churches of Asia Minor with an Excurtion into Pisidia*, London, 1828.
- Arthur 2006 P. Arthur, *Bizans ve Türk Dönemi'nde Hierapolis (Pamukkale)*, İstanbul, 2006.

- Atik-Erdem 2003 N. Atik – Z.K. Erdem, “Denizli-Buldan Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Çalışması, 2002 Yılı Raporu (Levha 1-25)”, *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*, 2/2, 2003, 1-16.
- Aurigemma 1967 S. Aurigemma, “Sectile Opus” *Mosaico e Mosaicisti Nell’Antichita*, Istituto Della Enciclopedia Italiana, 40-49.
- Baykara 1969 T. Baykara, *Denizli Tarihi*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1969.
- Bayram- Şimşek 2014 F. Bayram- C. Şimşek “Merkezi Kilise ve Çevresindeki Yapı Kalıntıları (Central Church and Its Surrounding Ruins)”, *10. Yılında Laodikeia (2003-2013 Yılları)*, (Ed. C. Şimşek), İstanbul, 283- 301.
- Bayram 2018 F. Bayram, “Laodikeia’da Hıristiyanlık ve Kiliseler (Christians and Churches in Laodikeia)”, *Geç Antik Çağda Lykos Vadisi ve Çevresi, The Lykos Valley and Neighbourhood in Late Antiquity*, (Ed. C. Şimşek- T. Kaçar), İstanbul, 117- 148.
- Baysal 2000 H. H. Baysal, “Lykos Vadisindeki Antik Kentler”, *Lykos Vadisi Türk Arkeoloji Araştırmaları*, (Ed. F. D’Andria), Roma, 2000, 19-42.
- Baysal 2011 H. H. Baysal, “Denizli’deki Antik Kentler”, *Denizli Tanrıların Kutsadığı Vadi*, (Ed. F. Özdem), İstanbul, 2011, 39-85.
- Bean 1987 E. Bean, *Karia*, (Çev. B. Akgüç), İstanbul, 1987.
- Bean 2000 E. Bean, *Eski Çağda Menderes’in Ötesi*, (Çev. H. Kökten), İstanbul, 2000.
- Bejor 2000 G. Bejor, “Per Una Ricerca di Laodicea Ellenistica”, *Laodicea di Frigia I*, (Ed. G. Traversari), Roma, 2000, 15-23.
- Bingöl 1994 O. Bingöl, “Menderes Magnesiası (1993)”, *KST XVI-II*, 1994, 49.

- Blake 1930 M. E. Blake, *The Pavement of Roman Buildings*, Rome, 1930.
- Bortolin 2019a R. Bortolin, “Parte II- I Modi Del Costruire Delle Case Probizantine- Pavimentazioni”, *Hierapolis di Frigia XII, Le Abizioni Dell’Ínsula 104 a Hierapolis di Frigia*, (Ed. A. Z. Ruggiu), İstanbul, 203- 230.
- Bortolin 2019b R. Bortolin, “Parte II- I Modi Del Costruire Delle Case Probizantine- Materiali da Costruzione”, *Hierapolis di Frigia XII, Le Abizioni Dell’Ínsula 104 a Hierapolis di Frigia*, (Ed. A. Z. Ruggiu), İstanbul, 231- 246.
- Buckler- Calder 1939 W.H. Buckler- W.M. Calder, *MAMA VI*, Manchester, 1939.
- Büyükkolancı 1982 M. Büyükkolancı, “Zwei neugefundene Bauten der Johannes-Kirche von Ephesos: Baptisterium und Skeupylakion”. *IstMitt* 32, 1982, 254-257.
- Caggia 2016 M. P. Caggia, “The Marbles of the Church of St Philip in Hierapolis. Phases of Construction and Opus Sectile Flooring”, *Ancient Quarries and Building Sites in Asia Minor, Research on Hierapolis in Phrygia and Other Cities in South-Western Anatolia: Archaeology, Archaeometry, Conservation* (Ed. Tommaso Ismaelli- Giuseppe Scardozi), 2016, 473- 849.
- Caggia vd 2016 M. P. Caggia- F. Galvagno- P. Mighetto, “Il percorso processionale della collina di San Filippo. Interventi di restauro sulla scalinata e sul ponte”, *Hierapolis di Frigia VIII, 2. Le Attivita Delle Campagne di Scavo e Restauro 2007-2011* (Ed. F. D’Andria- M. P. Caggia- T. Ismaelli), İstanbul, 2016, 675- 687.
- Caggia 2018 M. P. Caggia, “Aziz Philip Kilisesi’nden Opus Sectile ve Mozaik Döşemeler”, *Geç Antik Çağda Lykos Vadisi ve Çevresi, The Lykos Valley and Neighbourhood in Late Antiquity*, (Ed. C. Şimşek- T. Kaçar), İstanbul, 309- 323.

- Campbell 1988 S. Campbell, *The Mosaics of Antioch, Corpus of Mosaics Pavements in Turkey I*, Brepols.
- Campbell 1991 S. Campbell, *The Mosaics of Aphrodisias in Caria, Corpus of Mosaics Pavements in Turkey*, Toronto.
- Ceylan 1995 A. Ceylan, "Tripolis Sütunlu Cadde'sinde Yapılan Kazı ve Temizlik Çalışmaları", *MKKS 5*, Ankara, 1995, 159-170.
- Ceylan 1999 A. Ceylan, "VI. Dönem Hierapolis Roma Hamamı Kazısı", *IX. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Ankara, 1999, 277-291.
- Chandler 1775 R. Chandler, *Travels in Asia Minor, Account of a Tour Made at Expense of the Societi of Diletani*, Oxford, 1775.
- Chandler 1776 R. Chandler, *Reisen in Kleinasien*, Leipzig, 1776.
- Chandler 1825 R. Chandler, *Travels in Asia Minor and Greece*, Oxford, 1825.
- Chandler 1971 R. Chandler, *Travels in Asia Minor 1764- 1765*, London.
- Choisy 1876 A. Choisy, *L'Asie Mineure et les Turcs en 1875*, Paris, 1876.
- Christensen 2006 A. M. Christensen, *From Palaces to Pompeii: The Architectural and Social Context of Hellenistic Floor Mosaics in the House of the Faun*, Florida State University Libraries, Electronic Theses, Treatises and Dissertations, 2006.
- Cochron 1887 W. Cochron, *Pen a Pencil in Asia Minor Notes or, Notes From The Levant*, London: William Clowes and Sons Limited, 1887.
- Coşkun 2004 A. Coşkun, *Salamis Antik Kenti Roma Hamamı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Coşkun 2007 A. Coşkun, “Salamis Kenti Roma Hamamı”, *Anatolia* 33, 24- 41.
- Cottica 2004 D. Cottica, “Pavimenti in Opus Sectile Dall’Insula 104’a Hierapolis di Frigia”, *Rivista di Archeologia (RdA)*, Anno XXVIII, (ed. G. Bretschneider), Roma, 2004, 89- 106.
- Cramer 1833 J. A. Cramer, *Geographical and Historical Description of Asia Minor*, Oxford, 1883.
- Çetin vd. 2013 M. Çetin- A. Yarar- N. E. Çetin- İ. Öztürk, *Denizli’nin Seyyahları*, Denizli Belediyesi Kültür Yayınları, 2013.
- D’Andria 1987 F. D’Andria, “Hierapolis Bölgesinin Coğrafik ve Topografik Durumu”, *Hierapolis di Frigia 1957- 1987*, (Ed. A. Peres), s. 15-20.
- D’Andria 2003 F. D’ Andria, *Hierapolis (Pamukkale) Arkeoloji Rehberi*, (Çev. N. Fırat), İstanbul, 2003.
- D’Andria 2003 F. D’ Andria, “Hierapolis Antik Kenti 2001 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları”, *24. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 2003, 415-422.
- D’Andria 2005 F. D’ Andria, “Hierapolis, 2003”, *26. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 2005, 147-156.
- D’Andria 2006 F. D’ Andria, “Hierapolis 2004 Yılı Kazı ve Araştırma Çalışmaları”, *27. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 2006, 229-240.
- D’Andria 2008 F. D’ Andria, “Phrygia Hierapolisi 2006 Yılı Araştırma, Kazı ve Onarım Çalışmaları”, *29. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 2008, 405-428.
- D’Andria 2009 F. D’ Andria, “Phrygia Hierapolisi 2007 Yılı Çalışmaları”, *30. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 2009, 393-408.
- D’Andria 2010 F. D’ Andria, “Phrygia Hierapolisi 2008 Yılı Çalışmaları”, *31. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 2010, 213-234.

- D'Andria- Gümğüm 2010 F. D'Andria- G. Gümğüm, "Archaeology and Architecture in the Martyrion of Hierapolis", *Metropolis İonia II- Yolların Kesiştiği Yer Recep Meriç İçin Yazılar*, (ed. Serdar Aybek- Ali Kazım Öz), İstanbul, 2010, 95-104.
- D'Andria 2011 F. D'Andria, "Phrygia Hierapolis'i- Pamukkale", *Denizli Tanrıların Kutsadığı Vadi*, (Ed. F. Özdem), İstanbul, 2011, 127-165.
- D'Andria 2012 F. D' Andria, "Phrygia Hierapolisi (Pamukkale) 2010 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 2012, 475-495.
- D'Andria 2013 F. D' Andria, "Phrygia Hierapolisi (Pamukkale) 2011 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", 34. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 2013, 125-138.
- D'Andria 2014 F. D' Andria, *Cehennem'den Cennet'e Hierapolis (Pamukkale) Ploutonion, Aziz Philippus'un Mezarı ve Kutsal Alanı*, İstanbul, 2014.
- D'Andria 2014 F. D' Andria, "Phrygia Hierapolisi (Pamukkale) 2012 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", 35. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 2014, 361-375.
- D'Andria 2016 F. D' Andria, "Phrygia Hierapolisi (Pamukkale) 2014 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", 37. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 2016, 157-174.
- D'Andria 2017 F. D' Andria, "Phrygia Hierapolisi (Pamukkale) 2015 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", 38. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 2017, 353- 370.
- D'Andria 2018 F. D'Andria, "Hierapolis Alma Philippum": Havari'nin Kutsal Alanın'daki Yeni Kazılar, Araştırmalar ve Restorasyonlar, *Anatolia 44*, 83- 106, 2018.
- D'Andria 2019 F. D'Andria, "Hierapolis Alma Philippum". Havari'nin Kutsal Alanın'daki Yeni Kazılar, Araştırmalar ve

Restorasyonlar”, *Geçmişten Günümüze Denizli, Denizli'nin Derin Geçmişi: Kazı ve Araştırmalar 3*, Sayı 58, (Ed. S. İnan), Denizli, 2019, 44-75.

D'Andria- Scardozzi- Spano 2008 F. D'Andria- G. Scardozzi- A. Spano, *Atlante di Hierapolis di Frigia*, İstanbul, 2008.

Daşbacak 2021 C. Daşbacak, “Hierapolis Antik Kenti Roma Hamamları”, *Dr. Nevzat Gündag'a VEFA, Tarih, Kültür ve Sanat Yazıları* (Ed. Y. Kılıç- E. Haytoğlu), İstanbul, 2021, 137-150.

Davis 1874 E. J. Davis, *Anadolu (Anatolica)*, (Çev. F. Yılmaz), İstanbul, 2006.

Duman 2013 B. Duman, "Son Arkeolojik Araştırmalar ve Yeni Bulgular Işığında Tripolis ad Maeandrum, *Cedrus I*, 2013, 179-200.

Duman 2015 B. Duman, “Tripolis'teki Geç Bizans Kalesi”, *Mustafa Büyükkolancı 'ya Armağan, Essays in Honour of Mustafa Büyükkolancı*, (Ed. C. Şimşek, B. Duman, E. Konakçı), 229-245.

Duman 2014 B. Duman, “Menderes Tripolis'indeki Arkeolojik Keşifler”, *Geçmişten Günümüze Denizli, Denizli'nin Derin Geçmişi: Kazı ve Araştırmalar 1*, Sayı 38, (Ed. S. İnan), Denizli, 2014, 38-51.

Duman 2017a B. Duman, “Tripolis'in Yeri, Önemi ve Kısa Tarihi”, *Tripolis ad Maeandrum I, Tripolis Araştırmaları*, (Ed. B. Duman), İstanbul, 2017, 1-16.

Duman 2017b B. Duman, “Tripolis 2016 Yılı Kazı, Koruma ve Onarım Çalışmaları”, *KST 39-1*, 2017, 261-284.

Duman 2018a B. Duman, “Geç Antik Çağ'da Lydia Tripolis'i (MS 4. yy'dan Sasani Tahribatına Kadar) Lydian Tripolis During Late Antiquity (From The Fourth Century To The Sassanian Destruction”, *Geç Antik Çağ'da Lykos Vadisi ve*

Çevresi, Laodikeia Çalışmaları Ek Yayın Dizisi 1, (Ed. C. Şimşek-T. Kaçar), İstanbul, 2018, 343-368.

- Duman 2019a B. Duman, “Tripolis 2017 Kazı ve Restorasyon Çalışmaları”, *Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, 40/1, Ankara, 2019, 325-344.
- Duman 2019b B. Duman, “Tripolis 2018 Kazı ve Restorasyon Çalışmaları”, *Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu*, 41/1, Ankara, 2019, 315-336.
- Duman 2019c B. Duman, “Tripolis 2017 Kazı ve Restorasyon Çalışmaları”, *Geçmişten Günümüze Denizli, Denizli'nin Derin Geçmişi: Kazı ve Araştırmalar 3*, Sayı 58, (ed. S. İnan), Denizli, 2019, 30-43.
- Duman 2022a B. Duman, “Tripolis 2019- 2020 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları”, *2019- 2020 Yılı Kazı Çalışmaları, Cilt 1*, Ankara, 2022, 283- 302.
- Duman 2022b B. Duman, “Tripolis ve Büyük Menderes Nehri”, *Lycus Dergisi*, Aralık 2022, Sayı 6, 155-173.
- Duman 2023a B. Duman, “Geç Roma ve Erken Bizans Dönemleri'nde Tripolis (Lydia) Mozaikleri (Mosaics of Lydian Tripolis in the Late Roman and Early Byzantine Periods)”, *Journal of Mosaic Research, Volume 16*, 2023 111-130.
- Duman 2023b B. Duman, “Tripolis 2022 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları”, *43. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, Ankara, 2023, 175- 195.
- Duman- Baysal 2014 B. Duman- H. H. Baysal, “Tripolis 2. Sezon Kazı ve Restorasyon Raporu: 2013”, *KST 36/2*, Ankara, 2014, 633-650.
- Duman-Baysal 2016 H. H. Baysal, B. Duman, “Tripolis Ad Maeandrum 2014 Yılı Kazı, Onarım ve Koruma Çalışmaları”, *KST 37/1*, Ankara, 2016, 563-584.

- Duman-Baysal 2017 B. Duman- H.H. Baysal, "Tripolis 2105 Yılı Kazı, Koruma ve Onarım Çalışmaları", *KST* 38/2, Ankara, 2017, 539-562.
- Duman- Koçyiğit 2019 B. Duman- O. Koçyiğit, "Geç Antik Dönem Konut Kalıntıları ve Buluntuları", *Tripolis ad Maeandrum II, Tripolis Araştırmaları* (Ed. B. Duman), İstanbul.
- Dunbabin 1999 K. M. D. Dunbabin, *Mosaics of the Greek and Roman World*, Cambridge, 1999.
- Er 2006 Y. Er, *Klasik Arkeoloji Sözlüğü*, Ankara, 2006.
- Erdoğan 2011 A. Erdoğan, "Tripolis 2008-2009 Yılı Kazıları". *KST* 32/3, Ankara, 2011, 328-347.
- Evcim- Öztaşkın 2019 S. Evcim- G. Öztaşkın, "Early Byzantine Churches In Olympos", *Arkeoloji ve Sanat* 161, 129-162.
- Eyice 1962 S. Eyice, "Bursa'da Osman ve Orhan Gazi Türbeleri", *Vakıflar Dergisi* 5, 135-148.
- Fellows 1839 C. Fellow, *A Journal Written During an Excursion in Asia Minor*, London, 1839.
- Ferrero 1993 D. De B. Ferrero, "1991 Yılı Hierapolis Arkeoloji Kurulunun Çalışma Raporu", *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 1993, 315-324.
- Fisher 1934 C. H. Fisher, "Bath B, House A and the Roman Villa", G. W. Elderkin (ed.), *Antioch-on-the-Orontes, I: Excavations 1932, Committee for The Excavation of Antioch and Its Vicinity*, Princeton, 4-31.
- Gagniers 1969 J. D. Gagniers, "Introduction Historique", *Laodicee Du Lycos Le Nymphée*, Paris, 1969.
- Guidobaldi- Angelelli 2002 F. Guidobaldi- C. Angelelli, "I Rivestimenti Parietali In Marmo (Incrustationes) La Tecnica Dı Fabbricazione E Posa In Opera Come Base Del Progetto Dı Conservazione", *VIII th Conference of The International Committee for the*

- Conservation of Mosaics (Iccm), Wall and Floor Mosaics: Conservation, Maintenance, Presentation,* (ed. X. MHAKIPTZHE- CH. BAKIRTZIS), 2002, 33-43.
- Guizzi 2019 F. Guizzi, “Greek and Latin Inscriptions of Laodikeia on The Lykos 2003- 2018, (Lykos Laodikeiası’ndan Grekçe ve Latince Yazıtlar 2003-2018)”, *15. Yılında Laodikeia (2003-2018), Laodikeia Çalışmaları 5*, (Ed. Celal Şimşek), İstanbul, 2019, 165-186.
- Habicht 1975 C. Habicht, “New Evidence on the Province of Asia”. *JRS* 65, 1975, 64- 91.
- Hamilton 1837 W. I. Hamilton, “Extracts from Notes Made on a Journey in Asia Minor in 1836”, *Journal of the Royal Geographical Society of London* 7, 34-61.
- Hamilton 1984 W.J. Hamilton, *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia I-II*, New York, 1984.
- Hanfmann 1972 M. A. Hanfmann, *Letters from Sardis*, Cambridge, 1972.
- Hanfmann 1973 M. A. Hanfmann, “Excavation and Restoration Activities at Sardis in 1971”, *TürkAD* XX- 1, 89- 105.
- Hanfmann 1983 M. A. Hanfmann, *Sardis from Prehistoric to Roman Times, Results of the Archaeological Exploration of Sardis 1958-1975*, 1983.
- Hanfmann- Detweiler 1964 G. M. A. Hanfmann- H. Detweiler, “Excavations at Sardis in 1962”, *TAD* 12, 1, 26-33.
- Hawley 1918 W.A. Hawley, *Asia Minor*, London, 1918.
- Head 1906 B. Von. Head, *Phrygia*, BMC, London, 1906.
- Humann et al. 1898 C. Humann- C. Cichorius- W. Judeich, *Altertümer von Hierapolis (Jahrbuch des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts 4. Ergänzungsheft)*, Berlin, 1898.
- Imhoof- Blumer 1887 F. Imhoof- Blumer, *Lydische Stadtmünzen*, Genf, 1897.

- İnan 1983 J. İnan, "Perge Kazısı 1981 Çalışmaları," TAD 26, 2, 1-63.
- Jacobs 2012 I. Jacobs, "The creation of the late antique city: Constantinople and Asia Minor During the Theodosian Renaissance", *Byzantion* 82, 2012, 113-164.
- Kadioğlu 1997 M. Kadioğlu, "Ankyra- Ulus Opus Sectileleri", *TAD XXXI*, Ankara, 351-382.
- Kadioğlu 1999 M. Kadioğlu, "Der Opus Sectile Bodenaus dem Gerontikon Bouleterion von Nysa ad Maeandrum", *Asia Minor Studien* (Band:34), Rudolf Habelt GMBH, Bonn. 175-188.
- Kadioğlu 2000 M. Kadioğlu, "Menderes Nysası Bouleuterion-Gerontikon'unun Orkestra Opus Sectile Döşemesi", *Türk Arkeoloji ve Etnoğrafya Dergisi*, 2000, 9- 16.
- Kadioğlu 2005 M. Kadioğlu, "Die Opus Sectile- Wandverkleidung der Latrine in Magnesia am Mäander", *IstMitt* 55, 2005, 305-332.
- Kadioğlu 2007 M. Kadioğlu, "Die opus sectile- Wandverkleidung der Agora von Hierapolis in Phrygia", *Hierapolis Di Frigia I. Le attività di scavo e restauro 2000-2003*, (ed. F. D'Andria-M. Piera Caggia), 413-418.
- Karabulut vd. 2011 H. Karabulut- M. Önal- N. Dervişoğlu, Haleplibahçe Mozaikleri Şanlıurfa/Edessa, İstanbul.
- Kaytan 2017 S. M. Kaytan, "Tripolis Batı Stoa Koruma ve Onarım Çalışmaları", *Tripolis Ad Maeandrum I, Tripolis Araştırmaları*, (Ed. B. Duman), İstanbul, 2017, 121-133.
- Kiilerich 2014 B. Kiilerich, "The Opus Sectile from Porta Marina at Ostia and the Aesthetics of Interior Decoration", (ed. I. Jacobs), *Production and Prosperity in The Theodosian Period*, Leuven – Walpole, MA, 167-189.
- Koch 2007 G. Koch, *Erken Hristiyan Sanatı*, A. Aydın (çev.), İstanbul.

- Konakçı 2017 E. Konakçı, “Prehistorik Tripolis: Akkaya (Yenice) ve Hamambükü Höyük”, *Tripolis Ad Maeandrum I, Tripolis Araştırmaları I*, (Ed. B. Duman), 2016, 23-46.
- Laborde 1861 L. de Laborde, *Voyage de l’Asie Mineure 1828*, 1861
- Laborde 1838 L. de Laborde, *Voyage de la Syrie et de l’Asie Mineure*, Paris, 1838.
- Leake 1824 W. M. Leake, *Journal of a Tour in Asia Minor*, New York; Georg Olms Verlag, 1824.
- Malay 1992 H. Malay, *Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristokinos Ayaklanması*, İzmir, 1992.
- Magie 1950 D. Magie, *Roman Rule In Asia Minor I-II*, Newjersey: Princeton University Press, 1950.
- Magie 2001 D. Magie, *Anadolu’da Romalılar I. Attalos’un Vasiyeti*, (Çev. N. Başgelen- Ö. Çarpar), İstanbul, 2001.
- McGing 1986 B. C. McGing, *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus*, Leiden, 1986.
- Mısırlı- Özgüven 2020 A. Mısırlı- H. B. Özgüven, “Bizans Dönemi’nde Kentin Dönüşümü: Hamam ve Hamam-Gymnasium Yapılarının Yeniden Kullanımı”, *OAD*, Yıl 3/Sayı 2, Edirne, 2020, 391-401.
- Moretti 1979 L. Moretti, “Epigraphica: 18. A proposito di Apollonia al Meandro”. *RdFiCla* 107, 3, 295-300.
- Morselli 2010a C. Morselli, “Lo Scavo- La Distruzione Dell’Agora E L’Impianto Della Basilica Probizantina (Fase 3: metà V sec. d.C.)”, E. E. Schneider (ed.), *Elaiussa Sebaste III. L’Agora Romana*, İstanbul, 54-89.
- Morselli 2010b C. Morselli, “Lo Scavo- La Vita Della Chiesa (Fase 4: seconda metà V – fine VI/ inizi VII sec. d.C.)”, E. E.

- Schneider (ed.), Elaiussa Sebaste III. L’Agora Romana, İstanbul, 90-109.
- Özsait 1985 M. Özsait, *Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidya Tarihi*, İstanbul, 1985.
- Özüdoğru- Tarkan 2023 Ş. Özüdoğru- D. Tarkan, “Kibyra Olympeion Odeionu Pulpitum Cephesi Opus Sectile Kaplaması ve Orkestra Opus Sectile Aigis / Medusa Döşemesi”, *OLBA XXXI*, Mersin, 2023, 143- 199.
- Özyıldırım- Yeğin 2017 M. Özyıldırım, Y. Yeğin, “Olba Manastırı Kuzey Kilisesi’nden (Diakonikon) Bizans Dönemi Opus Sectile Taban Döşemesi”, *Seleucia*, 7, 47-68.
- Peirano 2012 D. Peirano, “Scavi e ricerche nel cantiere della Cattedrale”, *Hierapolis dı Frigya V, Le Attività Delle Campagne dı Scavo E Restauro 2004-2006* (Ed. F. D'Andria, M. P. Caggia, T. Ismaelli), 2012, 591- 600.
- Pierre 1884 P. Pierre, “Inscriptions de Lydie”, *Bulletin de Correspondance Hellenique* 8, 1884, 376- 390.
- Pococke 1743 R. Pococke, *A Description of the East and Some Others Countries, Vol II, I-II*, London, 1743.
- Ramsay 1887 W. M. Ramsay, “Antiquities of Southern Phrygia and the Border Lands (I)”, *The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts* 3, No. 3/4, 344- 368.
- Ramsay 1890 W. M. Ramsay, *The Historical Geography of Asia Minor*. London 1890.
- Ramsay 1895 W. M. Ramsay, *Cities and Bishoprics of Phrygia*, Oxford, 1895.
- Ramsay 1897 W. M. Ramsay, *The Cities And Bishoprics of Phrygia, Vol: I*, Oxford, 1897.

- Ramsay 1960 W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev. Mihri Pektaş), İstanbul, 1960.
- Ridgway 1987 B. S. Ridgway, "Ancient Greek Woman and Art: The Material Evidence", *AJA*, Vol. 91, No. 3, 1987, 399-409.
- Ritti 1987 T. Ritti, "Hierapolis Tarihi", *Hierapolis di Frigia* (1957-1987) Fabbri Editori, Torino, 1987, 27-30.
- Ritti 1985 T. Ritti, "Fonti letterarie ed epigrafiche, Hierapolis", *Scavi e Ricerche I* (Archaeologica 53), Roma, 1985.
- Robert 1983 L. Robert, "Documents d'Asie Mineure, BCH 107, 1, 1983, 497-599.
- Ruge 1913 W. Ruge, "Hierapolis", *RE VIII.2*, 1913, 1404-1405.
- Ruggiu 2007 A. Z. Ruggiu, "Regio VIII, insula 104. Le strutture abitative: fasi e trasformazioni", *Hierapolis di Frigia I, Le attività delle campagne di scavo e restauro 2000-2003*, (Ed. F. D'Andria, M.P. Caggia), Istanbul 2007, 211-256.
- Ruggiu 2012 A. Z. Ruggiu, "Un quartiere residenziale: l'insula 104", *Hierapolis di Frigia V, Le Attive Delle Campagne di Scavo e Restauro 2004- 2006* (Ed. F. D'Andria, M. P. Caggia, T. Ismaelli), İstanbul, 2012, 419- 452.
- Ruggiu 2014 A. Z. Ruggiu, "Sistemi Decorativi Dall'Insula Residenziale 104 a Hierapolis di Frigia", *Österreichische Akademie Der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse, Denkschriften*, 468. Band, Archäologische Forschungen Band 23 (Ed. J. Felsner), Wien, 2014, 209- 974.
- Ruggiu 2018 A. Z. Ruggiu, "Hierapolis di Frigia, Insula 104. I Modi Dell'abitare Tra L'età Imperiale E Il Vii Sec. D.C.", *Atti Dei Convegni Lincei 318, Convegno A Cent'anni Dalla Nascita Di Michelangelo Cagliano De Azevedo Il Contributo Di Un Archeologo Alla Conoscenza Della*

- Transizione Dal Mondo Classico Al Medioevo* (Ed. E. A. Arslan), Roma, 2018, 117- 143.
- Sabır 2004 S. Sabır, Kuzey Kıbrıs'taki Geç Roma-Erken Bizans Yer Mozaikleri, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Salman- Göncü 2012 B. Salman- H. Göncü, "Smyrna Boleuterion'u Orkestrası Opus Sectile Döşemesi", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 140, 123-132.
- Salzmann 1991 D. Salzmann, "Mosaiken und Pavimenti in Pergamon, Vorbericht der Kampagnen 1989 und 1990", *AA* 3, 433-456.
- Sarre 1998 F. Sarre, *Küçük Asya Seyahati*, (Çev. D. Çolakoğlu), İstanbul, 1998.
- Sazak- Aydıngün- Aydıngün 2023 Bathonea'dan Erken Hristiyanlık Dönemine Ait Bir Martyrion ve Opus Sectile Döşemesi, *JMR* 16, 2023 343-359.
- Scheibelreiter 2008 V. Scheibelreiter, "Mosaik und Opus Sectile Pavimente" in *Steskal –La Torre 2008*, 259-275.
- Schwaiger- Sahn- Scheifinger 2020 H. Schwaiger- K. Sahn- J. Scheifinger, "A Late Antique City Quarter in Ephesos: Social Differentiation and Functional Heterogeneity", *Archaeology and Economy in the Ancient World – Proceedings of the 19th International Congress of Classical Archaeology, Cologne/Bonn 2018*, 2020, 47- 61.
- Sertel 2017 S. Sertel, Olympos Piskoposluk Kilisesi ve Vaftizhanesi Liturjik Taş Eserleri, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Sevin 2001 V. Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Ankara, 2001.
- Sevin 2019 V. Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Ankara, 2019.

- Smith 1674 T. Smith, “Epistutae duae qurun altera”, *Septem Asia Ecclesiorum et Constantinopolis Notitam Continet*, Oxford, 1674.
- Smith 1678 T. Smith, *Remarks upon the manners, religion and government of the Turks: together with a survey of the seven churches of Asia, as they now lye in their ruines, and a brief description of Constantinople*, London, 1678.
- Söğüt 2005 B. Söğüt, “Hierapolis Güney Roma Hamamı’nda Bulunan İon Başlıkları”, 22. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 2005, 301- 308.
- Spoon- Wheler 1679 J. Spoon- G. Wheler, *Voyage de Dalmatie de Greece, et du Levant I-II*, Paris, 1779.
- Şener 2020 K. Şener, Smintheion Mozaikleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Şener- Şahin 2013 S. Şener- D. Şahin, “Bursa Orhangazi Türbesi: Opus Sectile Taban Döşemesi, Mevcut Koruma Durumu ve Restorasyona Yönelik Öneriler”, *JMR* 6, 45-57.
- Şimşek 1995 C. Şimşek, “İkinci Sezon Hierapolis Roma Hamamı (Müze Binası) Kazı Çalışmaları”, *V. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Ankara, 1995, 243- 264.
- Şimşek 1996 C. Şimşek, “III. Dönem Hierapolis Roma Hamamı Kazısı”, *VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Ankara, 1996, 221- 242.
- Şimşek 1997 C. Şimşek, “IV. Dönem Hierapolis Roma Hamamı Kazısı”, *VII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Ankara, 1997, 1-27.
- Şimşek 1998 C. Şimşek, “V. Dönem Hierapolis Roma Hamamı Kazısı”, *VIII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Ankara, 1998, 461-492.

- Şimşek 1999 C. Şimşek, "Antik Dönem'de Çürüksu (Lykos) Vadisinde Kültürel ve Ekonomik Yaşam", *Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Sayı 21*, 1999, 2-18.
- Şimşek 2000 C. Şimşek, "Hierapolis Roma Hamamı (Müze Binası) Çalışmaları", *Lykos Vadisi Türk Arkeoloji Araştırmaları*, (Congedo Editori), 2000, 187- 191.
- Şimşek 2005 C. Şimşek, "2003 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları", 26. *KST 1*, Ankara, 2005, 305-320.
- Şimşek 2006 C. Şimşek, "2004 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazısı", 27. *KST 1*, Ankara, 2006, 419-434.
- Şimşek 2007a C. Şimşek, *Laodikeia (Laodikeia ad Lycum)*, İstanbul, 2007.
- Şimşek 2007b C. Şimşek, "Laodikeia 2005 Yılı Kazıları", 28. *KST 1*, Ankara, 2007, 455-478.
- Şimşek 2008 C. Şimşek, "2006 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları", 29. *KST 3*, Ankara, 2008, 99-122.
- Şimşek 2009 C. Şimşek, "2007 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları", 30. *KST 2*, Ankara, 2009, 409-436.
- Şimşek 2010 C. Şimşek, "2008 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazısı", 31. *KST 4*, Ankara, 2010, 101-134.
- Şimşek 2011a C. Şimşek, "Tarihin İçinden: Laodikeia'dan Ladik'e Denizli", *Denizli Tanrıların Kutsadığı Vadi*, (Ed. F. Özdem), İstanbul, 2011, 85-126.
- Şimşek 2011b "2009 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları", 32. *KST 3*, Ankara, 2011, 447-474.
- Şimşek 2012a C. Şimşek, *Kutsal Kent Laodikeia'nın Kiliseleri*, İstanbul, 2012.
- Şimşek 2012b C. Şimşek, "2010 Yılı Laodikeia Kazıları", 33. *KST 3*, Ankara, 2012, 569-601.

- Şimşek 2013a C. Şimşek, *Laodikeia (Laodikeia ad Lycum)*, İstanbul, 2013.
- Şimşek 2013b C. Şimşek, "2011 Yılı Laodikeia Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *34. KST 3*, Ankara, 2013, 103-124.
- Şimşek 2014a C. Şimşek, "Laodikeia'dan Lâdik ve Denizli'ye", *Geçmişten Günümüze Denizli, Denizli'nin Derin Geçmişi: Kazı ve Araştırmalar*, Sayı 38, (Ed. S. İnan), Denizli, 2014, 21-38.
- Şimşek 2014b C. Şimşek, "2012 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *35. KST*, Ankara, 2014, 82-102.
- Şimşek 2014c C. Şimşek, "2013 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *36. KST 3*, Ankara, 2014, 633-660.
- Şimşek 2015 C. Şimşek, *Laodikeia Kilisesi, Lykos Vadisi'nde Hıristiyanlık*, Denizli, 2015.
- Şimşek 2016 C. Şimşek, "2014 Yılında Laodikeia'da Yapılan Kazı ve Restorasyonlar", *37. KST 1*, Ankara, 2016, 481-508.
- Şimşek 2017 C. Şimşek, "Laodikeia ve Mermer", *Kömürcüoğlu Uluslararası 7. Taş Heykel Kolonisi, Uluslararası Taş Heykel Kolonisi*, Denizli 2017, 88- 103.
- Şimşek 2018 C. Şimşek, "2016 Yılı Laodikeia Çalışmaları", *39. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, Ankara, 2018, 359-386.
- Şimşek 2019a C. Şimşek, "Merkezi Kilise ve Çevresindeki Yapı Kalıntıları", *Lykos*, (Ed. S. Nasıhi), Ankara, Temmuz-Ağustos 2019, 79- 95.
- Şimşek 2019b C. Şimşek, "2017 Yılı Laodikeia Çalışmaları", *40. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, Ankara, 2019, 445-470.
- Şimşek 2019c C. Şimşek, "2018 Yılı Laodikeia Çalışmaları", *41. Kazı Sonuçları Toplantısı 4. Cilt*, Ankara, 2019, 579-610.

- Şimşek 2021 C. Şimşek, “Laodikeia Kilisesi”, *Laodikeia Kilisesi Sondaj Buluntuları, Hellenistik Dönem Seramiği*, (Ed. C. Şimşek), İstanbul, 2021, 5-40.
- Texier 1839 Ch. Texier, *Description de l’Asie Mineure*, Paris, 1839.
- Texier 2002 M. A. Texier, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi Cilt II*, (Çev. K. Y. Kopruman) Ankara, 2002.
- Thür 2014 H. Thür, “Baubeschreibung”, *Hanghaus 2 in Ephesos, die Wohnheit 6, FiE 8/9*(ed. H. Thür – E. Rathmayr), Wien, 29-119.
- Topçu 1982 Ç. Topçu, “Seleukeia 1981 Kazı Çalışmaları”, 4. KST, 271-276.
- Traversari 2000 G. Traversari, “La Situazione Viaria di Lodicea alla Luce Delgi Itinerari Romani”, *Laodicea Di Frigia I*, (Ed. G. Traversari), Roma, 2000, 9-14.
- Tremaux 1858 Ch. Tremaux, *Exploration archeologique en Asie Mineure*, Paris, 1858.
- Umar 1993 B. Umar, *Türkiye’deki Tarihsel Adlar*, İstanbul, 1993.
- Yağcı 2007 R. Yağcı, “Soli/Pompeipolis 2005 Yılı Kazıları” 28. KST 2, 175-184.
- Yağlıdere 2022 K. Yağlıdere, “*Laodikeia Geç Antik Çağ Savunma Sistemleri*”, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- Yaşar- Söğüt 2019 A. Yaşar- B. Söğüt, “Stratonikeia Gymnasion Propylon Kilisesi Opus Sectile Zemin Döşemesindeki Bozulmalar ve Malzeme Özellikleri”, A. Erön- E. Erdan (eds.), *Doğudan Batıya 70. Yaşında Serap Yaylalı’ya Sunulan Yazılar*, Ankara, 49-64.
- Yegül 1986 F. K. Yegül, “The Bath- Gymnasium Complex at Sardis, Archaeological Exploration of Sardis”, *Report 3*, Cambridge Mass, 1986.

- Yegül 2011 F. Yegül, *Roma Dünyasında Yikanma*, İstanbul.
- Yıldız 1994 H. Yıldız, “Denizli Laodikeia Antik Kenti Temizlik ve Çevre Düzenleme Çalışmaları”, *VI MKKS*, 1994, 219- 224.
- Yılmaz-Işık 2018 M. Yılmaz- İ. Işık, *Latince Dil Bilgisi ve Antik Terimler Sözlüğü*, 2018.
- Verzone 1960 P. Verzone, Il Martyrium ottagonale a Hierapolis di Frigia, in "*Palladio*", n.s. I-II, 1960, 1-20.
- Verzone 1978 P. Verzone, “Hierapolis di Frigia nei lavori della Missione Archeologica Italiana”, *Quaderni de 'La ricerca scientifica*, n. 100, Roma, CNR, 1978, 391-475.
- Waelkens- Poblome 2012 M. Waelkens – J. Poblome, *Sagalassos City of Dreams*, Limburg.
- Weber 1892 G. Weber, Bas-Reliefs de Laodicee et de Tripolis”, *RevArch* 20, (1892) 288-290.
- Zoroğlu 1989 L. Zoroğlu, “Kelenderis 1987 Yılı Kazısı”, *10. KST*, 135-155.
- Zoroğlu vd. 2004 L. Zoroğlu, “Kelenderis 2002 Yılı Kazısı Raporu”, *25. KST* 2, 451-466.
- Zoroğlu vd. 2006 L. Zoroğlu, “Kelenderis 2004 Yılı Kazısı Raporu”, *27. KST* 2, 241-256.

PLANLAR LİSTESİ

Plan 1: Batı Anadolu haritası üzerinde Hierapolis, Laodikeia ve Tripolis Antik Kentleri'nin konumu. (Duman 2018, 344, Fig.1)

Plan 2: Hierapolis Antik Kenti planı ve plan üzerinde opus sectile döşemelerin kullanıldığı yapılar. (D'Andria 2020, 101, fig.1; Ruggiu 2018, 118, fig.1)

Plan 3: İnsula 104 genel planı. (Nardelli 2019, TAV.III)

Plan 4: Philippus kutsal alanı. (Caggia 2016, 474, 1., Caggia 2018, 440, fig.1)

Plan 5: Hierapolis Roma Hamamı genel planı. (Şimşek 1997, Şimşek 1998, 476, Plan 1; Ceylan 1999, 282, Plan 1; Ceylan 2000, 194, Harita 1)

Plan 6: Hierapolis Roma Hamamı sütunlu galeri ve devamındaki opus sectile döşemeli K2 bölümü planı. (Ceylan 2000, 195, Harita 3)

Plan 7: Hierapolis Hamam- Kilise. (Mısırlı- Özgüven 2020, 396, Şekil 5)

Plan 8: Hierapolis Katedral- Kilise planı. (Peirano 2018, 163, Fig.3)

Plan 9: Laodikeia Antik Kenti planı ve plan üzerinde opus sectile döşemelerin kullanıldığı yapılar. (Yağlıdere 2022, 113, Çiz.1)

Plan10: Kentin hippodomik sistemde sivil ve kamu yapılarının adalar (insula) üzerindeki konumu. (Şimşek 2014, 43, Res. 11)

Plan 11: A Evi Kompleksi planı (üç peristylli ev ve Suriye Caddesi yönünde dükkanları). (Şimşek 2014, 55, Res.26)

Plan 12: Kiliseli Peristylli Ev planı. (Şimşek 2019, 609, Resim 14)

Plan 13: Laodikeia Kilisesi planı. (Şimşek 2014, 58, Res.30)

Plan 14: Laodikeia Merkezi Kilise planı. (Şimşek- Bayram 2014, 286, Çizim 1; Şimşek 2019, 79, Çizim 1)

Plan 15: Suriye Caddesi ve Stadyum Caddesi ile iki yanlarındaki yapılar. (Şimşek 2014, 50, Res. 21)

Plan 16: Tripolis Kent planı ve plan üzerinde opus sectile döşemelerin kullanıldığı yapılar. (Duman 2019, 6, Fig. 2)

Plan 17: Tripolis Kent merkezini gösteren plan. (Duman 2017, 9, Fig.16)

FIGÜRLER LİSTESİ

- Fig. 1: Sardes Sinagog duvar opus sectilesi. (Armağan 2022, 113, Resim 4)
- Fig. 2: Roma Domus Transitoria Nymphaeumu figürlü opus sectile. (Dunbabin 1999, 263, fig.279)
- Fig. 3: Ostia Porta Marina'nın dışındaki bina floral opus sectile. (Dunbabin 1999, fig.39)
- Fig. 4: Kibyra Olympeion Odeionu pulpitum cephesi opus sectile güney kapı betimlemesi. (Özüdoğru- Tarkan 2023, 192, fig.7)
- Fig. 5: Pompeii Faun Evi opus sectile döşemesi. (Christensen 2006, 122, Fig.1.17-1.18)
- Fig. 6: Mars Ultor Tapınağı ve Augustus Forumu zeminlerindeki opus sectile döşeme. (Angelelli 2016, 89, Fig. 4.24- Fig. 4.23)
- Fig. 7: Pompeii Ephebe Evi opus sectile döşemesi. (Blake 1930, Plate 10, 2)
- Fig. 8: Hadrian'ın Tivoli'deki Villasından opus sectile döşeme. (Guidobaldi- Angelelli 2002, 42, 5a)
- Fig. 9: Menderes Nysası Bouleuterion'un orkestra opus sectile döşemesi. (Kadioğlu 2000, 12, Çizim 1-2)
- Fig. 10: Pergamon Peristylli Ev III opus sectile döşeme. (Pinkwart- Stammnitz 1984, Taf. 10 c. 44)
- Fig. 11: Pergamon Peristylli Ev III opus sectile döşeme. (Kadioğlu 2000, 11, Resim 4)
- Fig. 12: Tarsus Roma Hamamı altıgen ve sekizgen opus sectile modüllerin türevleri. (Adıbelli 2020, 54, Resim 3)
- Fig. 13: Ephesos Peristylli Ev Oda 1.16 opus sectile döşemesi. (Schwaiger- Sahn-Scheifinger 2020, 52, Fig.5)
- Fig. 14: Hierapolis insula 104, 3 boyutlu görünümü. (Ruggiu 2018, 142, fig.22)
- Fig. 15: İon Başlıklı Ev A 50 No.'lu odanın batı kısmı. (Ruggiu 2007, 231, fig.19)
- Fig. 16: İon Başlıklı Ev A 50 No.'lu odanın doğu kısmı. (Ruggiu 2007, 234, fig.21)
- Fig. 17: İon Başlıklı Ev A 50 No.'lu odanın restitüsyonu. (Ruggiu 2018, 130, Fig.14)
- Fig. 18: İon Başlıklı Ev A 50 No.'lu odadan detay. (Ruggiu 2012, 427, Fig.11)

- Fig. 19: İon Başlıklı Ev A 195 No.'lu odanın batı kısmı. (Ruggiu 2007, 231, fig.20)
- Fig. 20: İon Başlıklı Ev A 195 No.'lu odanın kuzeybatı kısmı. (Ruggiu 2007, 234, fig.22)
- Fig. 21: İon Başlıklı Ev A 1239 No.'lu eksedra batıdan görünüm. (Ruggiu 2012, 428, Fig.12)
- Fig. 22: İon Başlıklı Ev A 1239 No.'lu eksedradan detay. (Ruggiu 2012, 428, Fig.13)
- Fig. 23: İon Başlıklı Ev A 1239 No.'lu eksedradan detay. (Ruggiu 2007, 247, fig.37; Ruggiu 2012, 428, Fig.13)
- Fig. 24: İon Başlıklı Ev A 1239 No.'lu eksedradan christogramlı mermer karo. (Ruggiu 2012, 428, Fig.14)
- Fig. 25: Boyalı Yazıt Evi Eksedra 41 opus sectile döşeme. (Ruggiu 2018, 138, Fig.18)
- Fig. 26: Hierapolis Aziz Philippus Kilisesi hava fotoğrafı. (Sına 2022, 132, Fig.12)
- Fig. 27: Philippus Kilisesi ve kilise içinde gerçekleştirilen törenler. (D'Andria 2020, 107, Figür 9)
- Fig. 28: Hierapolis, Aziz Philippus Kilisesi, iç kısmının üç boyutlu sanal rekonstrüksiyonu. (D'Andria 2020, 106, Fig.7)
- Fig. 29: Hierapolis, Aziz Philippus Kilisesi merkezi nefte bulunan ve bölüm 1 olarak adlandırılan kısımdan opus sectile döşeme. (Sına 2022, 135, Fig.18)
- Fig. 30: Philippus Kilisesi merkezi nefte bulunan ve bölüm 1 olarak adlandırılan kısımdan opus sectile örnekleri. (Caggia 2018, 317, fig.7; Caggia 2018, 474, 2)
- Fig. 31: Philippus Kilisesi merkezi nefte bulunan ve bölüm 1 olarak adlandırılan kısımdan motif detay. (Caggia 2016, 742, Fig.18)
- Fig. 32: Philippus Kilisesi merkezi nefte bulunan ve bölüm 1 olarak adlandırılan kısımdan motif detayları. (Sına 2022, 133, Fig.15)
- Fig. 33: Philippus Kilisesi merkezi nefte bulunan ve bölüm 1 olarak adlandırılan kısımdan motif 4 detay. (Caggia 2016, 480, 10)
- Fig. 34: Philippus Kilisesi merkezi nefte bulunan opus sectile döşemelerin rekonstrüksiyonu. (D'Andria 2018, 149, Resim 46)

- Fig. 35: Philippus Kilisesi merkezi nefte bulunan opus sectile döşemelerin genel rekonstrüksiyonu. (D'Andria 2018, 134, Resim 8)
- Fig. 36: Philippus Kilisesi merkezi nefte bulunan ve bölüm 4 olarak adlandırılan kısımdan motif detay. (Caggia 2016, 480, 11)
- Fig. 37: Philippus Kilisesi güney nef opus sectile döşeme. (Caggia 2018, 319, Fig.8)
- Fig. 38: Philippus Kilisesi narteks bölümü opus sectile döşeme. (Caggia 2018, 320, Fig.9)
- Fig. 39: Philippus Kilisesi narteks bölümü opus sectile döşeme detayları. (Caggia 2016, 485, 15; D'Andria 2020, 108, Fig.10)
- Fig. 40: Philippus Kilisesi C Odası opus sectile döşeme detayı. (Caggia 2016, 486, 18)
- Fig. 41: Hierapolis Güney Roma Hamamı sütunlu galeri bölümü (Ismaelli- Scardozzi-Bozza- Ungaro 2021, 67, Fig.23)
- Fig. 42: Hierapolis Güney Roma Hamamı opus sectile döşemeli K2 bölümü.
- Fig. 43: Hierapolis Hamam- Kilise. (D'Andria 2003, 64, Res. 37)
- Fig. 44: Hierapolis Katedral Kilise. (D'Andria- Scardozzi- Spano 2008, 101, Fig.82)
- Fig. 45: Katedral Kilise rekonstrüksiyonu. (Peirano 2018, 169, Fig.12)
- Fig. 46: Katedral Kilise vaftizhanesi rekonstrüksiyonu. (Peirano 2018, 170, Fig.15)
- Fig. 47: A Evi havadan görünümü. (Şimşek 2014, 18, Res. 14)
- Fig. 48: A Evi içinden peristilin (sütunlu iç avlu) görünümü. (Şimşek 2014, 18, Res.15)
- Fig. 49: Kiliseli Peristylli Ev genel görünümü. (Tahan 2023, 84, Resim1)
- Fig. 50: Kiliseli Peristylli Ev apsisli doğu salon (Kilise) opus sectile döşemesi. (Laodikeia Kazısı Arşivi)
- Fig. 51: Kiliseli Peristylli Ev apsisli doğu salonun (Kilise) güneyindeki narteks bölümü opus sectile döşemesi. (Laodikeia Kazısı Arşivi)
- Fig. 52: Kiliseli Peristylli Ev peristylli, avlu genel görünümü. (Laodikeia Kazısı Arşivi)
- Fig. 53: Kilise Peristylli Ev, peristilin doğu, batı, kuzey, güney revaklarında bulunan M7 motifli panellerden detay. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 54: Kiliseli Peristylli Ev, apsisli batı salon genel görünümü. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 55: Kiliseli Peristylli Ev, batı salonun güneybatısındaki mekân. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 56: Laodikeia Kilisesi genel görünümü. (Tarhan 2018, 150, Fig.2; Şimşek 2021, 6, Res.5)

Fig. 57: Laodikeia Kilisesi narteks bölümünün kuzeyindeki opus sectile döşemeler. (Şimşek 2021, 8, Res.9)

Fig. 58: Laodikeia Kilisesi narteks bölümünden kuzey nefe geçiş sağlanan kapının doğusundaki 3lü kompozisyon. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 59: Laodikeia Kilisesi naos/orta nef korunabilen opus sectile döşemeler. (Tarhan 2018, 171, Fig.30)

Fig. 60: Laodikeia Kilisesi naos bölümüne batıdan bakış. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 61: Laodikeia Kilisesi naos/orta nef opus sectile detayı. (Tarhan 2018, 170, Fig.28b)

Fig. 62: Laodikeia Kilisesi naos/orta nef opus sectile detayı. (Tarhan 2018, 170, Fig.29b)

Fig. 63: Laodikeia Kilisesi merkezi apsis ve bema bölümü. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 64: Laodikeia Kilisesi prothesis bölümü opus sectile zemin döşemesi. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 65: Laodikeia Kilisesi diakonikon bölümü korunabilen opus sectile döşeme parçaları ve harçta kalan yatak izleri. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 66: Laodikeia Kilisesi diakonikon bölümünden M7 motifli opus sectile döşeme detayı. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 67: Laodikeia Kilisesi kuzeydoğudan 2. apsidiol opus sectile zemini. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 68: Laodikeia Kilisesi kuzeydoğudan 3. apsidiol opus sectile zemini. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 69: Laodikeia Kilisesi güneydoğudan 2. apsidiol opus sectile zemini. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 70: Laodikeia Kilisesi güneydoğudan 4. apsidiol opus sectile zemini. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 71: Laodikeia Kilisesi kuzeydoğudan 1. apsidiol opus sectile zemini. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 72: Laodikeia Kilisesi kuzeydoğudan 4. apsidiol opus sectile zemini. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 73: Laodikeia Kilisesi güneydoğudan 1. apsidiol opus sectile zemini. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 74: Laodikeia Kilisesi güneydoğudan 3. apsidiol opus sectile zemini. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 75: Laodikeia Kilisesi vaftizhane opus sectile döşemesi. (Şimşek 2014 27, Res.35)

Fig. 76: Laodikeia Kilisesi vaftizhanenin güneyinde bulunan niş. (Laodikeia Kazı Arşivi)

Fig. 77: Laodikeia Kilisesi vaftizhane bölümü opus sectile döşemeleri. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 78: Suriye Caddesi'nin güneyinde yer alan merkezi agora hava fotoğrafı. (Şimşek 2014, 60, Res.34)

Fig. 79: Laodikeia Merkezi Agora batı portik genel görünümü. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 80: Laodikeia Merkezi Agora batı portik kuzey ucundaki M7 motifi detayı. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 81: Merkezi Agora batı portik güney ucundaki M3 motifli panellerin genel görünümü. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 82: Merkezi Agora batı portik güney ucundaki M3 motifli panelden detay. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 83: Laodikeia Merkezi Kilise korunabilen opus sectile taban döşemesi ve harçta kalan yatak izleri. (Şimşek- Bayram 2014, 284, Res.2; Şimşek 2019, 77, Res.2)

Fig. 84: Merkezi Kilise apsis bölümü korunabilen opus sectile döşeme ve harç yatak izleri. (Şimşek- Bayram 2014, 290, Res.10; Şimşek 2019, 84, Res.10)

Fig. 85: Merkezi Kilise apsis ve naos bölümlerindeki opus sectile döşeme. (Şimşek-Bayram 2014, 288, Res.5; Şimşek 2019, 81, Res.5)

Fig. 86: Merkezi Kilise kuzey nef opus sectile döşeme harç yatak izleri. (Şimşek- Bayram 2014, 289, Res.6; Şimşek 2019, 82, Res.6)

Fig. 87: Merkezi Kilise güney nef korunabilen opus sectile döşeme. (Şimşek- Bayram 2014, 289, Res.7; Şimşek 2019, 83, Res.7)

Fig. 88: Merkezi Kilise güney nef opus sectile zemin detayı ve chi-ro monogramlı christogram. (Şimşek- Bayram 2014, 290, Res.9; Şimşek 2019, 84, Res.9)

Fig. 89: Merkezi Kilisenin güneyinde yer alan mekânlardaki opus sectile döşeme. (Şimşek- Bayram 2014, 298, Res.14; Şimşek 2019, 92, Res.14)

Fig. 90: Stadyum Caddesi ve iki yanında yer alan mekânlar. (Şimşek 2018, 100, Fig.30)

Fig. 91: Stadyum Caddesi batı portik mekân önündeki opus sectile döşemeli zemin. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 92: Stadyum Caddesi batı portik mekân önündeki opus sectile döşemeli zeminden detay. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 93: Stadyum Caddesi C Yapısı karşısındaki mekânın önündeki opus sectile zemin. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 94: Stadyum Caddesi doğu portikte yer alan mekânların önlerindeki opus sectile döşemeler ve detayları. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 95: Stadyum Caddesi doğu portikte yer alan mekânların önlerindeki opus sectile döşemeler ve detayları. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 96: Stadyum Caddesi doğu portikte yer alan mekân önündeki opus sectile döşeme. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 97: Suriye Caddesi ve iki yanında yer alan yapılar. (Şimşek 2018, 92, Fig.15)

Fig. 98: Suriye Caddesi güney portik, A Evi karşısındaki mekânların önündeki opus sectile döşeme genel görünümü. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 99: Suriye Caddesi güney portik, A Evi karşısındaki mekânın önündeki opus sectile döşemeden detay. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 100: Suriye Caddesi güney portik, A Evi karşısındaki mekânın önündeki opus sectile döşemeden detay. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 101: Suriye Caddesi güney portik, mekân önündeki opus sectile döşemeden detay. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 102: Suriye Caddesi kuzey portik A Evi önündeki opus sectile döşeme genel görünümü. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 103: Suriye Caddesi kuzey portik A Evi önündeki opus sectile döşeme detay. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 104: Suriye Caddesi kuzey portik mekân önündeki opus sectile döşeme. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 105: Suriye Caddesi kuzey portik mekân önündeki opus sectile döşeme. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 106: Suriye Caddesi kuzey portik mekân önündeki opus sectile döşemeden detay. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 107: Suriye Caddesi kuzey portik batı ucundaki mekân önündeki opus sectile döşeme. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Fig. 108: Tripolis kent merkezindeki ana cadde ve etrafındaki kamu yapıları. (Duman 2022, 157, Fig.4)

Fig. 109: Tripolis Agorası hava fotoğrafı. (Duman 2023, 114, Resim 5)

Fig. 110: Tripolis Agorası batı stoa opus sectile döşemesi genel görünümü. (Tripolis Kazısı Arşivi)

Fig. 111: Tripolis Agorası batı portik M4 ve M7 motifli opus sectile döşeme detayları. (Tripolis Kazısı Arşivi)

Fig. 112: Tripolis Agorası batı portikte bulunan farklı boyutlardaki M7 motifli opus sectile döşemeler. (Tripolis Kazısı Arşivi)

Fig. 113: Tripolis Agorası batı portik M7 motifli opus sectile detayı. (Tripolis Kazısı Arşivi)

Fig. 114: Tripolis Agorası batı stoa M7 ve M1 motifli opus sectile döşemeler. (Tripolis Kazısı Arşivi)

Fig. 115: Tripolis Agorası batı stoa merkezi eşkenar dörtgen ve merkezi disk şeklindeki karolar. (Tripolis Kazısı Arşivi)

Fig. 116: Tripolis Agorası batı- kuzey portik /Kutsal Alan- Devlet Agorası güney portik. (Tripolis Kazısı Arşivi)

Fig. 117: Tripolis Agorası kuzey portik opus sectile döşemenin altında ortaya çıkarılan mozaik döşeme. (Duman 2023, 115, Resim 6)

Fig. 118: Tripolis Agorası kuzey portiğinin opus sectile döşemesi ve altındaki mozaik. (Duman 2023, 115, Resim 7)

Fig. 119: Tripolis Agorası kuzey- Kutsal Alan/Devlet Agorası güney portik opus sectile döşemelerin genel görünümü. (Tripolis Kazısı Arşivi)

Fig. 120: Tripolis Agorası kuzey- Kutsal Alan/Devlet Agorası güney portik opus sectile döşemelerin genel görünümü. (Tripolis Kazısı Arşivi)

Fig. 121: Tripolis Agorası kuzey- Kutsal Alan/Devlet Agorası güney portik batı ucundaki M7 motifli opus sectile döşemeler. (Tripolis Kazısı Arşivi)

Fig. 122: Tripolis Agorası kuzey- Kutsal Alan/Devlet Agorası güney portik M7 motifli opus sectile döşemeler. (Tripolis Kazısı Arşivi)

Fig. 123: Tripolis Agorası kuzey- Kutsal Alan/Devlet Agorası güney portik doğu ucundaki M7 motifli opus sectile döşemeler. (Tripolis Kazısı Arşivi)

Fig. 124: Tripolis Agorası kuzey- Kutsal Alan/Devlet Agorası güney portik M7 ve M4 motifli opus sectile döşemeler. (Tripolis Kazısı Arşivi)

Fig. 125: Tripolis Agorası kuzey- Kutsal Alan/Devlet Agorası güney portik batı ucundaki M8 motifli opus sectile döşemeli panel. (Tripolis Kazısı Arşivi)

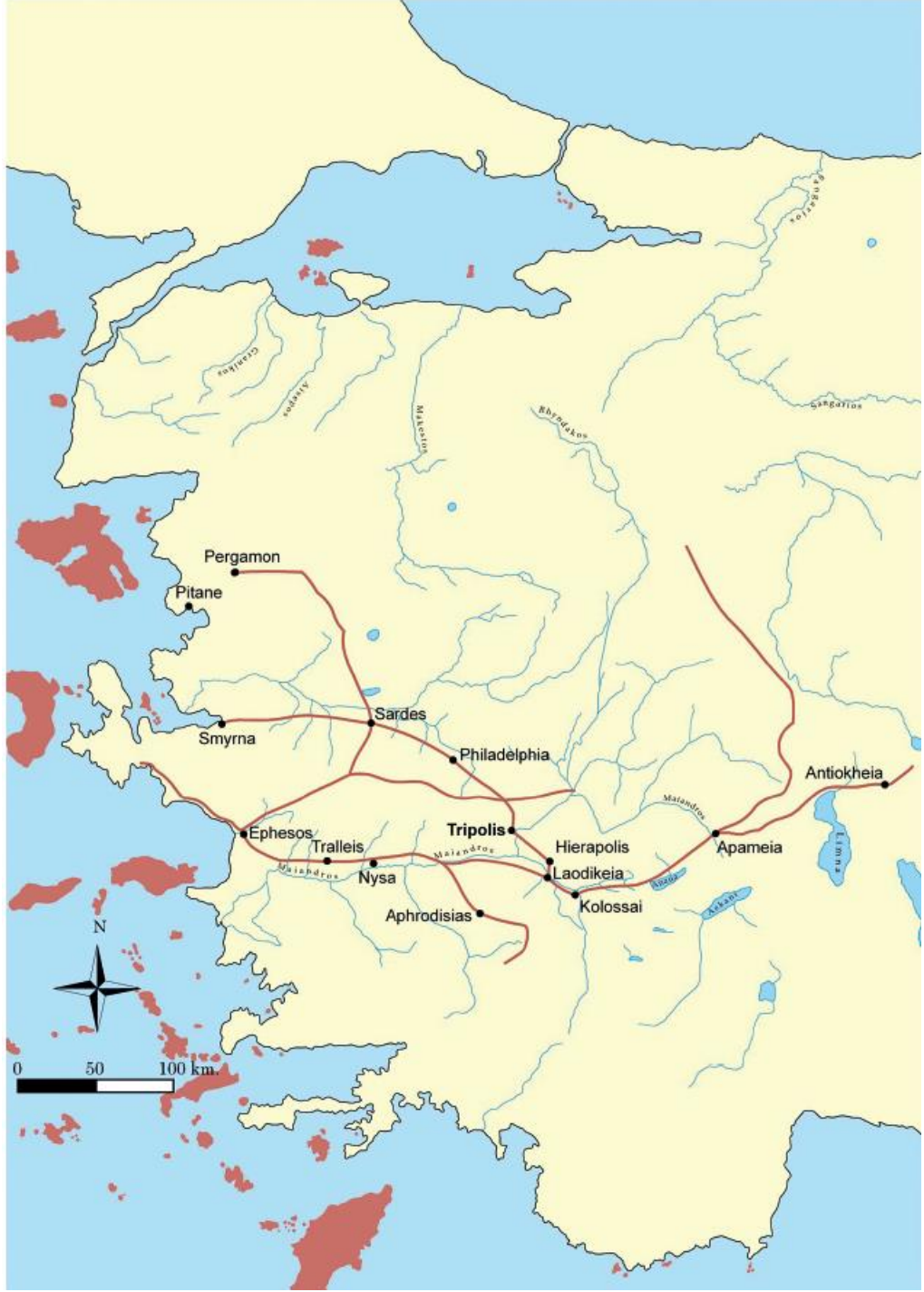
ÇİZİMLER LİSTESİ

- Çiz. 1: İon Başlıklı Ev A50 No.'lu odanın çizimi. (Cottica 2004, 91, fig.2)
- Çiz. 2: İon Başlıklı Ev A 181 No.'lu peristylli avlu çizimi. (Cottica 2004, 94, fig.3)
- Çiz. 3: İon Başlıklı Ev A195 No.'lu odanın çizimi. (Cottica 2004, 95, fig.4)
- Çiz. 4: İon Başlıklı Ev A1239 No.'lu eksedranın çizimi. (Cottica 2004, 97, fig.5)
- Çiz. 5: Boyalı Yazıt Evi 41 No.'lu eksedranın çizimi. (Nardelli 2019, TAV. II- III- IV- V)
- Çiz. 6: Philippus Kilisesi opus sectile genel çizimi. (D'Andria 2018, 142, Resim 24)
- Çiz. 7: Philippus Kilisesi naos bölümü opus sectile döşemesi. (Caggia 2016, 479, 9, Caggia 2018, 317, fig.6)
- Çiz. 8: Philippus Kilisesi merkezi nefte bulunan ve bölüm 1 olarak adlandırılan bölümdeki opus sectile döşemenin çizimi. (Sına 2022, 131, Fig.10)
- Çiz. 9: Philippus Kilisesi planı üzerinde opus sectile döşeme motiflerinin dağılımı. (Caggia 2016, 481, 12)
- Çiz. 10: Philippus Kilisesi güney nef opus sectile döşemesi. (Caggia 2016, 483, 13)
- Çiz. 11: Philippus Kilisesi narteks bölümü opus sectile döşemesi. (Caggia 2018, 320, fig.9)
- Çiz. 12: Philippus Kilisesi narteks bölümü opus sectile döşemesi. (D'Andria 2018, 138, Resim 16, Caggia 2016 484, 14)
- Çiz. 13: Philippus Kilisesi C Odası opus sectile döşemesi. (Caggia 2016, 486, 17)
- Çiz. 14: Roma Hamamı sütunlu galeri bölümü ve devamındaki K2 bölümüne giriş kısmının çizimi. (Şimşek 1997, 13, Plan 3; Şimşek 1998, 480, Çizim 4)
- Çiz. 15: Roma Hamamı K2 numaralı bölümün çizimi. (Ceylan 1999, 283, Plan 4)
- Çiz. 16: Laodikeia Kilisesi zemin döşemesi genel görünümü. (Şimşek 2021, LEVHA 3, Plan 3)
- Çiz. 17: Laodikeia Kilisesi narteks opus sectile döşemesinin çizimi. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

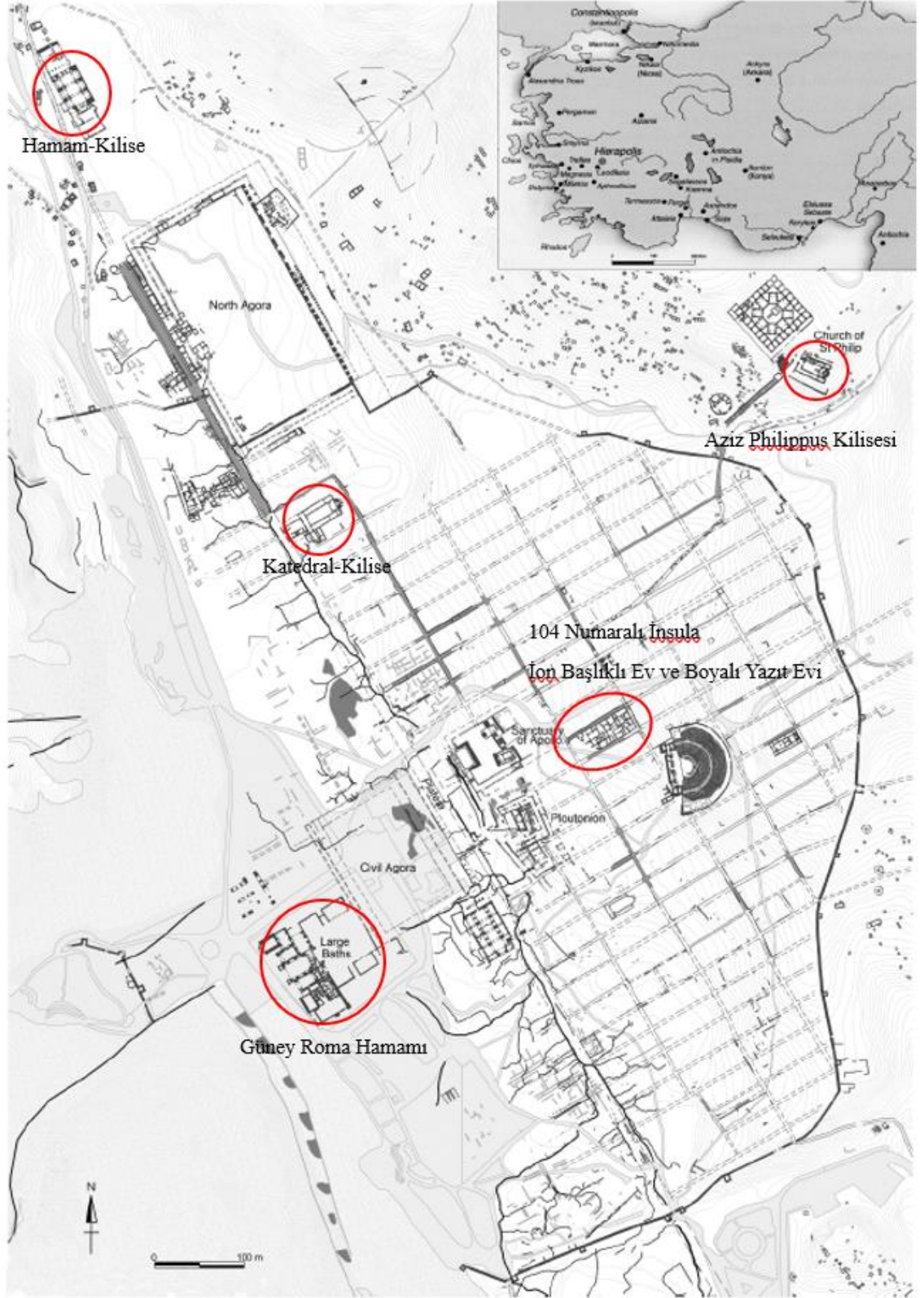
Çiz. 18: Laodikeia Kilisesi naosu opus sectile döşemesinin çizimi. (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Çiz. 19: Laodikeia Kilisesi vaftizhane bölümü opus sectile taban ve korunmuş yatak izlerinin özgün halinin çizimi. (Tarhan 2018, 158, Fig.11)

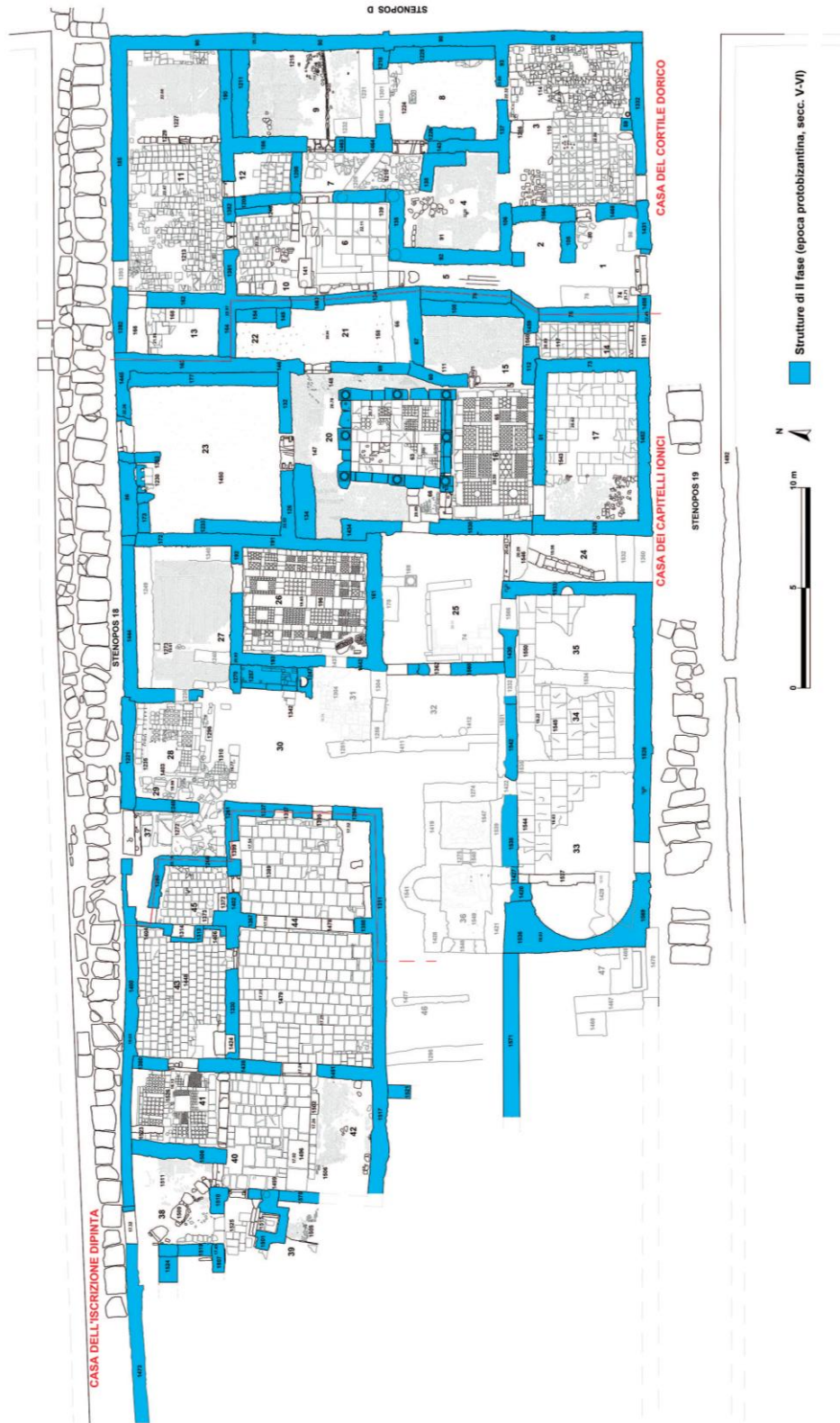
PLANLAR

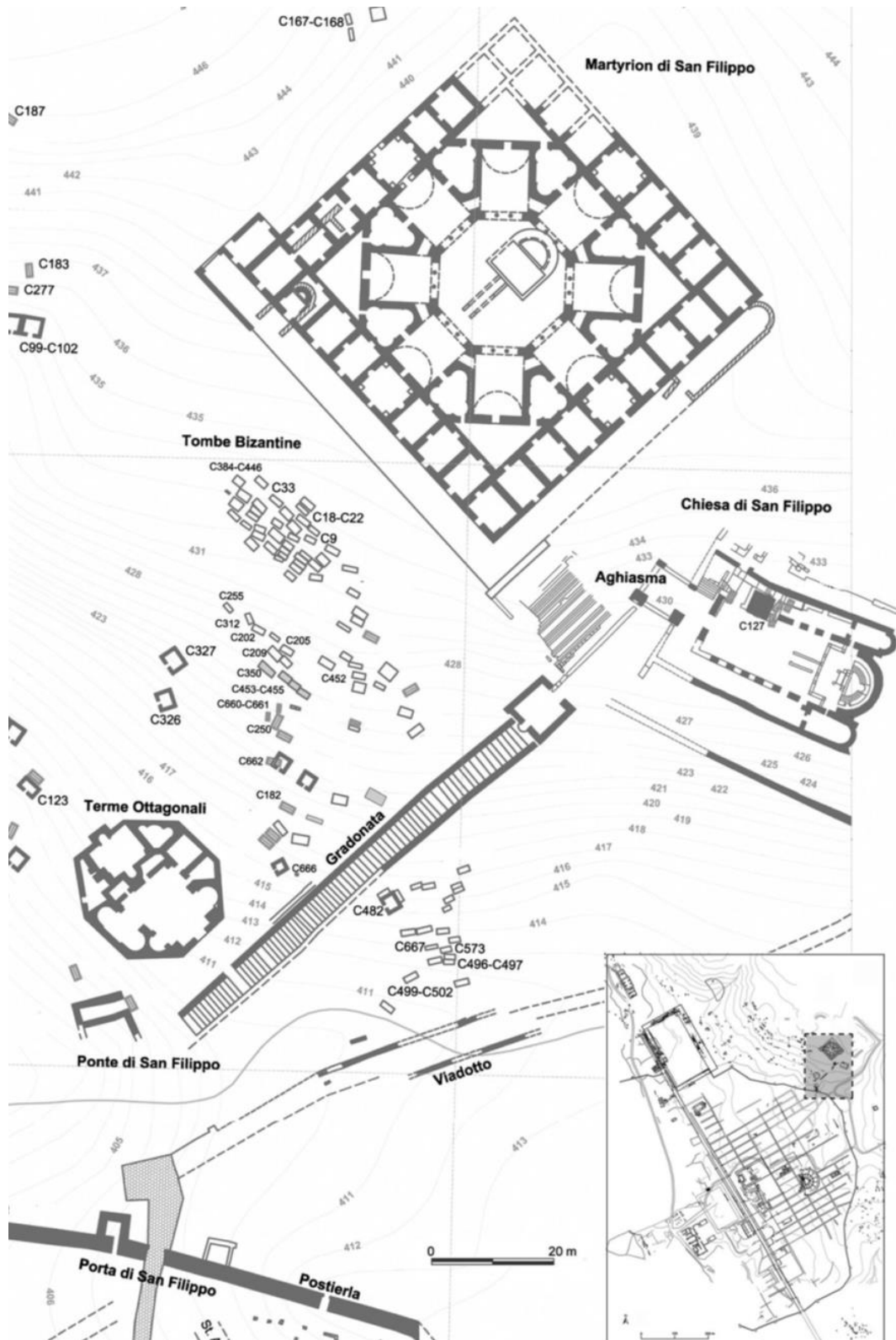
Plan 1: Batı Anadolu haritası üzerinde Hierapolis, Laodikeia ve Tripolis'in konumu.

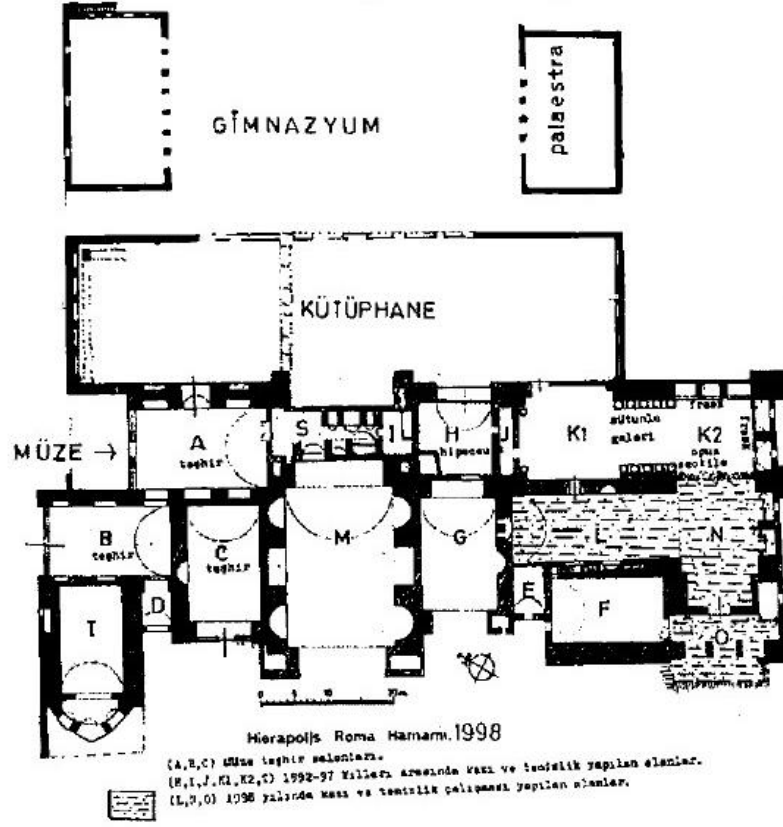
Plan 2: Hierapolis Antik Kenti planı ve plan üzerinde opus sectile döşemelerin kullanıldığı yapılar.

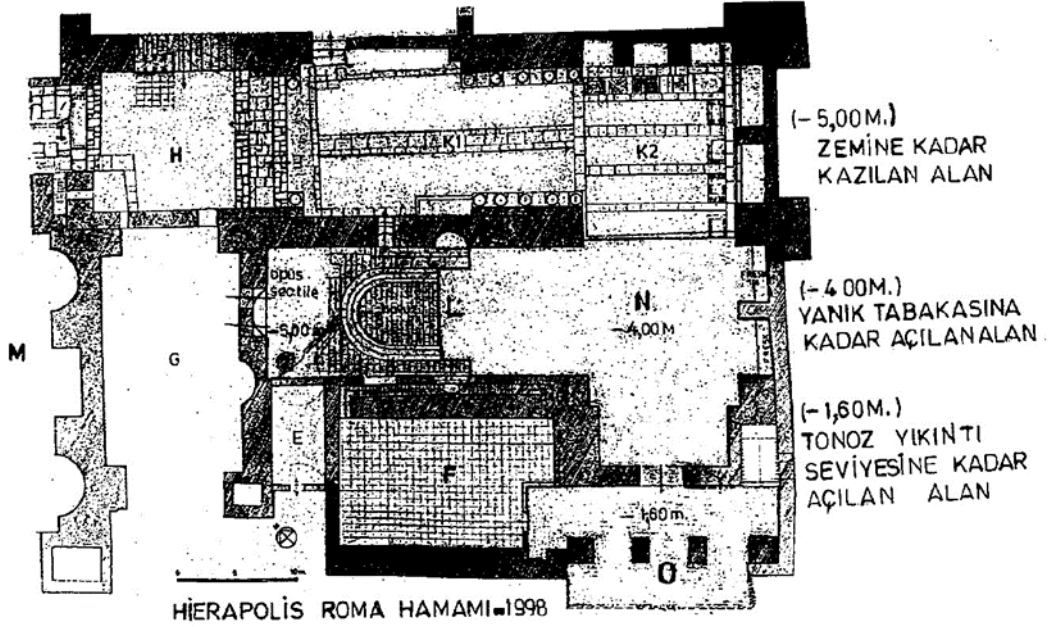
Plan 3: insula 104 genel planı.

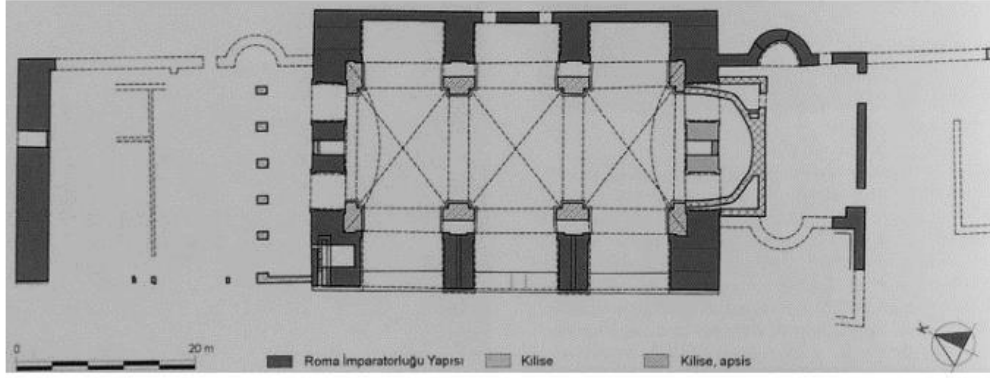
Plan 4: Philippus Kutsal Alanı.

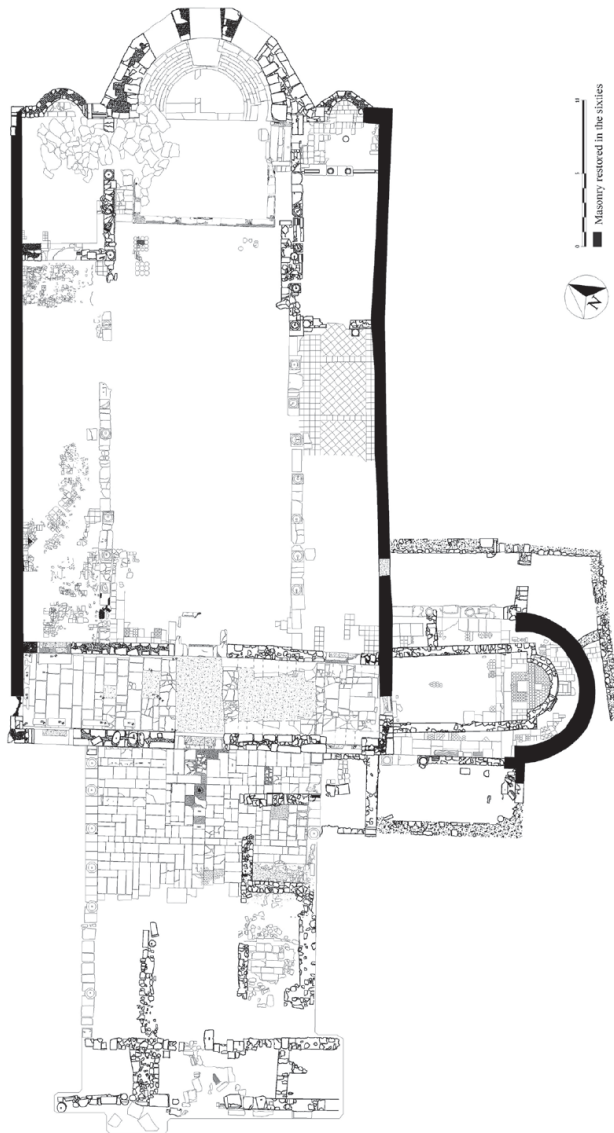
Plan 5: Hierapolis Roma Hamamı genel planı.

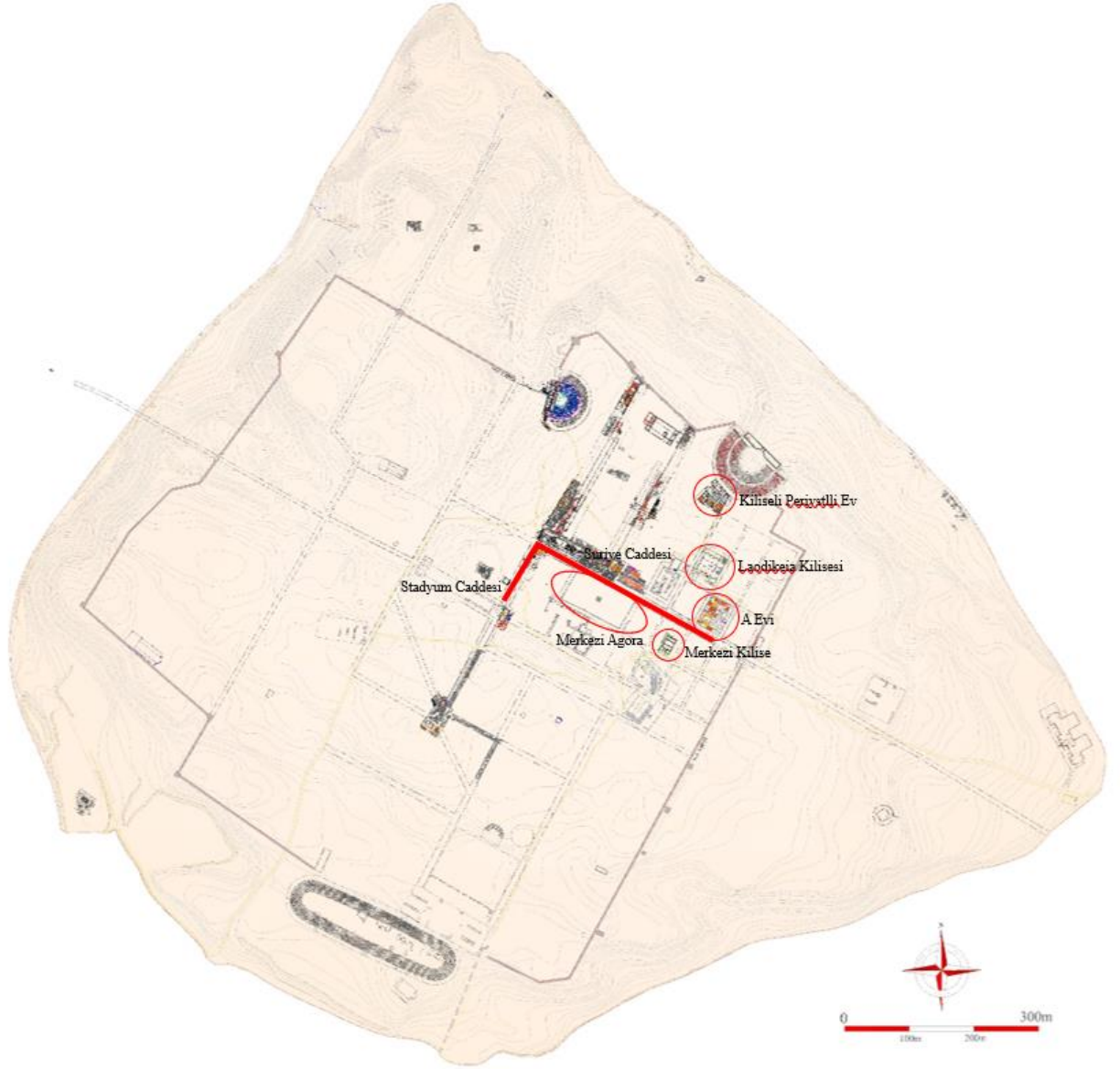
Plan 6: Hierapolis Roma Hamamı sütunlu galeri ve devamındaki opus sectile döşemeli K2 bölümü planı.

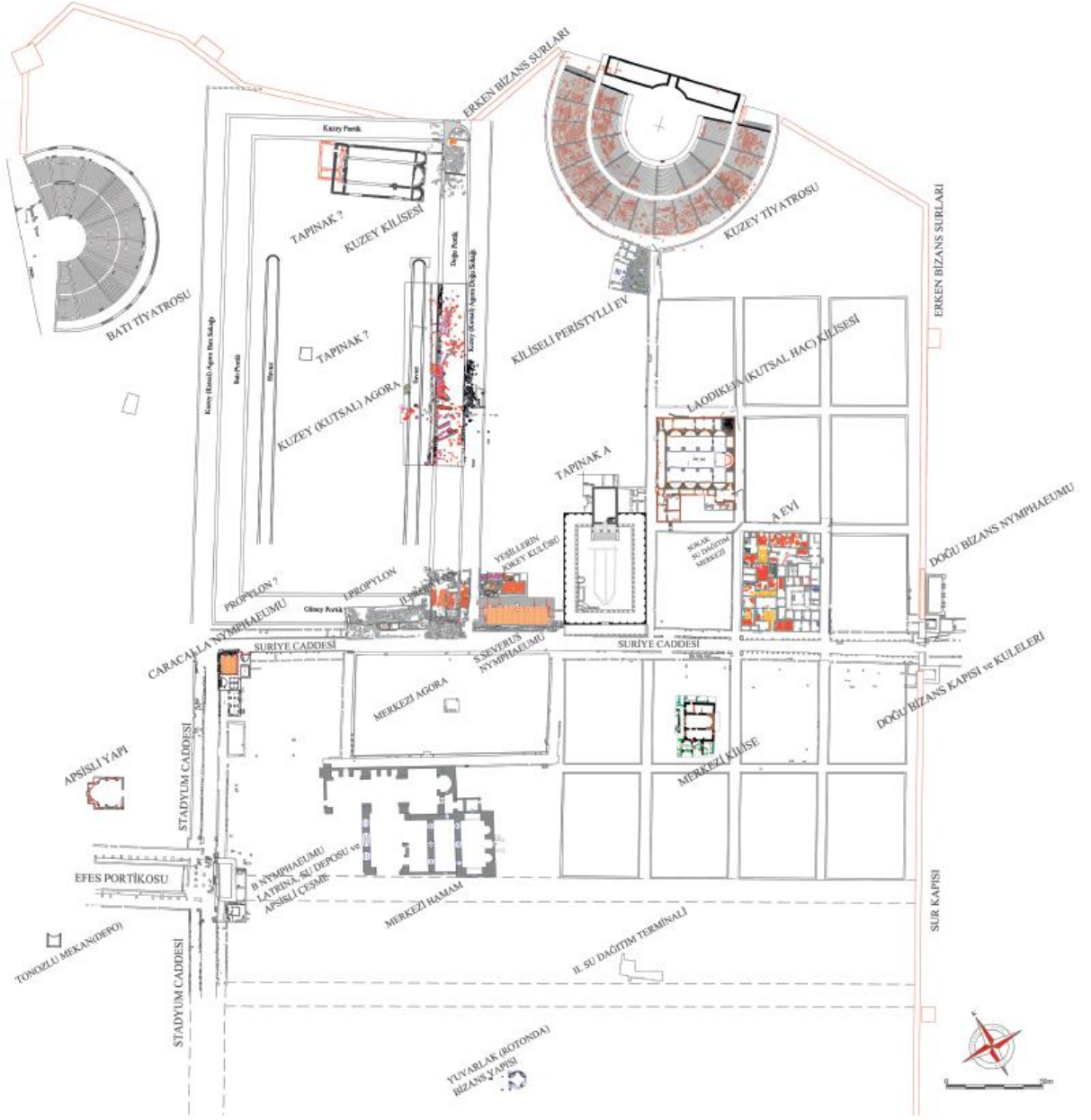
Plan 7: Hierapolis Hamam- Kilise planı.

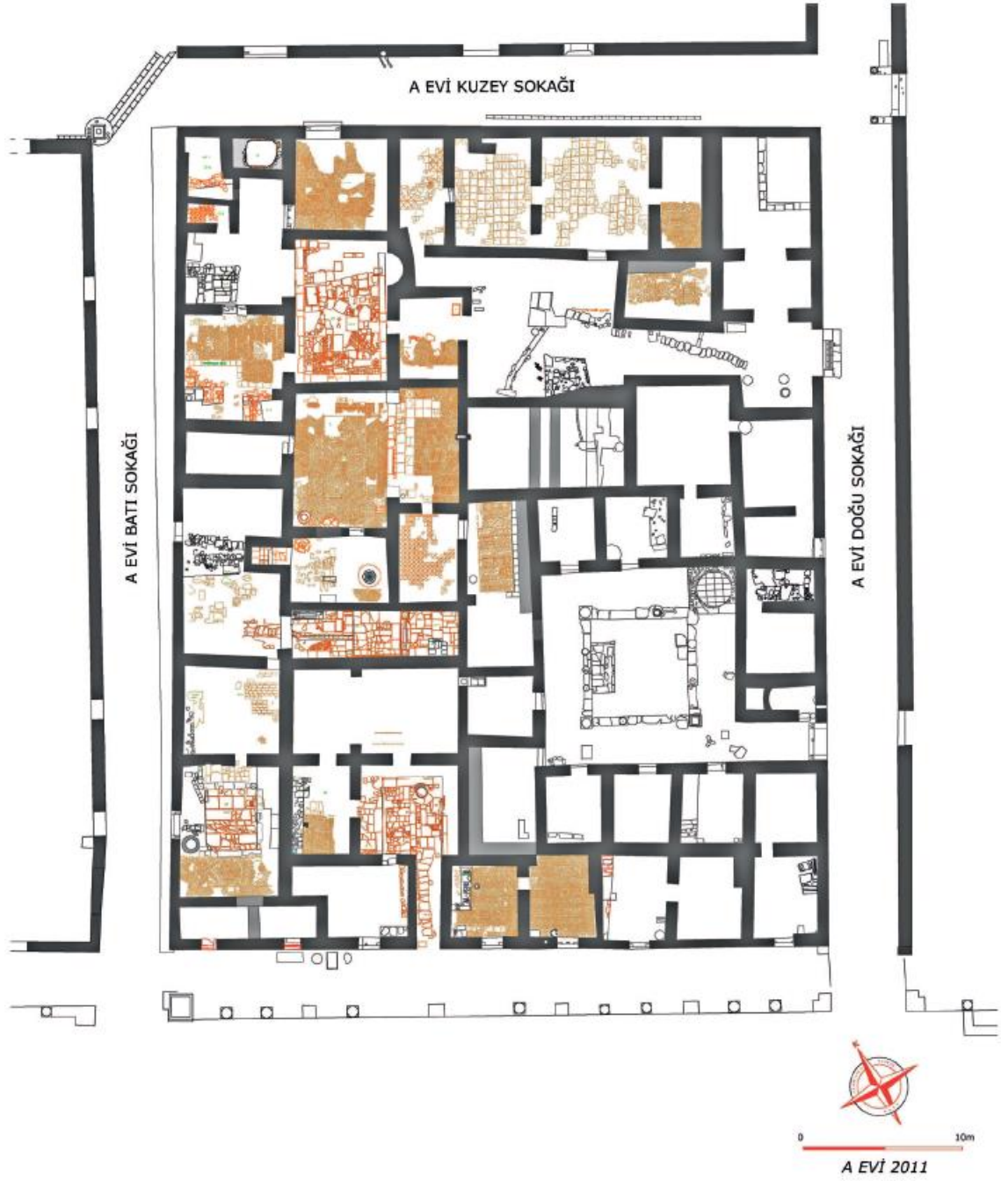
Plan 8: Hierapolis Katedral- Kilise planı.

Plan 9: Laodikeia Antik Kenti planı ve plan üzerinde opus sectile döşemelerin kullanıldığı yapılar.

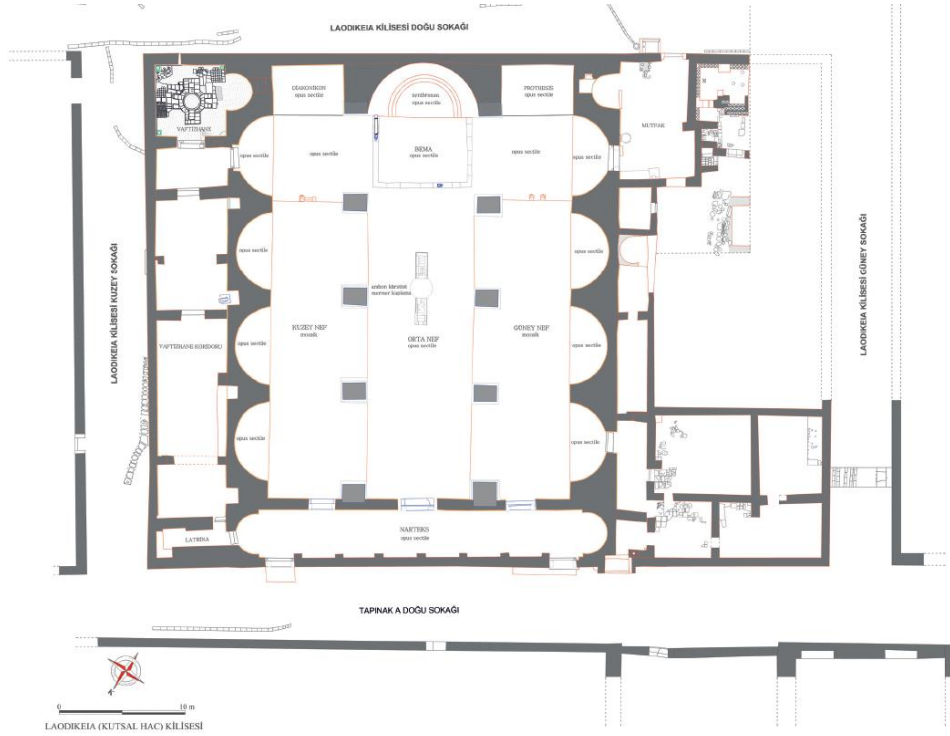
Plan 10: Laodikeia Antik Kenti'nin hippodomik sistemde sivil ve kamu yapılarının adalar (insula) üzerindeki konumu.

Plan 11: A Evi Kompleksi planı (üç peristylli ev ve Suriye Caddesi yönünde dükkanları).

Plan 12: Kiliseli Peristylli Ev planı.

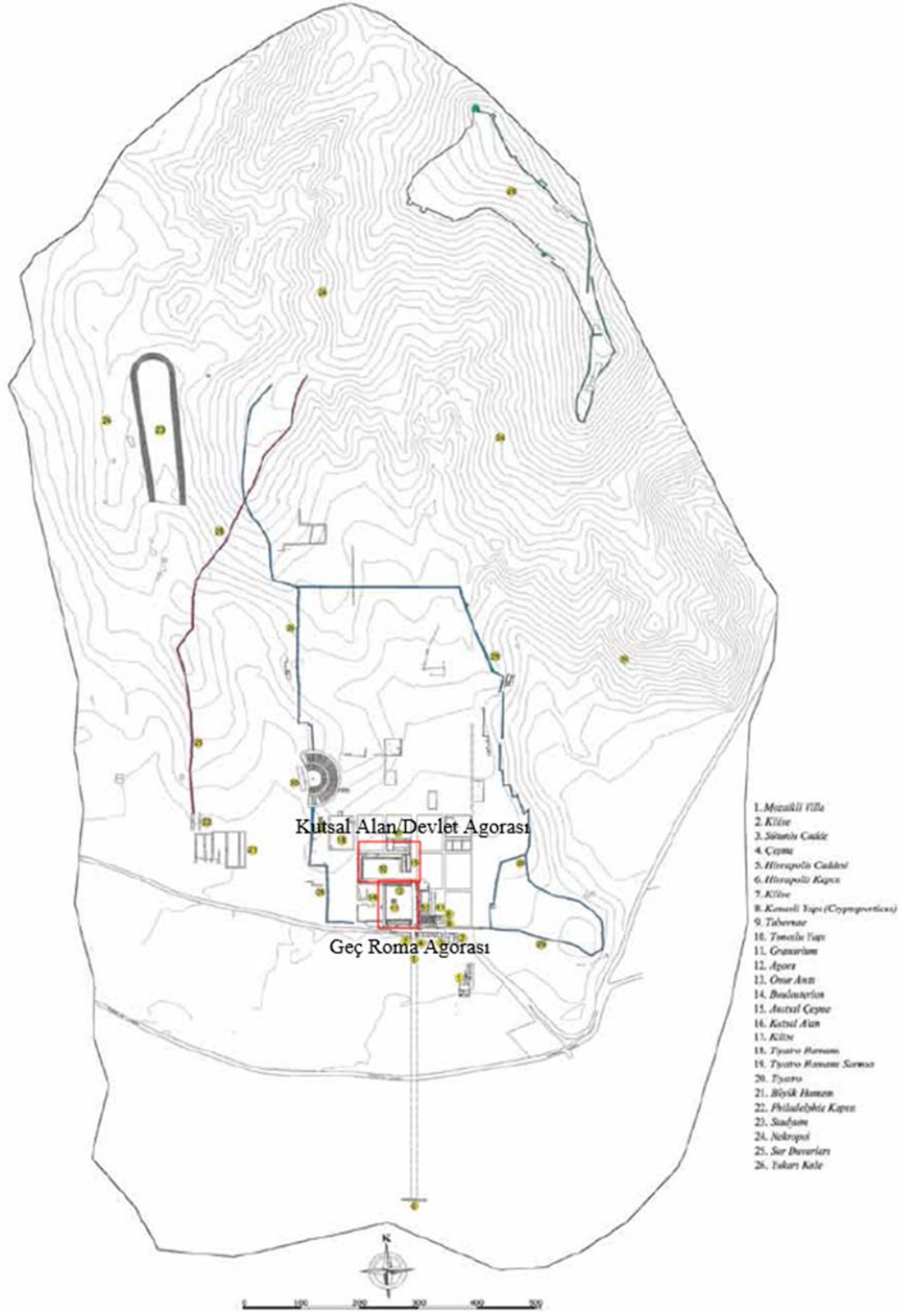
Plan 13: Laodikeia Kilisesi planı.

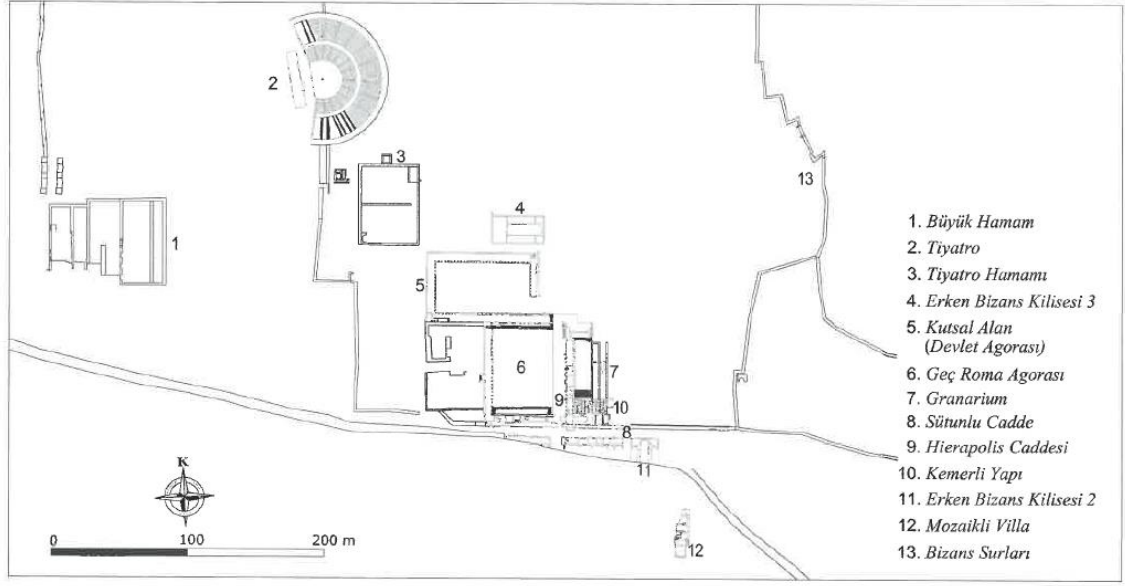
Plan 14: Laodikeia Merkezi Kilise planı.

Plan 15: Suriye Caddesi ve Stadyum Caddesi ile iki yanlarındaki yapıların planı.

Plan 16: Tripolis kent planı ve plan üzerinde opus sectile döşemelerin kullanıldığı yapılar.

Plan 17: Tripolis kent merkezini gösteren plan.

FİGÜRLER

Fig. 1: Sardes Sinagog duvar opus sectilesi.

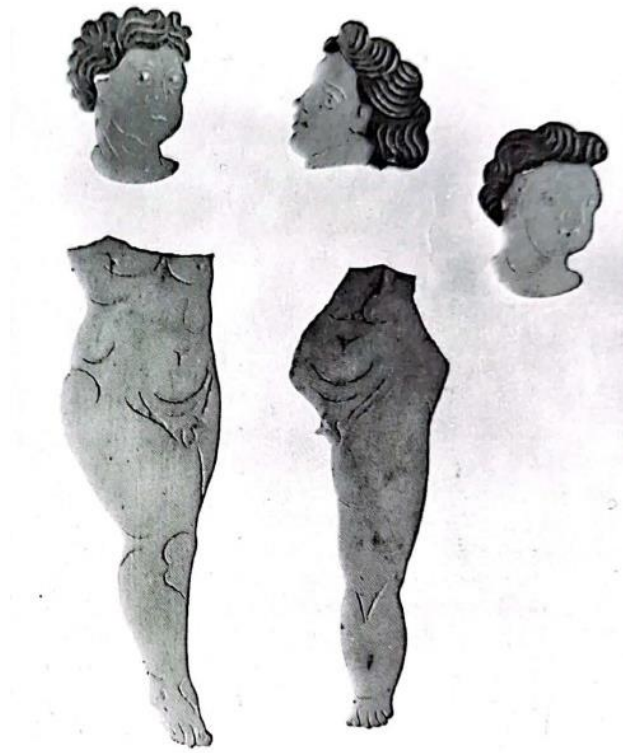

Fig. 2: Roma Domus Transitoria Nymphaeumu figürlü opus sectile.

Fig. 3: Ostia Porta Marina'nın dışındaki bina floral opus sectile.

Fig. 4: Kibyra Olympeion Odeionu pulpitum cephesi opus sectile güney kapı betimlemesi.

Fig. 5: Pompeii Faun Evi opus sectile döşemesi.

Fig. 6: Mars Ultor Tapınağı ve Augustus Forumu zeminlerindeki opus sectile döşeme.

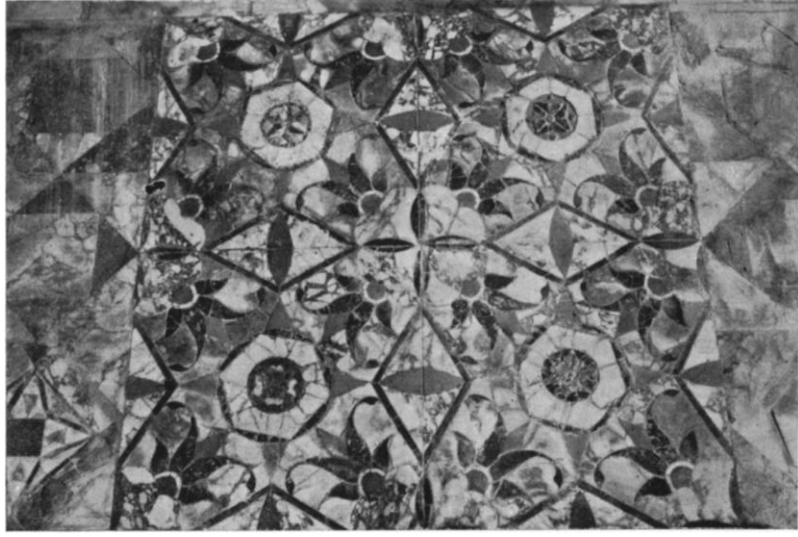

Fig. 7: Pompeii Ephebe Evi opus sectile döşemesi.

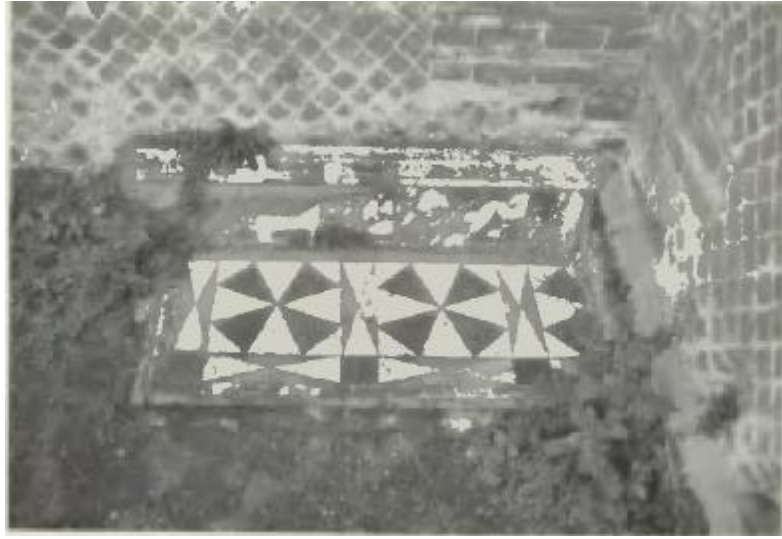

Fig. 8: Hadrian'ın Tivoli'deki Villasından opus sectile döşeme.

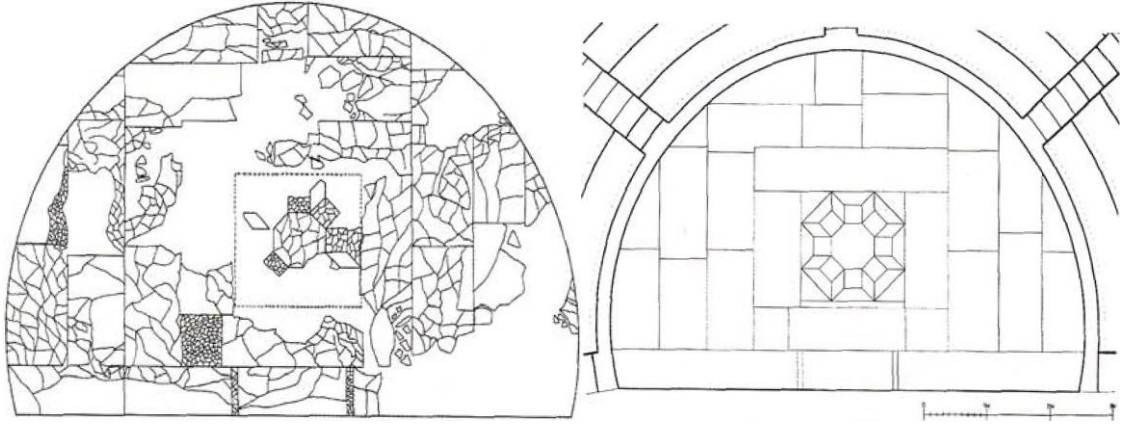

Fig. 9: Menderes Nysası Bouleuterion'un orkestra opus sectile döşemesi.

Fig. 10: Pergamon Peristylli Ev III opus sectile döşeme.

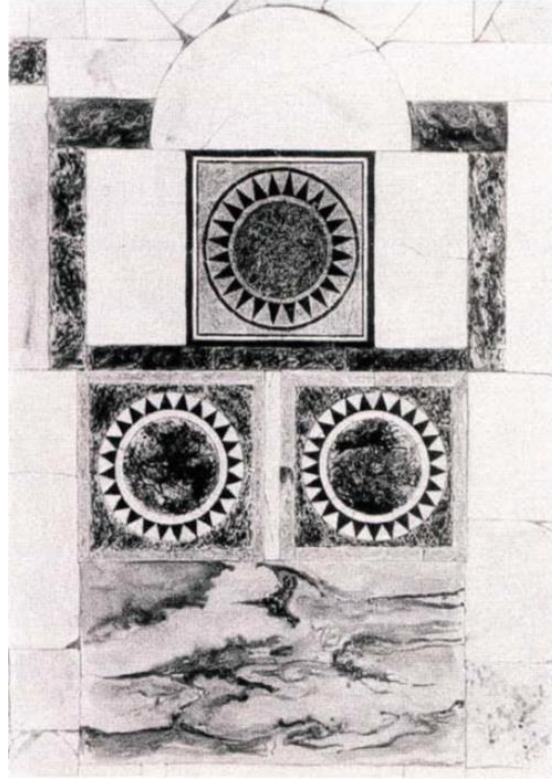

Fig. 11: Pergamon Peristylli Ev III opus sectile döşemesi.

Fig. 12: Tarsus Roma Hamamı altıgen ve sekizgen opus sectile modüllerin türevleri.

Fig. 13: Ephesos Peristylli Ev Oda 1.16 opus sectile döşemesi.

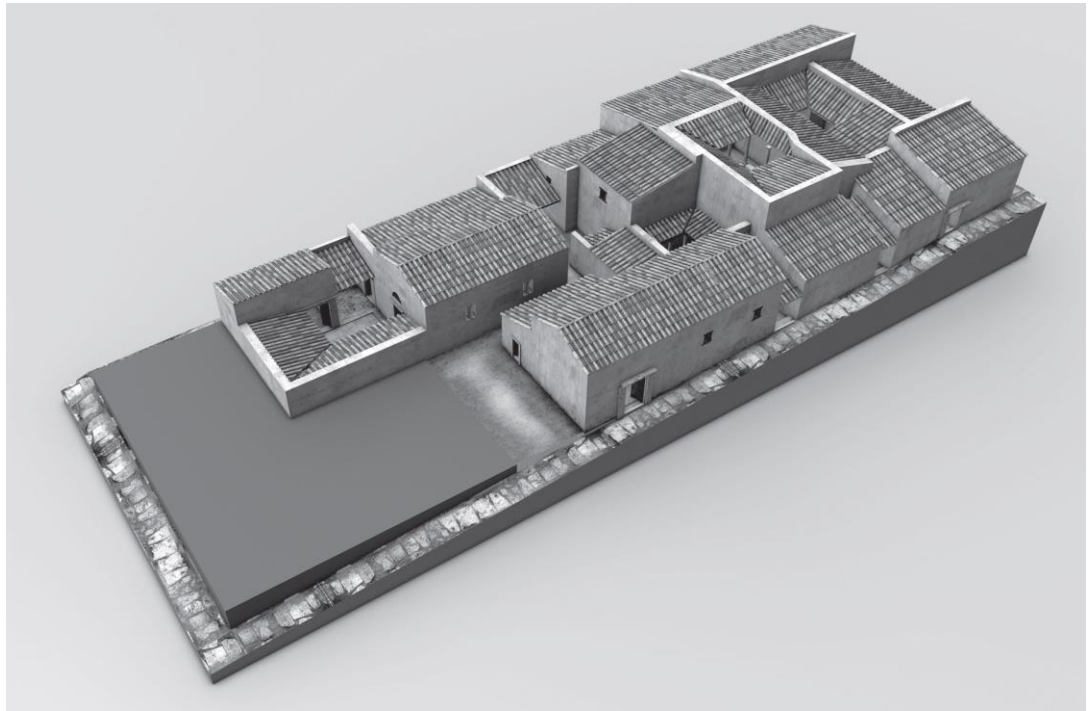

Fig. 14: Hierapolis insula 104, 3 boyutlu görünümü.

Fig. 15: İon Başlıklı Ev A 50 No.'lu odanın batı kısmı.

Fig. 16: İon Başlıklı Ev A 50 No.'lu odanın doğu kısmı.

Fig. 17: İon Başlıklı Ev A 50 No.'lu odanın restitüsyonu.

Fig. 18: İon Başlıklı Ev A 50 No.'lu odadan detay.

Fig. 19: İon Başlıklı Ev A 195 No.'lu odanın batı kısmı.

Fig. 20: İon Başlıklı Ev A 195 No.'lu odanın kuzeybatı kısmı.

Fig. 21: İon Başlıklı Ev A 1239 No.'lu eksedranın batıdan görünümü.

Fig. 22: İon Başlıklı Ev A 1239 No.'lu eksedra opus sectilesinden detay.

Fig. 23: İon Başlıklı Ev Eksedra A 1239 detay.

Fig. 24: İon Başlıklı Ev Eksedra A 1239 christogramlı mermer karo.

Fig. 25: Boyalı Yazıt Evi Eksedra 41 opus sectile döşeme.

Fig. 26: Hierapolis Aziz Philippus Kilisesi hava fotoğrafı.

Fig. 27: Philippus Kilisesi ve kilise içinde gerçekleştirilen törenler.

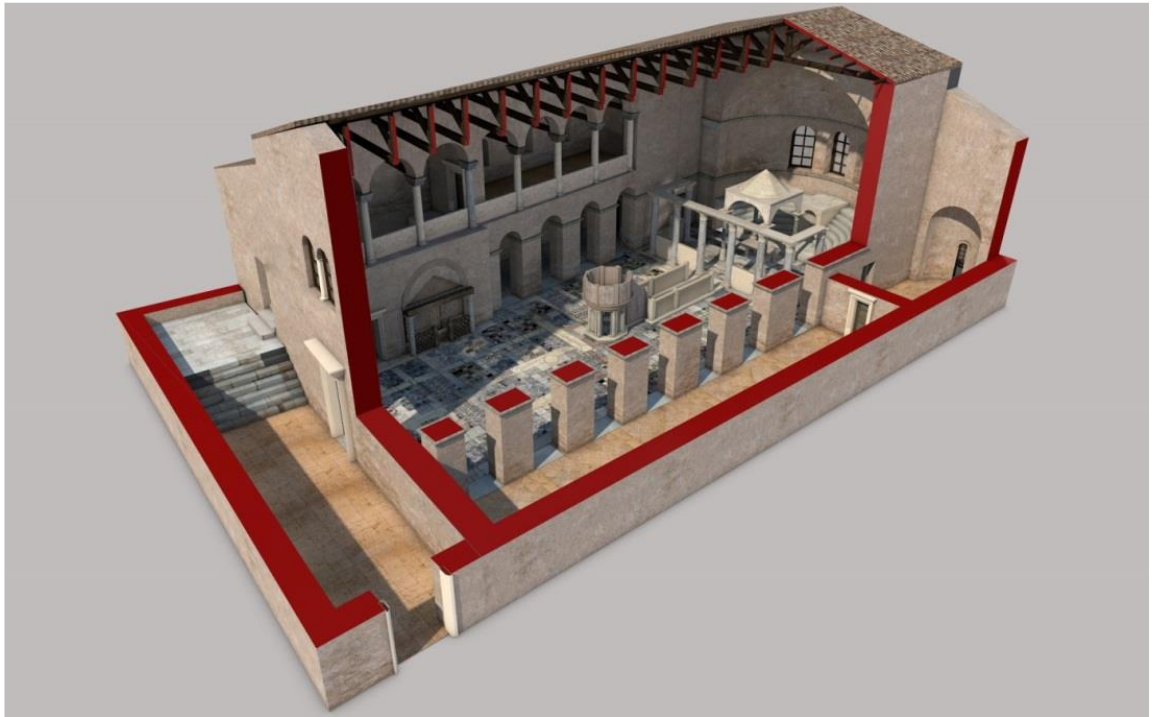

Fig. 28: Hierapolis Philippus Kilisesi iç kısmının üç boyutlu sanal rekonstrüksiyonu.

Fig. 29: Philippus Kilisesi merkezi nefte bulunan ve bölüm 1 olarak adlandırılan kısımdan opus sectile döşeme.

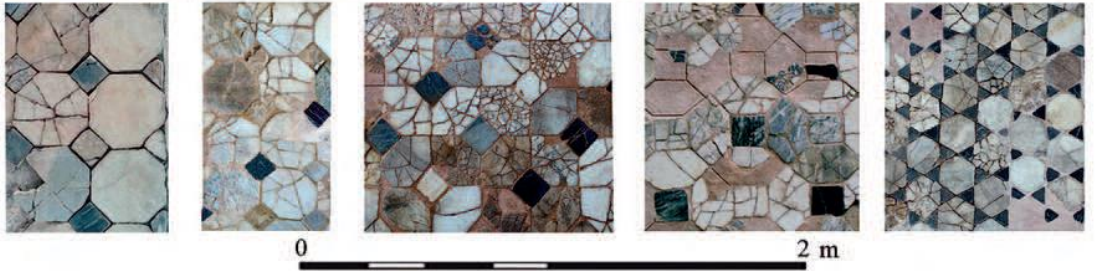

Fig. 30: Philippus Kilisesi merkezi nefte bulunan ve bölüm 1 olarak adlandırılan kısımdan opus sectile örnekleri.

Fig. 31: Philippus Kilisesi merkezi nefte bulunan ve bölüm 1 olarak adlandırılan kısımdan motif detayı.

Fig. 32: Philippus Kilisesi merkezi nefte bulunan ve bölüm 1 olarak adlandırılan kısımdan motif detayları.

Fig. 33: Philippos Kilisesi merkezi nefte bulunan ve bölüm 1 olarak adlandırılan kısımdan motif 4 detay.

Fig. 34: Philippos Kilisesi merkezi nefte bulunan opus sectile döşemelerin rekonstrüksiyonu.

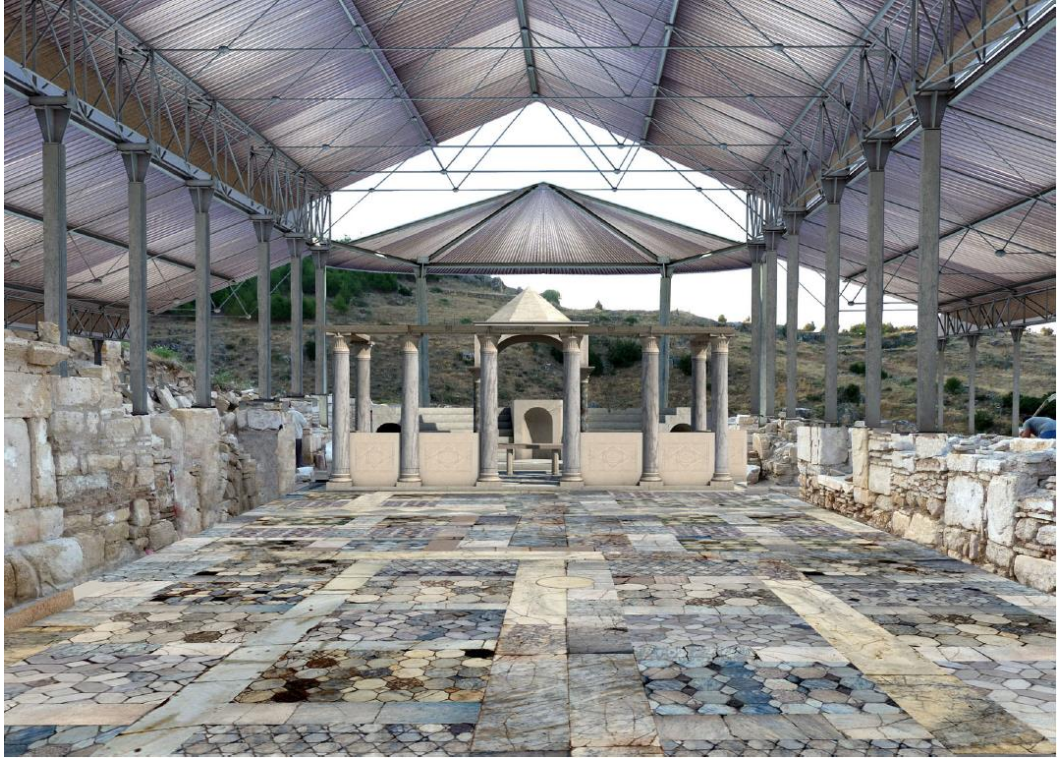

Fig. 35: Philippus Kilisesi merkezi nefte bulunan opus sectile döşemelerin genel rekonstrüksiyonu.

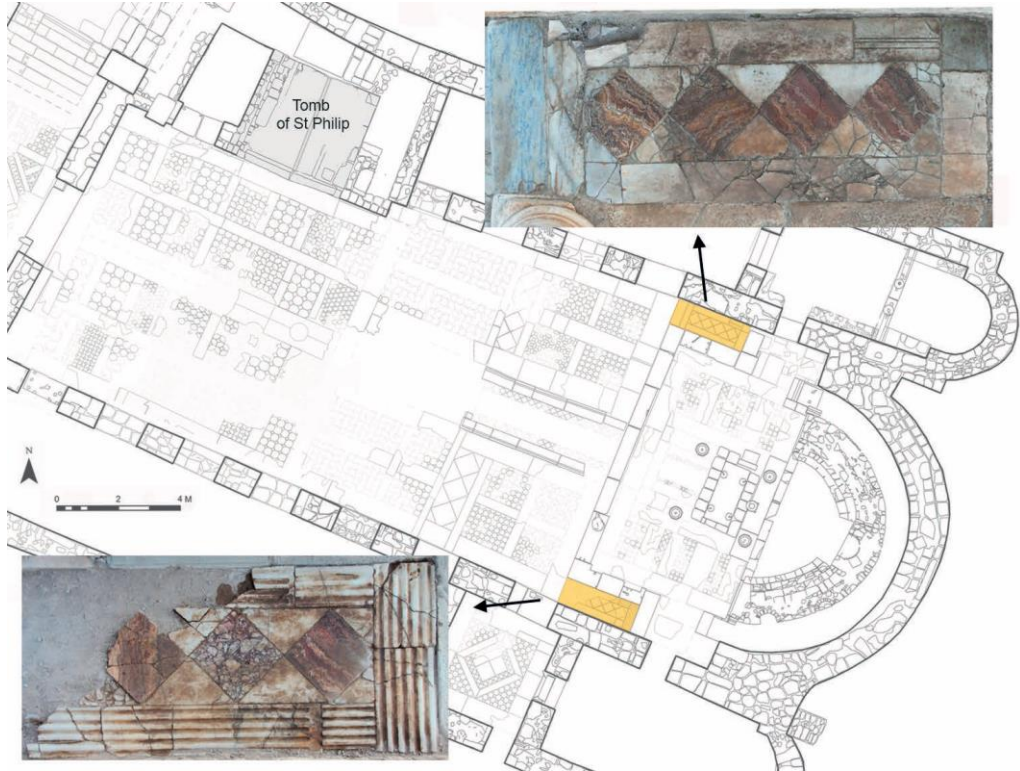

Fig. 36: Philippus Kilisesi merkezi nefte bulunan ve bölüm 4 olarak adlandırılan kısımdan motif detayı.

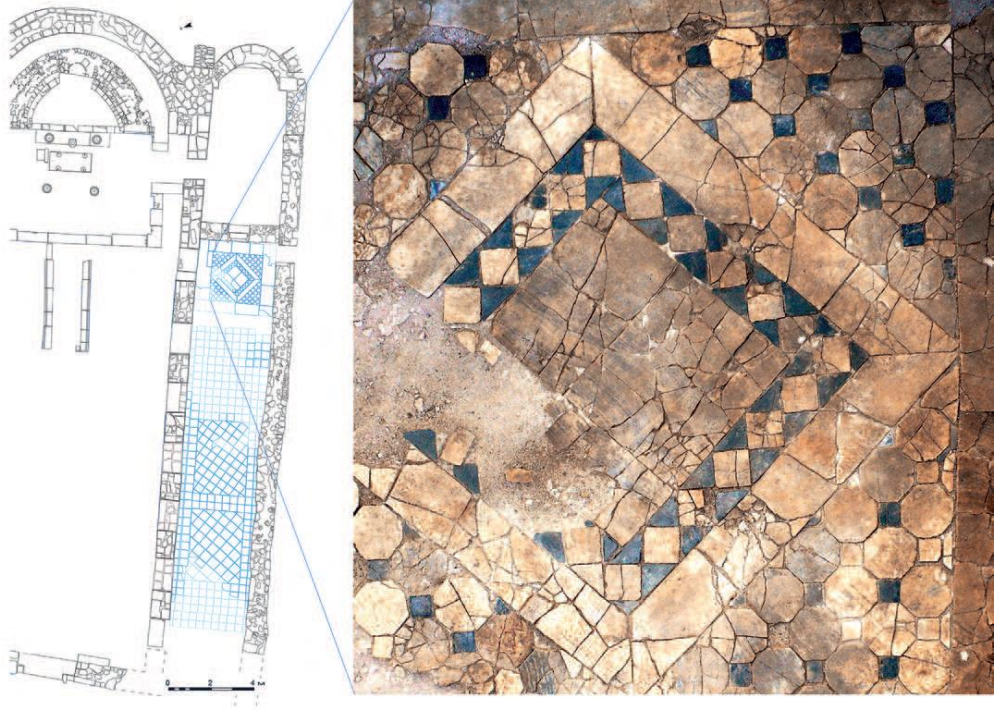

Fig. 37: Philippus Kilisesi güney nef opus sectile döşeme.

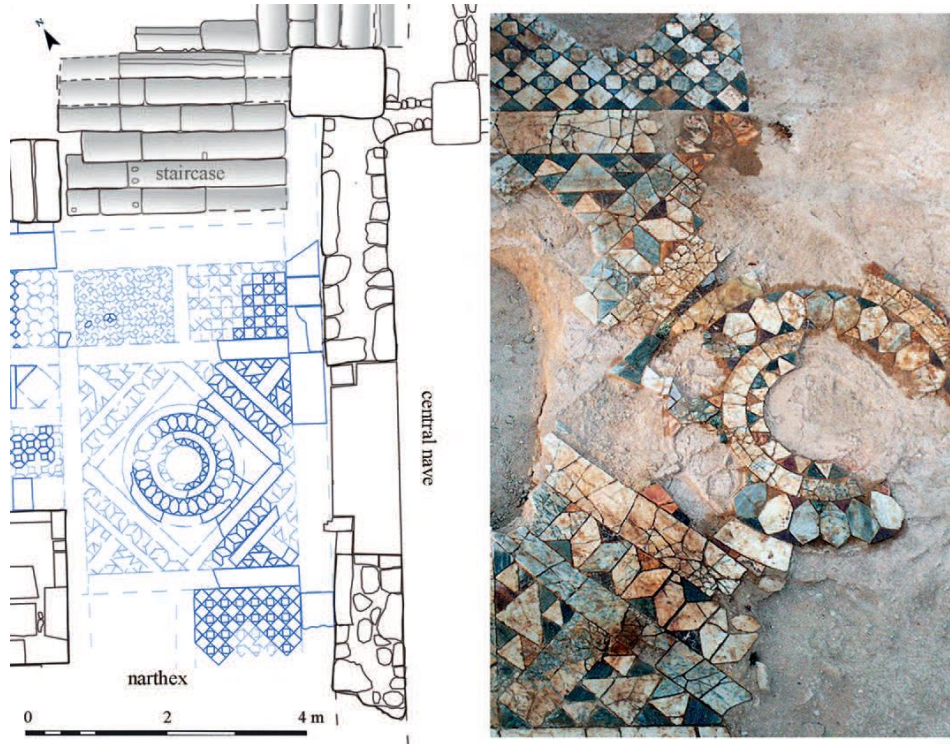

Fig. 38: Philippus Kilisesi narteks bölümü opus sectile döşeme.

Fig. 39: Philippus Kilisesi narteks bölümü opus sectile döşeme detayları.

Fig. 40: Philippus Kilisesi C odası opus sectile döşeme detayı.

Fig. 41: Hierapolis Güney Roma Hamamı sütunlu galeri bölümü.

Fig. 42: Hierapolis Güney Roma Hamamı opus sectile döşemeli K2 bölümü.

Fig. 43: Hierapolis Hamam- Kilise.

Fig. 44: Hierapolis Katedral Kilise.

Fig. 45: Katedral Kilise rekonstrüksiyon.

Fig. 46: Katedral Kilise vaftizhanesi rekonstrüksiyon.

Fig. 47: A Evi havadan görünümü.

Fig. 48: A Evi içinden peristilin (sütunlu iç avlu) görünümü.

Fig. 49: Kiliseli Peristylli Ev genel görünümü.

Fig. 50: Kiliseli Peristylli Ev apsisli doğu salon (kilise) opus sectile döşemesi.

Fig. 51: Kiliseli Peristylli Ev apsisli doğu salonun (kilise) güneyindeki narteks bölümü opus sectile döşemesi.

Fig. 52: Kiliseli Peristylli Ev, perystlli avlu genel görünümü.

Fig. 53: Kiliseli Peristylli Ev, peristyllin doğu, batı, kuzey, güney revaklarında bulunan M7 motifli panellerden detay.

Fig. 54: Kiliseli Peristylli Ev, apsisli batı salon genel görünümü.

Fig. 55: Kiliseli Peristylli Ev, batı salonun güneybatısındaki mekân.

Fig. 56: Laodikeia Kilisesi genel görünümü.

Fig. 57: Laodikeia Kilisesi narteks bölümünün kuzeyindeki opus sectile döşemeler.

Fig. 58: Laodikeia Kilisesi narteks bölümünden kuzey nef geçiş sağlanan kapının doğusundaki 3lü kompozisyon.

Fig. 59: Laodikeia Kilisesi naos/orta nef korunabilen opus sectile döşemeler.

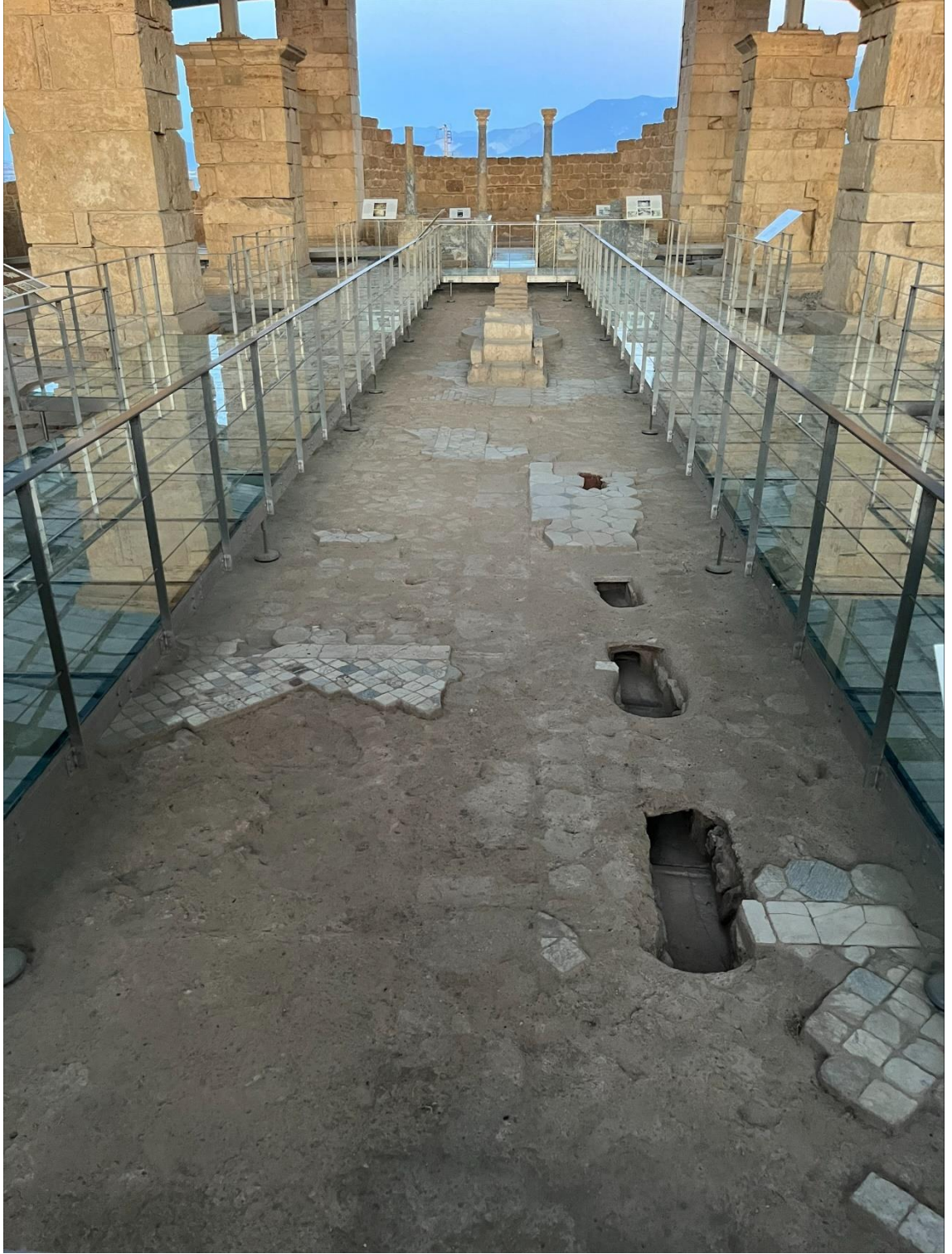

Fig. 60: Laodikeia Kilisesi naos bölümüne batıdan bakış.

Fig. 61: Laodikeia Kilisesi naos/orta nef opus sectile detayı.

Fig. 62: Laodikeia Kilisesi naos/orta nef opus sectile detayı.

Fig. 63: Laodikeia Kilisesi merkezi apsis ve bema bölümü.

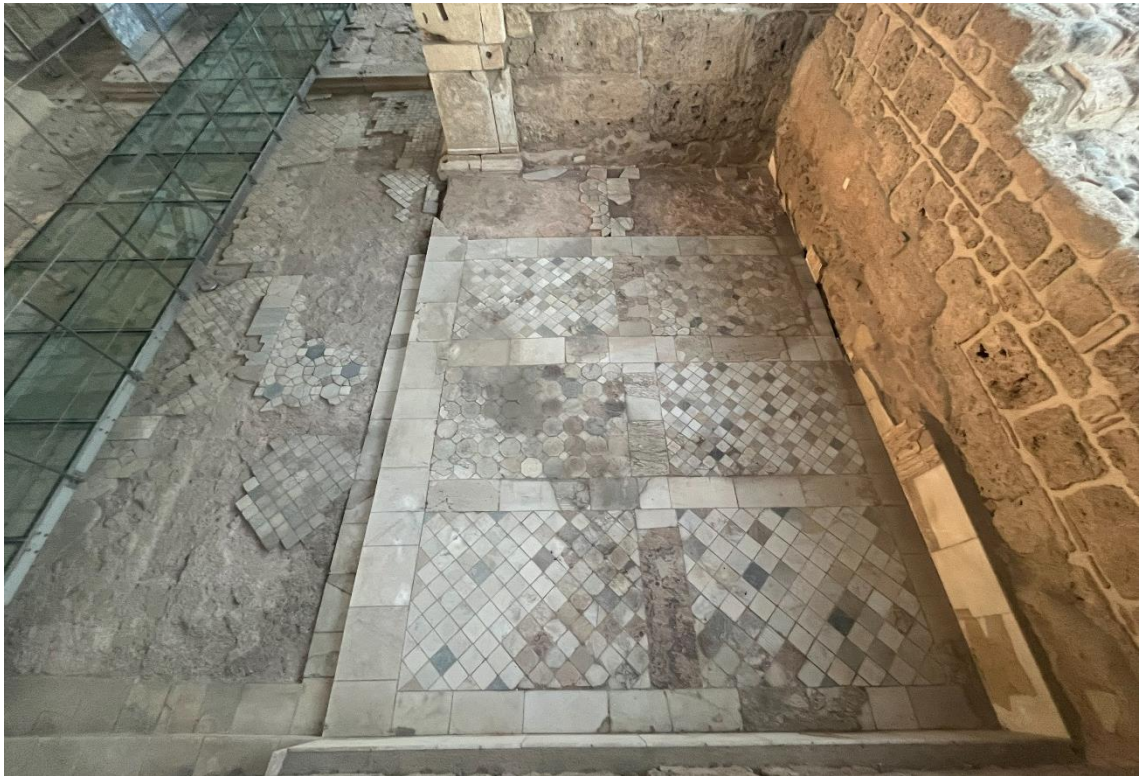

Fig. 64: Laodikeia Kilisesi prothesis bölümü opus sectile zemin döşemesi.

Fig. 65: Laodikeia Kilisesi diakonikon bölümü korunabilen opus sectile döşeme parçaları ve harçta kalan yatak izleri.

Fig. 66: Laodikeia Kilisesi diakonikon bölümünden M7 motifli opus sectile döşeme detayı.

Fig. 67: Laodikeia Kilisesi kuzeydoğudan 2. apsidol opus sectile zemini.

Fig. 68: Laodikeia Kilisesi kuzeydoğudan 3. apsidol opus sectile zemini.

Fig. 69: Laodikeia Kilisesi güneydoğudan 2. apsidial opus sectile zemini.

Fig. 70: Laodikeia Kilisesi güneydoğudan 4. apsidial opus sectile zemini.

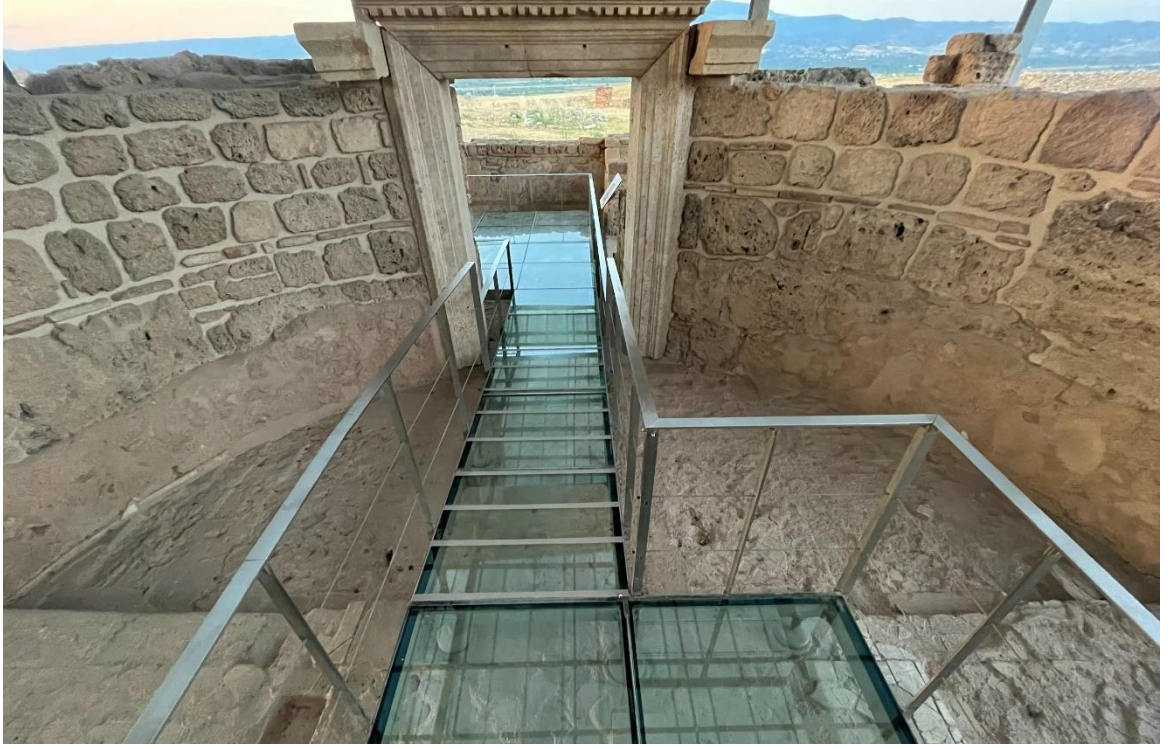

Fig. 71: Laodikeia Kilisesi kuzeydoğudan 1. apsidiol opus sectile zemini.

Fig. 72: Laodikeia Kilisesi kuzeydoğudan 4. apsidiol opus sectile zemini.

Fig. 73: Laodikeia Kilisesi güneydoğudan 1. apsidiol opus sectile zemini.

Fig. 74: Laodikeia Kilisesi güneydoğudan 3. apsidiol opus sectile zemini.

Fig. 75: Laodikeia Kilisesi vaftizhane opus sectile döşeme.

Fig. 76: Laodikeia Kilisesi vaftizhanenin güneyinde bulunan niş opus sectile döşeme.

Fig. 77: Laodikeia Kilisesi vaftizhane bölümü opus sectile döşemeleri.

Fig. 78: Suriye Caddesi'nin güneyinde yer alan merkezi agora hava fotoğrafı.

Fig. 79: Laodikeia Merkezi Agora batı portik genel görünümü.

Fig. 80: Laodikeia Merkezi Agora batı portik kuzey ucundaki M7 motifi detayı.

Fig. 81: Merkezi Agora batı portik güney ucundaki M3 motifli panellerin genel görünümü.

Fig. 82: Merkezi Agora batı portik güney ucundaki M3 motifli panelden detay.

Fig. 83: Laodikeia Merkezi Kilise korunabilen opus sectile taban döşemesi ve harçta kalan yatak izleri.

Fig. 84: Merkezi Kilise apsis bölümü korunabilen opus sectile döşeme ve harç yatak izleri.

Fig. 85: Merkezi Kilise apsis ve naos bölümlerindeki opus sectile döşeme.

Fig. 86: Merkezi Kilise kuzey nef opus sectile döşeme harç yatak izleri.

Fig. 87: Merkezi Kilise güney nef korunabilen opus sectile döşeme.

Fig. 88: Merkezi Kilise güney nef opus sectile zemin detayı ve chi-ro monogramlı christogram.

Fig. 89: Merkezi Kilisenin güneyinde yer alan mekânlardaki opus sectile döşeme.

Fig. 90: Stadyum Caddesi ve iki yanında yer alan mekânlar.

Fig. 91: Stadyum Caddesi batı portik mekân önündeki opus sectile döşemeli zemin.

Fig. 92: Stadyum Caddesi batı portik mekân önündeki opus sectile döşemeli zeminden detay.

Fig. 93: Stadyum Caddesi C Yapısı karşısındaki mekânın önündeki opus sectile zemin.

Fig. 94: Stadyum Caddesi doğu portikte yer alan mekânların önlerindeki opus sectile döşemeler ve detayları.

Fig. 95: Stadyum Caddesi doğu portikte yer alan mekânların önlerindeki opus sectile döşemeler ve detayları.

Fig. 96: Stadyum Caddesi doğu portikte yer alan mekân önündeki opus sectile döşeme.

Fig. 97: Suriye Caddesi ve iki yanında yer alan yapılar.

Fig. 98: Suriye Caddesi güney portik, A Evi karşısındaki mekânların önündeki opus sectile döşeme genel görünümü.

Fig. 99: Suriye Caddesi güney portik, A Evi karşısındaki mekânın önündeki opus sectile döşemeden detay.

Fig. 100: Suriye Caddesi güney portik, A Evi karşısındaki mekânın önündeki opus sectile döşemeden detay.

Fig. 101: Suriye Caddesi güney portik, mekân önündeki opus sectile döşemeden detay.

Fig. 102: Suriye Caddesi kuzey portik A Evi önündeki opus sectile döşeme genel görünümü.

Fig. 103: Suriye Caddesi kuzey portik A Evi önündeki opus sectile döşeme detay.

Fig. 104: Suriye Caddesi kuzey portik mekân önündeki opus sectile döşeme.

Fig. 105: Suriye Caddesi kuzey portik mekân önündeki opus sectile döşeme.

Fig. 106: Suriye Caddesi kuzey portik mekân önündeki opus sectile döşemeden detay.

Fig. 107: Suriye Caddesi kuzey portik batı ucundaki mekân önündeki opus sectile döşeme.

Fig. 108: Tripolis kent merkezindeki ana cadde ve etrafındaki kamu yapıları.

Fig. 109: Tripolis Agorası hava fotoğrafı.

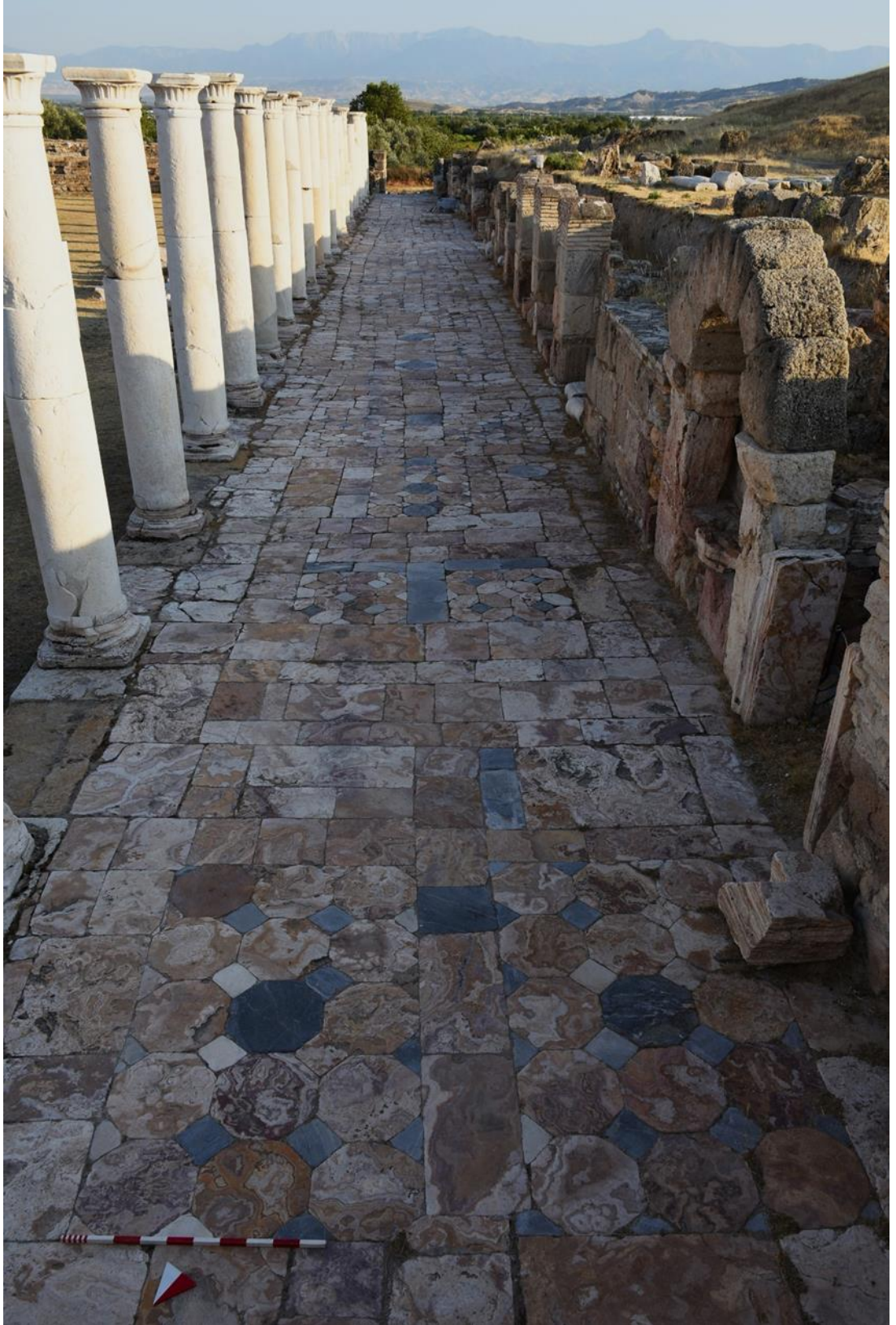

Fig. 110: Tripolis Agorası batı stoa opus sectile döşemesi genel görünümü.

Fig. 111: Tripolis Agorası batı portik M4 ve M7 motifli opus sectile döşeme detayları.

Fig. 112: Tripolis Agorası batı portikte bulunan farklı boyutlardaki M7 motifli opus sectile döşemeler.

Fig. 113: Tripolis Agorası batı portik M7 motifli opus sectile detayı.

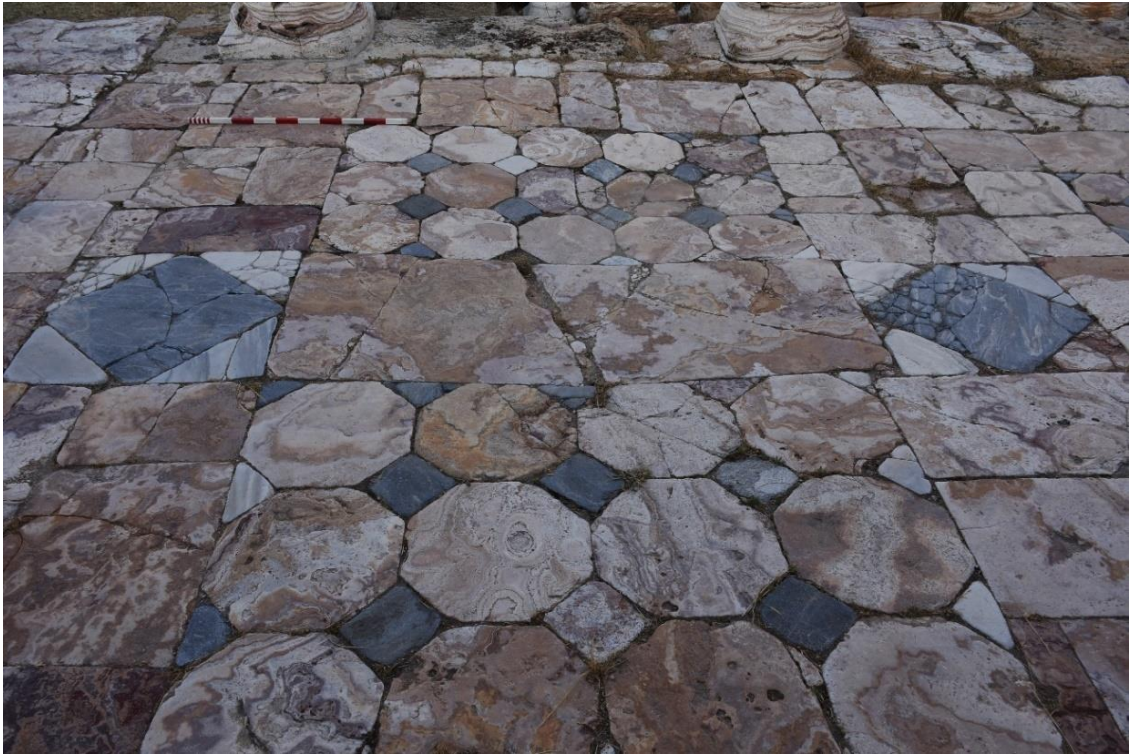

Fig. 114: Tripolis Agorası batı stoa M7 ve M1 motifli opus sectile döşemeler.

Fig. 115: Tripolis Agorası Batı Stoa merkezi eşkenar dörtgen ve merkezi disk şeklindeki karolar.

Fig. 116: Tripolis Agorası batı- kuzey portik /Kutsal Alan- Devlet Agorası güney portik.

Fig. 117: Tripolis Agorası kuzey portik opus sectile döşemenin altında ortaya çıkarılan mozaik döşeme.

Fig. 118: Tripolis Agorası kuzey portikinin opus sectile döşemesi ve altındaki mozaik.

Fig. 119: Tripolis Agorası kuzey- Kutsal Alan/Devlet Agorası güney portik opus sectile döşemelerin genel görünümü.

Fig. 120: Tripolis Agorası kuzey- Kutsal Alan/Devlet Agorası güney portik opus sectile döşemelerin genel görünümü.

Fig. 121: Tripolis Agorası kuzey- Kutsal Alan/Devlet Agorası güney portik batı ucundaki M7 motifli opus sectile döşemeler.

Fig. 122: Tripolis Agorası kuzey- Kutsal Alan/Devlet Agorası güney portik M7 motifli opus sectile döşemeler.

Fig. 123: Tripolis Agorası kuzey- Kutsal Alan/Devlet Agorası güney portik doğu ucundaki M7 motifli opus sectile döşemeler.

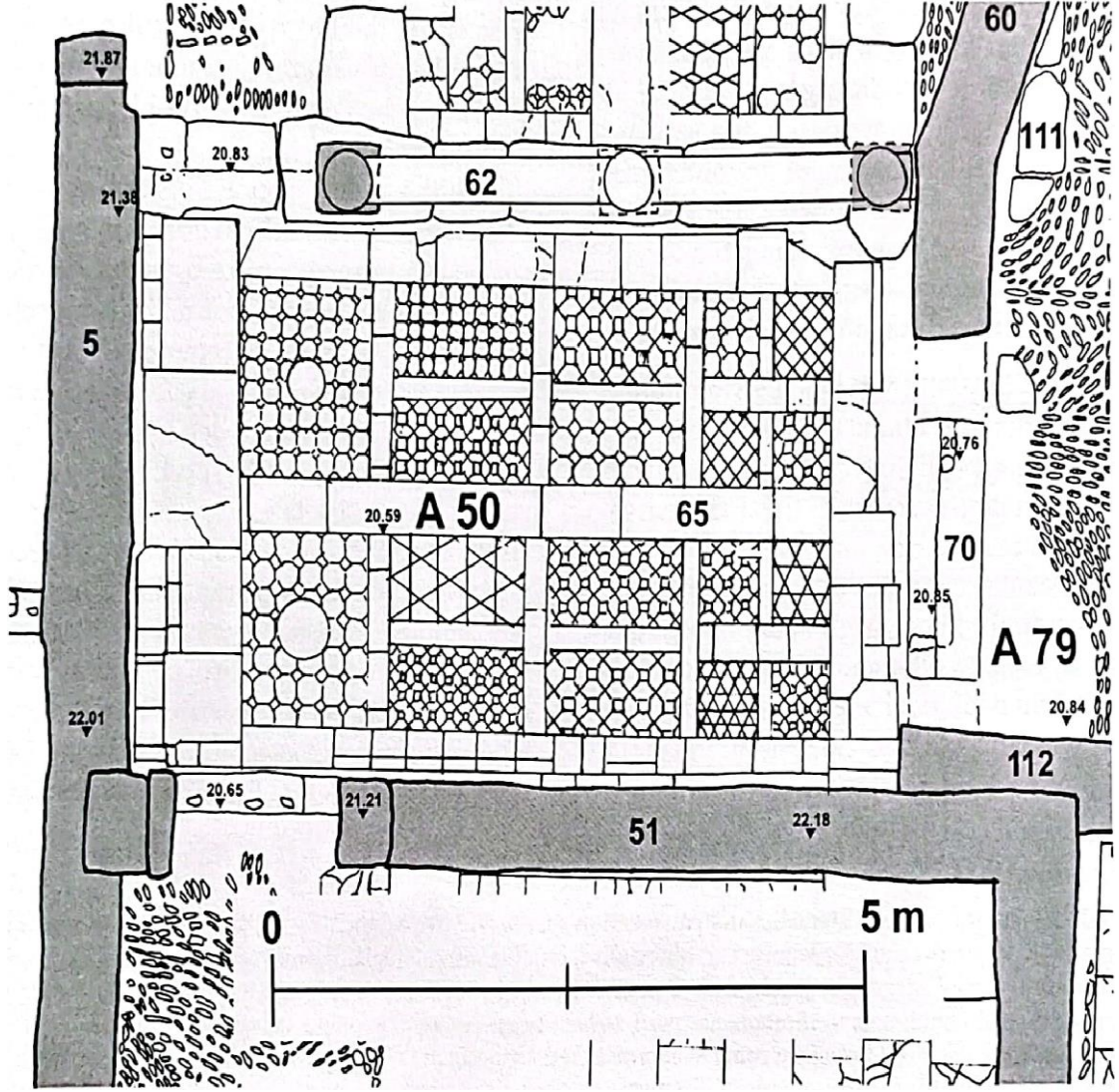

Fig. 124: Tripolis Agorası kuzey- Kutsal Alan/Devlet Agorası güney portik M7 ve M4 motifli opus sectile döşemeler.

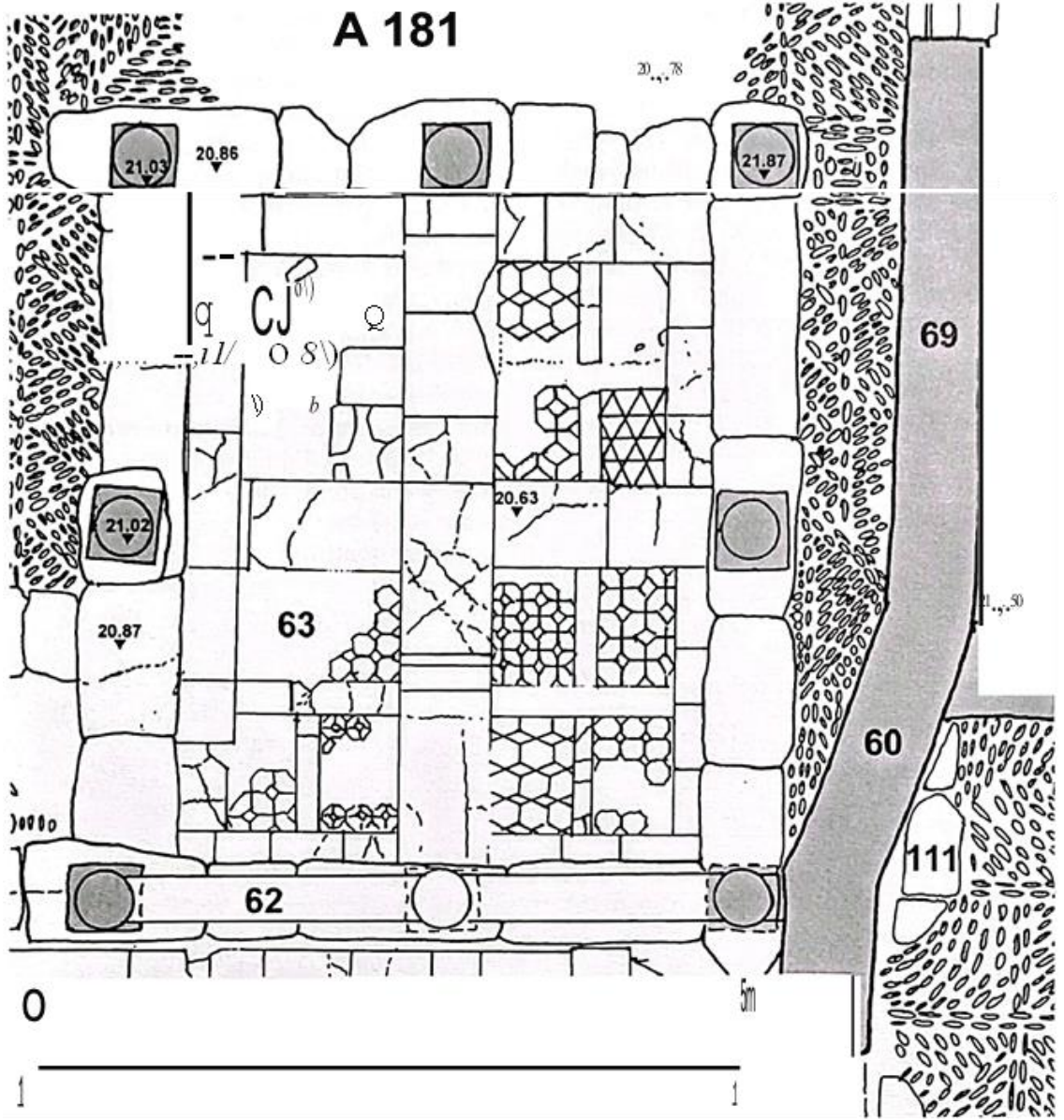

Fig. 125: Tripolis Agorası Kuzey- Kutsal Alan/Devlet Agorası güney portik batı ucundaki M8 motifli opus sectile döşemeli panel.

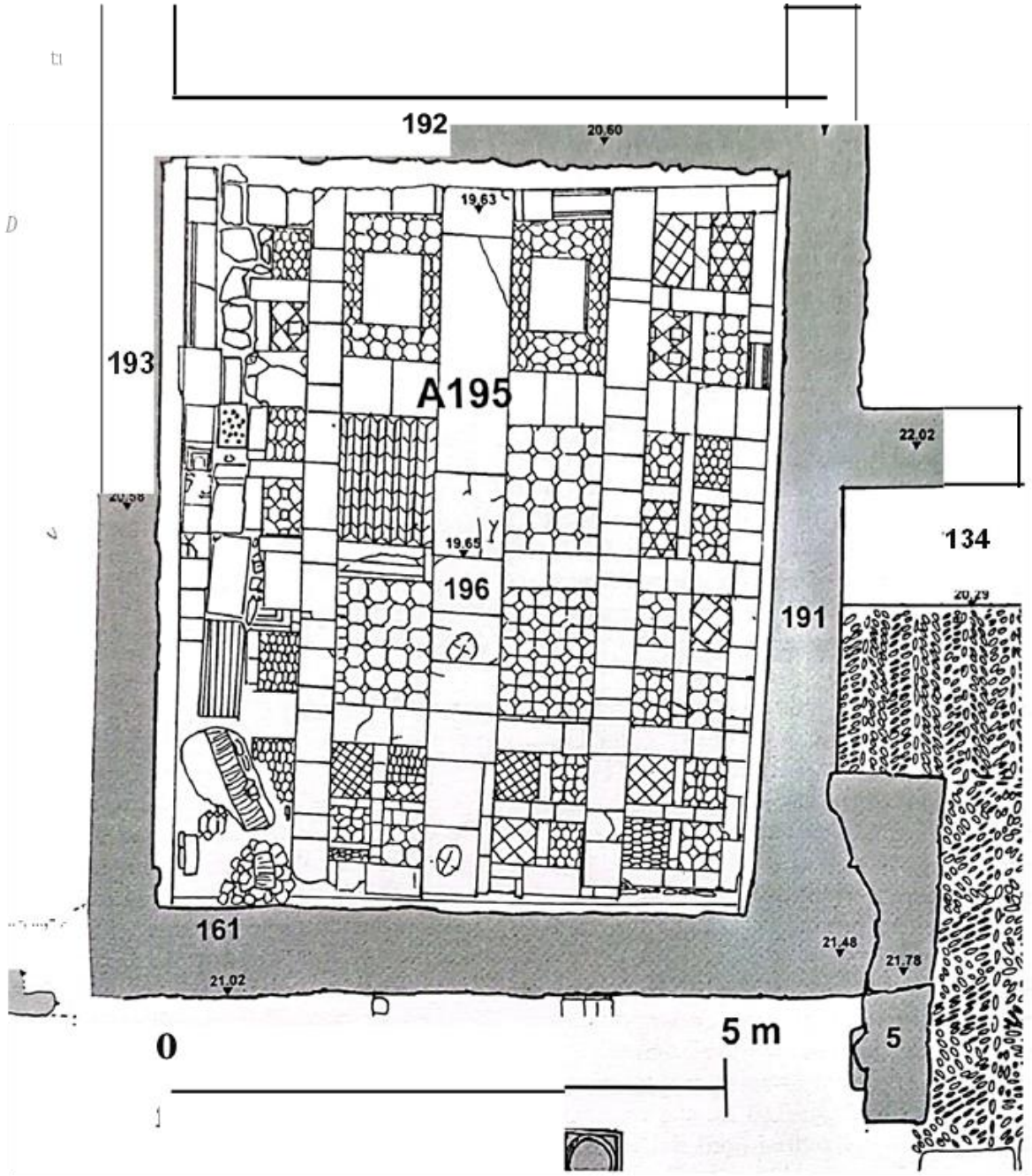
ÇİZİMLER

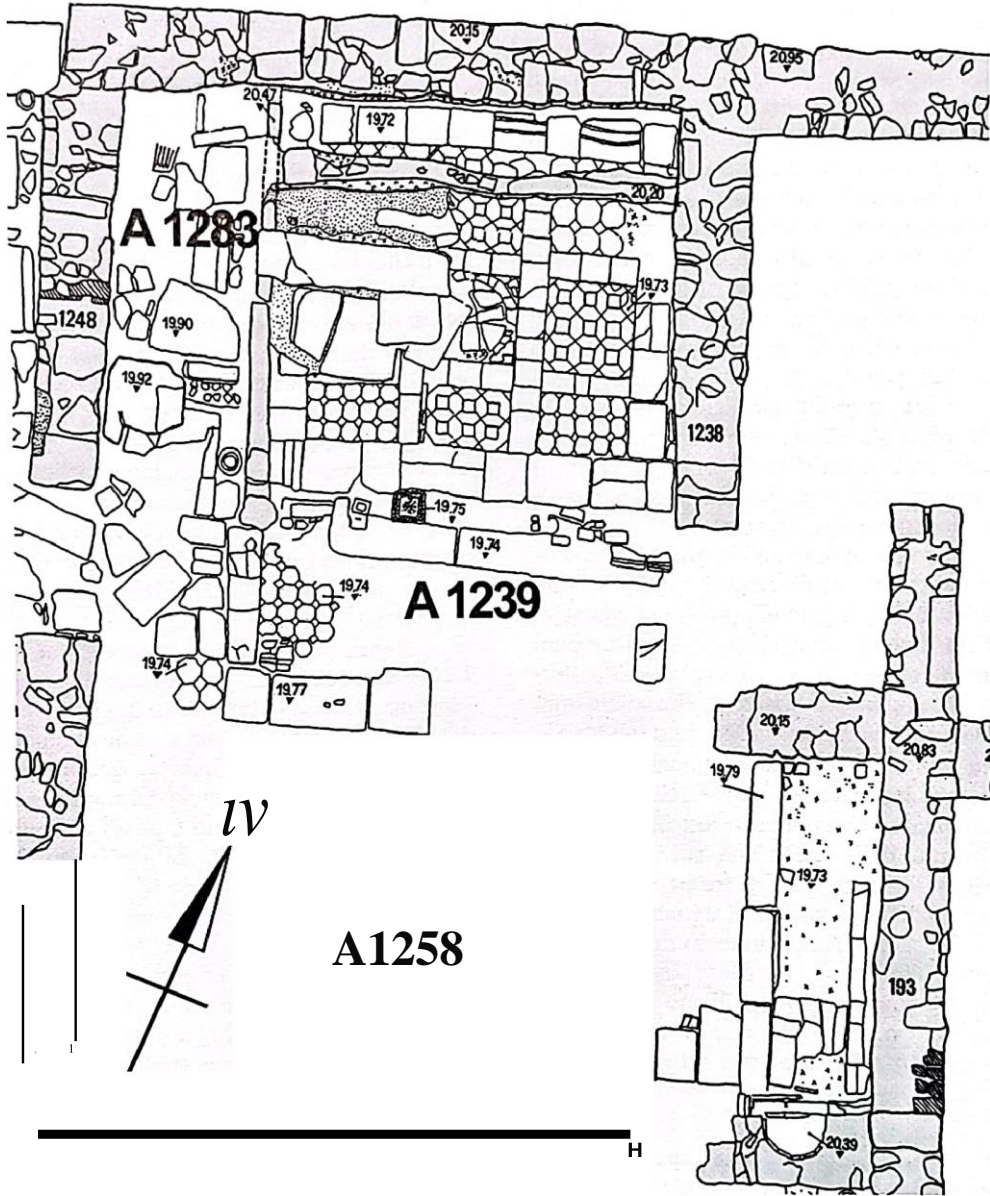
Çiz. 1: İon Başlıklı Ev A50 No.'lu odanın çizimi.

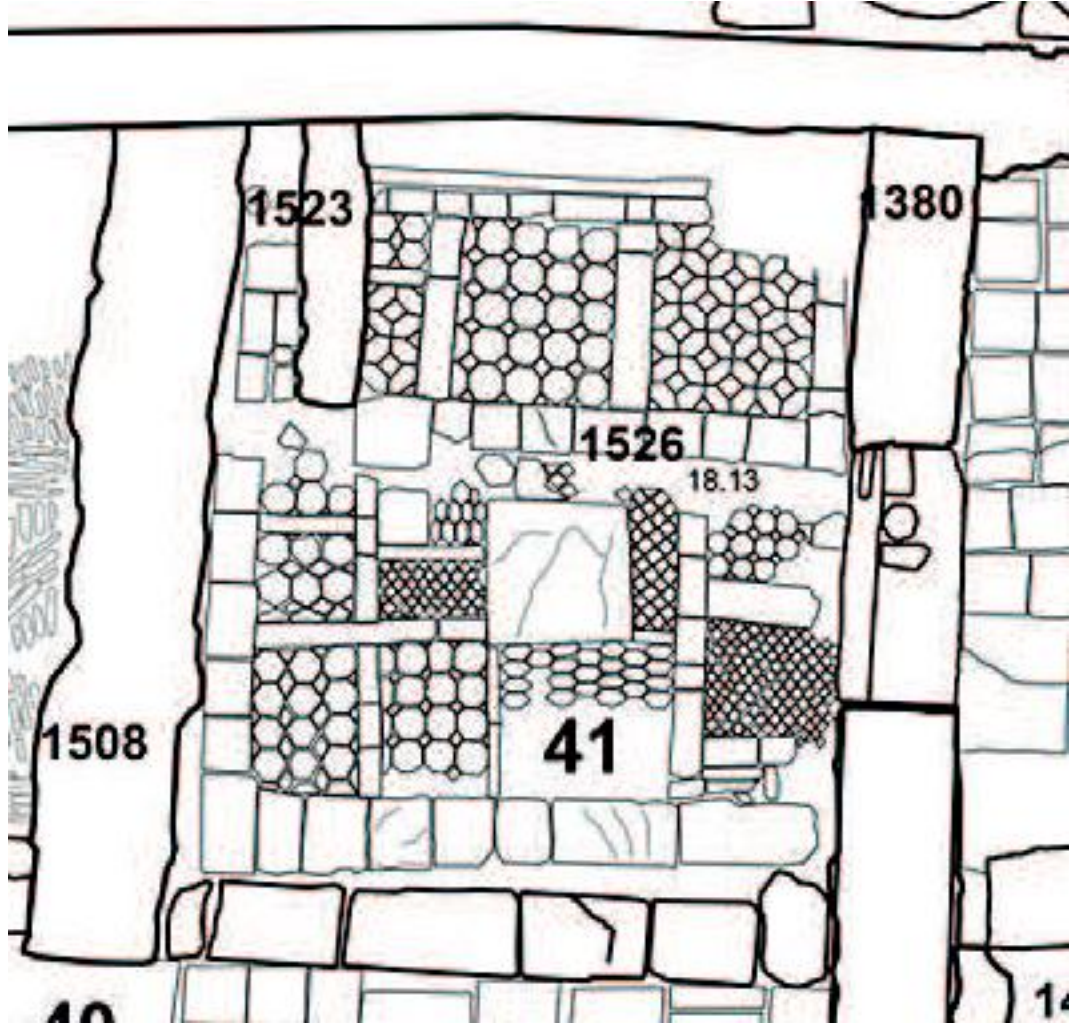
Çiz. 2: İon Başlıklı Ev A 181 No.'lu peristylli avlu çizimi.

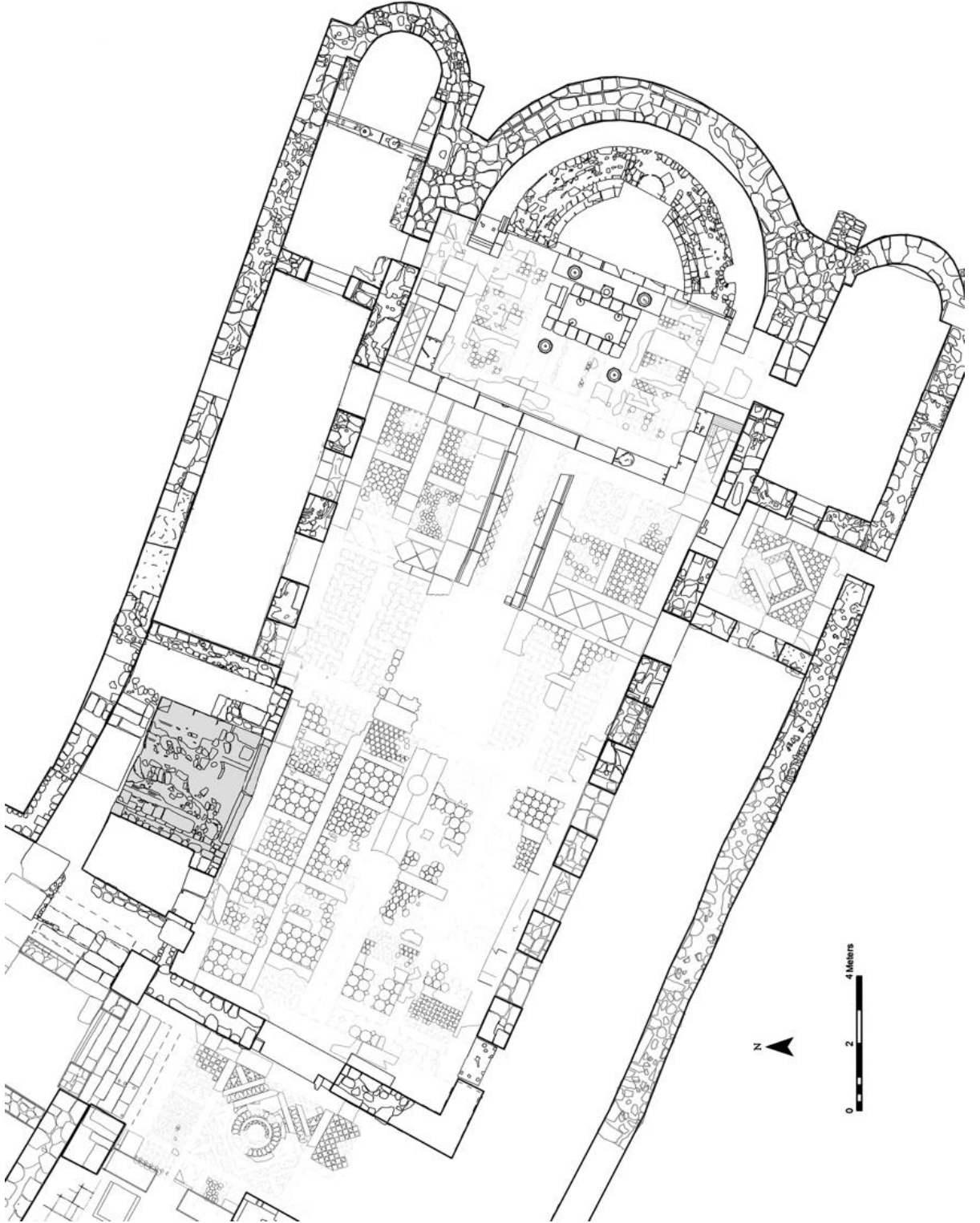
Çiz. 3: İon Başlıklı Ev A195 No.'lu odanın çizimi.

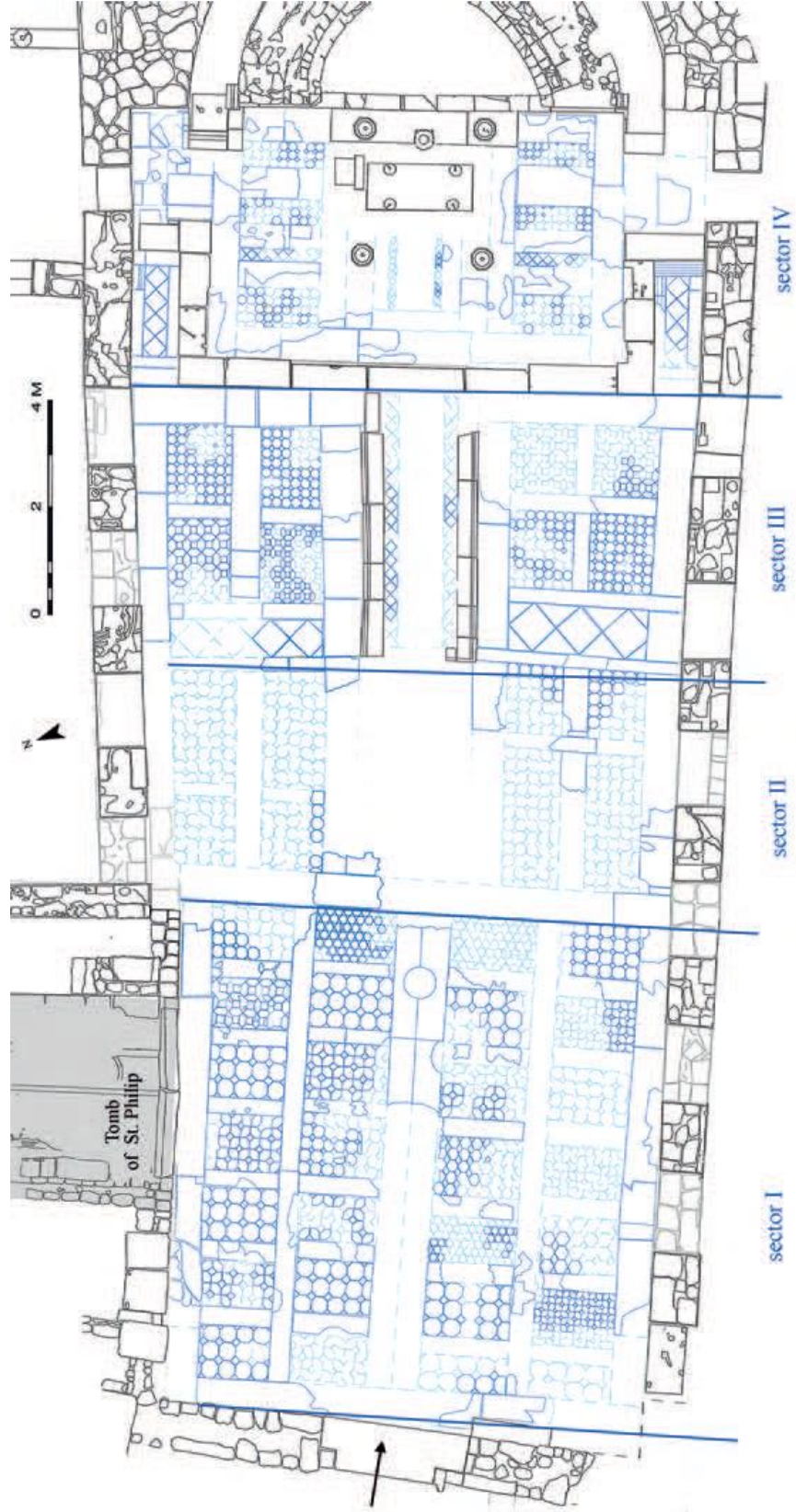
Çiz. 4: İon Başlıklı Ev A1239 No.'lu eksedranın çizimi.

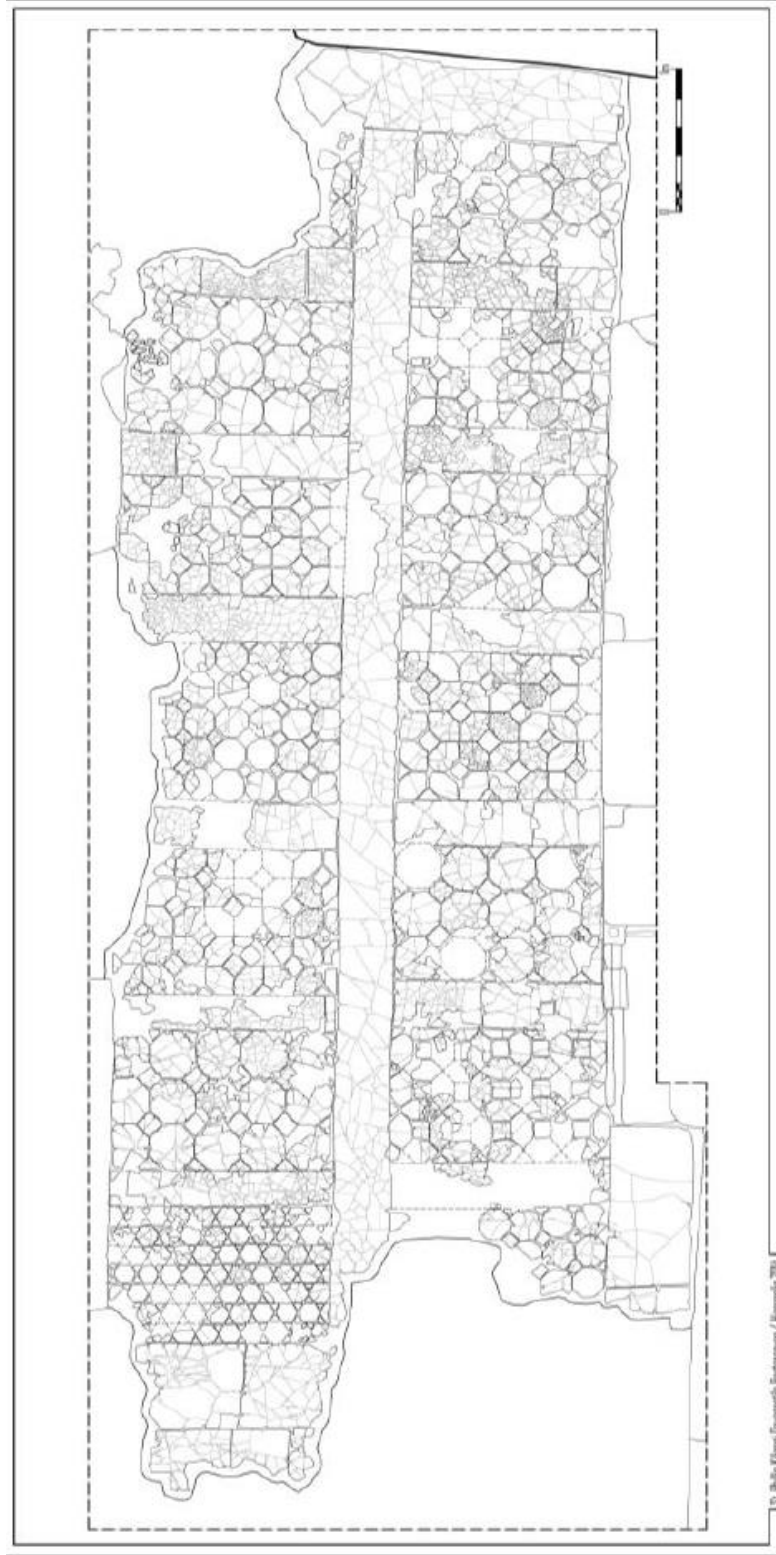
Çiz. 5: Boyalı Yazıt Evi 41 No.'lu eksedranın çizimi.

Çiz. 6: Philippus Kilisesi opus sectile genel çizimi.

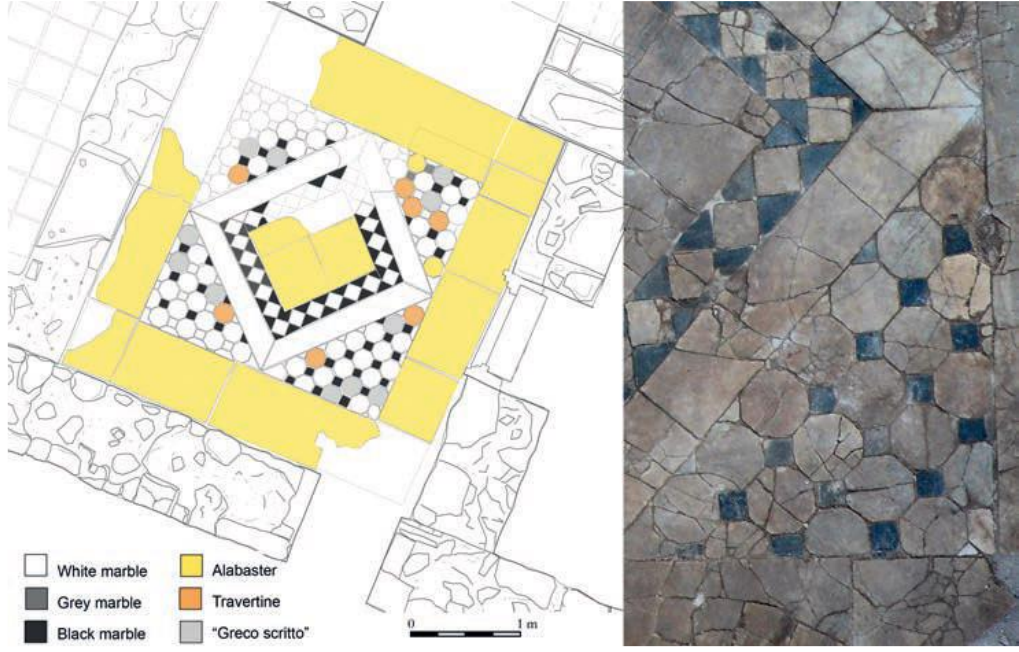
Çiz. 7: Philippus Kilisesi naos bölümü opus sectile döşemesi.

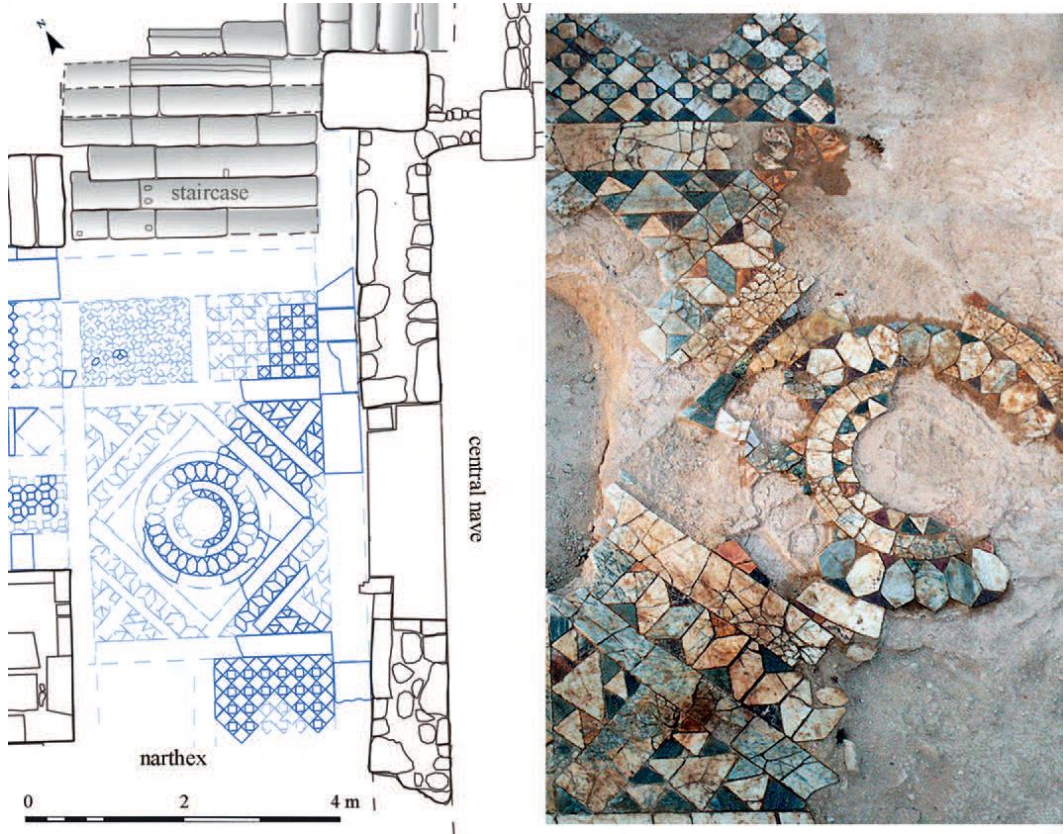
Çiz. 8: Philippus Kilisesi merkezi nefte bulunan ve bölüm 1 olarak adlandırılan bölümdeki opus sectile döşemenin çizimi.

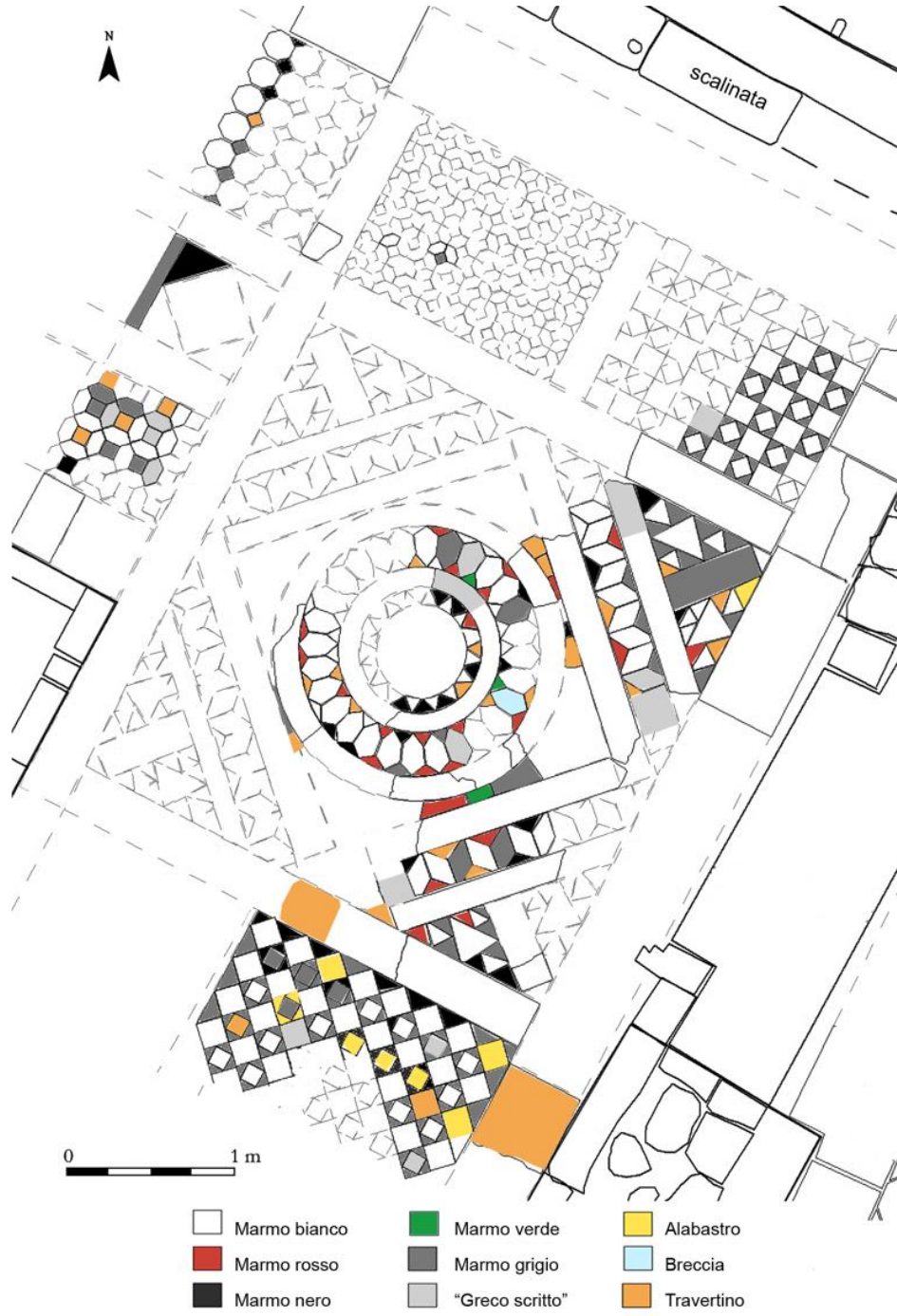
Çiz. 9: Philippos Kilisesi planı üzerinde opus sectile döşeme motiflerinin dağılımı.

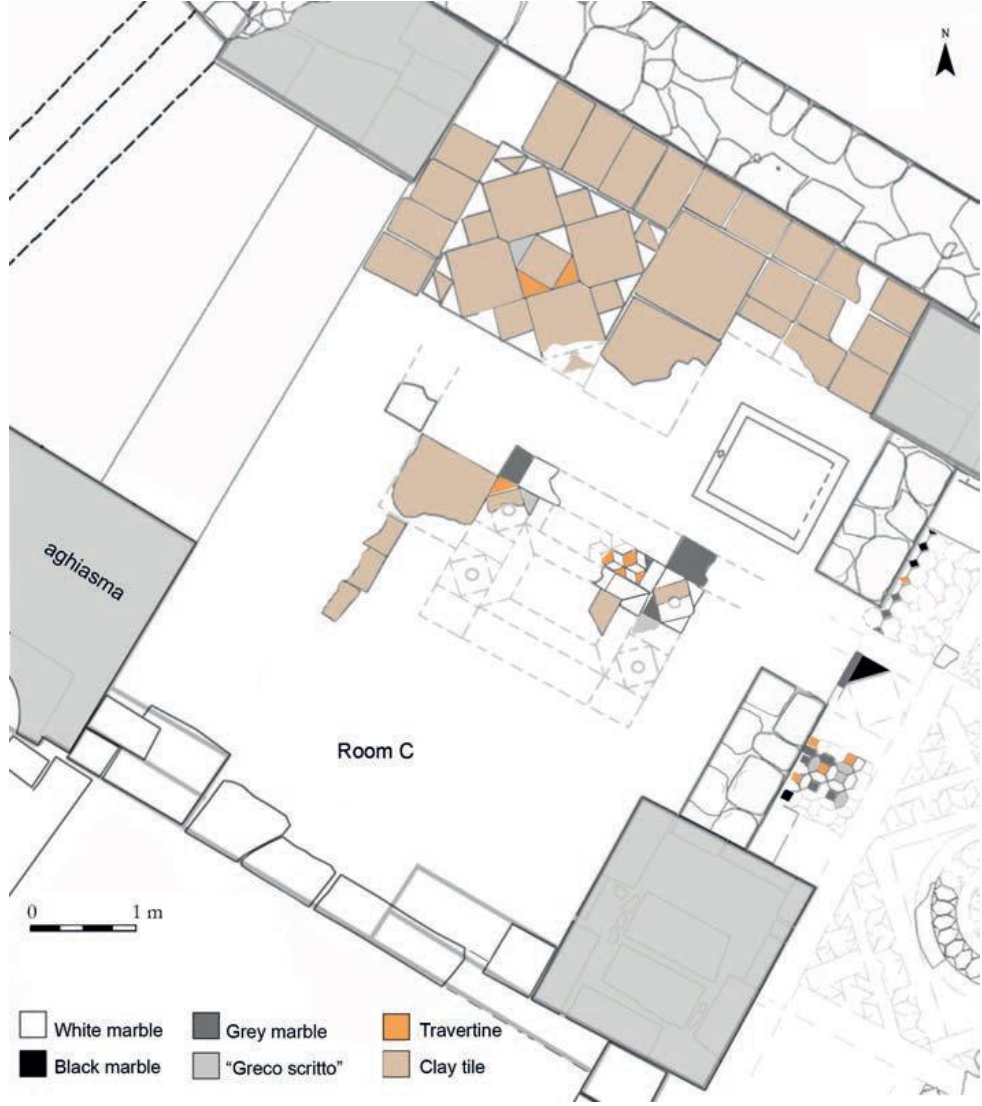
Çiz. 10: Philippos Kilisesi güney nef opus sectile döşemesi.

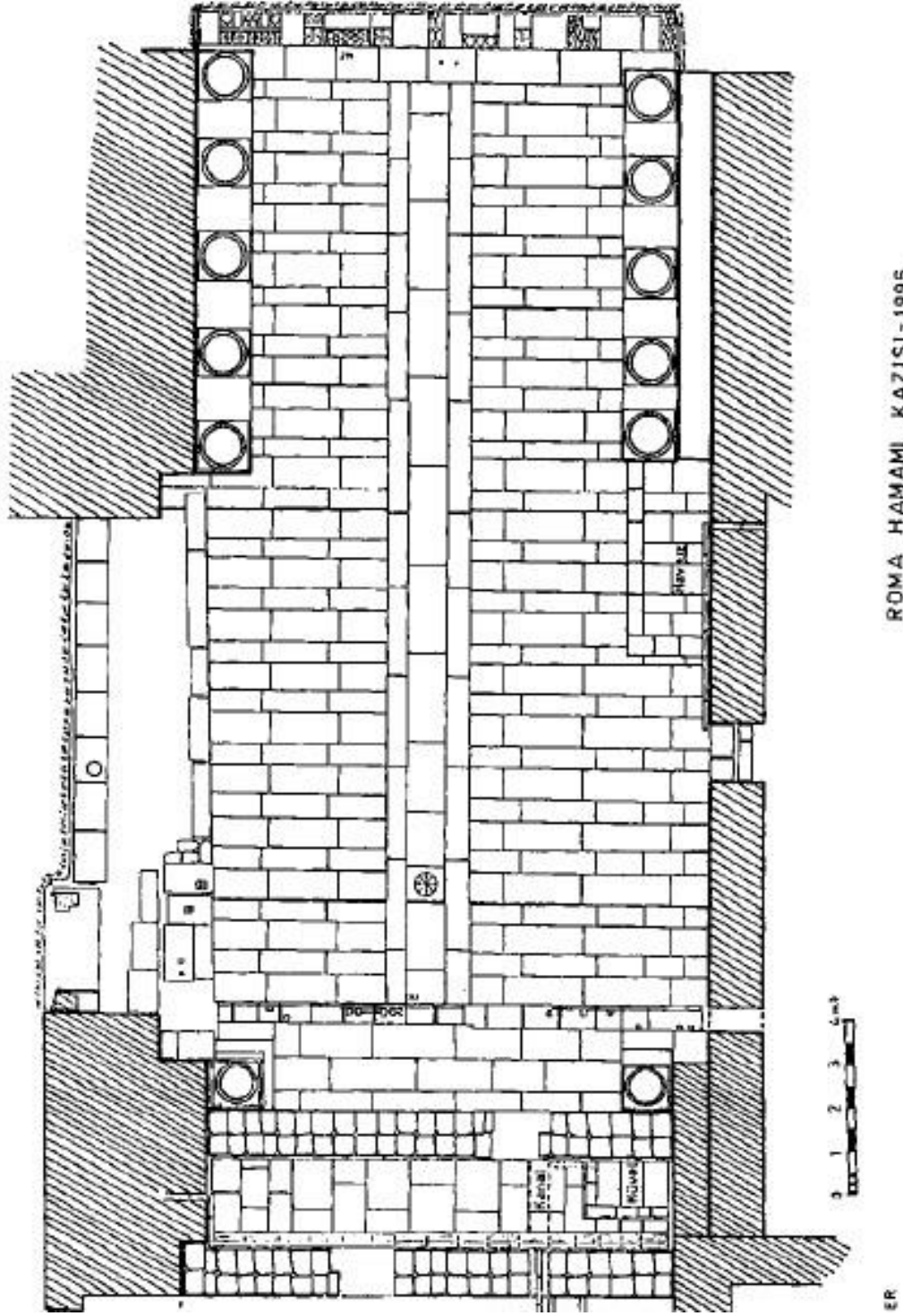
Çiz. 11: Philippos Kilisesi narteks bölümü opus sectile döşemesi.

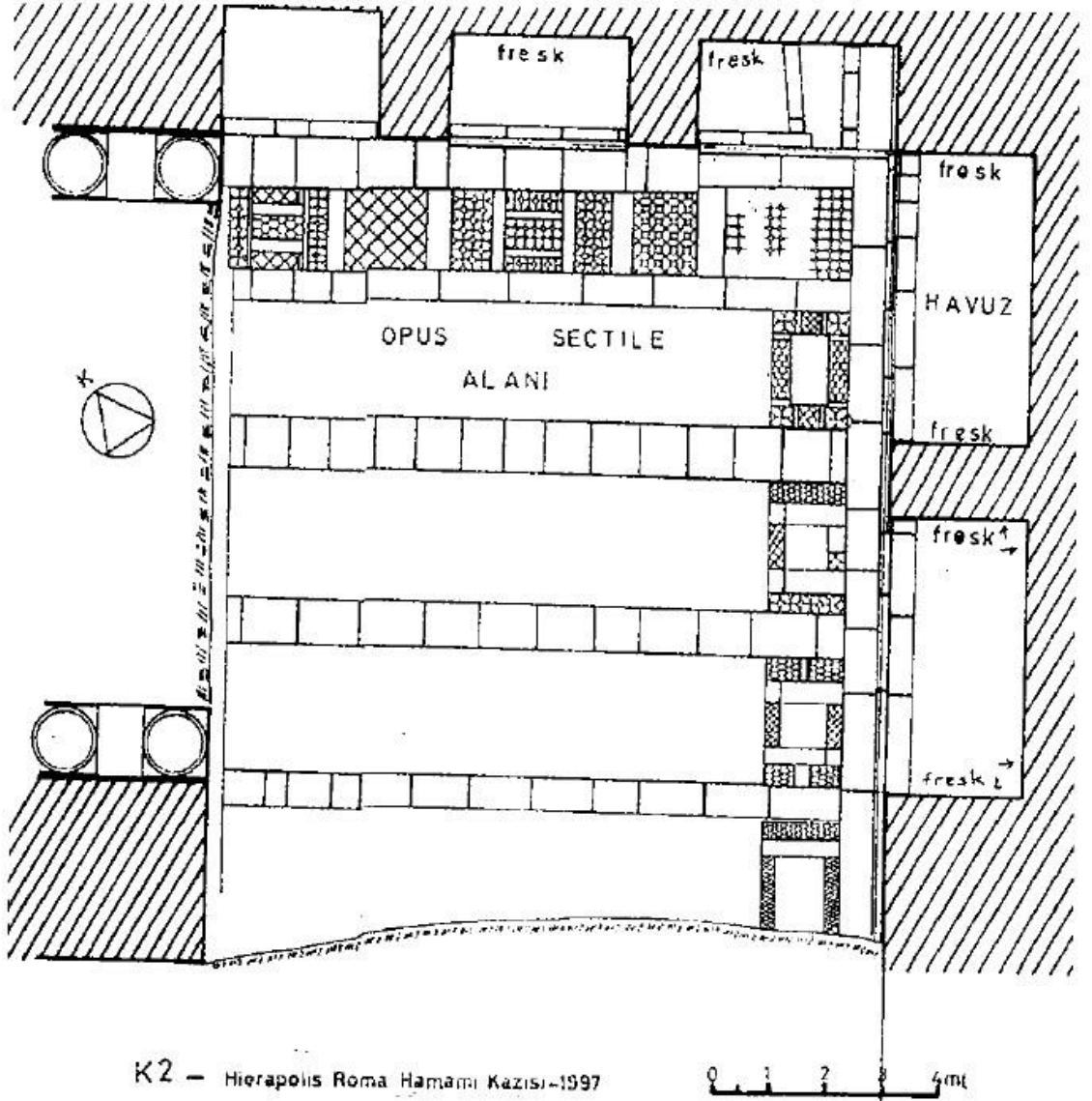
Çiz. 12: Philippus Kilisesi narteks bölümü opus sectile döşemesi.

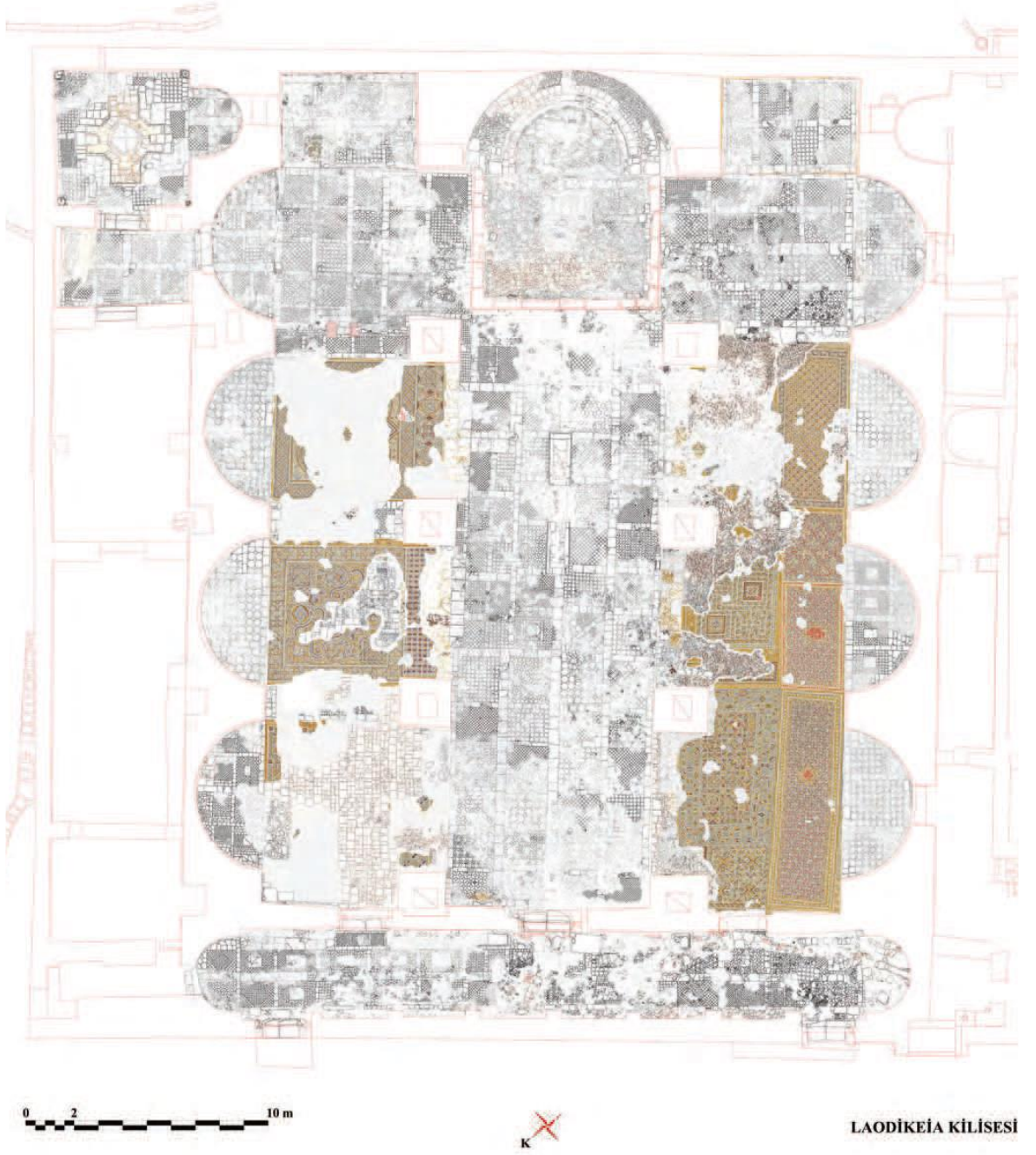
Çiz. 13: Philippus Kilisesi C Odası opus sectile döşemesi.

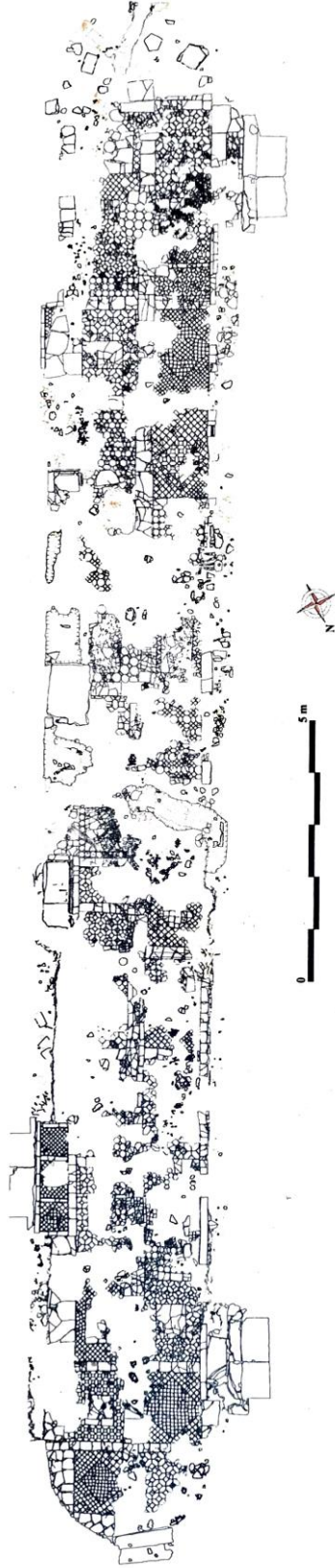
Çiz. 14: Roma Hamamı sütunlu galeri bölümü ve devamındaki K2 bölümüne giriş kısmının çizimi.

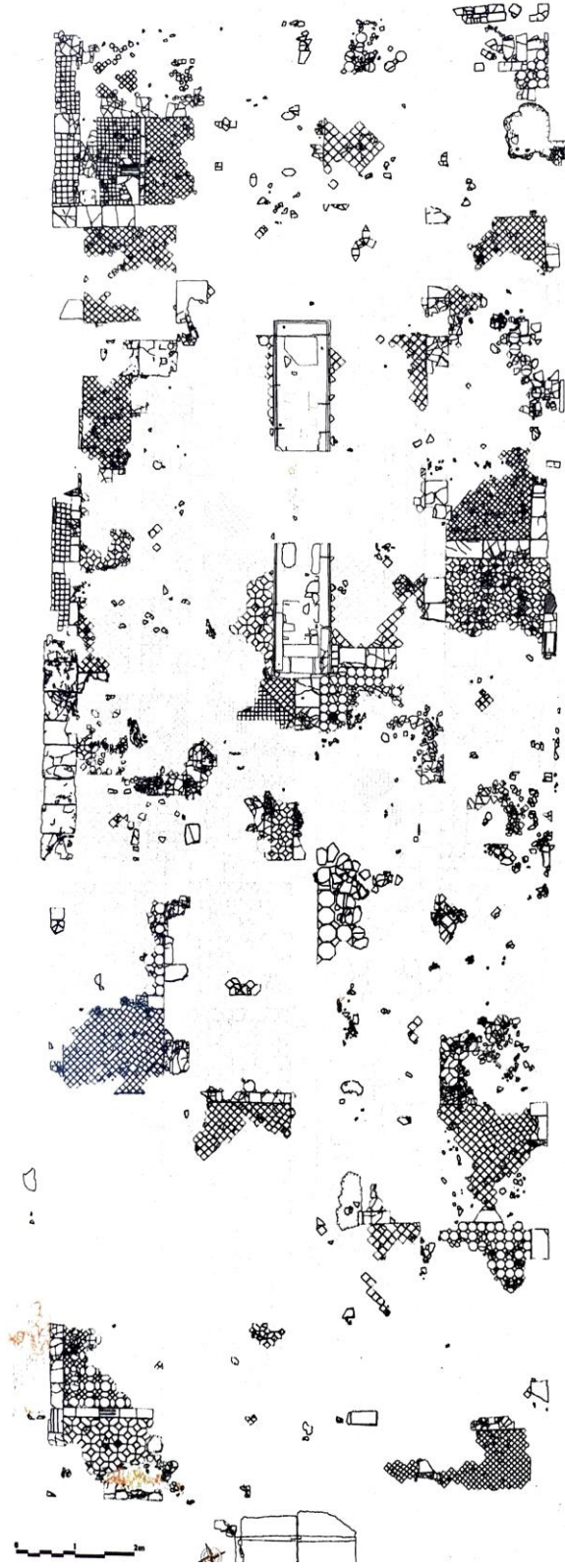
Çiz. 15: Roma Hamamı K2 numaralı bölümün çizimi.

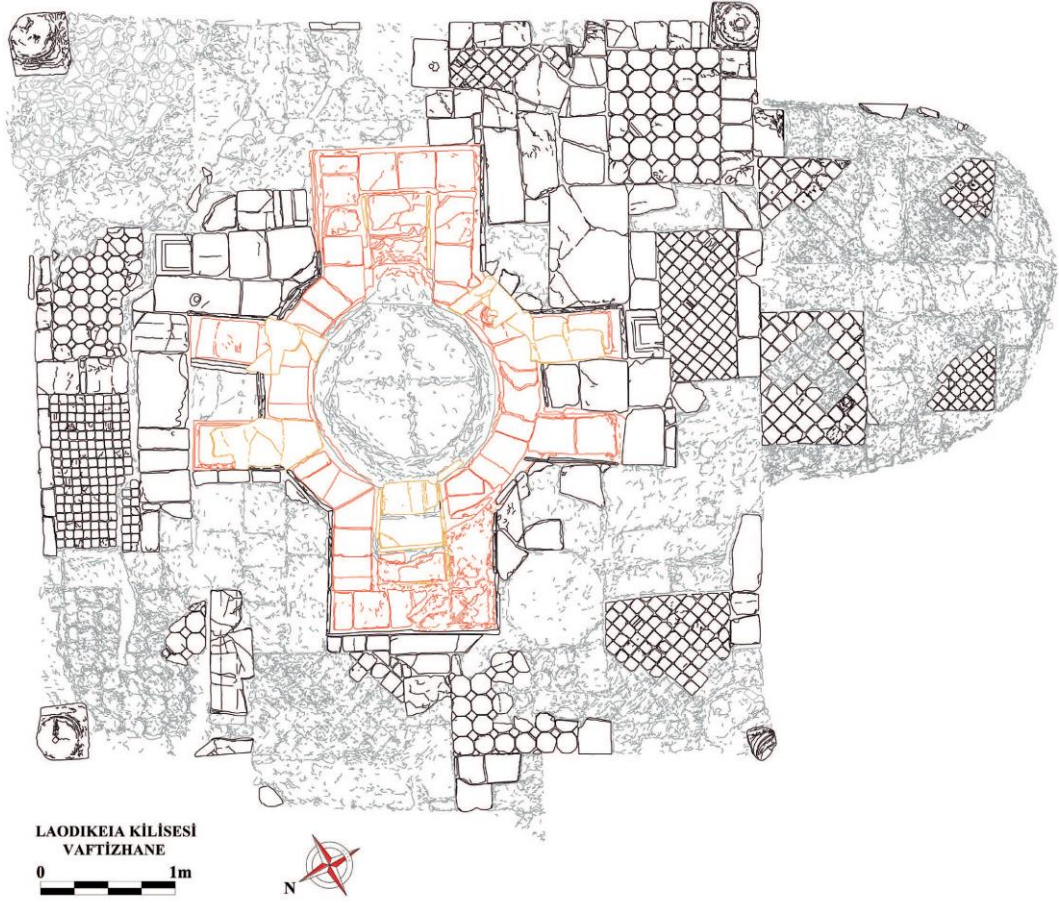
Çiz. 16: Laodikeia Kilisesi zemin döşemesi genel görünümü.

Çiz. 17: Laodikeia Kilisesi narteks opus sectile döşemesinin çizimi.

Çiz. 18: Laodikeia Kilisesi naosu opus sectile döşemesinin çizimi.

Çiz. 19: Laodikeia Kilisesi vaftizhane bölümü opus sectile taban ve korunmuş yatak izlerinin özgün halinin çizimi.

ÖZGEÇMİŞ

Adı: Gözde

Soyadı: YAĞLIDERE

Eğitim Durumu: Lisans

Mezun Olunan Okul / Bölüm: Pamukkale Üniversitesi /Arkeoloji

Lisans Tezi: Laodikeia Antik Kenti'ndeki Figürlü Başlıklar

İş Deneyimi:

Laodikeia Antik Kenti Kazısı (2012) / Denizli (Stajyer Öğrenci)

Laodikeia Antik Kenti Kazısı (2013) / Denizli (Stajyer Öğrenci)

Laodikeia Antik Kenti Kazısı (2014) / Denizli (Stajyer Öğrenci)

Hamambaşı Arkeolojik Yerleşimi Kurtarma Kazısı (2020) / Denizli (Arkeolog)

Gümüştay Nekropolü Kurtarma Kazısı (2021) / Denizli (Arkeolog)

İasos Antik Kenti Kazısı (2022) /Muğla (Arkeolog)

İasos Antik Kenti Kazısı (2023) /Muğla (Arkeolog)